

Szépirodalom

Bodor Ádám: Nikita (Részlet a <i>Verhovina madarai</i> című ciklusból)	5
László Noémi: Tüske	20
Vári Attila: Zizzenő hópolyhek	23
Iancu Laura versei	31

Forgószínpad

Zelei Miklós: Zoltán újratemetve (tragigroteszk két felvonásban)	33
--	----

Literata Hungarica

Pomogáts Béla: Kuncz Aladár emlékezete	77
--	----

Academica Transsylvanica

Alkinek életét hagyományaink szeretete alakítja (Antal Ildikó beszélgetése Szalay Zoltán zeneszerzővel)	87
Szalay Zoltán: Magyar lélek a nyelv és népzene tükrében	105

Ködoszlás

Sántha Attila: A valamivel való ellátottságot kifejező, magyar -gy, -d vagy -sd képzős helynevek Moldvában	125
---	-----

Szemle

Pieldner Judit: Sebköltészet (Iancu Laura: <i>névtelen nap</i>)	139
Szántai János: Afók és ködök (Bréda Ferenc: <i>Apolló apológiái</i>)	145
Farkas Wellmann Endre: Tanár Úr, kérem! (Makkai Ádám: <i>Kutyapest</i>)	149
Borsodi L. László: Az üldöztetések boldogsága (Sarány István: <i>Erdélyi Fioretti. Ferencesek kényszerlakhelyen</i>)	153
Czégényi Dóra: A magyar népi kultúrára vonatkozó tudás mint oktatási segédanyag	164
Olvasólámpa	173

Előfizetők listája	179
--------------------	-----

Híreink	194
---------	-----

E lapszámunk illusztrációit a HMKK XXII. (gyergyócsomafalvi) fotótáborának anyagából válogattuk.

A borítón Szentés Zágon fotója látható.

ALAPÍTÓ-FŐSZERKESZTŐ:

Ferenczes István

SZERKESZTŐSÉG:

MEGBÍZOTT FŐSZERKESZTŐ: Lövétei Lázár László (llovetei@yahoo.com)

FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES: Fekete Vince (feketevince@gmail.com)

SZERKESZTŐK: György Attila (gyorgyattila@hr.astral.ro)

Mirk Szidónia-Kata (mirksz@yahoo.com)

Molnár Vilmos (molvil@freemail.hu)

KORREKTOR: Ferencz S. Csilla (csillapor@freemail.hu)

GRAFIKAI SZERKESZTŐ: Lestyán Csaba (lestyancsaba@yahoo.com)

ÜGYVEZETŐ: Antal Margit (margitantal@yahoo.com)

TITKÁRNŐ: Simon Ildikó (gyemant82@freemail.hu)

KÖNYVELŐ: Péter Sándor (petersanyi@gportal.hu)

KÜLSŐ MUNKATÁRSAK: Bogdán László, Farkas Árpád, Lakatos Mihály,
Lőrincz György, Nagy Koppány Zsolt,
Tánczos Vilmos, Zsigmond Andrea

TÖRDELŐ: Burus Enikő – Pro-Print

KIADÓ: Hargita Megye Tanácsa
Hargita Kiadóhivatal

FELELŐS KIADÓ: Borboly Csaba, Hargita Megye
Tanácsának elnöke

NYOMTA: Alutus Nyomda, Csíkszereda
Tel.: 0266-372 407

FELELŐS VEZETŐ: Hajdú Áron igazgató

ISSN 1453-3871

ELÉRHETŐSÉGEINK:

Postacím: 530170 Csíkszereda, Tudor Vladimirescu u. 5. sz. P. O. Box: 149.

Telefonszámok: 0266-311 775, 0266-311 026 (fax), 0746-195 413

E-mail cím: szekelyfold@hargitamegye.ro

Honlap: www.hargitakiado.ro

ELŐFIZETÉSI DÍJ:

Belföldieknek: negyed évre 9,00 lej, fél évre 18,00 lej, egy évre 36,00 lej.

Külföldieknek: negyed évre 22,50 lej (1500 Ft, 7 EUR), fél évre 45,00 lej (3000 Ft, 14 EUR), egy évre 90,00 lej (6000 Ft, 28 EUR).

Belföldi előfizetőinktől a díjat kérjük postai utalványon a szerkesztőség címére,
Antal Margit nevére postázni.

Külföldi előfizetőinknek a folyóirat árához hozzászámítjuk a postaköltséget is.

Valutaszámláink: RO53 RNCB 0152 0423 6585 0003/EUR

RO26 RNCB 0152 0423 6585 0004/HUF

RO80 RNCB 0152 0423 6585 0002/USD

Fundația Székelyföld, Banca Comercială Română M-Ciuc, Sucursala Harghita
SWIFTCOD: RNCBROBU

Bodor Ádám

NIKITA *

Az utolsó fagyosszent, Szent Orbán napja. Korábban ezen a napon Anatol Korkodus már virradatkor átküldte Balwindert a közmosodába, hogy a tél búcsúztatására kondítsa meg a harangot, de Anatol Korkodus nincs már, Balwinder sem él, a mosoda tornya pedig összeomlott. Harangszó helyett most Gleznár kutyái ébresztenek. A távozó hófelhő foszlányai alól kibontakozó Medwaya fehér lejtőit ugatják.

Errefele, ha korábban ki is zöldültek a rétek, a kankalinos május derekán, észak jeges éjszakájából váratlanul egy szomorú felhő érkezik, lomha szárnyakkal rátelepedik a magaslatokra, és amikor néhány nap elteltével föllebben, és elszáll kelet felé, a lejtők újra talpig fehérben világítanak be az udvarokra. A meredeken lefutó, friss hóval befűjt árkok most is a kertekig nyúlnak. Odafönn van valami, ami nyugtalanítja a kutyákat.

Reggel, miközben tüzet rakok, Danczura unokahúgom kopogtat az ablakon, hogy mondani akar valamit. Nincs zárva az ajtó, betámolyog, leül az ágyam szélére. Hasa, mint egy liszteszsák, lecsüng a két vézna lába közé. Ki tudja, mi van benne.

Jó ideig szótlanul bámulja, ahogy teszek-veszek. Keblei alá nyúl, latolgatja őket, lepillant hol egyikre, hol másikra, várja, hogy felfigyeljek rá. Fehér vászonblúza átnedvesedve, a nagy májszínű bimbók áttetszenek rajta. Mutogatja, hogy mit szólok hozzá, tej az, vagy mi? Mert ő már reped szét, a kölyök meg nem akar belőle kibújni. Pochoriles fogadás is nemrég azt írta neki, hogy egyelőre nincs is mit olyan nagyon várni, mert Verhovinán az asszonyok két évre hordják ki a gyereket.

Mondom, ez nekem eddig nem tűnt fel, de hova is firkál Pochoriles ilyesmiket. Azt mondja, hogy a noteszba. Már hetek óta nem beszélnek egymással, de Pochorilesnak van egy kis notesza, abba írja bele, ha valamit éppen mondani akarna, ő is abban válaszol neki. Hogy itt

* Részlet a *Verhovina madarai* című ciklusból.

hosszú a tél, rövid a nyár, a magzat több, mint huszonhárom hónapot tölt odabenn a melegben.

Megvonom a vállam: most hallok először, de ha Pochoriles azt mondja, biztos így van. Ha pedig mégis megjött a teje, próbálja kifejni. Vagy kérje meg a fogadóst, hogy szopjon. Írjon a noteszába levelet neki.

Danczura ingatja a fejét, nem hiszi, hogy menni fog, a fogadás nem iszik tejet.

Danczura nem az unokahúgom, de itt mindenki azt hiszi. Még évekkorábban Anatol Korkodus magával vitt a gledini javítóintézetbe, hogy közösen szemeljünk ki egy új gyereket, akit itt a telepen majd egyenes útra terelünk, ott támadt az ötletem, hogy egyszer már egy lányt is választhatnánk. Miután találtam egy kis, kopaszra nyírt, bogyószemű vadócot, rábírtam az öreget, hogy kérje ki nekem az intézetből, hogy legyen végre valakim. Kicsit szurtos volt, a körme is fekete, de orra harmatos, tekintete sóvárgó és vággyal tele, amikor pedig észrevette, hogy ujjal pont rámutatok, hogy álljon ki a sorból, és mutassa meg magát hátulról is, az izgalomtól pihegni, remegni kezdett.

Csakhowy amikor évek múltán a kérést jóváhagyták, és Anatol Korkodust értesítették, hogy a lányt elengedték, én pedig kimentem érte a hajnali vicinálishoz, ahol ráhulltak Verhovina kristályfényei, azt mondtam magamban: Adam, téged piszkosul rászedtek.

Nem ezt a lányt választottam.

De akkor már nem volt mit tenni. Itt él közöttünk azóta is. Haja száraz gaz, szeme matt üveg, arca szeplőtől, pörsenésektől hullámos, tüskés fehér bőrén áttetszenek az erek.

Ő azért csak várta, várta. Egy forró délután, miközben kábultan szundikáltam, mellém lopózott és a nyálát belecsurgatta a számba. Miután látta, hogy így sem bír bennem vágyakat gerjesztteni, megkérdezte:

Akkor minek hozatott ide, rókák, borzok, denevérek közé?

Erre azt mondtam: hogy csak úgy, rokonnak. Nem tudod, hogy az unokahúgom vagy? Hogy is képzelted, hogy hozzád nyúlok.

Az egészét akkor találtam ki. Kis görcs volt, széltől tépett, ragacsos, ökörnyalás bojtortján. Valami mégis megtetszett benne Edmund Pochoriles fogadósának.

Most itt tartunk: jön hozzám a tejével. Ott hagyom, átsétálok a közmosodába, és megeresztem a csapokat. Az összezt egyszerre, csak úgy üresbe, bele a köteknőkbe, jó negyedórán át folytatom, miközben a terem megtelik fullasztó, kénes gőzökkel. Mosni már alig néhányan járnak ide, ezért, hogy a só és az üledék le ne rakodjék, és el ne dugaszolja a csöveket, amelyeken át a termálvíz jön a hegyoldalról, mindennap átöblítem a vezetéket.

Közben a víz zubogásán át is hallatszik a kutyák csaholása. Ez a két kutya maradt Jablonska Polyanán, a többit elvitték a rókák, hiúzok, denevérek.

Visszaballagok, leakasztom Anatol Korkodus régi távcsövét, kiállok a küszöbre és végigpásztázom a lejtőket. A szél most kapja fel a felhőket, alattuk a tegnapelőtt még zöld lejtők most vakító fehérén ragyognak. De a magasban, a friss hóval borított meredeken, Z alakban, cikk-cakk vonalban oldalazva, lábnyomok sötétlenek. Lábnyomai valakinek, akit a kutyák hajnal óta ugatnak. A nyomok pedig egyre szaporodnak, de csak úgy maguktól: egymástól egyforma távolságra nőnek ki a hóból, egyik fekete pont tűnik föl a másik után, csak éppen az, aki maga után hagyja őket, az nem látszik. Tisztára láthatatlan, csak kósza árnyéka vetül a hóra, közeledtét a kutyák mégis már messziről érzik.

A káprázat akkor ér véget, amikor a láthatatlan illető a hóval borított meredekről kiér a termál források közti zombékosra, ahol a langyos talajon nem maradt meg a hó. Ott hirtelen láthatóvá válik: mintha csak hóból és jégből lenne, tiszta fehér. A mogyoróbokrokat, törpenyíreket és a termálvizek gőzpásmáit botorkáló léptekkel kerülgetve, lassan ereszkedik, egyenesen a telep felé.

Danczura még mindig az ágy szélén ül. Blúza nedvesen csillog. És ahogy melegszik a helyiség, egyre inkább érezni a tejszagot. Üvegszínű szemében tétova várakozás.

Kinyitom előtte az ajtót, mehet. Megismétlem: írja meg Pocho-rilesnek, ez az ő műve, akkor most tessék és szopjon. Három-négy óránként, ahogy szokás.

Már nincs is szükség a távcsőre, az ember talpig fehérben már a lejtő aljában, Czervensky elhagyott vízimalma közelében jár. A kerítések félig eltakarják, csak a lécek között villan fel hófehér alakja, aztán amint beér a házak közé, rövid időre eltűnik szem elől.

Már a közelben, Nadja Kapusztin tornáca alatt bukkan föl újra, az út közepén halad a néptelen utcán.

Alacsony ember, néha megtántorodik ugyan, de aztán igyekszik újra peckesen lépdelni, és mintha ismerős helyen járna, nem néz se jobbra, se balra. Bár a zord, fagyba burkolózott magaslatokat maga mögött hagyta, még mindig tetőtől talpig merő hó, jég és zúzmara. Bokáig érő köpenyféleséget visel, fején horpadt csákó. Valamikor egy lova is lehetett, mert vállán átvetve egy nyeret cipelve közeledik a Talpasok utcáján. Bár nem igen volt, aki útba igazítsa, egyenesen Edmund Pochoriles kocsmája, a Két Cefre bejárata felé tart.

Mostanság, hogy a két szerzetesen kívül, aki az emeleti szobában lakik, rendes vendége nem igen akad, Pochoriles jobbára olvasással tölti a napot, az egykori evangélikus iskola könyveit bújja, mielőtt eltűznél őket. Ha éppenséggel valamelyikünknek inni támad kedve, mialatt ő késő délig takarója alatt olvasmányai fölött ábrándozik, egyszerűen kiszolgáljuk magunkat a söntésben, a fogyasztást pedig krétával az étlapos táblára írjuk. Pochoriles fogadós azóta, hogy Danczura terebélyesedni kezdett, elkomorult, nem főz, alig eszik valamit, nem válaszol, ha kérdezik, és délutántól kezdve késő estig iszik. Nemrég a pincéjében számba vette a borát, amit egyes-egyedül magának tartogat, és egy széttépett doboz kartonjára annyi palackot rajzolt, ahány még odalenn vár rá a polcokon. Valahányszor megbont egyet, a rajzolt palackok közül is egyikre keresztet biggyeszt. A bor fogy, egy napon majd sor kerül az utolsó palackra is. Azt mondja, akkor lefekszik, állig betakarózik és mellén összekulcsolja a kezét.

Mintha ez olyan egyszerű lenne.

A hófehér idegen már a fogadó nyitott bejárata előtt álldogál, bámul tétován, mintha próbálná kibetűzni a kopott, napszitta, eső mosta cégért. Végül belép az előtérbe, válláról a nyeret a sarokba dobja, és anélkül, hogy leporolná magáról a ráfagyott havat, eltűnik az ajtó mögött az üres teremben.

Nem sokkal ezután Edmund Pochorilest látom kilépni a kerti kapun. Gyűrött mackónadrág van rajta, amiben heverészni szokott, rövid ujjú szakadt trikó, mélyen a szemébe húzva ellenzős sapka. Átsiet az úton, megáll az ablakom alatt. Hiába hívom, nem jön be. Igen halkan beszél, a szavak mintha valami kenőcsbe ágyazottan ömlenének ki a száján. Arra kér, siessek Lorenz Fabritiushoz, a kiugrott paphoz és hívjam haladéktalanul a fogadóba, ébresszem fel, ha netán aludna. A túlvilágról érkezett vendége, magából jeges fuvlatot árasztva, párafelhőbe burkolózva imbolyog a terem közepén, körülötte színes göznyelvek lebegnek. Közben egy szavát sem érti, nem tudja, mit kíván, mert magyarul beszél. Fabritius kapjon magára valami tisztességes gúnyát, siessen ide, tudakolja meg tőle, mit akar.

Edmund Pochoriles továbbra is fürkészve bámul sapkája ellenzője alól. Azt mondja:

Azt hiszem, az illetőt Anatol Korkodus küldte rám.

Anatol Korkodus? Honnan a fenéből? Anatol Korkodus rég meghalt.

Hát onnan. Úgy néz ki, most értem is elküldött valakit.

Pochoriles még jobban szemébe húzza sapkáját, fejét kissé hátra billentve kémlel ki az ellenző alól.

Hogy figyeljem csak meg a lábnyomait a lejtőn: megannyi N betű. A lábnyomok végtelen füzére N alakot formálva vonul a havon. Az N betű azt jelenti, Nikita. Nikita pedig a halál neve. Anatol Korkodus is ezt a jelet látta, mielőtt végeztek vele.

Nézem a napsütötte, behavazott hegyoldalt, a meredeken Z alakban oldalazó, ereszkedő lábnyomokat. Ha nagyon akarom, ha rézsút tartom a fejem, lehetnek éppenséggel akár egymás után sorakozó N betűk. De akkor is, most mi akar ez lenni.

Hogy Anatol Korkodus is álmában N betűket látott.

Badarság. Igaz, még aznap vége lett.

Aznap hajnalban, hogy valakik motoros szánon érte jöttek és elvitték, Anatol Korkodus álmot látott. Ebben megkörnyékezte egy arctalan személy, mint egy szent, talpig fehérben, hogy szóltanul, csak úgy, a közelségével, és a homlokához emelt intő kezével megjövendőlje a halálát. Puffos gyapjúból való légies fehér palástot viselt, tompán csillogott, mint a zúzvara, fölötte, alig látható ezüst selyem hímzéssel, mintha csak göznyelvek lobognának, egy áttetsző nagy N betű villózott.

Álmát Anatol Korkodus mindjárt meg is fejtette: az N betű Nikitát jelenti, Nikita pedig Verhovinán a halál neve. Ha valaki álmában, vagy akár a fényes nappal valóságában, mégha egy villanásra is megpillantja közelében, vagy akár az égen, felhők között látja villózni ezt a jelet, az mormogjon el egy szép fohászt, mert vége, letelt az ideje. Legfeljebb néhány kegyelemteljes órája lehet, hogy fölkészüljön a távozásra.

Azt hittük, a brigadéros megbolondult. De nem. Másnap már nem volt közöttünk. A harmadik nap hajnalán pedig egy lovas szekér állt meg az édesvíz-kutató állomás udvarán. A lovak, mintha csak kifogták volna magukat, maguktól elmentek, a szekér pedig ott maradt. Benne, szalmával letakarva, egy nagyorrú halott: a brigadéros. Anatol Korkodus.

Azért megkérdem Pochorilestől, hogy tud még valaki más is erről az N betűs hóbortról? Az egyáltalán nem fontos, mondja, neki elég az, amit ő tud. Ha egyszer tud valamit és úgy érzi, nem kell magyarázat, neki akkor így is, úgy is vége.

Azt mondom neki: Jó. Akkor kérdezek valamit: ha te azt a te N betűdet fordítva látod, úgy, hogy a bal felőli szára fönn kezdődik, a jobb oldali pedig lenn végződik, nem pedig fönn, ahogy rendesen írják, akkor is ugyanazt jelenti? Azt mondja: azt nem tudja. Anatol Korkodus rendes N betűt álmodott.

Mert itt az udvaron is van már egy ilyen nagy N betű, folytatom, méghozzá az árnyékszéken. Aznap, amikor itt járt Damaskin Nikolsky prokurátor, és láttára mindenkinek hirtelen hasmenése támadt, valaki a szaros ujjával egy olyan fordított N betűt kent a budi deszkafalára. Olyat, mint az írni nem tudók, amelyiknek a baloldali szára fönn kezdődik. Akkor arról most mit kell gondolni? Az az N betű miről szól?

Pochoriles eltöpreng:

Fordítva biztos nem jelent semmit. De nem hagyja magát, kicsit gondolkodik és megjegyzi: ha belülről, a deszka belsejéből nézi az ember, akkor onnan igenis, rendes N betűnek látszik.

Amíg Pochorilesszel Fabritiusra várunk, a konyhából, a tálalóablakon át kilesünk a terembe. Az idegen személyről, aki a fogadós szerint a halál üzenetét hozza, nagy darabokban potyog a ráfagyott páncél, hó, jég és zúzmará. Amint a terem végében helyét keresve egy asztal előtt

forgolódik, észrevesz, amint a nyíláson bámulunk kifelé, ekkor jobb kezével jeges csákója ellenzőjét megérintve biccent is felénk. Egyúttal le is veszi fejről a csákót, lerázogatja róla a ráfagyott havat, a fogasra akasztja, aztán köpenyéből, amely alakját felvéve teljesen ráfagyott, s most a terem melegétől selyem gőzőket eregetve párolog, nagy igyekezettel kibontakozik. Próbálja a fogasra akasztani, de nem sokat bajlódik vele, mint valami fejetlen bábút, a falnak támasztva, a sarokba állítja. Néha megtántorodik, csuklik, a párafelhő remegésében elhomályosulnak vonásai. Nagyokat ásít, és bár zsebkendője nincsen, orrát csak úgy, a saját tenyerébe fújja, hosszasan trombitálva, mintha éppen a lelkét adná ki. Feje búbja fényesen csillog, némi haj csak a füle körül, jeges csimbókókba fagyva fehérlik. Bajuszáról, szemöldökéről, borostájáról egészen az álla alá, fürtökben csüng a zúzmara, de még a füléből is olvadék csorog.

Most, hogy hámlani kezd róla a fagyott kéreg, amely addig ruhája réseit is elfedte, megcsap a szaga is. A vándoré, aki már hónapok óta nem mosdott.

Ezt érezték már messziről Gleznár kutyái is.

Lorenz Fabritius, a kiugrott pap az udvar felől lép a konyhába, és mielőtt kimenne a terembe, előbb óvatosan ő is kikémlél a tálalóablakon. Magas nyakú, dohos foltokkal teli, rég levetett papi köntösét viseli, ami évek óta egy ládában gyűrődhetett, alatta kisárgult keménygallér, de nadrágja ugyanaz a rojtos, szakadozott, gyantafoltos, amit nap mint nap visel. Miután a vendéget távolról szemügyre vette, belöki maga előtt a lengőajtót, elsétál a terem végébe, ahol egy sarokasztal mellett az ismeretlen személy fészkelődik. Egy kis ideig álldogál, mintha bemutatkozna, aztán leül melléje. A konyhából úgy látszik, máris beszélgetnek.

Előkerül Danczura, kötenyt köt maga elé. Hatalmas zsák hasát alig éri át a pántlika. Tiszta abroszt vesz elő, kicsoszog vele a terem végébe és megteríti.

Hűvös fuvallatot és dögszagot hoz magával, amint visszatér.

Lorenz Fabritius gyakran pillant a tálalóablak felé, végül fölemeli a kezét, integet Pochorilesnek:

Hogy jöjjön elő a konyhából, álljon be a pult mögé, hogy mégis, mint egy igazi vendéglőben, legyen valami kinézete a dolognak. És küldjön

ki valami italt, mert fáznak. Egyébként az úr a kisasszonyt keresi. Hogy akkor ő, Fabritius mit mondjon neki?

Pochoriles sapkája ellenzője alól dermedten bámul ki a terembe. Belöki maga előtt a lengőajtót, s a pult mögött és a söntésben csörömpölve keresgél a palackok között. Kiegyenesedik:

Miféle kisasszonyt?

Fabritius feláll, úgy ismétli meg: A kisasszonyunkat. Nehogy azt hidd, hogy az úr csak úgy idetévedt. Térképpel a kezében a hegyeken át direkt ide jött. Egy papíros van nála, szép nagy betűkkel Klara Burszen kisasszony neve van ráírva. Mit mondjak neki?

Hát azt. Ha zsenírozna, elég, ha odarajzolsz a kisasszony neve mellé egy keresztet.

Rajzol a fene. Nincs nálam ceruza.

Akkor a legjobb, ha megmondod neki. Hogy tudja első perctől, ezzel a mesével itt nem megy semmire. Kíváncsi vagyok, akkor mit talál ki. Mert az igazi okot titkolja, az biztos. Vagy ő maga sem tudja.

Pochoriles azért előkészít egy tálcát, letakarja kockás szalvétával, elővesz két mérce likőrös poharat, azzal mér egy vizespohár aljára a tárnicsgyökér-pálinkából, tölt bele néhány csepp szederszőrpöt, majd háromnegyedig fölengedi vízzel. Kiteszi a pultra, de közben az üzenő noteszába ír Danczurának: mielőtt kivinné az italt, törölje fel az asztaluk körül a padlót, a fölmosó rongyot terítse az idegen lába alá, ahova az olvadék csorog.

Az idegennek még köpenye alá is befújta a szél a havat, a ruha türemléseiből jeges darabok potyognak. Valami egyszínű, zöldesszürke, rangjelzés nélküli tisztí egyenruha van rajta, elég viseltes, itt-ott kifényesedett az anyaga, kopott gallérján csillagok helye sötétlik.

Fabritius mondja a terem végéből: a vándornak Burszen kisasszony volt a végső reménye. Most, hogy az is semmivé vált, megszűnt számára a világ, visszaút nincs. Ráadásul útközben madarak fosztották ki, még a gallérjába varrt pénzecskejét is kitépték.

Pochoriles mereven néz a pult mögül. Megindító. De ő már reggel óta tudja, amit tud. Neki ennyi elég is volt. Lehet bárki, őt nem érdekli a története. Ha nincs visszaút, hát nincs, akkor egy dolog marad: az ember pontot tesz az élete végére. Ha kell, el lesz temetve. A kisasszony mellé, ha akarja.

Pochoriles leveti sapkáját, homloka csupa verejtek, trikója ujjával törülgeti. Aztán lehajol, kinéz a tálalóablakon, és a konyha ablakán át a kerítéseken túli hegyoldalakra. A napsütötte lejtőn most is ott sötétlenek a vándor lábnyomai. Lehajol, elővesz a pult alól egy borospalackot, abból, amit csak ő iszik, kidugaszolja és tölt jó bőven egy vizespohárba. Belekortyol, közben sapkáját újra szemébe húzza, ellenzője alól a terem mélyét fürkészi, ahol Fabritius ül az idegennel. Egy ideig szájában tartja az italt, aztán a lefolyóba köpi. Ami a pohárban maradt, azt is a kagylóba üríti. Mereven rám néz, kérdezi, mit bámulok, az ő bora, azt csinál vele, amit akar.

Fabritius megint fölemelt kézzel jelentkezik a tereméből. Azt mondja, nem bírja, nyissunk ki egy ablakot.

A fogadás a fejét ingatja: tudhatná, az ablakok be vannak szögezve. Ha nem bírja, menjen ki, levegőzzön egyet.

Pedig egy kis levegő a vendégnek is biztos jót tenne, a melegben teljesen elpilledt, szegény csuklik és remeg a feje, teljesen meg van zavarodva. Hogy vajon biztos nincs más megoldás? Mert azt mondja, ő ilyesmire még soha életében nem gondolt.

Pochoriles legyint: akkor hazudik. Mindenkinek megfordul a fejében. Csak ki kell találni a módját.

Ezzel, mint aki befejezte, visszamegy a konyhába, kilép az udvarra, égne emeli a tekintetét. Aztán tétova léptekkel visszamegy a konyhába. Úgy látszik, hirtelen megérzi a tejszagot, mert Danczurát kezdi bámulni, aki egy konyhaszéken ül. Körbejárja, int nekem is, hogy menjek oda. Újjal rámutat a lányra: hogy mondjam meg ezeknek, hogy fordul fel a gyomra, valahányszor pillantása rájuk esik, mármint Danczurára és a hasára. Úgy beszél a lányról, mintha többen lennének. És hogy menjenek el innen még ma. Menjenek, ahova akarnak, például Velki Lukanarba, ott Madám Karabiberi apácai biztos befogadják őket.

Miközben mondom Danczurának, amit ő is jól hallott, hogy Pochoriles úr nem bírja látni, és azonnal mennie kell, a fogadás kimegy a söntésbe, a pulton könyökölve bámul a terembe, közben azért látom, fülel, hogy pontosan átadom-e az üzenetet. Újra tölt magának, beleszaggol, kortyolgat. Megint csak kiköpi, a maradékot pedig a kagylóba önti. Aztán fogja a palackot, megrázza és az utolsó cseppig a lefolyóba üríti.

Végül felém fordul, méreget hosszasan, kicsit csodálkozva, fürkészőn, gyanakvón vizsgálgat, mintha mérlegelné magában, küldjön-e el engem is Velki Lukanarba. De nem küld, bizalmasan megérinti a karom.

Hogy azt hiszi, nincs jól. Furán érzi magát, nem tud nyelni, nem esik jól a saját nyála sem, nem bír rendesen levegőt venni, mert most már odakünn is ezt a rettenetes szagot érzi. Hogy álljak be a pult mögé, mert ő most megy és lefekszik.

Edmund Pochoriles megáll a mosogató előtt, ami fölött kopott tükör lóg a falon. Korábban arra volt való, hogy aki a konyhaasztalon dolgozik, az a tükörbe pillantva lássa, mi történik mögötte a teremben. Később átrendezték a konyhát, a munkaasztal helyébe a mosogató került, de a tükör a régi helyén maradt. Pochoriles most ott áll és bámulja magát, leveti sapkáját, mintha saját magától búcsúzna, megemeli tükörképe előtt. Azt látja, hogy az is visszaköszön neki. Aztán kimegy, átballag az udvaron a nyári lakba, ahol heverőjén minden ebéd után pihenni szokott.

Kimegyek a söntésbe, beállok a pult mögé. Az idegen, aki Pochoriles szerint halála hírnöke, vacog, didereg. Kérdem Fabritiustól, biztos, hogy megértette a vándor, amit Pochoriles üzent neki?

Meg, mondja Fabritius, és azt kérdi, hogy itt ez a szokás?

Igen, megmondhatja neki, hogy ez. Itt az emberek tudják, mi meddig tart, hol a határ, hol van a dolgoknak vége. Aztán ki így, ki úgy, gusztusa szerint. Mifelénk, amíg papunk volt, azokat is rendesen eltemette. Nincs is jobb hely végső búcsúra, mint Jablonska Polyana.

Figyelem, ahogy Fabritius az asztal fölött áthajolva halkan magyaráz a másíknak. Annak a vacogástól úgy remeg a feje, hogy elhomályosulnak a vonásai. Fabritius újra rám néz:

Azt mondja, igazat ad Pochorilesnek, csakhát a módját még nem tudja.

Ha fölkel a fogadós, mondom, biztos fog tudni mondani valami okosat.

Kicsit meg van zavarodva, löfégyvere nincs, pedig szeretne hamar túl lenni rajta.

Azt elhiszem. De lehet mással is.

Te is látod, hogy vacog. Adhatnánk neki legalább egy tányér levest.

Nem adunk, mondom, mert attól elálmosodik. Az álmos ember aludni akar, és nem tud komolyabb dolgokkal foglalkozni.

Brigitta Konuvalov minden héten süt két tepsí poronyú kekszet, egy tállal áthoz belőle a vendéglőbe is. Most azért kiteszek egy tányérkára néhányat, mellé egy kanálka mézet, egy kanálka sőt, hogy egye, amivel akarja, kiviszem és leteszem a vándor elé.

Fabritius megkér, üljek le, maradjak, hármásban talán jobban telik az idő, néha ő is kimenne kicsit a levegőre, nem kéne a vendéget magára hagyni.

Hagyd csak magára. És mondd csak, te hiszed azt, amit Pochoriles mond?

Mért, mit mond Pochoriles?

Azzal az N betűvel. Hogy ezt az illetőt, mert nem tudom, hogy nevezzem, Anatol Korkodus küldte érte.

Nekem nem mondott semmit. De akár Anatol Korkodus is küldhette. Honnan tudnánk mi ezeket a dolgokat.

Othagyom őket, mert látom, hogy Nadja Kapusztin áll a bejáratnál, vállán nejlonzsákban a szennye. Átballagunk a mosodába, megnyitok egy meleg vizes csapot az egyik kőteknő fölött. Nem lenne muszáj, de én is ott maradok, leülök mögötte egy lócára. Nincs rajta harisnya, ahogy hajladozik a teknő fölött, belátok ruhája alá, a fehér combokra. Nézem percek, talán jó negyedórán át, sok minden megfordul közben a fejemben. Felállok és elindulok feléje. Nadja Kapusztin nem is hallja a víz zubogásától, én pedig négykézlábra ereszkedek és belecsókolok térde hajlatába, abba a kis homályos gödröcskébe. Erre kiegyenesedik.

Már megint. Hagyjon, Adam, rossz napom van.

Nekem se jobb. De mi a baj? Néha komolyan azt hiszem, már maga is meleg.

Az mi?

Hogy ilyen cirógatásokat már csak asszonyoknak engedélyez.

Akkor igen.

Azért kivárom, amíg végez a mosással. Szárítani már otthon fogja a ruháit, most amúgy vizesen visszagyömöszöli őket a nejlonzsákba. Aki először jár Jablonska Polyanán, azt mondja, itt a frissen mosott ruha bűdösebb, mint előtte volt. A sós, kotlós termálvíztől. Mi nem érezzük.

Danczura most egy ládán ül a sarokban. Megállok előtte: mondom, remélhetőleg eljutott az agyáig, mit mondott Pochoriles, amit az előbb én is érthetően elismételtem neki. Hogy el van küldve innen. Erre azt mondja, még soha nem járt Velki Lukanarban. Jó volna, ha valaki elkísérné.

Arra ne számíts.

Déltájt beállít a vendéglőbe Zsedu Baba és Brigitta Konuvalov. Leülnek megszokott helyükre, közel a pulthoz, kikérik a römis dobozt. Kibújnak a papucsukból, egymás meztelen lábát simogatják az asztal alatt. Közben maguk elé helyezik a táblákat, tornyozzák a köveket, osztanak, de sokáig nem kezdenek a játékhoz. Bámulnak a terem túlsó végébe, ahol Fabritius ül az idegennel. A végén megszólal Zsedu Baba, megkér, hogy legyenek szíves és szóljak a fogadósnak, hogy ma ünnep van, kivételesen bort kérnek. Pochoriles alszik, mondom, ma én szolgálok ki, egyébként is tudhatnák, hogy nincs bejárásom a pincébe. És miféle franc ünnepről beszél?

Úgy tudja, Szent Bernát napja van, ennének is valamit. Látták a fogadóst a konyhában mozogni, biztos főzött a vendégnek.

Nem főzött. Miféle Szent Bernát napja! Most hallom először.

Mosolyognak, vállukat vonogatják. Akkor csak a szokásos tárnicsgyökér-pálinkájukat kérik. De miféle szerzet a vendég, hogy nem főznek neki?

Mellékes. Nem enni jött ide, hanem azért, hogy temessük a kis-asszony mellé, a Boursin kertbe.

Meg fog halni?

Meg. Kimérem a két vizespohár alá a sárga tárnicspálinkát, jön még bele néhány csepp szederszörp, víz. Kiviszem nekik, aztán újra hátramegyek a terembe, ahol Fabritius ül az idegennel.

Telik az idő, mondom. Dülőre jutott magával az illető? Mert itt nem vacoghat, ki tudja, meddig. Pochoriles nemsokára fölébred. Láthatóan kezd becsavarodni. Kiönti a borát és fényes nappal elmegy lefeküdni. Fogadjunk, még ma bezárja a boltot.

De Fabritius nem figyel rám, feszeng, fészkelődik, a vendég motyogását hallgatja. Elkapja zubbonyom szegélyét, húz közelebb magához.

A katona úr örül, hogy idejöttél. Képzeld, azt mondja, négyen vagyunk férfiak, tarokkozhatnánk egyet.

Hárman vagyunk, mondom, Pochoriles úr alszik.

Késő délután van, a lejtők narancssárgán világítanak be a konyhába, a narancssárga havon lila lábnyomok. Danczura a sarokban ül a ládán, hátát a falnak vetve.

Brigitta Konuvalov és Zsedu Baba aznap korán befejezik a játékot. Ilyenkor felnyitom a dobozt és megnézem, rendben, oszlopokban

rakták-e vissza a köveket, hogy mindjárt látszódjék, ha hiányozna közülük akár egy is. Kérdelem, miért sietnek, mire azt mondják, Nadja Kapusztinnak is van römije, otthon majd folytatják. És hogy itt ma valami furcsa szagot éreznek, egyébként is ünnepi hangulatra számítottak.

Mondom, ma Orbán napja, nem pedig Bernát.

Úgy néz ki, csak arra várt, hogy ezek elmenjenek, Pochoriles bújik elő a nyári lakból. Zubbonya alatt tiszta, vasalt ing van rajta, bársonynadrág, füles sapka. Bejön a konyhába, kinéz a tálalóablakon.

Hm, látom eszik az az ember. Én nem adtam semmit neki. Mit ropogtat?

Kekszet.

Danczurára, mintha már ott se lenne, pillantást sem vet, belém karol, kimegyünk együtt a terembe. Nem ülünk le, a bejárat felé húz, kilépünk az előtérbe:

Azt hiszem, elbóbiskoltam egy kicsit. Ki nem találod, kire gondoltam. Félálomban egész idő alatt Anatol Korkodus járt az eszemben.

A füles sapkának nincs ellenzője, most nyíltan a szemembe néz. Tart egy kis szünetet:

Elárulták, az biztos. Minél többet gondolok rá, annál biztosabb vagyok benne. Te mit szólsz ehhez?

Én is azt hiszem.

Jó lett volna idejében megtudni, ki volt az.

Én mindig is azt hittem, te voltál az, Pochoriles. Mondd meg, ha tévedek.

Szóval te azt gondolod. Mért nem szóltál nekem erről soha?

Gondoltam, mért szólnék, biztos te is tudod.

Most, hogy ez az ember idejött, az egész újra eszembe jutott. Mert az ember tesz ezt, tesz azt, és ahogy telik-múlik az idő, kimegy a fejéből. Aztán egy napon minden újra eszébe jut. Most, hogy jött ez az ember. Nikita.

Akkor is, mondom, legalább volt néhány éved, amikor egyáltalán nem gondoltál az egészre. Biztos megérte.

Nem érte meg. Látod, egyszer, a végén úgyis minden újra eszedbe jut. Akkor aztán azt kívánod, hogy bár már a reggelt se érnéd meg.

Biztos igazad van. De én most nem szeretek ilyesmiről beszélni.

Ha az ember nagyon akarja, képes meghalni. De az bizonyos időbe telik. Hogy mielőbb megtörténjék, tenni kell valamit. Ezt neked is mondom, hogy tudjad, ha eljön a te időd is. Nem megy gombnyomásra a dolog.

Biztos. Készülsz valahova?

Csak ide. Szólj nekik, hogy jó lesz a rágcslást befejezni, mert indulunk, velem jön. Kimegyünk a kisasszonyhoz a hegyre, a Boursin tanyára.

Odakiáltok Lorenz Fabritiusnak. Vége, záróra. Mondd meg, készülj, te meg kísérd ki a bejárat elé.

Pochoriles kimegy az udvarra, hallatszik, ahogy a fészerben csörömpöl, matat, végül hátizsákkal lép elő, az az ócska foltos ponyvából házilag varrott zsák, amivel Balwinder, amíg élt, a vasútállomásról a gázolajat hozta neki. Most egy kisebb gázpalack van benne, a gázolajas kannát a kezében tartja. A másik kezében szöttes zsákocska, ha hozzáér, mint a gyöngy, valami csörög benne. Már nem is lép be a konyhába, a küszöbről int Danczura felé, aki a sarokban kuksol, közben a zacskót a kezembe adja.

Látom, még mindig itt van. Akkor ezt add oda neki.

Mit mondjak, mi van benne.

Ha akarja, majd kibontja és megnézi.

Nincs rajtad még egy pulóver sem, mondom neki. Meg fogsz fázni. Nem fogok.

Fabritius jön be a konyhába. Hogy a vendég nem akar menni, kérdi, hogy muszáj most, rögtön?

Pochoriles bólint: alkonyodik, mindjárt vége a napnak. Ma este belefekhet a kisasszony ágyába. Ezzel kimegy az utcára, a bejárat előtt várakozik, amíg az ajtóban megjelenik Fabritius a vándort maga előtt tuszkolva.

Elindulnak.

Mivel a konyhaablakból nem látszanak, és a vendéglőből sem, kiállok a bejárat elé az utcára, onnan követem őket, ahogy elhaladnak a Man-Gold udvar előtt, aztán a közmosoda előtt, majd a kerítések mentén kapaszkodnak a Boursin tanya felé.

Fabritius is ott áll mellettem.

Tudnám, hogy ki intézi ilyen bölcsen ezeket a dolgokat, mondja.

Danczura hirtelen lehuppan a ládára, ami a konyha sarkában áll, rémülten pislog. Valami zavaros lé kezd csorogni belőle. Patakszik, ömlik belőle sugárban, remeg bele a szoknyája szegélye.

Mindjárt feltörlöm, mondja. Azt hiszem, összepisilem magam.

Ma még nem ettünk semmit, mondom Fabritiusnak. Mindjárt átmegegyek és készítek valamit.

Átellenben, az út túloldalán, az egykori vízügyisek irodája mellett, Anatol Korkodus szobájában lakom. Átmegegyek, tüzet rakok, odateszek főni öt darab hámozott krumplit. Tyúkszíron hagymát pirítok, megbontok egy vagdalthús konzervet, ami még a régi ellátmányból maradt a kamrában, kikaparom belőle a húst, és a hagymás zsírra borítom, az egészet még egy darabig együtt pirítom. Amikor elkészült, és már éppen a puhára főtt krumplira akarnám borítani, hogy összekeverjem, jön Lorenz Fabritius.

Azt mondja, siessek, menjek át, elvégre az unokahúgom. Megráz: úgy látszik, beindult, félig már künn van a feje, a lány pedig neked akar mondani valamit.

Előbb eszünk, mondom. Tálalok, te addig menj, kérdezd meg tőle, mit akar, neked is megmondhatja.

Kihűlőben a vacsora, mire Fabritius visszatér.

Egy vizes lavórt készítettem elébe, hogy puhára essen. És képzeld, meg se mukkan, nem jajgat a fájdalomtól, nem sír, nem visít. Közben kifényesedett a haja, mint a gesztenye héja, eltűnt a képéről minden bibircsók és pörsenés, a szeme gyöngy. Neked is csak azt akarta mondani, hogy ma reggel itt valami Nikitáról hallott titeket beszélni. Szép név, megtetszett neki. Úgy gondolta, ha fiú, ha leány, legyen a baba neve Nikita.

László Noémi

TÜSKE

1.

Ma gyávaságtól, gyűlölettől tartok,
miközben hosszú, kongó alagútban
keresem: miben akadt el a múltam,
mikor maradtak el a sziklapartok;

kerültem szerteszét futó fövenyre,
törtem, morzsoltam össze a gerincem,
ocsúdtam fel, hogy adott szavam sincsen,
hogymindenből kiutat lesek egyre;

hogymindig másban szeretnék lakozni,
hogymössze csap fejem fölött a vágyam
s a földre nem tudom magam lehozni;

keveset éltem, sokat kitaláltam,
s szerettem volna úgy összebogozni
a szálakat, hogymvégüket ne lássam.

2.

A szálakat, hogymvégüket ne lássam
gyors, könnyű ujjal karikába fűztem,
sorokba rendeztem és kibetűztem,
de hangom elveszett a szélzúgásban,

mert rohanó víz mellett álltam mindig
és vártam, hogymaz idő jóra fordul,
hogymszámban a homokszem nem csikordul:
simul, mint sűrű por, ha odahintik;

hogyma kötést, az oldást eltakarja,
hogymzúghasson tovább az életáram
bármerre, mikor bárki úgy akarja,

és inkább bámultam, mintsem vitáztam,
bámultam csendben mindenféle bajra,
gombolyítottam, így lett csigaházam.

3.

Gombolyítottam, így lett csigaházam,
hatalmam végtelen csepp otthonomban,
hol számtalanszor végleg összerogytam
és hittem jó pár tévút igazában,

ahova tudtam összegyűrve járni
és megtöltöttem mindenféle lommal,
ahol ki mertem mondani azonnal,
hogy én az áldást nem bírom kívánni;

gömbölyű váram, fényes menedékem,
bástyám és árkom, vagy amit akartok,
a hely, ahol még soha nem lett végem,

ahonnan nézve úgy tűnik: kitartok,
ha pusztulok is, valahogy túlélem –
mesélek még, miután kitakartok.

4.

Mesélek még, miután kitakartok:
mit szól a naphoz a gyümölcs a fán,
az árnyék hogyan bukik át magán,
miről beszélnek egymással a partok

amikor áll, majd árad a folyam,
az ösvényeket gomolyagba gyúrja,
leszáll a hold és halálpontosan
magát a táj ütőérébe fúrja,

hogy kicsordul az összes földi szín,
föltorlódik a világ szélein
és susterogva sziklán szerteömlik,

aztán a víz színén továbbvez,
nyomában terjedő sötét neszez
a legmélyebben szunnyadó göröngyig.

5.

A legmélyebben szunnyadó göröngyig
szeretnék látni és belátni azt,
hogy ez a látás nem nyújthat vigaszt
és észleléstől nem juthat a könnyig,

nem oszthat semmit jóra-rosszra fel,
nem válogathat tetszése szerint,
a szem csak annyi: mindent megtekint,
a szív csak annyi: mindent megfigyel,

s a józan ész majd valamit talál,
ami köré a világ összeáll,
ami alatt a világ összeroppan;

a józan ész majd valamit levág,
hogy csökkenjen az összevisszaság –
és meghúzódik egy hideg sarokban.



Ádám Gyula

Vári Attila

ZIZZENŐ HÓPELYHEK

A mikor rádöbben arra, hogy az idő végtelenében a pillanat-jelen úgy enyészik el, hogy akárcsak egy tolató gőzös, magával ránt mindig egy-egy szeletet a jövőből, hogy azt is azonnal múlttá tegye, akkor, igen, akkor majd dönt. Még gyakorol. Élete nagy koncertkörútjára készül. Már világhírű zongorista, de a hegedűművészt, akivel játszani fog, mindenkinél, önmagánál is többre tartja.

Délelőtt tárgyalt. Véglegesítették a repertoárt, kijelölték azt a három művet, amit ráadásként játszanak majd a három hónaposra tervezett körút alatt. Az impresszárió mindenbe bele akart szólni, de ő nem hagyta magát. Kiharcolta, hogy itt legyen az első koncert. Gondolkodás nélkül fogadja el, hogy a nyitó darab Mozart A-dúr szonátája legyen. A zeneakadémián, tanítványaival a félévi vizsgára is Mozart-darabokkal készülnek.

Most gyalogosan hazafelé tart, nem kért taxit, megáll, s a Duna-híd közepéről nézi a várost. Jólesik a víz felől fújó szél. Napok óta kisebb fejfájás gyötri, s néha, mintha fejbe vágnák, másodpercekig tartó iszonyatos fájdalmat érez a fejében, de nem tudja megállapítani, hogy homloka körül, vagy tarkója tájékán van-e a góc. Nincs kedve enni, barátnője csak késő délután érhet haza. Olyan idegennek érzi lakását, olyan semlegesen szállóhelynek, mint amit élete első szállodai éjszakáján érzett.

Most gyakorol, s rájön, hogy Mozart számára is ugyanazt jelenti ez a zene, mint amit ő is érez. Hogy az az otthon, amelyet művészte a mindennap köreiben magának megteremthet, nem valóságos, hanem csak képzeletbeli otthon, hogy bár zenéje áthatott, magához ölelt mindent, ami csak körülötte élt és mozgott, ő maga mégis magányos maradt.

Gyakorol, napok óta gyakorol, s az utolsó napon rájön, hogy valami mást játszik, nem a koncert darabjainak valamelyikét.

Magányát zongorázza. Rádöbben, hogy már nem figyel a zenére, megjed, s amikor valahonnan, az emlékeiből, a vissza-visszatérő belső száműzetéséből rácsodálkozik a világra, nem ismeri fel a kotta hangjegyeit.

Alvajáróként indul majd el. Úgy fogja vezetni autóját, hogy nem tudja, merre jár, s amikor megérkezik a nyaralóba, percekig áll, nem érti azt, hogyan és miért kerül majd oda.

Napokig a régi gyümölcsstermések kompótjait eszi, s egyik eszmélése pillanatában egy hangyaboly mellett találja magát. Fűszállal fogja kotorni a hangyákat, aztán lenyalogatja a hangyasavtól ecetes füvet. Gyermekkorából rosszízű emlékek képei lüktetnek, kiegészítve szünni nem akaró fejfájását. Tiltó szavak tömege zúdul rá.

Neked nem szabad korcsolyázni, mert eltörheted a kezedet.

Nehogy meglássalak még egyszer a szomszéd biciklijén.

Nagyanyádnak sincs több esze, mint neked, tönkre akarod tenni az ujjaidat a kapálással.

Falusi nyarak emléke.

Évente csupán két hét, amíg zongoratanára szabadságon van. De szülei semmit sem bíznak a véletlenre. Zongorát hozattak a falusi házba. Kitiltották az istállóból, amikor meglátták, hogy nagyanyja fejni tanítja.

– Megrúghat a tehén. És egyáltalán, nem hasznos az a mozgás az ujjaidnak.

Csodagyerek.

Magántanuló, s csak hírből tudja, hogy milyenek a diáksínyek. Olvasni is csak úgy tud, ha csal. A kottatartóra teszi a könyvet, zongorázik, de közben habzsolja az indiántörténeteket.

Majd a nyaralóban villannak föl ezek az emlékképek. Az erdőszéli bozótba rejtí az autót. Olykor vannak még tiszta pillanatai. Nem akarja, hogy megtalálják.

Nem borotválkozik, nem mosakszik, napok, vagy inkább hetek telnek el így, aztán majd kivágja egy zsák alját és két sarkát, ledobja átizzadt, mocskos ruháit, s ezt a csuhafélét a derekán átköti egy vastag spárgával. Talál majd egy kitaposott háncspapucst, amit fűnyírás után használt, ha apja egyáltalán megengedte, hogy néhány sor erejéig taszíthassa a gépet, s olyankor a tiltás ellenére, a kút hideg vizét vederszámra öntötte magára. Szorítja lábát az évek óta száradó háncs, de nem érdekli, s holdkőrosként indul abba a világba, ahonnan nincs visszaút.

Majd akkor, átöltözése közben határozza el, hogy a pusztaságba megy, sáskán és füveken fog élni, s égi harmatot iszik majd, mint a

bibliai idők prófétái. Nem gondol arra, hogy a tél nem fogja elkerülni, nem nyílik meg előtte az évszak, mint Mózes előtt a tenger. Hogy nem létezik olyan égi csoda, hogy körülötte mindenhol tél legyen, de amerre jár, mintha üvegharang alatt lépegetne, ott örök legyen a nyár.

Az első fagyos éjszaka majd bekényszeríti egy tanyára.

A gazda nyáron már látni fogja a különös szerzetet, ahogy zsákvászomból készült csuhájában, hársfa háncsbocskorban, kezében egy méretes kereszttel járja a tocsogós réteket, s lepkehálóval bogarakra vadászik.

Tudja, hogy ártalmatlan, s beengedi, szállást ad neki a tehénistállóban.

– Akinek fogat adott az isten, annak enni is ad – mondja majd, amikor megkérdezik, hogy éhes-e. És mert a tanyán élők kíváncsiak lesznek, hogy ki lehet, hogy honnan jön, s állapota miatt attól félnek, hogy meghalhat, azt is tudni akarják, hogy vannak-e rokonai a környéken, de bármilyen formában teszik fel neki a kérdést, soha nem fog válaszolni.

– Vagyok, aki voltam, leszek, aki vagyok – mondja majd.

A háziak hallják, hogy beszél a tehenekkel, hangosan imádkozik. Sejtik, hogy falun élhetett valaha, mert kéretlenül kiganézza az istállót, friss szénát tesz a jászlakba, s összeszedi az istállóban kapirgáló tyúkok szerteszét hagyott tojásait is.

A gazda, a városban, ahol ügyes-bajos dolgait kell majd intéznie, bemegy a rendőrségre, mert mindenki tudja, hogy hajléktalanokat szinte rabszolgaként tartanak a környező tanyákon, s elmondja, hogy kit fogadott be, s megnyugtatták majd, hogy tudják, kiről van szó, s hogy ártalmatlan bolond az az ember.

– Tavasszal bejött a kapitányságra, le akarta adni minden okmányát, azt mondta, hogy nincs rájuk szüksége, mert Istent szolgálja, ahhoz pedig nem kell munkakönyv – mondja majd a gazdának az eltűnt személyek osztályán a nyomozó. – Mi elkereszteltük Jézuskának, de azt mondta, hogy ő már nem is Kardalus Ferenc, de nem is Jézuska, az ő remeteként választott neve Ábrahám.

A tanyán ettől kezdve Ábrahámnak szólítják, s a tanyai apróságok, két kislány és egy fiú, ha csak tehetik, bemennek hozzá az istállóba, mert megszeretik a *jőembert*, ahogy egymás között nevezni fogják a remetét.

Többnyire a padláslyuk alatt fekszik a szénán, s vagy az állatoknak prédikál, vagy a szénából válogatja a száraz növényeket, s talán ért is valamit a fákban és füvekben rejlő gyógyszerekhez, mert teái tényleg gyógyítják a köhögést, hasmenést, s a gazda reumájára is kavar valami szénaporból-vajból álló kenőcsöt, amitől fájdalom nélkül tudja majd hajlítani a térdét.

Hatalmas testű komondorok vigyázzák a tanyát, szinte őrzőjáratot tartanak, de nem mennek messzire, csak a bekerítetlen udvart járják, s amikor Ábrahám bekopog majd a konyhába, a család azon csodálkozik, hogy vakkantást sem hallottak, pedig a kutyák, ha nem is támadtak, de csaholva, ugatva szokták a házig kísérni látogatóikat.

De akkor, azon a napon majd csöndben követik Ábrahámot, farkukat csóválják és nyalogatják az ember simogató kezét. Nagytestű állatok, arra voltak szoktatva, hogy ne menjenek az istállóba, mert pásztorkutya ösztönükkel terelni akarták a teheneket, s egy alkalommal olyan felfordulás lett ebből, hogy a marhák szinte széttörték az istállót, s az esti fejeskor a szokott mennyiség felét sem adták le.

A bakkecske, amelyik szinte mindenkit támadott, úgy hever majd Ábrahám mellett, mint egy kutya, s szálanként veszi el kezéből, s eszi, komótosan rágcsálva, a válogatott szénaszálakat.

Nem akar, vagy nem tud majd emlékezni Ábrahám arra, hogy mi köze lehet egy gazdasághoz, hol tanult tehenet gondozni, kecskét fejni, s időnként arra eszmél, hogy egy deszkán sebesen mozognak az ujjai, mintha mindenik ujjá kalapács lenne, amelyekkel valamit be akarna ütni a fába.

Zenét is hall, de nem dalt. Hangok ereklýeit, amelyekhez úgy érzi, hogy nem szabad ütemesen mozgassa kezét. Imádkozik, hogy múljon el ez a bensőjében tomboló zenei vihar, s ha ilyenkor lehunyja szemét, fürdőruhas lányt lát, aki egy medence szélén áll.

– Ússzunk – mondja a lány. – Néha pihenned is kell.

– Ábrahám vagyok – feleli.

Valami furcsa, nagy asztalfélénél ül. Nem négyszögű teljesen. Az egyik oldalán homorú bemélyedés, a teteje felnyitva, s elöl, ahol saját magát fogja látni, mintha fogak lennének. Fehér és kisebb fekete fogak.

Be kell hogy fogja a fülét, mert abból a bútordarabból áramlik a zene. De erősödik, viharossá válnak a hangok, s a lány, akit talán eddig sosem látott, most majd az ölébe ül, lefogja a kezét.

- Ez kész öngyilkosság - mondja. - Tisztában vagy azzal, hogy második napja gyakorolsz, nem ettél egy falatot sem, még vécére sem mentél. Ki fogod nyírni a vesédet is.

- Mi az, hogy gyakorolni? - kérdezné, de a kecske döfködi, játszani akar majd. Egyenként elvenni Ábrahám kezéből a szénaszálakat.

- Figyelsz rám egyáltalán? - kérdezi a lány, s a remetének beugrik majd egy név. Virginia. Mi lehet az, hogy Virginia? Töpreng, de csak párnákat lát, vetett ágyat, fürdőkádat is lát, egy udvart, égszínkéék vizű úszómedencét. Mi lehet az, hogy Virginia? Vonat. Talán vonat lesz, gondolja majd, mert érzi a csattogó kerekeket. Olyan vonat, ahol enni is lehet, mert pincér lődörög az asztalukhoz. Sokan vannak ebben a mozgó, keskeny teremben. Az asztalokon éjjeli lámpák, s ő azt fogja mondani halkán, hogy Virginia. A pincér meghajol.

- Négy hegedű-zongora szonáta. Paul Hindemith.

- Carl Philip Emanuel Bach - válaszolja majd, de nem érti, hogy mi is lehet ez a furcsa, idegen szóáradat, s bizonytalanul teszi hozzá: - Öt szonáta hegedűre és billentyűs hangszerre.

A pincér mindent felír, s akkor, mintha körhintán ülne, kilódítja helyéből a gravitáció. Mások is eldőlnék.

- Ne nevezz szivinek. Utálok. Van tisztességes nevem, Virginia - mondja a lány, aki majd ott ül vele szemben, de őt nem lódítja ki a centrifugális erő. Merev derékkel ül, sértetten, s Ábrahám veszekedés, gyűlölködés hangjait hallja.

- Nem nevezlek szivinek, mert azt utálok - mondja majd. De valami vakítja.

Szemképráztató fényben ül, a semmi közepén.

Valakik tapsolnak.

Előtte, egészen testközelben, ismét az az ormóttan fekete asztal, s a fehér és fekete fogak kezébe akarnak harapni. Zongora - jut eszébe, de nem tudja kapcsolni a szót a tárgyhoz. Úgy lebegnek, mint majd az istállópadlásról lelógó szénaszálak.

Kutyák ugatnak, s majd megjelenik az istálló ajtajában egy elegáns bundába burkolt nő.

- Végre megtaláltalak - fogja mondani, de Ábrahám üres tekintettel nézi.

- A keresés a lényeg, nem a megtalálás - egészen távolról hallja a saját hangját, és ismétli, szünet nélkül ismétli ezt a mondatot. - A keresés a lényeg, nem a megtalálás.

- Istenem, hogy nézel ki - fogja mondani a nő. - Én vagyok, Virginia, nem ismersz meg? Megismeresz, ugye?

- Ó, a megismerés. Belátni azt is lehet, amit nem magunk hoztunk fel a lélek mélységeiből, hanem más, akkor is, ha mi magunk még nem léptünk a megismerés útjára - válaszolja.

Úgy beszél majd, mintha idézne.

- Mit mondtál? - kérdezi majd gyanakodva Virginia. Lehúzza kesztyűjét, meg akarja simogatni a szakállas arcot. Törek és ételmaradék kerül a tenyerébe, s elborzadva lépne hátra, de a bakkecske támad, s a nő elterül a ledobott szénán.

Ábrahámnak eszébe jut egy ágy, valami melegség, s valaki azt mondja, hogy szelleme a megismerés útját csak úgy találja meg, ha a gondolkodásból indul ki, s csak akkor juthat el az élet önálló szemléléséhez, ha értelme képet kap a magasabb világokról.

- Magasabb világok - mondja majd hangosan.

Ha lennének majd emlékei abból a múltból, ahonnan az istállóba vezetett az útja, akkor láthatná magát tizenegy évesen, a Royal Albert Hall előtt kiszállni a limuzinból, s hallhatná ismét azt a négyezer embert, akik őt ünneplik. A közönség dörgő vastapsát hallhatná, amivel az igényes londoniak nem a gyermeket, hanem a kiforrott zenészt ünnepelték.

És láthatná a stockholmi Gamla Stan, az óváros ódon utcáit, ahol Gunilla, a gyönyörű fuvolás svéd lány vezette végig. Éppen huszadik születésnapján volt az első koncertje a városban, már elmúlt éjfél és még mindig világos volt, s hallgatta a babaszépség fuvolázó hangját, hogy ez még a Stadsholmen szigete, de bejárák majd Riddarholment és Helgeandsholment is. Nem fog emlékezni arra, hogy az ódon házak között mindegyre megálltak csókolózni, s ez ott nem tűnt fel senkinek.

Mindenhol fiatalok sétáltak a fehéréjszakában, hogy aztán jóval később a Hötorgeten sörözzenek.

- Széna-piac - fordítja le neki a tér nevét a lány.

- Ó, akkor ez az itteni Széna-tér - mondja magyarul.

Már a szürkület kezdődött, vagy tán éppen hajnalodott, amikor Gunilla elvitte a Millesgårdenbe, a szoborparkba, ahol a nehézkedési erőt meghazudtolva álltak a szobrok, s akkor úgy érezte magát, mintha ő is, akár Milles szobrai, súlytalanul lebegne.

Az egyik szobor mellett pianínón játszott egy kislány, s Gunilla súgott neki valamit, mert fölállt, s megkérte a Mestert, hogy játsszon valamit.

Vivaldi *Tavasának* zongoraátiratával kezdett, aztán átváltott a klasszikus svéd Johan Helmich Roman műveiből készült egyvelegére, amelyen hetekig dolgozott otthon, hogy ráadásként ezzel lepje meg svéd közönségét.

Tömeg gyűlt körük, s valaki lerakott egy műanyag tányért, s pénzt kezdtek beletenni az emberek.

- Látod, ez eddigi életem első és egyetlen tiszta keresete. Nincs impresszárió, nincs alkudozás koncertirodák között. Ezt maga a nagyérdemű adta. Ebből gyógyital lesz, reggeli mellán öll - mondta ki svédül a közepes erősségű sör nevét.

Nem is alszik, egy svéd zenész, aki nem hitte, hogy egy Duna mellett élő ember kezében sosem járt még halászbót, megígérte, hogy elviszi horgászni.

Saltsjöbaden, ízlelgette a gleccser formálta sziklák közötti városka nevét, s úgy érezte, hogy pontosan olyan gömbölyű ez a szó, mint a hatalmas dávidi parittyakövek.

Tengeri csukát fogtak, s a vendéglátója térképen mutatta, hogy nem mindenhol tengerpart az, amit lát.

- Hol a tó, a Mälaren, hol pedig a tenger az utca vége.

De mindezekre nem fog emlékezni, talán arra sem, hogy egy görög kolostorban érezte először, hogy jó lenne elvonulni a világtól, imádkozni, s a böjtre böjtnapok hónapokra rúgó hosszán át elmélkedni a teremtés lényegéről. Arról, hogy mi dolga van Istennek az ember-teremtényekkel, miért nem állt meg a teremtésben a napos-csillagos égnél? És az istállóban, álmában, és csakis álmában, hallja a szerzetesek véget nem érő, többszólamú kórusát. A tehenek fognak a hajnali fejés előtt bogni.

A lovakhoz nem jár be a másik istállóba, de a teheneknél mindig rend van, s a háziak csak azt látják majd, hogy szeret pepecselni a borjak körül is.

Soha senkinek nem mondja, talán ő sem tudja, hogy úton talált iratokat akart a rendőrnek leadni, hogy azok talán egy másik szakállas hajléktalan okmányai lehettek, s hogy nem is Kardalus Ferenc a neve.

Néha, félálomban látja a plakátokon nagybetűkkel szedett nevét, de már fel sem ismeri. Virginia majd föláll a szénáról, ahová esett, s Ábrahám ki fog menni az udvarra. Újra havazni fog, s elmegy a gyerekek hóemberéig, amire azt fogja ráírni egy faszénderabbal, hogy

Debussy. Akkor, már a tudat fekete verméből, semmivel sem kapcsolódó szavak tódulnak nyelvére. De amikor felírja a Debussy nevet, mintha valaki azt súgná: hópelyhek tánca. Fagyott jégtűk hullnak az égből, kavarognak és zizegnek, s a zizzenő hópelyhek vakító fehérsége lassan elfedi a tájat.

Mindez majd később fog megtörténni. Most gyakorol, s a zongora felnyitott tetejének fekete tükrében nézi az arcát. Harmincéves, de már vénnek érzi magát. Magányosnak, fáradtnak és elveszettnek. Még gyakorol, de már nem tud Mozarttra koncentrálni.



Bálint Zsigmond

Iancu Laura

ÁDVENTUTÓ 1.

A házban zongoráznak.
Kint havazik.
Ködszínben vakolom
a tükör faltjait:

Igaz embert mutasson,
ki égen túl is él.

Kiben a szusz is sóhaj,
elindult már s

nagyon fél.

ÁDVENTUTÓ 2.

Ha tudnám, hogy ajtóban állsz
- - - abbahagynám az írást - - -

Kit fogva tartottam:
útfára indulna végre a Messiás

Ólmos jégvirág, fekete hideg,
amit tekintetem őrzött neked.

ARANYÁG

Az Ó-utcában sártenger, viskóhalmaz.
Lila ruhájában bádog Krisztus virraszt.
Tövében fagyott szentként asszony zsoltároz,
Most is várja a tétova, avítt vigaszt.

Amott az almafa alatt súgni hallja
A deres farügyek ajkat maró jaját.
Alvó lábnyomok keserű vizét falja,
S a csalfa szerető rönkké fagyott szavát.

Ilyenkor odafönn a magányos Istent
Gyötri a kín. Teremtés közben megpihen.
Miféle árnyék vetülhetett szemében?

Megkésett angyal vontatja hozzá a hírt:
Ott állt ma is, tükör-szemével körbeírt,
Harmatos ölén fekete aranyág nyílt.



Erős Zoltán

Zelei Miklós

ZOLTÁN ÚJRATEMETVE

Lőrincz Csaba emlékére

Tragigroteszk két felvonásban a huszadik század második felében, Kelet-Közép-Európa peremvidékén. Peremhelyzetben és mezsgyeállapotban. A posztoszoujet és a posztnemzeti lét közös terében – a remodernizáció hajnalán. Magyarán szólva: színjáték a Szovjetunió nyugati határán, a birodalom fennállásának utolsó nagy telén, majd felbomlása után, amikor Kelet vasfüggönyéből Nyugat aranyfüggönye lesz.*

Személyzet:

GYIMOCSKA szovjet közhatárőr, néha megtisztelik a Dmitrij Alekszandrovics megszólítással.

PÁRTSZEKRETÁR JANC SI olykor Iván vagy Iván Zoltánovics, a vőlegény öccse, nála jóval fiatalabb. Kezdetben a Szovjetunió Kommunista Pártjának helyi titkára. Rosszul használja az idegen szavakat, azokat pedig, amelyeket nem magyarul tanult meg, oroszosan ejti, például propagánda. Amikor pártkarrierjét magyarázza, átalakul. Mintha egy másik emberről beszélne: egyes szám harmadik személyben emlegeti önmagát, saját alattvalójaként tekint föl önmagára. Gyakran rágyújt.

PÁRTSZEKRETÁR JANC SINÉ a felesége, szovjet nőmozgalmi aszszonyság, olykor Irénnek szólítják, amit azonban nem szeret. Ragaszkodik az oroszos megszólításhoz, ami így hangzik: Irina Frantisekovna. Apja keresztnévét ugyanis, akit Ferencnek hívtak, még a két világháború közötti cseh világban erőszakkal Frantisekre változtatták.

DR. ZOLTAN idegsebész, presbiter Miamiból

BÖZSE NÉNE kolhozista, rokon vénasszony, ritkán Alszbeta Árpádownának szólítják, amit utál.

JENCI BÁCSI nyugalmazott vezérigazgató Vorkutából, ahová a háború befejezése után a gulag foglyaként érkezett, előtte magyar katona-

* A műfaji megjelölést Szigethy Andrásnak köszönöm.
A darab megírását a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat támogatta.
A szlovákul is elhangzó mondatokat Kocur László fordította.

szökevény, a gulag rabjából pedig szabadulása után vezérigazgató lett a fogolytábor mellett működő bányában. Az egykori fogoly alárendeltsége beleégett a viselkedésébe, például nehezen vált át tegeződésre, beszéde halk, néha úgy beszél, hogy egyáltalán nem mozog a szája, igyekszik mindig hátul állni... Időnként őt is eloroszosított nevén, Eugen Zoltánovicsnak szólítják. A második felvonás első jelenetében fiatal katonaszökevényként is megjelenik.

PÁSZTOR ELEMÉR helyi római katolikus pap

JURIJ ALEKSZEJEVICS GAGARIN kozmonauta őrnagy

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV major, a határosztag parancsnoka, Afganisztánt megjárt tiszt. *Büszke rá, hogy a háta mögött Afgánnak nevezik.*

DANYIELA a felesége, testes nőszemély

LITYINANT GLUBINKO Szultannuradov segédtisztje, később főhadnagy, posztumusz százados

NYEKRASZOV bíró

LAKODALMASOK: öregasszony, vőfély, koszorúslegények, vén gazda, maskarák, kamaragazda; Zoltán Zoltán, a vőlegény

ZENÉSZEK: primás, brácsás, cimbalmos, bőgős, tangóharmonikás, szaxofonos

KOVAZSICS kegyeleti menedzser

ODALISZK, JEGESMEDVE, SZOVJET KATONÁK

ELSŐ FELVONÁS

1. jelenet

Havas, falusi utca, parasztházak, a távolban őrtorony. Szögesdrótkerítés, amely keresztbe vágja az utcát. Szovjet címeres határoszlop, rajta az CCCP felirat, hatalmas vörös zászló. Közeliükben a határkő, rajta jól láthatóan a száma: 17. Elöl, a színpad teljes szélességében egy rozsdás bádogszalag vonul, lepattozott aranybetűkkel hirdeti: A szovjet határok őrzése mindnyájunk legszentebb kötelessége! Messziről lélekarang szól, temetési ének hallatszik, egyenletesen erősödve, majd elcsöndesedve:

Lezárva koporsód fala,
Megpihentettél általa,
Agg vándora e földi létnek.
Vége lett a sok szenvedésnek.

Hosszú életed napjai
Elfolytak, mint víz habjai.
Megért gabona módjára
Dóltél a halál karjára.

BÖZSE NÉNE *csak a hangját halljuk: – Melyikük lehet őrségben?*

A végtisztességtevők megjelennek a színen: helyből és a nagyvilágból összegyűlt Zoltánok. A legválasztékosabb gyászöltözet mellett szakadt pufajka, a szovjet provincia kiöltözöttsége, az északi sarkkör egzotikus viselete. Felirat nélküli, szovjet egyenkoporsót hoznak a Szent Mihály lován.

BÖZSE NÉNE *fejkendőben, gumicsizmában, kopott, fekete pufajkában lépked a menet élén, kezében frissen faragott sírkereszt a felirattal: Zoltán Zoltán Élt hetvenegy évet: – Mert van köztük olyan kapcáskodó is. Amelyik rögtön a géppisztolyát csattogtatja. Nagylány korom óta hallgatom. Egy potrongyás muszka intézkedik a falunkban!*

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI *baljával a saroglyát fogja, jobb kezében magasra tartott fehér kendővel integet: – Már a holdon is.*

PÁRTSZEKRETÁR JANCSINÉ: – Maga már régen nem aktuális, Alzsbeta Árpádovna!

BÖZSE NÉNE: – Én-e?!

PÁRTSZEKRETÁR JANCSINÉ: – Tócsno! El van teljesen avulva! Nemzetköziség van.

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – Intyernacionalizm, a holdon is! Mi jártunk először ott, meg a világűrben is.

BÖZSE NÉNE: – De itt a földön, a falunk országhatárán, mégis nekem kell majd sírni, hogy átmehessünk.

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – Ért is maga a világtörténelemhez. Én láttam Gagarint, a szovjet űrhajóst! Én láttam a világ első űrhajósát, a mi űrhajósunkat! Kardigános kérdés volt a világűr meghódítása. Sikerült! Lópatkolással kezdtük...

BÖZSE NÉNE: – ...és fent járunk az égben.

DR. ZOLTAN: – És mit szólnak hozzá a kardinálisok?

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – Kik?

DR. ZOLTAN: – Hát a jóisten, te.

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – A vallás a nép ópiuma! Doktor elvtárs, mésztyer Zoltan Amerikából. Én láttam Gagarint, nem az isten. *(Elengedi a saroglyát, s mindkét karját az égnek emeli.)*

DR. ZOLTAN *elkapja a saroglyát*: – Nyakát töröd a halottnak, te!

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – 1961. április 12., csütörtök, gyönyörű tavaszi nap volt.

DR. ZOLTAN: – Akkor születted?

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – Igen!

DR. ZOLTAN: – Még azt hittem, sokkal öregebb vagy.

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – Mert kétszer születtem! 1961. április 12. a második megszületésem napja.

DR. ZOLTAN: – Halálos betegség, drága Jancsikám? Vagy elütött valami?

BÖZSE NÉNE: – A világtörténelem.

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – Annak a csodálatos napnak köszönhetem, hogy valaki lettem. Szovjet ember!

PÁRTSZEKRETÁR JANCSINÉ: – Szovjet magyar.

BÖZSE NÉNE *a határt figyeli*: – Le ne tartóztasson az a bolond határőr.

DR. ZOLTAN: – Egy egész halottas menetet azért nem lehet bezárni!

BÖZSE NÉNE: – Kettőt is.

PÁRTSZEKRETÁR JANCSINÉ: – A vénasszony dér-dúr. Ne is tessék rá odafigyelni!

BÖZSE NÉNE: – Vagonkérdés az, Irén.

PÁRTSZEKRETÁR JANCSINÉ: – Nem Irén. Irina! Irina Frantisekovna. Így tessék mondani, Alzsbeta Árpádovna!

BÖZSE NÉNE: – De én azért csak maradok Bözse néne! Jól van, lányom?

GYIMOCSKA *előugrik, bő hóköpenyéből szinte csak az AK47-es látszik ki*: – Sztoj!

A férfiak följebb emelik a koporsót.

BÖZSE NÉNE *magasra tartja a keresztet*: – Visszük.

GYIMOCSKA: – Nyet.

Bözse néne jajveszékelve odarohan Gyimocskához, aki megijed, támadástól tart, s a szovjet őrszemélyzet általános eljárása szerint térdre kényszeríti a gyászmanetet.

GYIMOCSKA *hadonászik a géppisztollyal*: – Davaj! Térdre! Davaj, davaj!

Pártszekretár Jancsi, a felesége és a többi helybeli azonnal térdre veti magát. Bözse néne, kezében a kereszttel, velük szemben térdel le. Dr. Zoltan értetlenkedve áll.

PÁRTSZEKRETÁR JANC SI: – Davaj! Térdelj le, gyerünk, doktor elvtárs! Ne hülyéskedj itt nekem!

DR. ZOLTAN *már térdén állva*: – Mi ez, Jancsikám?

PÁRTSZEKRETÁR JANC SI: – Nehogy lerohanjuk.

DR. ZOLTAN: – Még azt se? Ennyire fél?

PÁRTSZEKRETÁR JANC SI: – Egy szovjet katona? Soha! De hát ha az ő kezében fegyver van, a miénkben meg nincs, ő áll, mi meg térdelünk, akkor csak nagyobb a rend.

BÖZSE NÉNE *át akarja ölelni Gyimocska térdét, aki hátrálva lökdösi el magától*: – Keresztény vagy te is, Gyima! Keresztény! (*Ráborul a koporsóra.*) Ő tehet róla?! Hát ő? Jaj, drága Zoli bátyánk, Zoli bácsi! Elhagyott téged a te falud! Odament, túlra, idegen országba, maradtunk mi is idegenben! Nem lehet már neked sírod se, jaj, jaj, jaj, drága Zoli bátyánk, Zoltán Zoltánovics Zoltán. Odalett a temető is a faluddal együtt, Zoli bátyánk, itt szenvedsz, holtan is vándorolsz, árva lélek, szenteletlen földön, itt porladsz miköztünk, mert eltemetni sem tudunk hűséges menyasszonyod mellé, akit a legjobban szerettél egész életedben, jaj, drága bátyja, Zoli bátyánk, hiába szerettünk, hiába szeretted egyszülő faludat, mégis elvették tőled! Ó, jaj nekünk! (*Átfogja a határőr térdét.*)

GYIMOC SKA: – Még a térképen se vagytok semmi! Hol a falutok?

BÖZSE NÉNE: – Ti tüntettétek el róla. És ti hányjátok a szemünkre, hogy nincs ott. Nem mi mentünk hozzátok a falunkkal a hátunkon! Ti hoztátok ide a határotokat.

GYIMOC SKA: – Orosz vér folyt, orosz föld van.

BÖZSE NÉNE: – Jaj, bátyja, bátyja, hazátlanul, temetetlenül, a senki földjén, drága Zoli bátyánk, halálnak házában is magányosan. A halottunkat se temethetjük el a kívánsága szerint? Ti vágátok ketté a falunkat 1944-ben! Ti húztatok szúrószdrót határkerítést a falu közepére! Még átbeszelnünk is tilos volt. Ti fontatok sövényt a szögesdrót közé, hogy ne is lássuk egymást. Egy falu két országban?

GYIMOC SKA: – Igazi koporsó.

PÁRTSZEKRETÁR JANC SINÉ: – A kolhoz utalta ki, Dmitrij Alekszandrovics, van nyugtánk.

GYIMOCSKA: – Én családom mindenki koporsó nélkül sírba ment.

Azt se tudni, hova. Jó itt nektek, Irina Frantisekovna!

JENCI BÁCSI: – A gulág? Hát az nekünk is kijutott. Ez még ezt se tudja?

BÖZSE NÉNE: – Nem tudja, Jencikém. Fogalma sincs róla.

JENCI BÁCSI: – Engem egészen Vorkutáig vittek, az északi sarkkörön túlra. Ott vagyok még máma is!

GYIMOCSKA: – Nekem parancs. Ha engedek, fekszik én is halott mellé.

BÖZSE NÉNE: – Ugyanazt a szocializmust építette, amit te! És még síremléke se maradhat? Nekünk teljesítenünk kell az utolsó kívánságát. El kell temetnünk a menyasszonya mellé. Kötelességünk.

GYIMOCSKA: – Kötelesség határt védeni! Életem árán.

DR. ZOLTAN: – A nagy októberi szocialista forradalom mint a vérbajos elmebaj végső stádiuma.

PÁRTSZEKRETÁR JANCSINÉ: – Ne tessék kijelentéseket tenni.

DR. ZOLTAN: – Csak jól esett egy kicsit Leninről beszélgetni. Úgyse érti ez a Gyimocska...

BÖZSE NÉNE: – Mindent ért. Meg itt a Jancsi is. Neki se jó, ha be kell sügnia. Ha megkérdezik, hogy na, távris Zoltán, van-e jelenteni való, csak könnyebb neki, ha tiszta szívből mondhatja, hogy nincsen. Mégiscsak pártszekretár.

Felhangzik a Kreml Szpasszkaja tornyának híres harangjátéka. Szállingózik a hó.

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – Poszt nómer ogyn! A Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének egyes számú őrszignálja.

GAGARIN hangja: – Jó napot fejönök, jószággondozónök! *(Szakafanderben megjelenik a temetési menet fölött a magasban. Élénk napsütés, madárcsicsergés, a télnek nyoma sincs, mindenütt virágok. Eltűntek a határjelek is.)*

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – Kisütött Gagarin! Második nap az égen. Ugyanígy jelent meg nekünk 1961. április 12-én délelőtt is. Jurij Alekszejevics Gagarin őrnagy, a Szovjetunió űrhajósa katapultírovoleszja, pontosan a fejünk fölött, a Vosztok űrhajó leszálló apparátjából. És egy másodperc alatt kitavaszkodott a föld!

GAGARIN: – Élmunkások, pártmunkások, jó napot! (*Integet nehézkes mozgású, szkfanderujjba bújtatott kezével.*) Traktorosok, technikusok! Jó napot!

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – Megelőztük Amerikát!

GAGARIN: – Gépészek és kombájnosok! Bányászok és csillagászok, jó napot!

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – Így történt! Pontosan így. Tizenegy órakor Gagarin leföldelt. És mi, a Tarasz Sevcsenko Kolhoz büszke tagjai rohanva indultunk motoron, traktoron, gyalog, hogy őt köszöntsük. A munkát és a tudományt. Ez a mi istenünk.

PÁRTSZEKRETÁR JANCSINÉ: – És halljuk első szavait!

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – Te nem voltál ott, anya. Ne beszélj bele!

PÁRTSZEKRETÁR JANCSINÉ *rángatja a férjét*: – De már annyiszor elmondtad, apa.

GAGARIN: – Olvasztárok, hajóépítők, jó napot!

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – Szóról szóra ezt mondta, ott az Engelsz rajoni Szmolovka falu mellett...

PÁRTSZEKRETÁR JANCSINÉ: – ...a Volga partján.

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – Fogd már be, anya!

PÁRTSZEKRETÁR JANCSINÉ: – Mért, én nem mondhatom el, mit gondolok?

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – Nem is tudsz rendesen beszélni oroszul.

GAGARIN: – Jó napot, alkotók! Tervezők és újítók! Hétköznapiak dicső harcosai!

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – Okos gépek kormányosa! A győztes nép bátor fia...

PÁRTSZEKRETÁR JANCSINÉ *belevág*: – ...dobrij gyeny! Te hős.

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI *rángatja a nőt*: – Anya, én szájon tűrüllek, itt a kollektíva előtt.

GAGARIN: – Mind igaz emberként éljetek, a csapásoktól ne tartsatok! Daloljatok vidám dalokat, legyetek örökké jókedvűek. Legyetek méltóak a kommunizmushoz, az új ember új társadalmához. És ha nekivágtok az útnak, a célban mind elsők legyetek!

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – Egy munkásnak évente két esernyő!

PÁRTSZEKRETÁR JANCSINÉ: – Esküszünk! Esküszünk!

GAGARIN: – Rugósak?

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – Jelentem, rugósak! Emelkedik az élet-színvonal.

GAGARIN: – És mik a terveitek?

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – Beszámítva a társadalmi alapokból nyert kedvezményeket, egy szovjet munkásnak a jövő évben legkevesebb százötven rubelje lesz havonta, acidofil kefirből, tejből, tejfölből kis húján három és fél mázsa jut rá évente.

GAGARIN: – A mezőgazdasági technikum levelező tagozatán hányan fognak jövőre kitüntetéssel végezni?

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI *előhúz egy könyvecskét*: – Örnagy elvtársnak jelentem, itt a tervkönyv. Ami abban van, szentírás. *(Lapozza, mire megtalálja a keresett részt, hogy felolvassa, Gagarin már nincs ott. Szél fúj, kavarog a hó, lobog Gyimocska hőköpenye.)*

GYIMOCSKA: – Itt én a szentírás! Vissza! *(Ugrál, csattogtatja az AK47-est.)* Davaj, davaj!

BÖZSE NÉNE *föláll*: – Gyima, te!

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – Dmitrij Alekszandrovics...

BÖZSE NÉNE *odacsúsztat neki egy üveg vodkát*: – A halott lelki üdvéért.

GYIMOCSKA *elteszi a vodkát*: – Bozse moj... *(Újra ordít és csattogtatja a géppisztolyt.)* Nyet! Nem lehet.

DR. ZOLTAN: – Csehül állunk a szovjet határon.

GYIMOCSKA: – Én nem is tudja, mi ez. Oroszul nincs írtatok semmi!

DR. ZOLTAN: – Made in USSR. Valami ilyesmit kéne feltüntetni.

BÖZSE NÉNE: – Gyimka, te, a nyelvtörvény is azt mondja, hogy a halottak beszélhetnek magyarul. *(Korához képest igen frissen ugrik, elkapja a katona gramancát és egészen az arcába hajol.)* Ha ráírjuk szlávul, vihetjük?

GYIMOCSKA: – De nem írva rá!

BÖZSE NÉNE: – Nem ezt kérdeztem.

GYIMOCSKA: – Nekem tűzparancs. Én halottat is lelövöm.

DR. ZOLTAN: – Itt nem fog történni semmi. A tervezhető jövő.

GYIMOCSKA: – Határszántás! Nézed? Tetalpa. Még fagyott földön is nyoma.

BÖZSE NÉNE: – Mert közben tavasz volt!

GYIMOCSKA: – Právda.

BÖZSE NÉNE: – Az meg ott, a határkőnél tecsizma!...

GYIMOCSKA: – Éncsizma!... De ha a parancsnok meglát, börtön így is, úgy is. Megyek a csurmába.

BÖZSE NÉNE: – A szerszámok! *(Beszúrja a hóba a keresztest, gereblyéket vesz elő, egyet Pártszekretár Jancsiné kezébe nyom.)* Van nekünk mindenünk.

PÁRTSZEKRETÁR JANC SINÉ föltápáskodik: – Én gereblyézzek?

BÖZSE NÉNE: – Még Gyimocska is.

Lassan a többiek is mind fölállnak.

DR. ZOLTAN: – Tizenhetes határkö? Prímszám.

BÖZSE NÉNE: – A legprímabb. *(Gyimocskának is a kezébe nyom egy gereblyét.)* Na gyerünk. *(Gereblyézik a határszántást.)*

GYIMOCSKA: – De jó tanács én adni.

BÖZSE NÉNE: – A csizmám sarka! *(Nyújtózkodik a gereblyével.)* De nem érem el.

GYIMOCSKA: – Én se!

BÖZSE NÉNE *vizsgálja a nyomot:* – Ha észreveszi a határszéli tiszt, baj lesz. Gyimocska, gyere, megfogom az egyik kezed, a másikkal nyúlj be. *(Addig ügyetlenkednek, amíg Gyimocska el nem esik, és teljesen tönkreteszi a szántást.)*

GYIMOCSKA *tisztogatja magát, nézi a szétdúlt szántást:* – Este én már börtön benne.

BÖZSE NÉNE: – Nem lesz, Gyimocska. A fene vinne el a határoddal együtt. Irén! Siessünk.

PÁRTSZEKRETÁR JANC SINÉ *rendbe tették a határt:* – Na, rágyi boha.

BÖZSE NÉNE: – Nem hiába te voltál, Irénkém, a Kommunizmus Fényei Kolhoz kiváló palántatermesztője. Élpalántás!

DR. ZOLTAN: – A konvertálható tudás.

GYIMOCSKA *elégedetten mosolyog:* – Szpaszíbo, mamka. Szpaszíbo. Az tanács, hogy nektek menni majorhoz! Izumrud Abdullovics Szultannuradov! Ismersz őt.

BÖZSE NÉNE: – Az Afgán.

GYIMOCSKA: – Határosztag ő parancsnok! Ad kispapír, bumázska, és átrepül halott. *(Ugrálni, ordítani kezd.)* Lelőlek, mint egy kutya! Takarodj határ! Takarodj.

DR. ZOLTAN *megindulna:* – Az anyád hétszentségit...

PÁRTSZEKRETÁR JANC SI *megfogja dr. Zoltan karját:* – Nehogy... Ez a szovjet határ, ő meg szovjet határőr. Világos?

DR. ZOLTAN: – Mint Nagymajtény.

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – Nem értem.

DR. ZOLTAN: – Tizenhét-tizenegy-nullanégyszáz-harminc.

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – Az meg mi?

DR. ZOLTAN: – II. Rákóczi Ferenc nagyfejedelmünk mobilszáma.

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – Mindig hülyéskedsz te énvelem, doktor elvtárs. Inkább siessünk! (*Gyimocskához fordul.*) Azt mondd, Izumrud Abdullovics Szultannuradov? Köszönjük, Dmitrij Alekszandrovics, tényleg az lesz a legjobb, ha tőle folyamodunk. A hátszelszvény-parancsnok elvtárstól!

GYIMOSKA: – Meg lityinant Glubinko! Segédtsízt. Ő is nagyon segít. Ő konyakot szeret. Tudod!

PÁRTSZEKRETÁR JANCSINÉ: – A Glubinko.

BÖZSE NÉNE: – Lityinant Kicsikonyak, ismerjük a firmáját.

PÁRTSZEKRETÁR JANCSINÉ: – Adunk neki.

BÖZSE NÉNE: – Mindig adunk.

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – Davaj! Koporsót fel! Brigád, előre! Vperjod! Mind utánam! Davaj, davaj! Doktor elvtárs, hajráp! Mert figyelem én az angolodat, te floridai.

DR. ZOLTAN: – Hurry up, te. Nem hajráp! Ne nevettesd már ki magad.

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI *hátra veri a koporsót emelő dr. Zoltant*: – Én is mindig nevetek tirajtatok, te doktor elvtárs!

DR. ZOLTAN: – És miért nevensz mirajtunk, te Jancsi elvtárs?

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – Járkáltok az anyaországba? A magyar tenger partjára? Fúj... Ha tudnátok, hogy katonai meg ipari célból hány olyan tavat megsemmisítettünk, ami nagyobb volt a Balatonnál?! Kétszer, háromszor, négyszer akkora. Magyar tenger? Nekem, szovjet magyarnak, az egy pocsolya! Nekünk óceánunk van!

Hullám csap föl a háttérben.

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – Zdrávsztvuj okeán! (*A hullám levonul, egy sózott hal fekszik a lábai előtt.*) Füstölt hering! (*Szagolgtja.*) A sós szelek illata. Érzitek? Vkuszno. (*Pravdába csomagolja, a zsebébe teszi, ekkor az utolsó hullám kisodor egy üveg vodkát is. Mielőtt bárki észrevenné, villámgyorsan zsebre vágja, majd időnként meghúzza ő is, a felesége is.*) Északon miénk a Jeges-tenger minden kincse!

Jegesmedve cammog keresztül a színen, megbámulja a koporsót és cammog tovább.

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – Délen narancsfáink teremnek.

Az Ezeregyéjszaka meséiből kilépett odaliszk déligyümölcsökkel megrakott, hatalmas tálat egyensúlyozva táncol.

DR. ZOLTAN: – What a wonderful country! (*Fényképez.*)

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – A mi hazánkban sose megy le a nap, a tettekben meg föl se jön. A szovjet–magyar a magyarok legmagasabbban szervezett foka. A mi őseink, doktor elvtárs, nem azok, akik ezen a földön éltek, meg Vereckénél bejöttek, igen? Vereckénél befele? Csap–Záhonytól kifelé! A mi őseink azok az öntudatos magyar elvtársak és elvtársnők, akik a két világháború között azonos ideológia alapján, egységes csoportba szerveződve harcoltak és tevékenykedtek Moszkvában és mindenhol a Szovjetunió távoli pontjain, az emberiség élosztagát kitevő szovjet néphez tagozva. Rógyina maty! Ő a mi hazánk, Volga anyácska.

Miközben az odaliszk kecsesen kitáncol a színről, egy narancs lepottyan a tálról. Pártszekretár Jancsi föl akarja kapni, de meglátja, hogy dr. Zoltan ezt is lefényképezné. Meglöki az orvost.

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – Fényképezni tilos!

Az odaliszk gyorsabb, mint Pártszekretár Jancsi, már tál nélkül visszafut, kecsesen fölkapja Pártszekretár Jancsi orra elől a narancsot, fügét mutat neki, rámosolyog és elszalad. Gyimocska odamegy Pásztor Elemérhez és ráfogja a géppisztolyt.

GYIMOCSKA: – A nép ellensége! Letartóztatom.

Nyekraszov bíró bejön. A végtisztességtévők megdermednek.

NYEKRASZOV: – Írják, Uzsgorod, 1944. november 7. (*Írógép hangja, nagyon erős.*) Pásztor Elemér, római katolikus káplán! (*Minden elhangzott mondat után hallatszik az írógép ropogása.*)

PÁSZTOR ELEMÉR: – Igen.

NYEKRASZOV: – 1941 novemberében is misézett minden nap?

PÁSZTOR ELEMÉR: – Igen.

NYEKRASZOV: – Decemberben is?

PÁSZTOR ELEMÉR: – Igen.

NYEKRASZOV: – Tehát, elvtársnő, írja, 1941. december 1-jén, 2-án, 3-án, 4-én, 5-én, 6-án, 7-én, 8-án is, egészen 1942. január 1-ig misézett.

PÁSZTOR ELEMÉR: – Igen.

NYEKRASZOV: – Köszönjük, tovaris Pásztor. De még pontosítsuk a többit is, hogy többé ne kelljen foglalkoznunk a káplán elvtárssal.

Vegyük januárt is, februárt is. Tehát januárban is misézett?

PÁSZTOR ELEMÉR: – Igen.

NYEKRASZOV: – 1942. január 7-én, 8-án, 9-én, amikor nálunk karácsony van a régi naptár szerint?

PÁSZTOR ELEMÉR: – Igen.

NYEKRASZOV: – Január 28-án, amikor az édesanyjának a születésnapja van?

PÁSZTOR ELEMÉR: – Akkor is, persze.

NYEKRASZOV: – Tehát 29-én, 30-án, 31-én is misézett?

PÁSZTOR ELEMÉR: – Igen.

NYEKRASZOV: – Februárban is? Végig?

PÁSZTOR ELEMÉR: – Igen.

A BÍRÓSÁG MÁSIK TAGJA: – Írja alá, káplán elvtárs!

NYEKRASZOV: – Na, mindjárt mehet is haza! De előtte tisztázzuk még márciust és áprilist is, aztán befejezzük.

PÁSZTOR ELEMÉR: – Igen.

NYEKRASZOV: – Márciusban is misézett?

PÁSZTOR ELEMÉR: – Igen.

NYEKRASZOV: – Végig az egész hónapban?

PÁSZTOR ELEMÉR: – Igen.

NYEKRASZOV: – Pásztor Elemér káplán, pszichikai bűnsegéd! Vádolom a fasiszta rezsim támogatásával! Morálno! Megsértette a Szovjetunió törvénykönyvének ötvennegyedik paragrafusát! December 6-án misézett Horthyért, akinek a névnapja volt! Január 30-án misézett Hitlerért, akit azon a napon választottak meg kancellárnak. Március 15-én pedig a fasiszta Magyarországért! Huszonöt év kényszermunka, szabadulás után öt év száműzetés, vagyoneklobzás.

GYIMOSKA *hátba löki a papot*: – Davaj!

2. jelenet

Izumrud Abdullovics Szultannuradov, az Afgán irodája. Megviselt íróasztal, fölötte meztelen villanykörte. Az íróasztalon Lenin-fej, telefonok, vodkásüvegek, vizespoharak, egy félelmetes bajonett, egy hatalmas, főtt, félfülű disznófej, újságpapíron szárított hal, uborka, a falon Lenin-kép, szovjet címer, zászlók, katonai relikviák, jelmondatok, mikrofon, a főhelyen egy vadonatúj, fényesre lakkozott végülőke lóg egy nagy szögön. Függöny nincs az ablakon, szőnyeg nincs a padlón.

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV *íróasztalánál ül berúgva, lógó karral hátradőlve, a mellén sok kitüntetés. Az NKVD-s tiszt dalát dúdolja, majd énekl:* –

No nye darom lucssije csekiszti
Bojevije noszjat orgyena.

Razvedka nasa – vesz narod,
Vrag nye proigyot granyici.
A kol proigyot, on popagyot
V Jezsovi rukavici!

Szultannuradovval szemben, az iroda túlsó, már nem látszó végében festőművész dolgozik a major arcképén. Szultannuradov kiabálva dirigálja a festőt.

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV *folytatja a nótát:* –

I kak nasi zorkije csekiszti
Bugyem vsze vszegda mi nacseku!

(Föláll, úgy nézi a készülő képet.) A konkrét mint általános és szükségszerű. Művész elvtárs, én lepuffantalak, ha nem lesz tökéletes a festmény! Több fényt az ajkaimra! Az orcámra több pozsgát. És ragyogjanak azok a zubbonygombok is.

Érkeznek a végtisztességtevők. Elöl Bözse néne a sírkereszttel, mögötte a többiek a koporsóval.

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – Dobrij gyeny, továris major! Kedves Izumrud Abdullovics.

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV: – Kifelé! Takarodjatok! Glubinko! Glubinko! Letöröm a vállát! *(A fiókból kivesz egy hatalmas stukkert, magasra emeli és hadonászik vele.)*

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – Akkor még várakozunk, távris major.
(*A végtisztességtevők kihátrálnak.*)

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV: – A váll-lapok aranya. Hősileg ragyog. (*Énekelget.*)

Razvedka nasa – vesz narod,

Vrag nye proigyot granyici.

Ez a mi művészetünk célja! (*Le-föl rohangászik.*) A munka tavaszának ünnepére ott kell lógnia a képnek az ágyunk fölött a hálószobában!
(*Megáll, csodálja a festményt.*)

Cstob szpokoyno nasi gyeti szpali,

Etyi ljugyi nyikogda nye szpbat.

Az ikon nem ábrázolása a parancsnoknak...

GLUBINKO *belép*: – ...hanem maga a parancsnok.

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV: – Glubinko...

GLUBINKO *tiszteleg*: – Parancsnok elvtárs, parancsára megjelentem!

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV: – Baromira utálom a művészetet. (*Köp egy hegyeset a padlóra.*) A fegyverhasználat a művészet, nem a purlapúr. Zseniális parancs, zseniális végrehajtás zseniális fegyverekkel. Dobja ki azt a hülye festőt!

GLUBINKO: – Igenis! (*Nyakon ragadja kint a festőt, s hallatszik, ahogy nagy zajjal, csörömpöléssel kidobja.*) Takarodj! Davaj, kifelé!

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV: – De a képre vigyázzon.

GLUBINKO: – Parancsnok elvtársnak jelentem, egy delegáció jelentkezett kihallgatásra.

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV: – Gyelegácija. Már kidobtam őket. A maga harci feladata lett volna, Glubinko.

GLUBINKO: – Jelentem, nem távoznak.

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV: – És mit akarnak?

GLUBINKO *meglátja a vadonatúj véccélőlkét. Tisztelegve bámulja, csettint*:
– Saját ülőke! Szvoj sztulcsák, a mindenit.

Izumrud Abdullovics Szultannuradov munkakoporsó színű, tiszti gumis nyakkendőjét büszkén előrehúzza, elengedi, csettint, s úgy néz Glubinkóra, mint aki nagyon sokat tud.

GLUBINKO *gumis nyakkendőjét, amelyik pontosan olyan, mint a parancsnokéé, pontosan olyan mozdulattal, mint a parancsnoka, előrehúzza és visszacsattintja*: – Importnoje?

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV *a nyakkendőt előre húzza és visszacsattintja:* – Nas.

GLUBINKO: – Szovjetszkij! *(Előrehúzza a nyakkendőt és visszacsattintja.)*

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV *nehezen beszél, de igyekszik:* – A Kommunizmus Fényei Kolhoz asztalosbrigádjának ajándéka november hetedike tiszteletére. De csak most lettek kész vele, mert nem volt megfelelő fa.

GLUBINKO: – Kézi munka.

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV: – Finn lakkal! De ami a legfontosabb, egyszemélyes.

GLUBINKO: – Minden nappal boldogabb az élet.

LENIN *feje megjelenik a vécéülőke keretében:* – Kakukk! A legnagyobb érték az ember!

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV *megretten:* – Csto?

Öblítés viharos hangja, Lenin eltűnik, Szultannuradov arca megnyugszik.

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI *bedugja a fejét:* – Izumrud Abd...

GLUBINKO: – Kifelé!

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV: – Na így kell, Glubinko.

GLUBINKO: – A Szovjetuniót szolgálom!

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV *leakasztja a vécéülőkét:* – Maga az elnök, Boldizsár Lajosovics Fenyvesi hozta el nekem! Daaa... Csak késve. Fahíány.

GLUBINKO: – Finn lakkal.

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV *a helyére akasztja az ülkét:* – Az ellenség!

GLUBINKO: – Megtalálni! Eltalálni!

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV: – Kér? *(Odamegy az asztalához, lassan fölemeli a jobb kezét, mint egy lassított fölvételen, benne a disznó levágott füle.)* A fülét nagyon szeretem.

GLUBINKO: – Igenis, őrnagy elvtárs!

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV: – Vágja le... Glubinko.

GLUBINKO: – Igenis, őrnagy elvtárs! *(A bajonettel levágja a disznófej másik fülét.)*

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV *erősen gondolkodik:*

– Glubinko...

GLUBINKO *kezében a disznófüllel áll az íróasztal mellett, amíg a fölöttes nem eszik, addig ő se haraphat bele:* – Igenis, őrnagy elvtárs!

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV *amikor Glubinko felordít, elfelejti, hogy mit akart, kezdi előlről:* – Glubinko, mondja, mindenképpen vagy semmiképpen?

GLUBINKO: – Tűzzel-vassal, őrnagy elvtárs.

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV *főlemeli a disznófület:* – Mert háborús helyzet van, Glubinko! A határ háború. Tudja? Frontvonal, határvonal, az összecsapás helye. *(Kezében mintha rohamra vezénylő, kivont karddal, a disznófüllel előremutat.)* Riadó!

GLUBINKO *a disznófület magasra tartva rohan, hogy megszólaltassa a szignált:* – Visszaigazolom, riadó!

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV: – Sztoj! Örült. Mozgásba hozza itt az osztagot. Csak annyira van riadó, hogy az idióta formaságaira most nincs idő. Érti, Glubinko?

GLUBINKO: – Igenis, őrnagy elvtárs!

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV: – Hagyja most ezt a hülyeséget, Glubinko.

GLUBINKO: – Melyiket, őrnagy elvtárs?

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV: – Tudja maga, Glubinko, hogy mi a feladatunk?

GLUBINKO: – Őrnagy elvtársnak jelentem, hogy az életünk árán is megvédjük a Szovjetunió határait és megsemmisítsük ellenségeit, amelyek földön, vízen, levegőben, a világűrben és a sarki jég alatt hazánk belsejébe akarnak hatolni.

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV: – Fondorlatosan, Glubinko.

GLUBINKO: – Fondorlatosan, őrnagy elvtárs!

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV: – Egy frászt, Glubinko!

GLUBINKO: – Egy frászt, őrnagy elvtárs!

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV: – Át kell lépnünk hazánk határait és vissza kell mennünk Afganisztánba.

GLUBINKO: – Igenis, őrnagy elvtárs. *(Megijed.)* Most?

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV: – Ott jó lenni katonának! Nem unalmas az élet, Glubinko! Sok a pénz. *(Ordít.)* Mert hol vagyunk mi most, Glubinko? Hol vagyunk? Hol vagyunk? Hol vagyunk?

GLUBINKO: – Őrnagy elvtársnak jelentem, a tizenhetes számú szelvényparancsnokságon!

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV: – Nem, Glubinko. Afganisztánban vagyunk. Így döntöttem. *(Ordít.)* Hol vagyunk, Glubinko?

GLUBINKO: – Jelentem, Afganisztánban!

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV *elérzékenyül*: – Már látja Kabul fényeit? *(Az egyik fiókból elővesz egy éjjellátó katonai távcsövet és odaadja Glubinkónak.)*

GLUBINKO *szabályosan a nyakába akasztja és aztán helyezi a szeme elé*: – Már látom.

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV: – Glubinko! Hol van már megint?

GLUBINKO: – Parancsnok elvtárs, itt vagyok.

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV *megint ordít*: – Akkor siessen, Glubinko, és hozza be a koporsóját!

GLUBINKO: – A koporsómat, őrnagy elvtárs?

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV: – Ott van, húzza be. De gyorsan, gyorsan, Glubinko. Azt hitte, mi, hogy majd pont maga fogja megúszni? Egy frászt, Glubinko. Egy nagy bűdös franc a maga szerencséje. Értette?

GLUBINKO: – Értettem! *(Középre húzza a koporsót, amely pontosan olyan, mint a másik, a saroglyával együtt, amelyen rajta van.)* Parancsára.

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV: – Parancsomra. Itt van ez a hősi skatulya. Látja, Glubinko?

GLUBINKO: – Látom.

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV: – Dehogy látja, Glubinko. Nem lát maga semmit. A hadicselnek, tudja, hogy mi a lényege?

GLUBINKO: – A megtévesztés, őrnagy elvtárs!

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV: – Ez a koporsó itt koporsónak látszik, de már tudjuk, Glubinko, hogy nem ez a lényeg.

GLUBINKO: – A megtévesztés, őrnagy elvtárs.

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV: – Pontosan, Glubinko. Akkor mi ez?

GLUBINKO: – Jelentem, skatulya!

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV: – Így van, Glubinko. Ez itt egy tábori postai küldemény. Kabuli szuvenír. Én magam hoztam el, az utolsó szállítmányban néhány már üresen maradt.

GLUBINKO: – Milyen szomorú.

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV: – Mi a maga teljes neve, Glubinko?

GLUBINKO: – Őrnagy elvtárs! Andrej Pavlovics Glubinko, a határőrség hadnagya jelentkezem.

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV: – Hősi halálához gratulálok, Andrej Pavlovics! És előléptetem főhadnaggyá.

GLUBINKO: – A Szovjetuniót szolgálom!

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV: – Mikor született, főhadnagy elvtárs?

GLUBINKO: – 1969-ben, őrnagy elvtárs.

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV: – Nem jó, Glubinko, nem jó. Már megint hülyeséget csinált! Szovjet emberek vagyunk, nem fenevadak! Hogy hal maga nekem hősi halált Mazari-Sarif mellett 1980-ban, ha csak hatvankilencben születik? Az ezred fia? Szülessen hatvanban, jó?

GLUBINKO: – Igenis, őrnagy elvtárs!

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV: – És akkor legalább már nem is hadnagy volt, hanem főhadnagy. Tehát most, amikor hősi halála jutalmául előléptetem, már százados! Tud követni, Glubinko?

GLUBINKO: – Igenis, őrnagy elvtárs.

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV: – Akkor maga most akkurátno hősi halált hal Afganisztánban. Amit pedig magából megtalálunk, szerencsére nem túl sokat, Glubinko, azt szépen beletesszük ebbe a koporsóba. Lezárjuk hermeticsno, hogy ne bűzölögjön, Glubinko, mert sose mosdik rendesen. És ráteszük az értesítést, Andrej Pavlovics Glubinko, született: 1960, katonai esküjéhez mindvégig híven szolgálva, harci feladatának teljesítése közben, 1980. január elsején hősi halált halt...

GLUBINKO *elérzékenyülve és megrendülten*: – A Szovjetuniót szolgálom!
IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV: – Szilveszter volt,
Glubinko. Szilveszter!

GLUBINKO: – Igenis, őrnagy elvtárs.

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV: – Mert mindig mondom magának, Glubinko, hogy háborúban ne igyon. Igaz?

GLUBINKO: – Igenis, őrnagy elvtárs.

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV: – Akkor mért ittak, Glubinko?

GLUBINKO: – Őrnagy elvtárs, jelentem, nem ittunk!

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV: – Hazudik, Glubinko. Mindig, mind hazudnak. Én is hazudok! Igaz, Glubinko?

GLUBINKO: – Igenis, őrnagy elvtárs.

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV: – Amiből mi következik? Az, hogy nekem nem lehet dumálni. Szilveszter volt, jól berúgtak, és maga hajnalban részegen ment ki a vonalba. Igaz, Glubinko?

GLUBINKO: – Nem voltam részeg a vonalban, őrnagy elvtárs.

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV: – Glubinko, nem elég, hogy hősi halált halt, még le is csukatom! Részeg volt, az afgánok elkapták, elevenen megnyúzták.

GLUBINKO: – Rettenetes.

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV: – És maga belepusztult, mert nem sportolnak eleget! *(A disznófüllel veri az asztalt.)* Mindig mondom, Glubinko, sportoljon, a fene essen magába! Sportoljon, sportoljon, sportoljon, mert baj lesz! Lefokozom, Glubinko. Lefokozom! Mi volt az előző rangja?

GLUBINKO: – Őrnagy elvtársnak jelentem, százados.

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV: – Mostantól újra főhadnagy, Glubinko.

GLUBINKO: – Főhadnagy vagyok! Főhadnagy!

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV: – Ilyen a történelem, Glubinko. Főlkapják az embert a szelek, azután elejtik.

GLUBINKO: – Értettem, őrnagy elvtárs.

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV: – Most legalább ezt is látta, Glubinko. *(Két vizes poharat töltött az egyik vodkásüvegből.)* Vengerszkij számon. Na zdaróvje!

GLUBINKO: – Egészségére, őrnagy elvtárs! *(Felhajtják.)* Magyar házipálinka... Jó erős.

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV: – Az itteni afgánok csinálják. A tizenhetes szelvény lakossága. A gyelegácija. Itt várnak még? Szelvény nép.

GLUBINKO *kimegy, visszajön*: – Jelentem, igen. Kint várakoznak.

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV: – Pazarló bagázs. A mákot például megzabálják. Na, Glubinko, akkor maga meg most hős. Úgyhogy menjen szépen befelé a koporsójába.

GLUBINKO: – Őrnagy elvtársnak jelentem, előtte fel kell varrnom a lefokozásnak megfelelő új rangjelzést.

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV: – Varrjon, Glubinko. Varrjon.

GLUBINKO: – Főhadnagy vagyok! *(Az osztagpolchoz pattan, kikapja az új, főhadnagyi váll-lapokat, és dudorászva a hadnagyi helyébe varrja őket.)* Nem hadnagy, főhadnagy...

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV: – Válogasson, varrogasson.

GLUBINKO: – Igenis, őrnagy elvtárs!

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV: – Úgyis meg van már dögölve. Meg bizony, Glubinko. *(Újra teletölti a vizespoharakat pálinkával. Fölhajtják.)* De nem csak maga lesz a koporsóban. Hanem!

GLUBINKO: – A csel.

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV: – Foglalja el a hadállást, Glubinko.

GLUBINKO *a koporsóról leveszi a fedelet és beleül, egy kicsit már nehezen beszél*: – Parancsnok elvtársnak jelentem, én konyakos vagyok. A pálinka elaltat.

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV *teliönti a poharat és Glubinko kezébe adja*: – Fenékig!

GLUBINKO: – Jeszty! *(Fölhajtja, elfekszik és elalszik.)*

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV *meghúzza az alvó Glubinko gumis nyakkendőjét, visszacsattintja, és a koporsóra ráhelyezi a fedelet*: – Találkozni fogsz Leninnel. Egyenes út a pokolba. *(Kihúzza magát, tiszteleg, újra az NKVD-s tiszt dalát énekli.)* De nem hőssel van teli a tábori postai küldemény, hanem ópiummal. Az kell a hátországnak. Hős, az van, több, mint elég. Az ópium meg hiánycikk!

(A levegőbe lő, beleordít a mikrofonba.) Gyelegácija, hozzám! (Az ordítás hosszan visszhangzik.)

3. jelenet

Az Afgán irodájába belépnek a végtisztességtevők. Leteszik a koporsót, Bözse néne ráhelyezi a keresztet és megállnak. Pártszekretár Jancsi tiszteleg.

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV: – Szálem alejkum!

Hát ti? *(Belérug a koporsóba.)* Mit csempészték?

DR. ZOLTAN: – Mi, kérem, nem csempészünk.

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV: – Mind ezt mondtátok. Melyik kapott el titeket? A Vytautas? Kim Pen Hua őrmester? A Morozov? Vagy a Gyed Moróz? Ááá? Meg akartátok vesztegetni őket, igaz?

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – Magunktól jöttünk, hogy minden veszőfokot bejárjunk, mélyen tisztelt Izumrud Abdullovics Szultannuradov elvtárs, határszelvény-parancsnokunk, falunk szeretett lakója! Kollektívánk megjelent önnél, dicső határőrségünk hős őrnagyánál, hogy átadjuk ezt a szerény ajándékot. *(A télikabátja zsebéből előveszi a halat.)* Frissen füstölt. A Kurili-szigetekről hozattuk, ebben az órában.

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV: – Okeán! Tyihij okeán.

PÁRTSZEKRETÁR JANCSINÉ: – De szép is ott.

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – Anya, te nem is láttad. Be vagy már teljesen rúgva.

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV: – A Tonkini-öböl, a Dél-kínai tyenger, a Japán-tyenger, a Tasman-tyenger... De mivel jutok el oda? *(Belérug a koporsóba.)* Innen, mivel? *(Kiveszi a halat Pártszekretár Jancsi kezéből és odadobja a disznófej mellé.)* Mit akartok? *(A keresztet átteszi Glubinko koporsójára és odaül, ahol a kereszt volt.)*

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – Folyamodni érkeztünk.

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV: – A Jenyiszej a Jeges-tyengerbe folyamodik...

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – Mi pedig önhöz, dorogoj Izumrud Abdullovics!

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV: – Mit akartok?

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – Eltemetni a halottunkat.

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV: – És mire vártok?
Davaj, temessétek!

DR. ZOLTAN: – Technikai akadályai vannak.

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV: – Mi a problematyika? (*Lábával böködi a koporsót.*) Cigi? Pálinka?

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – A túloldalon van a sírhely, szeretett bátyánkat ott szeretnénk örök nyugalomra helyezni, a menyasszonya, Kapusi Júlia mellett.

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV: – Nincs ebben a koporsóban senki...

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – Ez itt Zoltán Zoltánovics Zoltán kétszeres kiváló borjúgondozó koporsója, őrnagy elvtárs!

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV: – Párttag? Ááá?

PÁSZTOR ELEMÉR: – A lelkét akarjuk megmenteni.

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV: – Hát te?

PÁSZTOR ELEMÉR: – A plébános vagyok, Pásztor Elemér.

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV: – Templomparancsnok? Lefokozlak! Templomtizedes.

DR. ZOLTAN: – Mi névkonok vagyunk, őrnagy elvtárs! Tudja-e? Szultán, Zoltán ugyanaz!

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV: – Át akartok menni bevásárolni. Valld be!

DR. ZOLTAN: – Ez itt halott testvérünk, parancsnok elvtárs. Az volt a kívánsága...

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV: – Mindent ő kíván.

A halott! Ti meg semmit, az élők. Itt van út a határhoz! Insalláh.

DR. ZOLTAN: – Ugye! Mi is láttuk.

BÖZSE NÉNE: – Mindig is volt. Határ nem volt.

PÁRTSZEKRETÁR JANCSINÉ: – Alszbeta Árpádovna!

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV: – De a műszaki berendezéseken nincs kapu!

DR. ZOLTAN: – Mit lehet tenni?

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV: – A szomszéd szelvényben van a kapu!

DR. ZOLTAN: – Akkor!

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV: – Oda ellenben nem vezet út.

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – Se itt, se úgy.

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV: – Bumázska?

DR. ZOLTAN: – Mi kell neki?

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – A főnökségtől a kispapír... Engedély. A majornak jót tenne, ha megkaphatná, nekünk jót tenne, ha odaadhatnánk.

DR. ZOLTAN: – Nyugodni éppen békében nem lehet.

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV: – Háborúban se egyszerű.

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – Hadianyagvesztés, emberanyag-vesztés...

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV *belevág*: – A világ legerősebb hadserege a miénk, insalláh. Én mondom ezt, Abdulla fia, az Afgán. Felmorzsolunk, elpusztítunk, megsemmisítünk, eltörölünk, felszámolunk, szétfűzünk, kiirtunk, felrobbantunk, lebombázunk. Győzünk, foglalunk.

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – A mi tankjaink föl tudnak menni a legmeredekebb terpentinutakon is!

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV: – Ti meg egy száz halottal jöttök ellenünk.

BÖZSE NÉNE: – A szokás és a végakarat parancsával.

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV: – Ugyan, ki adta ki azt a parancsot? Egy kimúlt közkatona? De én, a major, átengedhetnélek benneteket.

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – Volna rá lehetőség?

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV: – Nincs. Mert a világ legerősebb hadseregének szempontjából ez az egész nem számít. Itt vagytok? Mindegy. Ott vagytok? Mindegy. Haltok? Annál jobb. A saját fajtátokat se érdeklitek.

DR. ZOLTAN: – Ha nem számítunk, hadd menjünk.

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV *föláll, nagyot nyújtózik*: – Na, ez a baj. Ha legalább ellenség volnátok, tárgyalhatnánk. (*Dudorássza az NKVD-s tiszt dalát.*)

BÖZSE NÉNE: – Csak átadjuk a halottunkat. A rokonok átveszik, eltemetik, mi meg énekelünk itt a szúrósdrótnál, a mi oldalunkon.
 IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV: – Egy kottafej se megy át. De egy jó tanács.

DANYIELA *üvöltve beront*: – Tatárszkaja morda! *(Degeszre tömött retiküljével püföli a férjét.)* Tatárpofa! Vodka! Pálinka! Vengerszkij szamogon! Ivócimborák?

IZUMRUD ABDULLOVICS SZULTANNURADOV *karjával védi a fejét, megpróbál elhajolni*: – A feleségem! Allah, segíts! A haditanácsot berekesztem. Danyiela, Danyiela! A szolgálat! Ne csináld!

DANYIELA: – Szolgálat? Fene a tatár pofádat. Nesze! Átkozott kutya. *(Ütni kezdi Pártszekretár Jancsit is meg mind a többieket.)* Az italt hozzátok? A bort neki? A pálinkát? Örökké itatjátok? Ki innen! *(Közben odasóz a férjének is.)* Kocsma a garnizon? Kolhoz ivója? Nemzetköziség?

A temetési menet sietve fölkapja a koporsót és indul. Izumrud Abdullovics Szultannuradov leakasztja az ülőkét, szalad utánuk.

4. jelenet

Szovjet–magyar határállomás, szovjet címeres vörös zászló, a háttérben egy düledező bódé, a tetején rozsdásodó bádogfelirat: Büfé. A bódé ablakába egy nagy papundeklít drótoztak, rajta ormótlan betűkkel: zárva. A színpadot és a nézőteret vasrács választja el. Énekszó hallatszik:

Lezárva koporsód fala,
 Megpihentettél általa,
 Agg vándora e földi létnek.
 Vége lett a sok szenvedésnek.

DR. ZOLTAN *hangja*: – Lett ám.

A végtisztességtevők bejönnek, a szögesdrótkerítésnél leteszik a koporsót, a keresztet Bözse néne a kerítéshez támasztja, keresztet vet, megállnak.

BÖZSE NÉNE: – Mint Krisztus stációi. És mi a plánunk?

JENCI BÁCSI: – Itt sincs végé?

PÁRTSZEKRETÁR JANC SI: – Még tíz méter és Magyarország, na!

JENCI BÁCSI: – De addig mi lesz?

DR. ZOLTAN: – What's our plan...

BÖZSE NÉNE: – Ha fölötötted a kolompot, rázzad, szekretár!

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – Hát azon gondolkodok én is! Mi legyen a hogyan tovább megünk?

PÁRTSZEKRETÁR JANCSINÉ: – Már vagy hat kilométer sor van mögöttünk.

DR. ZOLTAN: – Igen, Magyarország, Ausztria. És Ausztriából az osztrák–csehszlovák határon vissza. Így visszük. Nyugatról még a holtak is szabadabban járnak.

PÁRTSZEKRETÁR JANCSINÉ: – Mégis Lengyelországon inkább?

DR. ZOLTAN: – Ausztria jobb, semleges ország.

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – Hazugság! Kapitalista ország nem semleges.

Dr. Zoltan rákönyököl a rácsra, a fél karja átlóg.

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI *berántja Dr. Zoltant*: – Ne dugd ki a kezéd!

Még azt hiszik, jelt adsz. És az lesz a büntetés, hogy soha nem mehetünk át.

PÁRTSZEKRETÁR JANCSINÉ: – Egy tiszt már figyel is.

A végtisztességtevők összébbhúzódnak, elhallgatnak.

DR. ZOLTAN: – Én doktor John Zoltan vagyok. Emeriken paszport. Tekintély. Beszélek én ezekkel! (*Kihúzza magát és elindul.*)

BÖZSE NÉNE: – Nézzenek oda, a disznó vámosa. Hogy tapogatja azt a szerencsétlen lányt.

PÁRTSZEKRETÁR JANCSINÉ: – Van-e elvámolni való.

BÖZSE NÉNE: – Annak van.

Kiabálás, káromkodás. Dr. Zoltant visszalökték a többiek közé, ha Jenci bácsi oda nem ugrik, hogy elkapja, még el is esik.

JENCI BÁCSI: – Nem ismernek ezek se Istent, se embert.

DR. ZOLTAN: – A visszakergetés főpályaudvara.

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – A vonat nem itt jár, doktor elvtárs.

DR. ZOLTAN: – De amelyik az embert az állatok közé hordja vissza, az itt fordjában közlekedik. Thomas Woodrow Wilson őexcellenciája nyalja ki a fenekem!

JENCI BÁCSI: – Semmi ez ahhoz képest, amit mi kaptunk. Együtt kísérték el minket a gulágra, kedves doktor elvtárs, szegény Zoltánnal, lassan fél évszázada. És semmi nem változott azóta. Én pontosan akkor jöttem meg a frontról, uccu, szöktem, ahogy a háború itt erre végetért. Nyirpazonban átöltöztem, aztán Vorkuta.

DR. ZOLTAN: – Olyan messzire vittek, hogy megtanítsanak oroszul?

JENCI BÁCSI: – Also, zuerst habe ich Deutsch gelernt.

DR. ZOLTAN: – Hogyhogy először németül tanultál meg?

JENCI BÁCSI: – Natürlich... Mennyi német volt ott Távol-Északon. Elpusztultak, hazamentek. Én nem jöhöttem. Ott is nősültem. Meg is ütötték ezek? Nem. Jól van. A feleségem eszkimószka. De ő se odavaló, őket még északabbról hurcolták oda.

DR. ZOLTAN: – Lenin.

JENCI BÁCSI: – Ildárka. Most ő vigyáz az unokákra.

DR. ZOLTAN: – Csak eszembe jutott. Azért vagyunk a világon, hogy otthon is idegenben legyünk benne. Igen, Lenin, ez a tehetséges ember elkallódott. Kitűnő középiskolai tanár lehetett volna! Aki ifjak ezreit készíti föl egyetemi tanulmányaikra. De nem! Ez a fiú még lakhatatlanabbá tette a földet, mint amilyen már amúgyis volt. A mauzóleum intenzívosztály. Iljics a kómaágyon, lógnak belőle a csövek, és árad a méreg kifelé.

JENCI BÁCSI: – Ahol a fiam van eltemetve, ott már otthon kell lennem, bárhol is van az.

DR. ZOLTAN: – Mi történt?

JENCI BÁCSI: – A bánya. Forró víz tört a járatokba. Száztizennégyen haltak meg a legnagyobb fiammal együtt. Innu Jevgenyijevics Zoltanov. Munkahősnek léptették elő mindnyájukat.

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – A munka frontjának hősi halottja.

JENCI BÁCSI: – Pedig milyen szépen éltünk már abban az időben. Még párttag is lehettem. Bejutottam az északi sarkkörü pártbizottságba.

BÖZSE NÉNE: – Mikor jön a vámos?

JENCI BÁCSI: – Már jó volna, ha mehetnénk.

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – Ha nincs Amerika, nem kéne itt várni. Boldog megvalósulásban élnénk. A falunk másik felében is szovjet magyarok lagnának. De Amerika miatt elválasztották őket mitőlünk. Demokrácia!...

PÁRTSZEKRETÁR JANCSINÉ: – Inkább intézd el, hogy átmehessünk.

Azért vagy proletár.

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – Te meg hülye!

PÁRTSZEKRETÁR JANCSINÉ: – Hülye? Te, te... Te boldog!

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – Én, boldog? *(Rángatni kezdi a nőn a kabátot.)* Egy rendes ruhád se volna, ha a pártellátási osztályról nem hozok neked. De személyem iskolára ment. Ivan Zoltanovics Zoltanov elvtárs semmi volt és minden lett.

DR. ZOLTAN: – Azt látjuk. De tudod-e, hogy a székelyek nyelvjárásában mit jelent a cseka?

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – Már hogyan?

DR. ZOLTAN: – Disznó! Azt jelenti. Na ők választottak meg téged.

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – Ilyet nekem, mióta felelős titkár vagyok... *(Megindul Dr. Zoltan felé.)*

DR. ZOLTAN *bokszoló állást vesz föl:* – A legfőbb ideje volt.

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – Én a legjobb bicskás voltam a faluban!

BÖZSE NÉNE *közéjük ugrik, s mindkét férfit lefogja:* – Az elhunyt tiszteletére!...

DR. ZOLTAN *megtorpan:* – Igaza van, Bözse néne. Még igazságot tesznek itt köztünk a daliás határőrök. És akkor megnézhetjük magunkat.

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – De azért te a bolhának is elefántot csinálsz, doktor elvtárs.

DR. ZOLTAN: – Annyira potens nem vagyok! Különben én is jól forgom a szikét.

BÖZSE NÉNE: – A nyelve is jól forog. A dió! Nézzék! Az a bolond zöld sapkás mind kiborította. A másikuk meg azzal a nagy vaspálcával szurkodja át a csomagokat.

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – Ne mondjon ilyeneket, néne, meghallják, hogy miket beszél róluk.

BÖZSE NÉNE: – Még át tanál szökni a sok dió Magyarországra. Akkor mi lesz!

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – Néne, elhallgasson már.

BÖZSE NÉNE: – Attól jobb lesz, ha én hallgatok? Befogom a szám és átrepülünk?

PÁRTSZEKRETÁR JANCSINÉ: – Majd visszarepül! Csak hallja meg a katona. Oda se szabadna néznie! És akkor még beszél is.

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – Hosszú volt idáig az út, doktor elvtárs.

DR. ZOLTAN: – Több mint hat kilométer.

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – Nem erről beszélek. Magamról. Traktoristából titkár!

PÁRTSZEKRETÁR JANCSINÉ *haptákba áll*: – Nőszövetség, anyák kongresszusa.

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – Nincs is gyerekünk.

PÁRTSZEKRETÁR JANCSINÉ: – Na az se rajtam múlt!

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – A győzelem napját 1961. május 9-én már a területi központban, Szaratovban ünnepelte Ivan Zoltanovics Zoltanov elvtárs, mert beválasztották a területi bizottságba. A szovjet embert, aki én lettem, aki Gagarinnal szorított kezét.

DR. ZOLTAN: – Hadi táncot jársz a családtagjaid csontjain?

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – Egy olyan származással, mint a miénk, engem beválasztottak a győztesek közé.

Színes reflektorsugarak pásztázzák a színt. Füttyszó, lábdobogás, ordítózás, taszigálás zaja, igazi nagy zűrzavar hangjai. Davaj, davaj, félre! Gyorsan! Gyorsan! Rémült felkiáltások: a maffia! A maffia! A szoljárkások. A rekettek. Vissza! Vissza! Hátrébb! Gyerünk! Gyerünk! Megafonhang: vigyázz! Álljanak vigyázzba, tekintet földre. Vigyázz! Tekintetek a föld felé... Néma csönd. Igazi vakuljfényt irányítanak a végtisztességtévők csoportjára. Állnak földre szegzett tekintettel. Csöndes, szapora léptek hallatszanak, halk, fémes zajok, papírzizegés, suttogás. Majd csönd lesz megint, és újra a Megafon: pihenj! De a reflektorfény rajtuk marad és fölhangzik a zseniálisan egyszerű szovjet háborús dal, a Katyusa technováltozata.

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – Most már lehet nézni.

A végtisztességtévők fölemelnék a tekintetüket, de a vakító reflektorfényt nem bírják, inkább elfordulnak, toporognak, továbbra is lefelé néznek.

PÁRTSZEKRETÁR JANCSINÉ: – Jön a vámos!

Zaj, mint amikor egy egész hadsereg talpa alatt ropog a kavics. A reflektorok fokozatosan kihunynak, halkul a zaj is, füttyörészés, utána csönd és sötét. Megafonból halljuk Pártszekretár Jancsi nevét: Ivan Zoltanovics Zoltanov!

PÁRTSZKERETÁR JANCSI *a teljes sötétségben:* – Engem szólít?

MEGAFON: – Közelebb!

Lépések zaja.

MEGAFON: – Nem oda. Ide!

PÁRTSZKERETÁR JANCSI: – Igen. *(Megy, halljuk, ahogy elesik.)* Elgáncsoltak.

MEGAFON: – Gyorsabban!

PÁRTSZKERETÁR JANCSI: – Megyek. *(Nagy csörömpöléssel valami eldől. Pofoncsattanás.)* Ne bántsanak!

MEGAFON: – Előbbre!

PÁRTSZKERETÁR JANCSI: – Itt vagyok.

MEGAFON: – Még!

PÁRTSZKERETÁR JANCSI: – Még?

MEGAFON: – Mondtam, hogy hátrébb!

PÁRTSZKERETÁR JANCSI: – Így?

Egyetlen reflektor gyullad ki, Pártszekretár Jancsi lába elé világít.

MEGAFON: – A fénybe állj!

PÁRTSZKERETÁR JANCSI *beáll a fénycsóvába:* – Jelen.

MEGAFON: – Ide nézz, a szemembe.

PÁRTSZKERETÁR JANCSI: – Igen. *(Fölfelé bámul, bele a reflektorba.)*

MEGAFON: – Jobban.

PÁRTSZKERETÁR JANCSI *előredől:* – Halottunkat visszük.

MEGAFON *halkabban, szinte társalogva:* – A hulla a legengedelmesebb állampolgár. Magától oszlik. Hova lesz a menés?

PÁRTSZKERETÁR JANCSI: – A szülőfalujába, hogy végakarata szerint ott temessük el.

MEGAFON: – Papír?

PÁRTSZKERETÁR JANCSI *elővesz egy dossziét:* – Ebben minden benne van.

Viharos szél támad, kikapja Pártszekretár Jancsi kezéből a dossziét, szerteszállnak a lapok.

MEGAFON: – Zoltán Zoltánovics Zoltán kétszeres kiváló borjúgondozó?

PÁRTSZKERETÁR JANCSI: – Hoztuk a kitüntetésait.

MEGAFON: – És miért született külföldön? Ááá?

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – Nem született külföldön.

MEGAFON: – Külföldre szökött az egész falu, házastul? Ő egyedül itt maradt?

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – Senki nem szökött.

MEGAFON: – Most akar szökni ez a Zoltánov?

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – Nem akar.

MEGAFON: – A temetés után visszahozták?

Kigyulladnak a fények, teljesen közönséges világítás. Két katona áll a koporsó mellett. Egyikük megrugdossa a koporsót.

MEGAFON: – Cigaretta? Belefér ötszáz karton, právda?

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – Szeretett halottunk van benne.

A katonák lekapják a koporsófedeleket, Glubinko főhadnagy józanodik, ébredszik.

BÖZSE NÉNE – A lityinant!

PÁRTSZEKRETÁR JANCSINÉ: – A Kicsikonyak hadnagy.

GLUBINKO *kiugrik a koporsóból és szalad:* – Hősi halott vagyok!

Az egyik katona pisztolyt ránt, hátba lövi. Glubinko elesik.

KATONA: – Sztoj! Állj vagy lövök!

MÁSODIK FELVONÁS

1. jelenet

Sötét a színpad, egy szaxofon csillog, azután látjuk a szaxofonost is: a közönségnek félig háttal az Udvarom, udvarom kezdetű népdalt játssza. (A magyar népzene tára, Lakodalom III/A című kötet 113. számú dala. A veres folyóka a 111., a Hajaré, hajaré a 908. számú dal.)

Udvarom, udvarom,
Szép kerek udvarom,
Nem sepri már többé
Az én gyenge karom.

Isten már véletek,
Kedves legénytársim,
Nem lesz már köztetek
Többé maradásim.

Letetted az esküt,
Jól viseld magadat,
Jóra viszi Isten
A te dolgaiddat.

Mikóházi főpap
Nem fizet árendát,
Vehet ő magának
Cifra reverendát.

Kivilágosodik. Ugyanazok a házak, ugyanazon a falusi utcán, mint az első felvonás elején, de még a határhúzás előtt. 1944 tele, nyugodt, havas napsütés. Egy szempillantás alatt színen a lakodalmas nép. Van, aki a dalt énekl, mások hallgatnak, vagy csak fütyülik a dallamot. Már megtörtént a templomi esküvő, de az egyházi esketés a magyar néphagyományban még nem jelenti a házasság végleges elismerését, ehhez, híven a régi szokáshoz, szükség van a menyasszony hivatalos kikérésére és átadására. A kikérés a lakodalom csúcspontja. A vőlegény tisztségviselői és násznépe, a násznagy, a vőfély a vőfélybottal, a vőlegény, a koszorúslegénynek öltözött süldő kamaszok most indulnak Kapusiékhoz, hogy kikérjék Julit, a menyasszonyt. Énekelnek, csujogatnak, kurjongatnak, a zenészek (prímás, brácsás, cimbalmos, bőgős, tangóharmonikás, szaxofonos) muzsikálnak hozzá.

ÖREGASSZONY *csak a hangja hallatszik:* – Lagzi van most, nem csuda most, az asszonyok részegek most!

VŐFÉLY: – Tegnapelőtt ilyenkor még ágyúdörgés hallatszott Tokaj felől.

KOSZORÚSLEGÉNY: – Azt beszél, Sándor bácsi, hogy estig nagyon megszaladt a front. Tőlünk még nyugatabbra.

VŐFÉLY: – Bent vannak már, fiam, messze a hazában.

ÖREGASSZONY *egy felpántlikázott nyakú, nagy üvegből kortyolgatva előrefurakszik:* – Nagy szerencséje van ennek a Zolinak, hogy a

vőfélye a falu bírója is. Meg a nagybátyja is! Itthon lakodalmazhat, az én fiam meg ki tudja, hol lövi a muszkát.

VŐFÉLY: – Ezzel ne dicsekedj, Rebus! Itt máma muszkauralom van, orosz világ. Szovjet.

ÖREGASSZONY: – Borban az igazság, Sándor! De olyan is ez a lakodalom. A koszorúslegények csak fiúcskák! A többi meg csupa vénség. Még a zenészek is százévesek!

VŐFÉLY: – A menyasszony meg tizenhét! A Kapusi Juli.

ÖREGASSZONY: – A jójárt Juli! Ilyen gazdagsághoz férjhez menni.

VŐFÉLY: – Legalább olyan ebédet ehettek, amilyenről ti békében se álmodhattok.

ÖREGASSZONY: – Föl ne egye azt is a muszka.

VŐFÉLY: – Jut neki is, marad örömünk is.

VÉN GAZDA: – Még csuda, hogy az orosz tűri, hogy itt lakodalmazunk.

VŐFÉLY: – A lityinant adott engedélyt. Novikov hadnagy. Személyesen vele tisztáztam!

VÉN GAZDA: – Akkor te vagy a falunk külügyminisztere, Sándor öcsém.

VŐFÉLY: – Kapott rántott húst, pálinkát, utána ráfújtuk a Katyusát. Aztán majd csak eltisztulnak innen, mire vége a háborúnak. És nem kell diplomatáskodni velük. De addig is jussunk előbbre.

ÖREGASSZONY: – Nagyon siettek, Sándor bíró! Csak el ne késsetek, azt mondom én.

VŐFÉLY: – Ácsi! *(A primásnak.)* Azt muzsikáljátok, Vendel, hogy

A veres folyóka
Felfutott a fára,
Üresen maradt a
Kapusiné háza.

Kivitték belőle
A ház ékességét,
Az édesanyának
A gyönyörűségét.

A zenészek muzsikálnak, a menetben itt-ott folytatják a dalt.

VŐFÉLY *fölemeli a botját*: – Kérjük ki a menyasszonyt, indulás! A menyasszonyos háznál várnak minket. Hozzuk el Kapusi Julit hites urához, a falu első legényének, Zoltán Zoltán öcséméknek a házába. Köszönjük meg nevelését. Teljesedjen be, amire ez a szépséges menyecske a templomban urunk színe előtt már igent mondott. Lássuk, most is igent mond-e?! A családi házból kiadják-e? Kisszelmenci legénynek nagyszelmenci menyasszonyt.

ÖREGASSZONY: – Az apja annak is a fronton! Már a Tiszán is túl lehet.

VŐFÉLY: – Édes szülőanyja viszi a szokás erejével az apai akaratot is.

ÖREGASSZONY: – Hát a vőlegény meg, Sándor gazda, hol van? Nem megy a menet élén?

VŐFÉLY: – Idejében oda áll. Nem kell egy ilyen derék, fiatal legényt mutogatni máma.

Maskarák rohannak rájuk, fazékkal csörögve, túlkölve, dudálva, lármázva, kiáltozva.

MASKARÁK: – Nem adjuk a menyasszonyt! Elfogjuk a vőlegényt is, visszük nagy Törökországba, örökös rabságba, szultán katonájának. Hol a vőlegény? Hiába bújtatják, úgymint megtaláljuk.

VŐFÉLY: – Úgy állunk itt, mintha mind hoppon akarnánk maradni. Rebus néném, markolja meg a merőkanalat, adjon a rablóknak!

1. MASKARA: – A tányérunkba, ne a fejünkre!

VŐFÉLY: – Kiváltjuk a vőlegényt, elhozzuk a menyasszonyt. Titeket meg felnyársallak a hússzedő villára.

1. MASKARA *emeli a nagy fazekat, amelyiken az előbb zörgettek*: – Ezt a kis fazekat teli rakják darás káposztával!

2. MASKARA: – Ebbe a tarisznyába mákos rétest, túrós bélest, fánkot adjanak!

1. MASKARA: – Bort, pálinkát minden kézbe! A muszka elől sikerült eldugni, de mielőlünk nem!

VŐFÉLY: – Kamaragazda!

KAMARAGAZDA: – Jelen!

VŐFÉLY: – Add ki nekik, hadd szabaduljunk!

2. MASKARA: – Túrós gombóccal löjjenek, rudashússal üssenek, pecsenyeborral öntözzenek!

PRÍMÁS *éneklis, ahogy rákezd a dalra:* –

Hajaré, hajaré,
Szárnyon járok már én.
Hej, ahol szép lánt látok,
Oda szállok már én!

A maskarák a kamaragazdával kivonulnak. Civil rongyokba öltözött, fiatal férfi érkezik, fejébe szakadt kucsma nyomva, kis zsák van madzaggal a hátára kötve. Jenci az, Nyírpazonynál szökött meg a frontról.

JENCI *fölkapja a dal utolsó sorát:* – Ide szállok már én... Haza!

VŐFÉLY *meglátja, odarohan:* – Jenci, Jenőké! Hát élsz... Isten hozott.

JENCI: – Úgy látom, hogy a legjobbkor.

VŐFÉLY: – Édes öcsém! *(Ölekeznek, lapogatják egymást.)* Egészben vagy, istennek hála. *(Kopog a vőfélybottal.)* Az első legény, aki visszatért a háborúból! Unokaöcsénk, Zoltán Jenő.

JENCI: – Nősül a Zoli?

VŐFÉLY: – Úgy bizony.

JENCI: – A Juli? Szerencsés legény.

VŐFÉLY: – Éljen! Éljen! Éljen! *(A lakodalmásokba most először költözik igazi jókedv. Éljeneznek, ölelgetik Jencit, a zenekar tust húz.)*

JENCI: – Szöktem.

VŐFÉLY: – Legyel az első koszorúslegény!

JENCI: – Még egy rendes ruha sincs rajtam. Nyírpazonyban öltöztem át, egy tanyán kaptam ezt a kis rossz civilt.

VŐFÉLY: – Így vagy jó, ahogy megjöttél, édes fiam. A templomi esketésünk már megvolt, a fiatalok elmondták a hitet. Most menjünk, kérjük ki Julit, és elbeszéled a háborút is közben.

JENCI: – Julit én hozom ki!

VŐFÉLY: – Éppen úgy lesz a legjobb. *(Apró, gyöngyös díszet tűz Jenci kabátjára.)* A jelvényed, drága fiam. *(A két fiúcskára mutat, akik eddig a koszorúslegények szerepét betöltötték.)* Nekik pedig mostantól te parancsolsz! *(A két fiú kihúzza magát.)*

JENCI: – Nem akarok én már parancsolgatni, Sándor bácsi. És nekem se parancsoljanak.

VŐFÉLY *díszes botjával koppant:* – Itt már vége a háborúnak.

Maskarák kiabálva rohannak vissza.

MASKARÁK: – Állj! Föl a kezekkel! Állj! Állj! Ne tovább. Elkötjük az utat. *(Szalmából font, vastag kötéllal elkötik az utat a lakodalmások előtt.)*

1. MASKARA: – Nem visz már út a menyasszonyos házhoz!

2. MASKARA: – Forduljanak szépszerével vissza. Kapusiéknál nem várja magukat senki!

1. MASKARA: – De főleg nem egy Juli nevű lány.

2. MASKARA *elkapja az öregasszonyt*: – Itt a Juli! Ezt vihetik.

1. MASKARA: – Kormozzák a képit be, hogy senki meg ne lássa, milyen gyönyörű.

JENCI: – Megadjuk az útpénzt, csak mehessünk, haladhassunk.

VŐFÉLY: – Hogy jussunk előre.

JENCI: – De öltre megyünk, ha nem engedtek.

VŐFÉLY *elővesz egy fénylő, ezüst Horthy-ötpengőst*: – Cseh korona is van az öt pengő mellé. Meg az új pénz, amit a front hozott. A rúbel.

1. MASKARA: – Magyar pénz kell minekünk!

VŐFÉLY: – Akkor vágjátok át a kötelet. *(Odaadja az ötpengőst.)*

2. MASKARA: – Horthy-ötpengős! Ezüst.

Géppisztolysorozatok hallatszanak, szovjet katonák rohannak be, maguk előtt hajtják a kiöltözött vőlegényt és belökik a lakodalmások közé. Hatalmas szögesdrótgöngyöleget hoznak, és laza tekercsben keresztülhúzzák a lakodalmások előtt, pontosan ott, ahol a szalmafontat köti el az utat. Egybeterelik a lakodalmásokat, a nőket kilökdösi közülük, a férfiakat sorba állítják.

ÖREGASSZONY: – Na, itt a vőlegény.

SZOVJET KATONÁK: – Davaj, davaj. Tu je granyica! Szovjetszkaja granyica.

VŐFÉLY *a mellette álló vőlegénynek*: – Megtaláltak, fiam? Na majd intézkedünk. Jutunk előre.

VÉN GAZDA: – Te Sándor, ezek arról világolnak, hogy ez itt szovjet határ.

VŐFÉLY: – Én is kivettem.

SZOVJET GAZDA: – Davaj, rohanjunk, csináljuk! Az igazunkat majd megtaláljuk hozzá azután.

VÉN GAZDA *a vőfélynék*: – Na, erről mit tudsz, diplomata?!

SZOVJET KATONÁK: – Davaj! *(Lökdösi a férfiakat.)* Kicsi munka.

Málenyikj robot! Három nap. Határ. Davaj, davaj. *(A nőket kilökdösi)*

a színről, a férfiakat összeterelik. Időnként a levegőbe lőnek. A vőfély, a vőlegény, Jenci, a vén gazda suttogva tanácskozik.)

A katonák egy nehéz, magas és vastag oszlopot cipelnek be, a kihúzott szögesdróton belül fölállítják: a 17-es számú határoszlop. Pontosan az, amelyet az első felvonás elején láttunk, rajta a szovjet címer és az CCCP felirat.

VŐFÉLY odalép a csoportjukat őrző katonák egyikéhez: – Komangyír! Komangyír!

KATONA: – Mit akarsz, parancsnok?!

VŐFÉLY: – Govority. Beszélni.

KATONA: – Beszélni. Nu cstó? Beszélj. Mi itt mind parancsnokok vagyunk.

VŐFÉLY *díszes botját emelintve*: – Továris komangyír! Lakodalom itt. Szvagyba tut. Menyasszony ott. Érti? Érte megyünk. Nyevészta tam, szvagyba tut.

SIKOV: – Nyevészta tam, szvagyba tut?

VŐFÉLY: – Da, da. Tessék megengedni, hogy elmenjünk a menyasszonyért, befejezzük a lakodalmat, holnap reggel pedig nekifogunk, és azt a kis munkát is elvégezzük hamar. *(Nyújtja a kezét, hogy parolázzanak, de a katona nem fog vele kezét.)* Lityinant! Lityinant Novikov! Vele mindent megbeszéltem.

KATONA: – Lityinant Novikov.

VŐFÉLY: – Da. Lityinant Novikov! Iván Alekszandrovincs...

KATONA: – Iván Alekszandrovincs.

VŐFÉLY: – Iván Alekszandrovincs.

KATONA: – Az meg ki a franc?

VŐFÉLY *előrelép, koppant a bottal*: – Lakodalom máma! Kicsi munka holnap!

KATONA *bámulja a vőfélyt, aztán kiragadja kezéből a vőfélybotot, néhány pillanatig nézegeti*: – Ingyián. *(A bot vastagabbik végével teljes erőből szájba vágja a vőfélyt, a botot a térdén eltöri, és ledobja a tántorgó ember lába elé)*: – Takarodj. Nazád!

A falu két fele között, az új országhatáron kihúzva a szögesdrótkordon, áll a szovjet határoszlop, mellette katonák.

JENCI: – A Juli! Ott szalad. *(Nem látjuk Julit.)*

ZOLTÁN ZOLTÁN: – Hogy lobog a menyasszonyi fátyla.

KAPUSINÉ *csak a hangját halljuk:* – Jaj, istenem, Julikám, jaj, istenem,
ne menj oda, lányom! Ne menj oda, lányom!

JULI *csak a hangja hallatszik:* – Zolikám, ne hagyj itt! Zoli, Zolikám!

ZOLTÁN ZOLTÁN: – Juli, menj el onnan! Az most országhatár.

JULI: – Veled maradok!

A katonák összebb zárják a férfiakat.

ZOLTÁN ZOLTÁN: – Isten veled, Julikám! Ne felejts!

JULI *csak a hangja hallatszik:* – Ne hagyj itt!

JENCI: – Hasba vágták Julit a puskatussal.

ÖREGASSZONY: – Elesett.

ZOLTÁN ZOLTÁN: – Julikám. *(Az egyik katona a hasába nyomja a géppisztolyt.)*

A katonák a lakodalmasokat menetoszlopba állítják, és davaj, davaj, rájuk tartott géppisztollyal elindítják őket.

VÉN GAZDA *a vőfélyt támogatva:* – Nem három nap lesz ez, Sándor.

A maskarák is, a zenészek is a menetoszlopban vannak, a szaxofonos fújni kezdi a hangszerét, mire rákezd a többi zenész is.

JENCI: – Hogy minden visszájára fordult.

2. jelenet

A határosztag udvara. A végtisztességtevők Zoltán Zoltán felnyitott sírja fölött állnak. Pártszekretár Jancsi és dr. Zoltan a gödörből hányja ki a földet. Oldalt várakozik a Szent Mihály lova, mellette a sírkereszt: Zoltán Zoltán Élt hetvenegy évet. Az udvar sarkaiban két-három katona őrködik.

JENCI BÁCSI: – Ahogy mondja, doktor elvtárs, Amerika! Most már, hogy nincsen Szovjetunió és lehet utazni, oda én nagyon szeretnék eljutni. Az apám sírját keresném meg ott, mielőtt meghalok.

DR. ZOLTAN: – Amerikában is otthon vagy, Jenő bátyám?

JENCI BÁCSI: – Vagy hát, mert sírja nincs, megnézném, ahol meghalt...

DR. ZOLTAN: – Hol?

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI *szavukba vág*: – Pont, ahogy már mondtam. Ahova olyan nagyon vágytok, pont hogy Amerika az oka ennek a nagy hajcihó otthontalanságnak. Inkább siessünk!

DR. ZOLTAN: – Hol halt meg?

JENCI BÁCSI: – Először...

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – Hol halt meg, hol? A bányapokolban! A többi kizsákmányoltak között.

JENCI BÁCSI: – Így igaz.

PÁRTSZKERETÁR JANCSI *leteszi a lapátot, rágyújt, és a sír szélére kikönyökölve cigarettázik*: – Tolsztoj is! Háború és béke? Azt kellett volna megmutatni, ahogy az orosz meg a francia proletárok összefognak közös ellenségük, a cár meg a császár ellen! Ha így történik, már régen béke van.

JENCI BÁCSI: – Micsigánban dolgozott édesapám, hogy földet vehessen itthon.

DR. ZOLTAN: – Óvatosan, a koporsó.

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – Itt a föld, még egy lapát.

DR. ZOLTAN: – Amire ráfekszünk, az a miénk.

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – Kötél!

Fönről leadják a két nagy kötelet, amelyekkel a koporsót fel lehet húzni. Az egyik katona észreveszi, hogy Pártszekretár Jancsi cigarettázik. Hadonászva rohan oda.

KATONA: – Nye kurity! Nye kurity. Tilos a dohányzás.

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI *eloltja a cigit a sírban*: – Afffene bajotok.

DR. ZOLTAN: – Európa. Ha mindenütt betiltják a dohányzást, akkor megérkeztünk.

BÖZSE NÉNE: – De legalább szabadon engedik a halottakat.

DR. ZOLTAN: – Megindultunk egy koporsóval és összedőlt a szovjet birodalom. Hogy is mondta a major? Egy szál halottal vonultok ellenünk?

BÖZSE NÉNE: – Amíg az a zászló leng, addig az a törvény van, drága fiam. Ezt nem az iskolában tanítják. Ezt itt kell megtanulni.

PÁRTSZEKRETÁR JANCSINÉ: – Bözse néném, maga nem képes lépést tartani most se? Igazságot kaptunk, vihetjük Zoli bácsit. Dísztemetése volt a lityinantnak is. Andrej Pavlovics Glubinko hősi halott. Százados.

BÖZSE NÉNE *rózsafüzért vesz elő:* – Dicsőség az Atyának, a Fiúnak és a Szentléleknek! Nem hittem, hogy én ezt megérem. Miképpen kezdetben, most és mindörökké! *(Imádkozik, miközben felhúzzák a koporsót. Egyre halkabban mormolja, az ima végét újra hangosan mondja.)*

Mi atyánk,
Ki vagy a mennyekben,
Szenteltessék meg a Te neved,
Jöjjön el a Te országod,
Legyen meg a Te akaratod,
Miképp a mennyekben,
Aképpen a földön is.
Mindennapi kenyerünket
Add meg nekünk ma,
És bocsásd meg a mi vétkeinket,
Miképpen mi is megbocsátunk
Az ellenünk vétkezőknek,
És ne vígy minket a kísértésbe...

Dr. Zoltan és Párt szekretár Jancsi becsúsztatják a köteleket a koporsó alá.

DR. ZOLTAN: – Mennyi balek lehet a hősök között.

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – Nehogy kicsússzon.

DR. ZOLTAN: – Így, a két vége alá.

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – Még!

DR. ZOLTAN: – Jó.

Mindketten feljönnek a sírból, Jenci bácsival, Párt szekretár Jancsinéval négyen markolják a kötelet.

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – Rajta!

Felhúzzák a koporsót, leteszik a sír mellett.

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – Van itt erő.

BÖZSE NÉNE *újra hangosan*: –

De szabadíts meg a gonosztól.
Mert Tiéd az ország, a hatalom és a dicsőség,
Most és mindörökké.
Ámen.

(*Keresztet vet, elteszi a rózsafüzért.*) Még hant se volt fölötte. Hogy itt ásatta el az istentelen major, a határosztag udvarán. Jel nélkül, kereszt nélkül.

JENCI BÁCSI: – Ahogy a foglyokat temettük.

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – Bizonyítéknak. Hogy mentse a lityinántot.

PÁRTSZEKRETÁR JANCSINÉ: – Hogy az meg nem szökni akart.

BÖZSE NÉNE: – Hanem mi voltunk a hibásak.

PÁRTSZEKRETÁR JANCSINÉ: – Véletlen. Nem akart a Glubinko szökni.

DR. ZOLTAN: – Vigyük a bizonyítékunkat.

A koporsót fölteszik a Szent Mihály lovára, elindulnak.

BÖZSE NÉNE *egyedül énekel*: –

Lezárva koporsód fala,
Megpihentettél általa,
Agg vándora e földi létnek.
Vége lett a sok szenvedésnek.

3. jelenet

Temető, a háttérben kereszték, sírhantok. Elöl egy felnyitott sír. A végtisztességtevők hozzák Zoltán Zoltán koporsóját.

DR. ZOLTAN: – Célba ért a lakodalmas menet.

JENCI BÁCSI: – Én voltam az első koszorúslegény. Mit is danoltunk akkor?

Szárnyon járok már én.

Mindnyájan bekapcsolódnak az éneklésbe.

Hej, ahol szép lánt látok,
Oda szállok már én!

PÁRTSZEKRETÁR JANCSINÉ: – Lagzi van most, nem csuda most,
az asszonyok részegek most! Így csujogattak. Ugye, néne?

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI *pofon vágja*: – Csak megkaptad a végén.
Temetőben vagyunk, te.

BÖZSE NÉNE: – Jancsikám, adjál neki még egyet!

PÁSZTOR ELEMÉR: – Az úr nevében, testvéreim, a hitben élők
legyenek türelmesek, az ateisták ne legyenek istentelenek. Marad-
junk csöndben egy percre, és gondoljuk át, ami történt.

KOVAZSICS: – Ez meg hogy lehet? Hát ez meg hogy lehet? (*Elképedve,
kiabálva ront közéjük. Bordó zakót, rózsaszín inget, nagy, fekete
csokornyakkendőt visel. Mindkét keze kegysszerekkel tele.*) Miféle ko-
porsó ez? És maguk meg kicsodák?

BÖZSE NÉNE: – Hát maga honnan pusztult ide?

KOVAZSICS: – Ez a mi temetőnk!

PÁRTSZEKRETÁR JANCSINÉ: – Mi tiétek? Most visszakapod a po-
font. (*Meg akarja ütni Kovazsicsot, aki elugrik.*)

DR. ZOLTAN *kezet nyújt Kovazsicsnak*: – Doktor John Zoltan vagyok,
presbiter az Egyesült Államokból. Idegsebész.

KOVAZSICS: – Szép jó napot! Happy End, Kovazsics.

DR. ZOLTAN: – Nem értem.

KOVAZSICS: – Ez egy angol kifejezés. Boldog befejezés. (*Egyik kezéből
a másikba teszi át a kegysszereket, próbálja nem elejteni őket. Nem
sikerül.*) Cégünk mindent megtesz, bocsánat, most lopták el az
autóm, azért vagyok ilyen ideges. Az eltávozott a legjobb szolgálta-
tást kapja tőlünk, a hozzátartozók a legméltóbb körülmények között
vehetnek búcsút tőle. Rendelhet fekete zászlókat...

DR. ZOLTAN: – Mister Kovazsics, az angolt értem. De a többit!

KOVAZSICS: – Kovazsics vagyok, Kovazsics Bendegúz, kegyeleti
menedzser, Happy End Temetkezési Kft. Nem mondták nekem,
hogy ma még temetés is lesz. (*A kegysszerekkel zsonglörködik.*) Már
rég berakhattam volna őket az autóba.

BÖZSE NÉNE: – Még ilyen csiricsaré temetőbogarát!

KOVAZSICS: – Ne legyen ilyen negatív.

PÁRTSZEKRETÁR JANCSINÉ: – Hol kapni ezt a szép zakót?

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – Megboldogultunk nevében ide is fizettük az egyházadót.

PÁSZTOR ELEMÉR: – Ezt én is tanúsítom.

KOVAZSICS *összetör egy gyertyatartót*: – Afrrra... De én úgy tudtam, csak exhumálás van máma.

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – Istenfélő, hű keresztény volt egész életében.

KOVAZSICS: – Most lehetne nálam a gyerek, és nem tudok érte menni. Nincs autó. Ide is fizettek? Az már nem számít. A múltat eltöröltük. Mi privatizáltuk, kérem, a temetőt, az összes jog és minden információ bennünket illet.

DR. ZOLTAN: – Biztosíthatom, hogy anyagiakban nem lesz hiány.

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – Dollárban fizetünk, ad hopp eltemetjük.

KOVAZSICS: – Itt az euró megyen már. *(Rémülten körülnéz. Most jut eszébe a nyelvtörvény.)* Nem beszélhetek magyarul! Rendőr nem járt itt? Tolmácgép! Tolmácgép!

DR. ZOLTAN: – Euró is van.

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – Halottunkat hozzuk, Zoltán Zoltán helybeli lakost, hogy kívánsága szerint eltemessük a menyasszonya, Kapusi Júlia mellé, aki a kommunizmus áldozata.

KOVAZSICS: – Júlia Kapusi? *(Megszólal mellette egy recsegő-ropogó, villogó hangfal. A tolmácgép.)* Kapusi Júlia?

BÖZSE NÉNE: – Igen, ómellé. Zoli bácsink kívánsága szerint és a hozzátartozók lelki nyugvásáért. Jog és hagyomány szerint.

KOVAZSICS: – Predsa tento bol jeho hrob! *(A földrakás mögül fölemel egy régi fejfát. A tolmácgép is megszólal.)* De hát ez volt a sírja!

DR. ZOLTAN *olvassa a fejfát*: – Kapusi Júlia, 1927–1947.

JENCI BÁCSI: – Zolikám még itthon se volt, amikor Juli már meghalt.

BÖZSE NÉNE: – Elsenyvedt.

KOVAZSICS: – Pred pol hodinou ju zobraли, aby ju pochovali vedl'a ženicha na druhej strane. *(A tolmácgép magyarra fordítja a mondatot.)* Egy félórája vitték el, hogy a vőlegénye mellé temessék a túloldalon.

PÁRTSZEKRETÁR JANCSINÉ: – Itt a vőlegény! *(Tolmácgép, szlovákul.)* Tu je ženich!

KOVAZSICS *rásóz a tolmácgépre*: – Kl'ud! *(Tolmácgép visszaordít.)* Nyugi!

BÖZSE NÉNE *Kovazsicsnak meg a tolmácgépnek*: – Milyen negatívok!

PÁRTSZEKRETÁR JANCSINÉ: – Még utolérjük őket. Vőlegénynek, menyasszonynak közös temetése! Milyen gyönyörű. Siessünk!

BÖZSE NÉNE: – Szegény Juli.

PÁRTSZEKRETÁR JANCSINÉ: – Ha eddig várt.

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – Szaladjunk!

Emelik a Szent Mihály lovát és futva indulnak, de azonnal meg is torpannak, mert ott állnak újra a szögesdrótkerítéssel szemben, ahogy a darab elején – csak a másik oldalon. A túloldalon Gyimocska az AK47-est csattogtatja.

GYIMOCSKA: – Sztoj!

A férfiak följebb emelik a koporsót.

BÖZSE NÉNE: – Visszük.

GYIMOCSKA: – Nyet.

BÖZSE NÉNE: – Vissza kell vinnünk, hogy a menyasszonya mellett nyugodhasson végre.

GYIMOCSKA: – Új parancs!

BÖZSE NÉNE: – Sétálj odébb egy kicsit, Gyima.

GYIMOCSKA: – Ha én innen elsétálok, mindenki szétszalad!

BÖZSE NÉNE: – Nekünk kötelességünk, hogy teljesítsük a halott utolsó kívánságát.

GYIMOCSKA: – Kötelesség határt védeni! Egy egész órátok volt. Hogy jól döntsetek.

PÁRTSZEKRETÁR JANCSINÉ: – Most akkor mit csináljunk?

JENCI BÁCSI: – Temessük el ideiglenesen, ahogy szoktuk.

DR. ZOLTAN: – Ezt mondod, Jenci bátyám?

JENCI BÁCSI: – Ezt. Ahol mi lakunk, ott a sötétben minden világos.

DR. ZOLTAN: – Mint Nagymajtény.

PÁSZTOR ELEMÉR: – És ha nyílik a határ, lehet hozni.

DR. ZOLTAN: – Vinni.

JENCI BÁCSI: – Juli sírja nyitva van. Abba temetjük el.

PÁRTSZEKRETÁR JANCSI: – Még itt a Happy End is!

PÁRTSZEKRETÁR JANCSINÉ: – És ha nem engedi meg, majd jól följelentjük, hogy magyarul beszél.



Márton Ildikó

Pomogáts Béla

KUNCZ ALADÁR EMLÉKEZETE¹

Kuncz Aladár sorsa és munkássága példázatosnak tetszik: élete és egyénisége jellegzetes emberi dráma színtere, azt mutatja, miként alakul át egy értelmiségi humanista gondolkodása és világnézete a ránehezedő történelem nyomása alatt, miként váltja fel az élet élvezetét elkötelezett szolgálatra, miként szegődik a szépség és az öröm mellől a közösségi felelősség és munka eszményeihez. Az ifjúság még az eszmélkedés néhány felhőtlen évtizede volt. Kuncz Aladár Aradon született 1885. december 31-én, Kolozsváron töltötte gyermekkorát, az ottani piarista gimnáziumban tanult. Kora ifjúságától fogva a francia irodalomban keresett eszményeket: a romantikusoktól leste el az egyéniség alakításának igényét, a századvég racionalistáitól a józanság ígézetét. Édesapja, Kuncz Elek, a kolozsvári tankerületi főigazgató, korán kezébe adta a klasszikusokat, gyermekkori barátjával, Laczkó Gézával versengve vetette magát a könyvek után. Az olvasás életformává vált gyakorlata, az írás vágya vezette az Eötvös Kollégium diákszobáiba. A Kollégium ezekben az években (1903–1907) vált azzá a pedagógiai műhellyé, amely évtizedeken át írók, tudósok nemzedékeit nevelte fel. A párizsi École Normale Supérieure példájára alakult intézmény éppúgy a szellemi elit iskolájának készült, mint francia mintaképe.

Francia írók kedveltették meg vele az esszéirodalom látásmódját és módszerét. Ők és kedves tanára az egyetemen: Riedl Frigyes. A fiatal Kuncz az alkotók egyéniségének, a művek természetének vizsgálatát tanulta meg tőle: a lélektan és a műelemzés franciás igényeit, legfőként pedig az elemzés szubjektívizmusát. Kiváló tanárának hatását árulta el első nagyobb dolgozata: a Toldy Ferencről 1907-ben közreadott doktori értekezés. A konzervatív tudomány leíró, adatközlő módszerével szemben Kuncz az irodalomtörténeti esszé módszerével közelítette meg tárgyát. Következő nagyobb tanulmánya: a *Thököly a francia irodalomban* (1914) már történelmünk és a francia irodalom kapcsolatainak egy különös szakaszát tárta fel. A korai tanulmányok tárgyi

1 Elhangzott 2010. augusztus 28-án, Marosvécsen.

világa a „hivatalos” irodalomtörténetírás, a bennük kifejezett szellemiség viszont a korai Nyugat szellemi környezetében jelölte ki az ifjú tudós helyét. Kunczot tanulmányíró igényessége, eszményeinek modernsége vezette a Nyugat írói közé. Bírálatai főként a konzervatív irodalomtörténet-írást vették célba. A modernebb, érzékenyebb és analitikusabb francia irodalomtudomány eszményein mérte le kortársainak száraz vagy fellengzős munkáit. Elveit megejtő őszinteséggel, indulatosan, gyakran az irónia eleganciájával képviselte.

Otthonra talált a Nyugat táborában, illetve a századelő budapesti polgári radikális mozgalmában, Ady Endre, Bölöni György, Laczkó Géza, Kaffka Margit és Szabó Dezső szellemi környezetéhez tartozott, kapcsolatba került Jászi Oszkárral, részt vett abban a küzdelemben, amely a polgári baloldal erőit egy radikális pártban kívánta összefogni. A radikális mozgalom akkor átfogó programot kínált, egyszerre kívánt válaszolni az ország szociális fejlődésének, demokratikus megújulásának és nemzeti fejlődésének vallató kérdéseire. Kuncz Aladár közéleti fellépése során egyik szervezője volt a budapesti tanárság mozgalmainak, vezető szerepet játszott abban az 1910–1911-es tanári küzdelemben, amely a nagyobb kenyérért és több megbecsülésért próbált küzdeni. Kunczot racionalizmusa és morális érzékenysége kötötte a polgári radikálisokhoz, kevésbé ideológiai megfontolások, inkább e kettős hajlam lázította a közéletben tapasztalt visszasságok ellen.

Párizs lelkesült rajongói közé tartozott: a Nyugatosokhoz hasonlóan ő is a felszabadulás örömét élte át a Szajna-parti város szellemi izgalmaktól vibráló levegőjében. Impresszionista hajlandósága, inkább élmények, látványok felszívására, mint alkotásra termett ifjú egyénisége igazi otthont talált a párizsi élet mozgalmas sűrűjében. Rengeteget olvasott, modern költőkkel ismerkedett, barátságokat kötött, a Bibliothèque Nationale olvasótermében üldögélt francia emlékirók előtt, több alkalommal Normandiába és Bretagne-be utazott, a tengerparti, történelmi emlékekben gazdag tartományokban szellemi otthonára talált. Miként a Nyugat írói, ő is elragadtatással vette birtokába a francia kultúrát, vonzódott a párizsiak szabad életformájához. Az életművész eleganciájával és önfeledt gyönyörűségével merült el a francia életben, illúziókat keresett és illúziókat talált: egy nemzetek felett álló művelt és haladó európai közösség ábrándját, a világpolgár és a világfí álmait.

Ezeket az illúziókat sodorta el mindenestől az első világháború; az útkereső fiatalember élete addig nem ismert kegyetlen kezekbe került. Kunczot mint ellenséges állam polgárát a francia hatóságok internálótáborba küldték, emberi sorsa a későbbi borzalmak kísérteties előképe volt: marhavagonban szállították a fogságba, elsőnek egy garázs falai közé, majd egy várkolostorba, végül egy kiürített tengeri erőd kazamatáiba. Périgueux, Noirmoutier és Ile d'Yeu kegyetlenségében igen tarka emberi sokaság került össze, mindenféle nemzet és osztály fiai: írók, tanáremberek, munkások, szökött légionisták, fegyencek, közöttük már régóta Franciaországban élő, ott letelepedett magyarok, osztrákok, csehek és németek az úgynevezett „ellenséges” államok polgárai. Belőlük kellett egyféle „fogolytársadalomnak” összeforrnia. A társadalomalakulás keserves útját járták meg: barátságok szövődtek, megszerveződött a foglyok élete, a szórakozás és a művelődés primitív formái is.

Kunczról most derült ki, hogy milyen erős egyéniség; a világfi eleganciája mögött szívós és energikus férfi rejtezett. A fogságban is igen sokat olvasott, tanult, előadásokat tartott, színházat szervezett. A bebörtönöztetés természetesen szenvedéssel, csalódottsággal és megaláztatással járt együtt. Kunczot nem annyira a nélkülözés kínoztta, nem a börtönök kényszerű fegyelme, az őrség túlkapásai, nem is a mostoha körülmények – bár ezek sem múltak el nyomtalanul. A legfőbb gyötrelme a magányosság és az ártatlanul elszenvedett büntetés, e keserves élmények ifjúságának legfőbb illúzióját foszlatták szét: a Franciaország iránt érzett gyanútlan és felhőtlen ragaszkodást. A fogság éveit illúziókat téptek össze, Kuncz nemcsak a francia civilizációban csalódott, hanem ifjúságának nagy reményében: a humanista Európa ábrándjában is. Az élettől elzárva, levegőtlen börtönodúba vetve fájdalmas vizsgálatot kellett tartania eszményei, vágyai felett.

A hazatérés után tanácstalanul nézett szét a megváltozott világban, zavartan kapkodott biztatás, reményt ígérő szavak után. „Az öt éves háború – jegyezte fel – oly mély szakadékot vert a háború előtti fejlődés és a háború utáni új élet közé, hogy a generáció, mely magát akkor joggal hihette a műveltség és a modern szellem leghivatottabb közvetítőjének a jövővel kapcsolatban, megrendülve és elkábultan áll ma eszmék és értékek borzasztó hullahegyén és hasztalan keresi cselekvési energiáját, amelynek lüktetését eszméi adták egykor.” Újra kellett építenie és fogalmaznia eszméit és eszményeit: tájékozódására, szelle-

mi átalakulására elsősorban Henri Bergson és Romain Rolland hatott. Bergson legfontosabb művei megelőzték a háborút, nálunk mégis csak a húszas években váltak általánosan ismertekké. A háború és a fogság élményei aláásták Kuncz Aladár korábbi racionalizmusát, az élet értelmének igazolását már a „teremtő fejlődés” gondolatát hirdető francia bölcseletről várta. Tanulmányaiban – Petőfiről, Madáchról, Adyról, Dosztojevszkijről – magáévá tette Bergson tanításait. Külön tanulmányt szentelt a bergsoni intuíciós tan alkotásértékű tanulságainak (*Petőfi zsenije*), máskor egész karakterológiát épített az ösztön és az értelem bergsonista módon megfogalmazott kategóriáira (*A mi Madáchunk*). „Alkotó miszticizmust” kívánt: valami nagy lendületet és tisztító katarzist várt az irracionális francia filozófusától.

Második mesterének Romain Rolland-t választotta: a cselekvő humanizmus francia apostolát. A háború utáni Franciaország nemcsak az irracionális vigasztaló szavát kínálta az értelmiség csalódottjainak, hanem a humanista elkötelezettséget is, ezzel együtt a háborút megelőző korszak kritikus (és önkritikus) vizsgálatát. Az értelem ellen lázadó útkeresésnek és a humanista szellemiségnek nem kellett egymással megküzdenie. Kuncz sem érte be Bergson belső felszabadulást ígérő bölcselétével, ez ugyan megszabadította gyötrő kétségeitől, de nem adott számára hasznos cselekvési stratégiát. Ezért fordult nagyobb vonzalommal Romain Rolland eszméihez: a francia író kínálta számára (ahogy ő maga fogalmazott) az „erkölcsiség, a boldogság keresése, a szociális nehézségek megoldása” újfajta lehetőségét.

Kuncz Aladárt a szolgálat igénye emelte ki az irracionális filozófia álmvilágából, ez irányította figyelmét a közéletre és a történelemre. Az elvesztett régi világ és a semmivé foszlott eszmények helyett új küzdőteret és új üdvösséget talált: a moralista biztonságával kívánt szembenézni korával, a társadalom és a lélek válságaival. Sorsát és eszményeit a humanista értelmiség háborút követő metamorfózisa alakította át. A fogság megpróbáltatásai, az emberiséggel közös tragikus élmények formálták nála a humanizmus korszerű igényét és morális magatartását. Új feladatra készült, új szolgálatra vágyott. Ez az igény – a Romain Rolland példája nyomán kialakított életerv – vezette vissza 1923 tavaszán ifjúságának otthonába: Kolozsvárra, hogy eszményeket mutasson fel, mértéket állítson, a szolgálat szellemében ajánlja fel képességeit és munkaerejét a születő erdélyi magyar irodalom számára.

A születő erdélyi magyar irodalom ekkoriban a szétszórtság rémével és az állandó intézmények fájdalmas hiányával küzdött. Kuncz tudta, hogy ez a küzdelem csak úgy lehet eredményes, ha a születő irodalom tartós szervezeti keretet kap, szövetségre lép a modern irodalom magyarországi törekvéseivel, és magába fogadja a kortársi világirodalom ösztönzéseit. Ezért vett részt a Kemény János kezdeményezésére a marosvécsi várkastélyban egybegyűlt *Helikon* megalakításában, az *Ellenzék* irodalmi rovatának és az *Erdélyi Helikonnak* a szerkesztésében, ezért akart kapcsolatot létrehozni a születő erdélyi irodalom és a *Nyugat* között, ezért nevelte világirodalmi tájékozódásra az irodalmi életet. Több ember helyett is dolgozott: lapokat szerkesztett, írókat fedezett fel, előadó körutakon szerepelt, fölényesen gyakorolta az irodalmi diplomácia kényes művészetét. Mindenekelőtt arra törekedett, hogy a létrejövő erdélyi magyar irodalom, más kisebbségi kultúrákhoz hasonlóan, ne süppedjen bele a provincializmus mocsarába, hanem valóban a nemzeti irodalom és az európai kultúra minőségi követelményeinek tegyen eleget. *Erdély az én hazám* című (1928-ban a budapesti *Literatura* című folyóiratban megjelent) vallomások írásában olvassuk a következőket: „Nem szabad mást, csak az irodalmi és művészi szempontokat tekintetbe venni, [...] amikor az elárult, háborútól és forradalmaktól kisajátított szabad irodalmi szellem visszahódításáról van szó, alacsony szempont volna nézni irodalmi megítéléseknél, hogy ki milyen politikát vagy vallást követ, ki milyen világnézet szerint látja megoldhatónak a szociális bajokat.”

Annak a szellemi műhelynek, amelynek Kuncz Aladár egyik megalakítója és mindvégig egyik vezető szelleme volt, Marosvécs: a báró Kemény-család vécsi várkastélya volt a szimbolikus és, mondhatnám így is: „szakrális” központja és otthona. (Kós Károly mintegy jelképnek szánva helyezte a vécsi vár miniatűr ábráját az Erdélyi Szépművés Céh könyveinek belső címlapjára.) Kemény János, aki a „helikoni” találkozók kezdeményezője és nagylelkű házigazdája volt, 1926. június 17-én írott levelében (mondhatnám: természetesen) Kuncz Aladárt kereste fel javaslatával. Ezt a levelet szeretném idézni: „Szándékomban van nyaranként egy bensőséges írói csoportosulást szervezni Marosvécsen, nagyon szívesen látnálak július 15-étől fogva egy három napig tartó irodalmi megbeszélésre. Ennek a vécsi első találkozásnak az volna a célja, hogy irodalmi terveinket, szándékainkat megbeszéljük,

és együttes, alapos tanácskozásban mintegy helyzetképet vegyünk fel az erdélyi irodalom mai állapotáról és jövő lehetőségeiről. Tanácskozásainkon kívül tartanánk egy irodalmi ünnepet is, amelyen nagyon kérnélek, hogy még meg nem jelent verssel vagy novellával részt venni szíveskedjél. Remélem, hogy ennek az első találkozásnak üdvös hatása lesz úgy a közöttünk lévő baráti viszony megerősödésére, mint irodalmi életünk fejlődésére. A magam részéről mindent meg fogok tenni, hogy vendégeim, akikben én mai irodalmi életünk reprezentánsait látom, jól érezzék magukat. Nagyon kérek, kedves barátom, hogy levelem vétele után azonnal értesíts, módodban lesz-e meghívásomnak eleget tenni.”

A marosvécsi írótalálkozók ennek a levélnek a kezdeményezése nyomán jöttek létre, az erdélyi, de mondhatnám így is, az egész magyar irodalom ösztönző szerepet vállaló szellemi intézményeként. Ebben a tekintetben a vécsi Helikon ugyanolyan fontos küldetést vállalt, mint a huszadik századi magyar irodalom más rangos műhelyei: a budapesti Nyugat körére és a népi írók mozgalmára gondolok. Kuncz Aladár és Kemény János baráti szövetsége ettől kezdve mindvégig töretlennek és hatékonynak bizonyult. A két író mindig együttesen alakította ki és (Kós Károllyal, valamint gróf Bánffy Miklóssal egyetemben) „vezényelte le” az írótalálkozók munkáját – minderről Kuncz Aladár levelezésének 1982-ben a Kritérion Kiadónál napvilágot látott gyűjteménye igen beszédesen tanúskodik. Kuncz szerepet vállalt abban is, hogy Kemény János nagylelkű felajánlása és az Erdélyi Szépmíves Céh kiadói munkája révén 1931-ben a mindmáig leginkább népszerű magyar irodalomtörténet: Szerb Antal klasszikus műve megjelenhetett.

A két erdélyi író barátsága mindig meghitt és termékeny maradt, midőn Kuncz Aladár súlyos betegen egy budapesti klinikára került, Kemény János is aggódó szeretettel kereste fel, egy 1931. május 8-án a francia Juan-les-Pins-ben keltezett levél erről így tanúskodik, egyszerűen nyugtázva azt is, hogy a nagybeteg író klasszikus műve: *A fekete kolostor* egyik első példánya már akkor eljutott Kemény János és felesége kezébe. „Kedves Dadim! – olvasom a levél szövegét – Sok szeretettel gondolunk rád, s várjuk a hírt mielőbbi felgyógyulásodról. Idáig jövet olvastam könyved első kötetét, el vagyok ragadtatva tőle, s így a messzeségből hálásan öllelek meg azokért a felejthetetlen, fájdalmasan szép órákért, amikkel könyvedben megajándékoztál. Alig várom már a következő kötetet. – Értesíts hogyléted felől.”

Kuncz Aladár és Kemény János barátsága közös történelmi tapasztalatokra és együttesen vállalt eszmékre-eszményekre épült. Kuncz Aladár a kisebbségi magyarság helyzetét egy történelmi küldetés forrásvidékének tartotta, és ennek a küldetésnek, az ő meggyőződése szerint, az európai nacionalizmusok és általában a diktatórikus rendszerek tobzódása idején az egyetemes humanizmus, mondhatnám így is: az európai keresztény értékek fenntartásában kellett érvényesülnie. Ennek a meggyőződésnek a következtében vált Kuncz Aladár az „erdélyi gondolat”: a transzszilvanizmus egyik megalapozójává, aki mindig öntudatosan hirdette a kulturális együttműködés eszményét, a kisebbségi irodalomnak ebben az együttműködésben kezdeményező szerepet szánva. Általánosságban is igen fontosnak tekintette azt, hogy a regionális irodalmak beépüljenek a nemzeti irodalom, mi több, az európai irodalom közösségébe és rendszerébe. Úgy gondolta, hogy a kisebbségi irodalmaknak és különösen az erdélyi magyar irodalomnak a sokoldalú kulturális együttműködés kialakításában, új szellemi és erkölcsi világrend szolgálatában kell küldetést vállalnia.

Az erdélyi magyar irodalmat történelmi műhelynek tekintette: műhelynek, amelynek a megértés és együttműködés lehetőségein kell munkálkodnia. Ez a meggyőződés hatotta át *Az erdélyi gondolat Erdély magyar irodalmában*, *Erdély az én hazám* és *Tíz év* című tanulmányait, ez öltött alakot *Felleg a város felett* (1931) című regényében. Írókat istápolva és az erdélyi irodalomért dolgozva ért meg benne a végső elhatározás, hogy az alkotás szintjén vessen számot tragikus háborús élményeivel, és egy könyvben reprodukálja azt a drámát, amelyre Franciaország kegyelme és árulása, vonzereje és közönye kényszerítette.

Ez a könyv a fogság memoárja: a *Fekete kolostor* (1931), erre utalt Kemény János imént idézett levele. Kuncz ebben a művében végezte el személyes önvizsgálatát és számvetését, ebben helyezte mérlegre ifjúságának ábrándjait, benne vallott új eszméiről, benne értékelte újra mindazt a vonzalmat és csalódást, amely Franciaországhoz kötötte. Miként társai, ő is sokat szenvedett a francia politika áldozataként. Az internálás, a táborparancsnokok durva és kicsinyes bánásmódja, a nélkülözések, a „jeu de représaille” kegyetlenségei szétfoszlatták azokat a gyanútlan ábrándokat, amelyeknek tükrében korábban a francia társadalommal ismerkedett. Emlékirata mindezt gyötrelmes őszinteséggel tárta fel. Keserű vádakat hangoztatott: a francia vezetőket, a

csalódások árán megismert francia militarizmust haraggal ítélte el, a francia kultúrát és a francia népet mégsem gyűlölte meg. A *Fekete kolostor* lapjain gyakran emlékezett vissza azokra az egyszerű franciákra, akik mintegy a hivatalos embertelenség ellensúlyaként részvétellel fordultak a szenvedő foglyokhoz, elítélték a vérontást és az igazságtalan üldözést.

A franciabarát magyar értelmiség nagy drámáját bemutató könyv írója a francia mesterek tanítványának bizonyult. Mindenekelőtt abban, hogy franciás arányérzékkel egyenlítette ki az indulatok vagy az ábrázolásmódok egymást keresztező áramlatait. Ítélezését emelkedett, etikus magatartása, ábrázolását mértéktartása fegyelmezte. Szenvedéseinek nem adott tragikus hangoltságot, mentes maradt a háborús regényekben oly gyakori önvetköztető szenvedélytől. Elkerülte a riport, az áradozó líraiság, a pátosz és a könnyed cinizmus csapdáit. Nem hallgatott szenvedéseiről, őszintén tárta fel a fogság kegyetlen és emberronsoló körülményeit, de nem tévedt a naturalizmus vagy a romantika pózaiba. Az emberek érdekelték, azokat a rejtett folyamatokat akarta felkutatni, amelyek a lélek mélyén, az emlékezetben vagy az ösztönökben zajlanak. A dokumentumok megszerkesztett elrendezése, az ítéletalkotás humanizmusa, a józan lélektani elemzések – a beszámoló valamennyi tulajdonsága arányosságról és egyensúlyról árulkodik.

Vannak a francia irodalomnak tárgyiasabb hatásai is. A *Fekete kolostor* emlékirat, azt a magyar – és közelebbről erdélyi – emlékiró-hagyományt képviseli, aminek Bethlen Miklós, a szerencsétlen sorsú fejedelem, Kemény János, Árva Bethlen Kata a klasszikusai. Ugyanakkor a francia memoárirodalom hatására is ráismerhetünk. A magyar emlékiratok anekdotikusak, prózánk egyik legfőbb hagyománya ez, az emlékezésekben is hat és működik. A francia memoár másfajta epikai módszer szerint készül: portréi analitikusabbak, több bennük a gondolati elem. Kuncz nagyszerűen ismerte e francia műfaj teljesítményeit. Olvasásuk iskolázta azt a megfigyelő és elemző hajlamot, amellyel a *Fekete kolostor* annyi feledhetetlen arcképét rajzolta meg. Más francia hatásokat is megemlíthetünk: Stendhalét, akitől az apró részletek célszerű epikai felhasználását tanulta el, Bergsonét, akitől a lélektani regény műfajának megújításához kapott indításokat, és Romain Rolland-ét, aki a humánus eszmények újrafogalmazásának szándékára

ösztönözte. A *Fekete kolostor*ban még egyszer felmutatta azt az erkölcsöt és azokat az igazságokat, amelyeket ifjúkorában érvényeseknek ismert, és amelyek a történelmi megpróbáltatások tüzeiben kapták végső szilárdságukat. A megértés, a türelem, a részvét, a cselekvő emberség parancsait rögzítette. A fogság könyvét végsőkéig meggyötört ember írta: a kiállott szenvedést nem törülhették el a múltó évek, és a halál túlságosan is közeledett.

A *Fekete kolostor* utolsó fejezetein dolgozva, Kuncz Aladárt halálos betegség kínozza, szinte jelképes is lehet, amit feljegyeztek róla: ahogy leírta az utolsó szót, kórházba került, ahonnan már nem szabadult: Budapesten hunyt el 1931. június 23-án. Az erdélyi magyar irodalom az egyik áldozatos mesterét és példaképét ismerte fel benne, aki mindig a közösségi felelősségtudat erkölcsét és a művészet felszabadító erejét mutatta fel követendő példaként. Munkásságát és az irodalomban vállalt szerepét Áprily Lajos búcsúztató szavai jellemezték igazán hitelesen: „A tudástól és megérezéstől, hogy az ő nyugati csúcson élesedett szeme néz, [...] európaibbá hangolódott a gondolat s olykor világhorizonttá tágult az erdélyiség.” Ha Áprily az európai igényesség és látóhatár képviselőjére hivatkozott, Kemény János arra az emberi minőségre, amelyről az irodalmi élet ma sem mondhatna le (ámbár mind szomorúbb módon egyre inkább nélkülözi). Az Erdélyi Helikonban megjelent baráti emlékezésében olvashatók a következők: „Jobbá, emberebbé lett, aki találkozott vele. Nem igyekezett meggyőzni senkit, de valahogy áradt belőle a hit, hogy jobbak, emberebbek vagyunk, mint amilyennek látszunk, s ettől a belőle áradó hittől valóban megjobbultunk.” Szeretném hinni, hogy Kuncz Aladár emberi egyénisége és írói műve ma is képes arra, hogy elérje ezt a hatást – százhuszonöt esztendővel születése és közel nyolcvan évvel halála után.



Mincsor Szabolcs

AKINEK ÉLETÉT HAGYOMÁNYAINK SZERETETE ALAKÍTTJA

– Antal Ildikó beszélgetése Szalay Zoltán zeneszerzővel –

Ha népzénéről, néptáncos rendezvényekről, táborokról, iskolai zenei oktatásról van szó Csíkszeredában, Szalay Zoltán neve mindenképpen felmerül. Ha a kortárs zeneszerzők műveit vesszük számba, ugyancsak találkozunk vele, de a sportélet területén is, köszönhetően a tájfutásban nyújtott sportolói és szervezői tevékenységének. Az utóbbi időben a magyar nyelv és népzene – főként a pentatónia – tükrében szemlélt magyar lélek jellemzőit hallhattuk tőle több alkalommal is.

A kolozsvári születésű, magát már csíkszeredainak tartó népzenekutató, zeneszerző, néptáncoktató, táncsoportvezető, tánctáborszervező, népdalvetélkedő szervező – gyűjtőszóval élve: közművelődési szervező – Szalay Zoltánt arról kérdeztük, hogy e sokféle tevékenységének miként tud eleget tenni. Mint kiderül: noha ő úgy tartja, túlságosan szétforgácsolja idejét, megvalósításai céltudatos és kiegyensúlyozott egyéniségről árulkodnak.

*

– Már az otthoni indíttatástól kezdve összefonódik a zenével az élete. Zeneszerző édesapa és zenész édesanya gyermekeként ez nem is csoda. Nyilván nagy hangsúlyt fektettek zenei nevelésére. Hogyan emlékszik erre az időszakra?

– Főhangszeres zongoristaként tanultam a kolozsvári művészeti iskolában. Édesanyám zongoraművészt szeretett volna nevelni belőlem, ezért aztán sokat biztatott, hogy gyakoroljak, de a gyakorlás egy adott ponton teherré vált számomra. Igaz, hogy leérettségiztem zongorából, amit sohasem bántam meg, mint ahogy azt sem, hogy tizenhárom évig tanultam zongorázni, hisz még az iskola előtt elkezdtem magánórákra járni, de valahogy nem vonzott sem a zongoraművészi, sem a zongoratanári karrier. Tizenhárom éves koromban elkezdtem zenét írni.

– Tehát az édesapja pályája vonzotta...

– Igen, ő volt az első zeneszerzés-tanárom, ami abban nyilvánult meg, hogy amit leírtam, ő megnézte és tanácsokat adott. Az első komolyzenei

darabom egy zongorakánon volt, amire most is büszke vagyok, és ami megjelent kottakiadásban Buzás Pál, volt zongoratanáromnak köszönhetően. Amikor később, ha jól emlékszem, olyan 15 évesen Könczei Árpád osztálytársammal Pécsen egy zenei táborban vettünk részt és előadtam ezt a darabot, igen nagy sikert aratott, de valaki rákérdezett, hogy ugye Bartók nekem nagyon szimpatikus zeneszerző... Így utólag visszanézve, belátom, elég sok bartóki hatás fedezhető fel benne, habár ez akkor nem volt tudatos.

Aztán következtek a további szerzemények. 18 évesek voltunk, amikor ugyancsak Könczei Árpáddal együtt tartottunk szerzői estet a művészeti iskolában, ahol az ifjúkori szerzemények szóltak meg hangszeres osztálytársaink előadásában. Aztán a felvételre készülve édesapám Vermesy Péter tanár úrhoz irányított, ő készített fel zeneszerzés szakra, és az ő segítségével született meg néhány szerzeményem, pl. az a zongoraszonatina, ami az említett kánon mellett ugyancsak megjelent abban a kiadványban. Nagy szeretettel és tisztelettel emlékszem mindkét tanáromra, rá és édesapámra, aki nemcsak zeneszerzésre tanított, hanem összhangzattanra is már hatodikos koromtól kezdve. Úgyhogy az összhangzattan irányába tanúsított érdeklődésem és elhivatottságom is innen jön, ugyanis mai napig összhangzattant tanítok a csíkszeredai művészeti iskolában meg a brassói egyetemen is. Vermesy Péter aztán másfél-két éven keresztül nemcsak zeneszerzés terén foglalkozott velem, hanem ellenponttanból is. A reneszánsz stílusú ellenponttanhoz való kötődésem és a későbbi egyetemi tanítás, amit elvállaltam ugyancsak ellenpontból, neki köszönhető. Buzás Pál sem egyszerű zongoratanár volt számomra, ő ugyanis nemcsak zongorára tanított, hanem muzsikára nevelt, és ez bizony nagyon fontos volt a zenei fejlődésemben. Sok olyan közös órát tartott, hogy több tanítványát összegyűjtötte és egy-egy előre kiadott és megtanult darabot muzsikáltunk úgy, hogy egyik játszotta a jobb kezét, másik a balt, aztán cseréltünk, vagy egy harmadik beugró vette át valamelyikünk szerepét hirtelen, a darab játszása közben. Emlékszem, Bach *Kétszólamú invenciói* közül néhányat úgy megtanultunk akkor, hogy előlről hátra és hátulról előre, álmunkból felkeltve is el tudtuk volna játszani. Aztán ezekkel a közös órákkal később Pali bácsi nyílt órákat is tartott, igen nagy sikerrel. Tizenkettedikes koromra, az utolsó évben édesanyám átíratott egy egyetemi zongoratanárnőhöz, Lucia

Craița-hoz, akitől aztán rengeteget tanultam, főleg zongoramódszertan szempontjából, amit akkor tudtam igazán kamatoztatni, amikor idekerültem Csíkszeredába zongoratanárnak.

– *Még az államvizsgát megelőzően a népi értékek, a hangszeres és énekes népzene felé fordult az érdeklődése?*

– Igen, sőt, jóval korábban. Ez még a középiskolában történt. Tizenegyedikes diákok voltunk, amikor elindult a táncházmozgalom Kolozsváron. Azt is mondhatnám, hogy a mi osztályunkból indult el. Habár valahogy a levegőben volt akkoriban ennek a mozgalomnak a kibontakozása, épp ezért csak hónapok választották el a kolozsvári, a csíkszeredai, majd pedig az udvarhelyi táncházak beindulását egymástól. Valahogy ekkor a zenészek érdeklődése már ebbe az irányba fordult. Kolozsváron ez úgy történt, hogy több vonós osztálytársam is kijárt falura, Székre, lakodalmi mulatságokba, ahol odaültek a cigány-muzsikussal mellé és tanulták tőlük az anyagot. A magnó is mindig ott volt, felvételeket készítettek, otthon aztán gyakoroltak... A táncházmozgalom nemcsak annyiból állt, hogy hetente táncházakat tartottunk, hanem különböző szervezett kalákákon vettünk részt, félévente vagy évente többször. Olyanra is emlékszem, hogy vonatra ültünk, és elmentünk Brassóba táncházat tartani, Désre is rendszeresen kijártunk, mert közel volt. Aztán az osztályfőnökünk, Guttman Mihály, akire ugyancsak nagy szeretettel emlékszem, megsokallta a sok hiányzást, le is mondott az osztályfőnökségről, ezért aztán konfliktushelyzet alakult ki, de később rendeződött, amikor belátta, hogy ez a mi zenei fejlődésünkben nem volt hátrányos tevékenység. Ő távolról később is követett bennünket, és mi is mindig meghívtuk az érettségi találkozókra, szívesen is jött.

– *Édesanyja, aki zongoraművészek szánta volna a fiát, hogyan fogadta, hogy ön ennyire lelkesen a népi értékek felé fordult?*

– Ő általában minden zongorán és zenén, pontosabban a klasszikus zenén kívüli tevékenységet ellenzett a maga módján. Rosszallotta, de nem tiltotta meg. Nem is hagytuk volna. Őcsém focizni járt, neki a sport lett az érdeklődési köre, és nem hagytuk magunkat. Édesanyám volt a ragaszkodóbb és tradicionálisabb, valójában egy vágányon próbált volna terelgetni, de jóformán figyelembe se vettük a törekvé-

seit. A zeneszerzésre való felvételim nem daczból történt, hanem mert ez volt az akkori érdeklődési terület, amiről úgy éreztem, többek között ebben is meg tudnám valósítani magam.

– *Középiskolás diákként kitől hallottak a Magyarországon már fénykorát élő táncházmozgalomról?*

– Igazából Könczei Ádám, Könczei Árpádnak az édesapja volt az, aki újságíró lévén ismerte, hallott a magyarországi táncházmozgalomról. Kolozsváron úgy kezdődött, hogy néhány zenész tudatosan megtanulta a széki repertoárt. Azért ezt, mert Lajtha László már felgyűjtötte a század közepén a széki anyagot, másrészt Kolozsvárhoz közel volt, sőt Szék ott volt Kolozsváron, hisz a fiatal lányok szolgálni, a férfiak az építkezésbe jártak dolgozni Kolozsvárra. Nekik pedig minden csütörtökön kijáró estjük volt, ott találkoztak a Malomárok mellett. És mi behívtuk a székieket a táncházba. Az első tánclépéseket tehát maguktól a székiektől tanultuk. Így kerültünk közel táncaikhoz. A mi osztályunkban a legtöbben városi születésűek voltunk, azelőtt ezzel a hagyománnyal nem igazán találkoztunk, nem is elégedtünk meg azzal, amit más csinál, mi olyant akartunk, amit más nem tett meg. Benne van ez a kamaszok, tinédzserek lelkületében, hogy ki akarjanak törni a megszokottból. S mi ebben találtuk meg az újat. Így aztán nekünk köszönhetően a székiek közül is többet magával ragadott a táncház. Aztán akadtak köztük nemcsak székiek, hanem mezőségi egyetemisták, emlékszem Deák Marcira, aki keszüi születésű, de volt mérai vagy épp szováti is, így a falusi fiatalokon keresztül bejöttek az újabb táncrendek: a mezőségi, a kalotaszegi. A székekkel együtt ez a három volt az alap, amit tanultunk, aztán tanítottunk mi magunk is. Később aztán két különböző helyszínen is működött táncház Kolozsváron, csütörtökön és pénteken. Azért volt erre igény, mert a csütörtöki találkozás szórakozási estnek számított, akkor tanítás nélkül folyt a tánc, ahová a városra dolgozni beszorult fiatalok jártak többnyire, pénteken pedig főleg tanítás folyt. Oda elsősorban az egyetemista és iskolás diákok jártak, igen nagy létszámban.

A táncházak aztán szépen sorjában beindultak máshol is, Kolozsvár után Csíkban, Udvarhelyen, később Marosvásárhelyt. Szentgyörgyön is mi indítottuk el Könczei Árpád kollégámmal, amikor katonák voltunk. Lógtunk meg a katonaságból és tartottuk a táncházat. Szép emlékek maradtak ezek...

– *Ekkor a hangszeres népzene vagy a táncrendek érdekelték jobban?*

– Először táncosként jártam táncházba, később kezdtem csak érdeklődést mutatni a hangszeres zene iránt mint muzsikus. Leghamarabb böngőzni tanultam meg Könczei Árpitól, aztán jóval később, már egyetemista koromban és azután, kontrázni háromhúros brácsán. De a népzene gyűjtése, kutatása már az egyetemi évek elejétől megkezdődött, és nagy szeretettel, tisztelettel emlékszem vissza Szenik Ilona tanárnőre, aki mindvégig felülvizsgálója volt a népzenei kutatásaimnak, fejlődésemmek. Bármilyen kérdés vetődött fel bennem, mindig hozzá tértem vissza, sőt a *Felcsíki hangszeres tánczene* című könyvemnek a kéziratát is hozzá vittem átnézés és tanácsok reményében. A dallamokról szóló fejezetben sokat segített.

Amikor elsőéves egyetemista koromban elmentünk közös gyűjtésre, Kallós Zoli bácsi segített. Ez úgy alakult ki, hogy az egyik végzős diák népzeneből akarta írni az államvizsga dolgozatát, és azt mondta Szenik Ilona tanárnő, hogy tessék menni gyűjteni, nem elég mások gyűjtéseit feldolgozni. És akkor társultunk hozzá, egy egész ügyes kis csapat kerekedett ki, Zoli bácsin kívül, ott voltunk még hárman-négyen. Legelőször Kalotaszegre mentünk több magnóval is. Zoli bácsi mindig önzetlenül segített. Amikor később a palatkai gyűjtést készítettük elő, akkor is ideadta a maga felvételeit. A táncházakban is sokat segített a zenészeknek, rengeteg gyűjtése volt, pátyolgatta őket. Ott volt minden táncházban, énekeket tanított, valójában ő volt az, aki Kolozsváron a táncházmozgalmat táplálta és irányította. Később aztán volt is probléma ebből. Ő már akkor, a táncházak idején nem dolgozott. Eleinte Moldvában meg Gyimesben volt tanító, de aztán, pontosan a magyarság hagyományainak a gyűjtése miatt rossz szemmel nézték és kirúgták a tanúgyből...

– *Önnek is szembesülnie kellett a hatalom gáncsoskodásaival?*

– Igen, én is megjártam diákkoromban a Szekuritátét nem egyszer, azt kérték számon, miért járunk olyan helyekre, és miért olyan tevékenységeket frekvencálunk, ahol munkanélküliek vannak. Akkor nagy szó volt a munkanélküliség fogalma. Emlékszem, volt egy olyan eset, hogy behivatott az egyetemi szolgálatos szekus, aki az akkori rektornő, a KISZ-titkár jelenlétében, no meg édesapám előtt, aki tanár

volt az egyetemen, azzal fenyegetett, hogyha továbbra is járok a táncházakba, kirúgat az egyetemről. Szóról szóra, így. Én aztán, ha addig nem is voltam mindegyiken ott, ettől fogva következetesen csak azért is mentem. Persze, nem rúgtak ki. Haragudni sem lehet rájuk, végezték a dolgukat. Hogy aztán milyen rendszerrel hasonultak, az más téma. Valójában, akik velünk szóba álltak, már csak az utasításokat teljesítették.

– *Úgy érezhette magát, mint a „visszahúzott parittyakő”, ahogy Berecz András népdalénekes és mesemondó fogalmazott nemrégiben. A táncházmozgalomnak köszönhetően tehát már diákként tudatosult önben, mire is szolgál a népi értékek felé való fordulás.*

– Akkor nem a romboló szubkultúra volt az ellenség, mint ma, hanem az elnyomás. Az elnyomás elől menekültünk, törtünk ki a saját hagyományaink felé. Ezáltal tudtunk magyarok maradni, és a magyar identitástudat erősödött bennünk úgy, hogy a falusi hagyományainkat gyűjtöttük, műveltük, és itt nemcsak a népzene és néptánc jött szóba, hanem a viselet is. Sok fiatal viseletet vásárolt ebben az időszakban. Olvastunk, művelődtünk. A házainkba festett kerámiák, tányérok kerültek, szötteseket vásároltunk. Az akkori városi fiatal megtalált valamit, amit már Bartók is felfedezett annak előtte, jó 70-80 évvel, és ugyanaz a lendület kapott el bennünket, mint annak idején Bartókot és Kodályt. Valahol biztos, hogy közrejátszott az is, hogy közel állt a lelkivilágunkhoz, hisz a magyarság termelte ki ezeket a hagyományokat, és mi magyarnak születtünk, magyar lélekkel.

– *Időközben a hangszeres népzene is egyre inkább foglalkoztatta, és tovább folytatódtak a gyűjtőmunkák. Milyen vidékeken járt gyűjteni?*

– Ugyancsak egyetemista koromban, Szenik tanárnő sugallatára nekiindultunk egy másik gyűjtőútra is, Palatkára. Könczei Árpí barátom javasolta, hogy menjünk oda, mert ismerte a palatkai zenekart, és nagyon jó muzsikusoknak tartotta őket. És csakugyan azok voltak, gyűjtöttünk is tőlük jócskán. Az első út alkalmával nem került két primás (eredetileg öttagú a palatkai zenekar: két primás, két kontrás és egy bőgős), ezért csak Kodoba Marcival készült felvétel. A lejegyzések szempontjából ez segítségnek bizonyult, mert egy hegedűt könnyebb volt lejegyezni. Aztán Kallós Zoli bácsitól kértem korábbi

gyűjtéseket, és ő olyantól is adott gyűjtést, aki már vagy nem élt, vagy máshová költözött. Komoly dallamkérdőívet készítettem, és ezeknek a céduláknak az alapján mentünk és kérdeztünk újra a palatkaiakat. Elég kimerítő gyűjtések voltak. Több alkalommal is jártunk Kodoba Marcinál, '82-ben és '83-ban, de amikor '84-ben újra szeretnénk volna gyűjteni tőle, hogy az előkészített kérdőív végére érjünk, már nem engedték meg. Kimentünk Palatkára, de azt mondták a zenészek, ők sajnos nem muzsikálhatnak nekünk, mert a párttitkár nem engedi, csak az ő jóváhagyásával zenélhetnek. A párttitkár pedig azt mondta, az akkori kulturális bizottsággal kell jóvá hagyatni a gyűjtési szándékot. Abban a bizottságban Zamfir Dejeu népzenekutató volt a szakember, aki azt állította, ők akarják a palatkai népzeneét kutatni. Egyszerűen nem lehetett folytatni a gyűjtést, de túljártunk az eszükön, mert behoztuk a zenészeket Kolozsvárra, és Zoli bácsinál befejeztük. Ilyen formán is kapcsolódik tehát a palatkai gyűjtéshez Zoli bácsi. Nem bántuk, hogy fekete báránként kezelnek bennünket amiatt, hogy a magyar kultúrát ápoljuk, terjesztjük, népszerűsítjük, azt sem, hogy a Szekuritáté szeme mindvégig rajtunk volt.

– *A rendszerváltást követően Felcsíkon is hasonló gyűjtőútra indult.*

– Sőt, már jóval azelőtt. '84-ben kerültem Csíkszeredába tanárként, és megismerkedtem az udvarhelyi tanítóképzőből érkezett venyigés kolléganőmmel, Antal Rozáliával, aki később feleségem lett. Udvarhelyen a Venyige nagyon jó zenész- és táncosképző műhely volt, köszönhetően Fodor Bélának, az akkori Venyige bőgősének, aki táncoktató, együttesvezető és mindenese volt egy személyben. Én pedig a kolozsvári táncházmozgalom szellemiségével érkeztem, és '85 őszén újraindítottuk Rózsikával a táncházat. Akkor éppen szünetelt, azaz nem volt táncház Szeredában.

A további gyűjtések is ebből következtek. Én akkor felcsíki táncot még nem tudtam. Csíkszeredában pedig mi mást lehet tanítani elsősorban, mint felcsíki táncot? Rózsika, csíkmadarasi lévén, már az elején közel vitt a felcsíki hagyományokhoz. Ádám Gyulával, későbbi komámmal akkor minden héten összeültünk, ő tanított engem, és a következő táncházban én azt továbbadtam. És ez így ment hétről hétre. Gyula nem akart tanítani, de szívesen megmutatta. Valójában a táncházbeli oktatás során sajátítottam el én is a felcsíki táncokat. Olyan

hatvan-hetven ember járt ekkoriban táncházba. Meghirdettük iskoláknál, és jöttek, főleg a téli időszakban. Az új kultúrháznak nevezett Szakszervezetek Művelődési Házának alagsorában tartottuk. Ezt megelőzően, a barozdások idején a Pál Gábor-féle házban voltak a táncházak.

Gyűjtéseim már '85-től vannak Sinka Sanyival, Zerkula Jánossal, Halmágyi Mihállyal, csíkszentdomokosi és gyimesi gyűjtések egyaránt.

– *Kötet formájában is megjelent a felcsíki hangszeres népzenei gyűjtés, tanulmánnyal egybekötve. Doktorátusi fokozatát is erdélyi hangszeres népzenei témában szerezte meg. Egészen tömören hogyan lehetne megfogalmazni a felcsíki népzene sajátosságát?*

– Elsősorban a kíséretben különbözik a többitől. Tehát más a hangszer-összeállítás. A hegedű azonos, de mások a kísérőhangszerek. Úgy tartjuk, más vidékeken nem volt honos a gardon, kivéve Gyimest, noha régebben nemcsak Felcsíkon és Gyimesben használták azt, hanem Gyergyó vidékén, Alcsíkon is, sőt tudomásom van arról, hogy ezelőtt 40-50 évvel még Sóvidéken is volt gardon. Könnyen előfordulhat, hogy a gardon mint hangszer sokkal nagyobb területre volt jellemző régen, mint ma.

Felcsíkon a háromhúros brácsa nem használatos, ez a székelység más vidékeire jellemző, így Udvarhelyszékre, a Nyárád mentére, Homoród vidékére. Felcsíkon a háromhúrú brácsa helyett hegedűn kísérnek, hegedűkontrával. Ez a legszembetűnőbb hangzásbeli különbség. Igaz, hogy a felcsíki hagyományos hangszer-összeállítás hegedűből és gardonból állt, akárcsak Gyimesben, vannak azonban adatok arra, hogy már a 19. század végén használtak hegedűkontra minőségben másodhegedűt is. Igazából én javasoltam, s mi voltunk azok, akik meghonosítottuk táncházi körökben ezt a fajta zenekari felállást. A Barozda is használta, de náluk még ott volt a bőgő is. Én azért nem ragaszkodtam a bőgőhöz, mert a gardon kellően megadja a ritmust. A '80-as években voltam olyan lakodalomban Csíkszentdomokoson, ahol a bőgőt a gyors csárdásban gardonként használták, vagyis letették a vonót, és pálcával ütötték a ritmust a húrokon. Ez is mutatja, hogy a bőgő valójában a gardont helyettesítette, aztán kiszorította. A mai középgeneráció és az idősebb emberek erre még jól emlékeznek.

– És ez mind több és több tevékenységet göngyölt maga köré...

– Igen. Ugyanebben az időben, '86–87-ben táncsoportot is indítottunk az ügyesebb táncázás fiatalokból, Stúdió elnevezéssel. A nevet Könczei Árpitól kölcsönöztük. És ezzel a csoporttal elmentünk Székre, bálókba jártunk, Zsuzsi-bálba, András-bálba, gyűjtöttünk is. Aztán a későbbi Márton Áron Gimnázium akkori vezetősége felkért, hogy létesítsek iskolai táncsoportot. A diákok számára attól volt vonzó, hogy aki beállt a csoportba, nem kellett részt vegyen a kétheti pityókaszedésben, helyette naponta próbáltunk. Jó kis csapat volt az is, belőlük került ki Ivácson László, a szentgyörgyi Háromszék Táncegyüttes tánckarvezetője, Both Jocó, a kolozsvári Ördögtérge Néptáncegyüttes vezetője, de köztük volt Mihály Piroska, a Hargita Székely Népi Együttes tánckarvezetője is. Hisz 1990 nyarán, amikor indult a Hargita népi együttes, tartottunk egy felvételit, és a stúdiósok mind eljöttek. Tíz párral indult az együttes, ha jól emlékszem. Nem vágytam az igazgatói titulusra, de felkértek, és elvállaltam. Valahogy úgy alakult az életem, hogy sok mindenbe belefogtam, sokféle területen voltam járatos, a komolyzene, a népzene, a néptánc területén, a sportban is, de nem tudtam igazából egy irányba összpontosítani, sokáig úgy éreztem, hogy elszórom az energiáimat ezek között a területek között, és egyiket sem tudom igazából alaposan végezni. Az igazgatósággal is úgy voltam, hogy bár szívesen dolgoztam az együttessel, nem szerettem volna igazgató lenni. Csakhogy akkor nem volt más, aki a végzettségével hivatalosan is betölthette volna ezt a funkciót. Három és fél évig tartott ez az időszak.

– *Hasonlóan vélekedett a művészeti iskola esetében is?*

– Ilyen volt az is, amikor elvállaltam az iskola aligazgatói funkcióját. Pontosan az volt a fejemben, hogy pangott a zenei részleg, és tudtam, újítani kell. Voltak is ötleteim. Emlékszem, abban az időben történt a legtöbb hangszervásárlás az iskolánál, pályázatokot írtam, elmentem Budapestre, és különböző zenei intézményekhez bejártam használt zenei hangszereket „koldulni”, és bizony kaptunk is. Támogatásokat is. Így sikerült koncertzongorát venni, ami végül nem vált be koncertzongorának, de jó hangszer a mai napig, és fúvósokat is így vettünk.

– *A zeneelmélet tanítása mellett a diákok ízlését is próbálta formálni. Miért tartotta ezt fontosnak?*

– Ez valójában egyfajta adottság, hogy nemcsak a tantárgyat tanítom a gyerekeknek, hanem fontosnak tartom a nevelést is. Sajnos a mai társadalomban elsősorban idomítják a gyermekeket. Saját tapasztalatból mondom: nem tartom ezt helyesnek. Olyan dolgokat kell megtanuljanak a gyermekek, amiket nem szeretnek, s amiknek később semmi hasznát nem veszik.

– *Felméréseket is végzett a diákok körében. Azokból milyen következtetéseket vont le?*

– Azt állapítottam meg, hogy nagyon nagy befolyása van az idegen hatásoknak a diákok zenei ízlésére. A magyar népzene akkoriban kevés diák számára volt fontos. Azóta szerencsére változott a helyzet. Legalábbis az iskolánkban mindenképp, de máshol is. Ez jó hét-nyolc évvel ezelőtt volt. Az idegen hatásokkal szemben már elkezdtek tudatosan védekezni az emberek. A fiatalok ösztönösen is megérik, mi az, ami nem az ő világuk.

– *Most optimistábban fogalmaz, mint azokban a nevelő szándékú cikkeiben, amelyek akkoriban az iskolai lapban jelentek meg.*

– Igen, az az igazság, hogy azóta úgy látom, a népzene és néptánc irányába nőtt az érdeklődés a fiatalok körében. Azóta újraindult a Gyimesi Tánc tábor, azóta útjára indult a Felcsíki Gyermektábor, és látom, hogy tényleg sokan vannak, akik érdeklődnek. Jönnek a szülők és hálálkodnak, hogy meg sem tudják köszönni azt a lelki táplálékot, amit gyermekeik kapnak ezek által a hagyományos zene-, tánc-, kézműves-foglalkozások, no meg a szokásvilág és a hagyományos viseletek ismertetése által.

– *Sikerült tehát megtalálni a módját, miként lehet pótolni az iskolai tanterv hiányosságát. A Kodálytól gyakran idézett zeneellenes tantervre vonatkozó gondolata mennyiben változott?*

– A tanterv mai napig úgy nyilvánul meg. Főleg, ha magyarként, a magyar hagyományaink tudatában szemléljük a mostani zenei oktatási rendszert. Kodály azt mondta, hogy pentaton dallamaink képviselik

népzenénk ősi rétegét. A mai zenei oktatás viszont a tonális műzenére alapoz (mely az európai zenében kétszáz évet uralkodott, a barokktól a romantikáig), aminek főként az indoeurópai népek zenéje volt az alapja... Tehát többé-kevésbé idegen a magyar lélektől. A pentatónia ízlésvilága, függetlenül a dallam szerkezeti felépítésétől, még visszacseng az új stílusú népdalokban, amelyek az 1800-as évek második felében kezdtek elterjedni, tehát legfeljebb 160 évesek. Ami a magyar zenében tonális, az többnyire nem népdal.

– *A népdalok tisztaságára a népdalvetélkedőkön is nagy hangsúlyt fektet. Hogyan tud odafigyelni erre?*

– Elsőként a népdalokat különítettem el a felgyűjtött anyagokban azoktól a dallamoktól, amelyek nem minősülnek magyar népdaloknak, viszont igen népszerűek. Vannak népies műdalaink, valamint idegen eredetű dallamok is, amelyek még nem ágyazódtak be a magyar népi hagyományba. Átvételek állandóan voltak az évszázadok során. Voltak és vannak olyan kölcsönhatások, amelyek eredményeképpen bizonyos dallamokat a magyar közösségek már sajátjuknak tartanak. A szakember látja, hogy variáncsoportok alakultak ki, noha eredetileg idegen hatásként jelentek meg. Van olyan dallam is, amit ma idegen eredetűnek tartunk, tehát még nem vert gyökeret. Vannak romlott formájú dalok, olyanok, amelyeknek csak a felét éneklik, amelyekben dallamkeveredések vannak. Ezekről különítettem el a kiadott anyagokban a népdalokat, és amikor tanácsokat adtam a döntőre készülő résztvevőknek, hogy mit érdemes a listára felírni, mi az, ami magyar népdalnak minősül, ugyancsak ez volt a szempont. A többi is lehet értékes dal attól, hogy elkülönítettem őket a népdaloktól. Bartók is azt mondja, azokra is oda kell figyelni, mert ugyanúgy magyar alkotások, sőt talán népszerűbbek, mint a régi stílusú népdalok, amelyek feledésbe kezdtek merülni. És itt nem arról van szó, hogy én a pentaton dalokat válogattam külön a hétfokú daloktól, a diatonikusoktól, hanem arról, hogy azoktól válogatom külön, amik nem minősülnek népdaloknak.

– *Hol tartunk ma a népdalvetélkedőkkel? Hogyan látja a folytatást?*

– Igazából népszerűsítésre egy CD-nyi anyagot válogattam. Lehetne többet is, de ahhoz több idő kellene. Három évi népdalvetélkedő döntőjének az anyagából szerkesztettem a kb. 50 dallamot tartalmazó

CD-t, ezt feltüntettem forrásanyagként és igényelték is olyanok, akiknek nem volt miből felkészülni. Azonkívül a csíkmadarasi énekesgyűjtésem anyagából ajánlottam fel három CD-nyit úgy, hogy a jegyzőkönyv másolatát is odaadtam, és bekarikáztam, mi az, amit érdemes megtanulni. A régebbi kiadott kazettás anyagokat, a domokosi énekes népzenei gyűjtést, meg egy gyimesi összeállítást is javasoltam, ugyancsak énekes népzenevel. Többen igényelték, kaptak másolatokat, és voltak, akik ezekből készültek. De nem ez a jellemző. Úgy tűnik, az évek során a felkészítő tanárok szembesültek ezzel az értékproblémával, és tudatosították, hogy fontos odafigyelni a dalok hovatartozására. Akik többször vettek már részt, hallhatták, tudhatják, melyek az értékes dalok. Az évek során nagyon sok ilyen megszólalt, és természetesen olyan döntős nyertes nem igazán volt, aki nem népdalt énekelt volna. Az elődöntőkön továbbjutott tanulónak megmondom, hogy mi az, amit ki kell cserélni, így a döntőn már többnyire mind népdalok hangzanak el.

– *A vetélkedő és a tánc táborok azt bizonyítják, eredményes a gyermekekkel való foglalkozás. Mi a helyzet a fiatalokkal? Erre egyetemi előadóként is jó rálátása lehet. Esetükben hogyan lehet az érdeklődést, ízlést jó irányba terelni?*

– Úgy látom, az a jó megoldás, ha már egészen kicsi korban elkezdődik a nevelés. Ez Csíkszeredában, de más vidékeken is elég jó irányba halad. Itt és a környéken olyan rendezvények vannak, és olyan oktatás folyik, amely az évek során pozitívan befolyásolta ezt a folyamatot. Többek között a népi együttesnek is az a törekvése, hogy gyerekcsoportokat hozzanak létre táncosaik segítségével, a Csürdöngölő-fesztiválok is megmutatják, több száz gyermek táncolja a magyar néptáncokat, éneklí a magyar népdalokat, és ölti magára a hagyományos viseletet. A népdalvetélkedők és táborok is hozzájárulnak ehhez. Az iskolák is egyre jobban odafigyelnek arra, legyen egy-egy reprezentatív tánccsoportjuk, a tanítók, osztályfőnökök is igénylik, hogy a tanítványaik tudjanak néptáncot is. A Tanulók Háza keretén belül jelenleg hárman vagyunk, akik tanítunk: Ádám Kati, Antal Rozália és jómagam. Én iskolákhoz nem járok ki, de ők igen, s ilyenformán nagyon sok gyermek és fiatal kapcsolatba kerül a hagyománnyal. Az Erdély-szerte megszokasodott tánc táborok igen sok fiatalt és felnőttet vonza-

nak. Ilyenek a Kárpát-medence egész területén nagy számban vannak. Ha összeszámolnánk, hány személy vesz részt az összes ilyen táborban, egész jó végeredményt kapnánk.

Ugyanakkor arra is érdemes figyelni, hogy a „szakmai körök” tekintélyes személyiségei nem mindig tanúsítják azt a lelkiületet, mely e hagyományt kitermelte. A szakmában nagyon elharapódzott az üzlet, az érdekeltség. Ismerek olyan kiváló táncost, aki a színpadról kiöregedve menedzserként tevékenykedik, viszont anyagi érdekeket hajszolva kihasználja a falusi adatközlők tudását, és őket megalázva rajtuk nyereszkedik. Tetten érhető az egyéni szakmai érvényesülés érdeke is. Népzene- és néptáncgyűjtők viszik vásárra saját és mások gyűjtéseit (gyakran anélkül, hogy az adatközlőkhöz visszajuttatnák a gyűjtött anyagot), oktatók, csoportvezetők úgymond egy táncscsoport vagy zenekar érdekében törtetnek előre, legtöbbször éppen a kisközösség rovására. Érdekirányok mutatkoznak, és pontosan az hiányzik sokszor (tisztelet a kivételnek), hogy az a lelkiület legyen meg a szaktekintélyekben is, amely létrehozta ezt a kultúrát, és amely kultúra megmenntésére törekszenek.

– Hogy negatív példát is említsünk: a tavalyi városnapokat véve alapul, a Muzsikás együttes koncertjén – jóindulatúan fogalmazva – negyedéig telt meg a tér, a másnapi Fásy Mulatón még a zöldövezeten is tolongtak az emberek. Ez miről árulkodik?

– Van egy vicc: „Azt mondja az egyik székely a másiknak: – Te, jön a román katonaság a hegyen túlról. – S akkor mi van? – hangzik a felelet. – De egy székelyre húsz oláh jut. – S hát annyi kell es!” Ez most azért jutott eszembe, mert ha egynegyede vagy egyötöde az érdeklődőknek már a népi hagyományok felé irányul, az már jó arány. Régen a „kiváltságosoké” volt ez a műfaj, legalábbis városon. Falun nem, mert ott így nevelődtek. De a divat általában a városról indul, és falura is eljut, mint ahogy a diszko is teret hódított a falvakban, és kiszorította onnan a bálokat. De ugyanígy különböző idegen táncok is teret hódítottak, mint amilyen a keringő, aztán a modern táncok. Régebben is voltak idegen hatások. Amit a néplélek befogadott, azt a maga képére alakítva megtartotta. Minden vidéken találkozunk ilyen táncokkal. A mai idegen behatásokat is vagy átveszi és átalakítja a nép, vagy elveti. De ezt csak a jövő igazolja, vagy cáfolja meg. Azt

tapasztaltam, hogy a kisebb közösségek, faluközösségek még mindig igényt tartanak erre a kultúrára, még mindig megvan az igényük arra, hogy ennek eszközeivel fejezzék ki magukat. Csupán egyetlen példát említenék. Egy felcsíki falu 40 éves kortárstalálkozójának mulatságán a résztvevők együttükben egy fél óra alatt több népdalt énekeltek – maguknak, közösen –, mint ahányat estétől reggelig, az egész mulatság alatt elhúztak a zenészek.

– *A szüreti bálokban, lakodalmakban ugyan megvan az igény az élő zenekar jelenlétére, de az többnyire igénytelen muzsikát játszik. Ez kinek a számlájára írható?*

– A zenészekére. Nagyon nagy felelősség van a vállukon, de sajnos legtöbbször nincsenek a helyzet magaslatán. A lakodalmi zenészekre értem ezt.

– *Nem lehetne ilyen téren a megfelelő mederbe terelgetni őket? Egy fórumot szervezni nekik?*

– Lennének olyan intézmények, amelyek ezt felvállalhatnák. Itt vannak a megyei kulturális központok, az ő hatáskörükbe tartozna ennek a megszervezése, hogy mérjék fel az aktívan működő lakodalmi zenekarokat. Nemrég egy képzést kezdeményeztem a Hargita Megyei Kulturális Központ keretén belül. A szervezést ők vállalták, az előadásokat én. A négy előadásból álló sorozaton sajnos túl kevés lakodalmi muzsikus jelent meg. Ez azonban nem bátortalanít el. Az előadásokat szívesen megismétlem, ha igény lesz rá.

– *Csupán arról volna szó, hogy legalább az a néhány csárdás, amit elhúznak, igényesen legyen megválogatva. És ha mégis valamelyik tájegység táncmuzsikáját kéri a násznép, ne műdalt játsszanak szegénységi bizonyítványként.*

– Sajnos elég ritkán történik meg, hogy a zenészek maguktól muzsikáljanak csárdást. Gyakran előfordul ehelyett, hogy cigány táncot húznak. Nemrégiben voltam egy hagyományos falusi lakodalomban Csicsóban, ahol a zenészek mellett ott volt egy madarasi hegedűs, akit jól ismerek, tudom, hogy tud sokféle dallamot muzsikálni. Ennek ellenére a zenekar nem játszott népi táncmuzsikát, csak akkor volt rá igény, amikor jöttek a maszkurák, és azt kérték. A zenekar úgy látta,

nincs igény a násznép részéről, holott az idősebb generáció, amely kb. egynegyedét tette ki a vendégségnek, végigülte a lakodalmat. Igenis nagy felelősséggel vannak a zenészek, de nem figyelnek oda erre. Talán a népi együttes is tudna segítséget nyújtani ebben.

– A hivatásos táncegyüttesek tavalyi találkozásán zsűritagként volt jelen. Az akkor egymásnak feszülő két műfaj közül, a folklórra épülő, illetve a táncszínházi jellegű előadások közül melyiket helyezi előtérbe?

– A népi hagyományok népszerűsítése minden hivatásos népi együttesnek a célkitűzései között ott kell legyen. De erőltetni nem szabad. Minden együttesnek egyéniség a vezetője, ebből adódóan az együttesek profílja különbözhet egymástól, és különbözik is. Úgy gondolom, elsősorban az érték az, amit számon kellene kérni az együttesektől, függetlenül attól, hogy azt milyen műfajban valósítják meg. Mert épp úgy adhatnak lelki revelációt egy táncszínházi produkcióval is a nézőnek, mint a hagyományos táncokból összeállított műsorral. Elsősorban a lélek művelése és a csiszolása a cél. Az, hogy milyen eszközökkel érjük ezt el, mellékes.

– A magyar népdal és nyelv tükrében beszélt a magyar lélekről az akkori, majd egy későbbi előadásában is Csíkszeredában. Miért foglalkoztatja ez a megközelítés?

– Amikor több hasonló témájú könyv után kezembe vettem Varga Csabának a kötetét, amelyik konkrétan és meggyőzően foglalkozik a magyar nyelv lelki háttérével, elgondolkodtam. Mi az, amit tükröz a magyar nyelv a magyar lélekből, hogyan nyilvánul meg a magyar nyelv által a magyar lélek, a magyar ember világszemlélete, lelki beállítottsága és a világhoz való viszonya miért olyan, amilyen. Ez sok ideig foglalkoztatott. Utána olvastam ezeknek a nyelvi összefüggéseknek. Később aztán a népzenevel is kapcsolatba hoztam, illetve nem is én, hanem egy másik szerző, Árkay László professzor, akit idéztem is az előadásomban. Ő a különböző földrajzi területeken megjelenő pentatóniát és más kutatási területek eredményeit hozta egy nevezőre, ezáltal különböző népcsoportokat hozott összefüggésbe egymással. Abban a pillanatban, amikor a pentatóniáról esett szó ebben a cikkben, valami megmozdult bennem, hogy ennek jó lenne tüzetesebben is utánanézni. Volt egy úgymond ösztönzés is egy budapesti barátom részéről, aki

kért egy írást a pentatóniáról. Akkor azt meg is írtam, és körvonala-
zódta bizonyos elképzeléseim. Aztán azokat megbeszéltem a szellemi
tanítómmal, Kollár Györggyel, aki újabb ötletekkel, illetve újabb lelki
aspektusokkal szolgált az előadásom megszületéséhez. Az érdekes az,
hogy Udvarhelyen még nem beszéltem arról, de Csíkban már igen,
hogy nyelvi szempontból is összefüggésbe lehet hozni ezeket a népcso-
portokat.

Két teljesen különböző világnézetről és világfelfogásról, lelki beállí-
tottságról beszélhetünk. Érdekes, hogy egyik is, másik is manapság
szembefordul egymással, noha ez a fajta világfelfogás lenne az,
amelynek elfogadónak és befogadónak kellene lennie. Az előbb említett
népcsoportokra gondolok itt.

– *Van-e hasonló terület, vagy épp ennek folytatásaként kutakodik-e
jelenleg valamilyen témában?*

– Ebben szeretnék jobban elmélyülni. Még inkább szeretném doku-
mentálni állításaimat. Eszembe jutott egy másik gondolat is, amely az
előadáson nem hangzott el, de bele szeretném venni: Andrásfalvy
Bertalan néprajzkutató, volt magyarországi kultuszminiszter tartott
egy előadást a Gyimesi Tánctáborban még régebben, amelyben elmond-
ta, hogy a magyar gyermekjátékoknak nincs nyertese és nincs vesztese.
Manapság a játékokban legtöbbször az a lényeg, hogy versengjenek, és
nyertese legyen a játéknak. „A verseny megrontja a közösséget, ahol
egy győztes van, ott sok vesztes is” – írja Andrásfalvy Bertalan egy
cikkében. Nálunk a csoportos együttjátás az a lényeg. És ezt is ide
lehetne kapcsolni, hogy nem az egyénben, hanem közösségben gondol-
kodik a magyar.

Egyelőre egy olyan dokumentált előadást szeretnék, amely egyrészt
nem ad támadható felületet, másrészt legyen annyira meggyőző, hogy
a közönség ne csak elgondolkozzon, hanem próbáljon magába szállni,
és megkeresni azokat a lelki aspektusokat, amelyek rejtve maradtak,
és nem hagyta azokat megnyilvánulni.

– *A zeneszerzés is teljes embert igényelne. Legutóbb mikor ült zongora
mögé zenét írni?*

– Az igazság az, hogy zeneszerzéssel elég rég nem foglalkoztam, több
mint egy évtizede. A legutolsó szerzeményem '96-ban született, de

foglalkoztam zenei összeállításokkal, pl. hivatásos táncsoportok műsorainak zenei szerkesztőjeként segédkeztem, főként a Hargita együttesnél, de a Háromszékkal is volt hasonló együttműködésem. A zeneszerzés külön lelkiállapotot és főként időt igényel. Csodálkozom is, amikor olyan emberekkel találkozom, akiknek van idejük mindenféleképpen. Meglehet, hogy én faricskálom túlságosan szét az életemet, sőt biztos, de egyik ágát sem akarnám feladni. A volt tanáraink és zenész tanácsadói mondogatják, kellene írni, érzem én is, hogy kellene, mégis van mindig olyan napi tevékenység, ami fontosabb ennél. A zenekari oktettet játszotta a Csíki Kamarazenekar is, magyarországi turnéra is elvitték, így Budapesten is megszólalt Ménési Gergely vezényletében. Ez három és fél éve volt... A kamarazenekar is elvárná, hogy írjak a számukra valamit, sokszor eszembe jut, hogy milyen jó lenne, ha annyi időm lenne, amennyi nincs...

A nagyobb szerzemények közül elsősorban a *Cantatát* említem szívesen, amely Szilágyi Domokosnak a *Mese a vadászó királyfiról* című költeménye nyomán született. Egy másik zenekari szerzeményem ugyancsak Szilágyi Domokos költeménye nyomán született, *Bartók Amerikában* címmel, de ez szöveg nélküli. A *Cantata*, szöveges és hangszeres, mondhatjuk, hogy vokál-szimfonikus műfajú, a másik csak hangszeres zenekari mű. Van egy zongoraversenym is. Ezeket különböző filharmóniak és társulatok mutatták be.

– *Tegyük említést a sporttevékenységeiről is. Miért épp a tájfutás?*

– Sajnos, egyre kevesebb idő jut a tájfutásra. A nyári és téli tájfutás első perctől jelen volt az életemben. Ezt a szeretetet is örököltam édesapámtól. Eleinte csak a nyári tájfutás volt. Az ő fiatalkorában a turisztikából alakult ki ez a sportág, régen csak fejtörő feladatok voltak benne, meg természetjárás. Én versenyszerűen űztem sokáig, úgy kilenc éves koromtól 40-45 éves koromig, bajnokságokon vettem részt. Az utóbbi időben sajnos már nem. A tájfutás éjszakai változatát is szerettem, az jól is ment, aztán váltóban is voltam országos bajnok, egyéni ifjúságiban is. Nemzetközi eredményeim nem voltak, de nem is törekedtem arra.

A tájfutás azért is kedves számomra, mert ez a sport a természetben zajlik, és túl azon, hogy az erdőben történik minden, nemcsak a fizikai felkészültség játszik közre, hanem a szellemi is. Térképről kell kivá-

lasztani az optimális útvonalat, ami nem mindig egyszerű. Sokszor egy pályán 10-15 átmenet is van, egyik pontról a másikra, és sok a hibalehetőség. Azt mondanám, hogy az atlétikának és a sakknak a kombinációja ez a sport. A sportélet az utóbbi években már csak szervezőként lát engem, nem pedig sportolóként. Egy-egy nagyobb rendezvény megszervezése is kemény, több hetes munka tud lenni. Ugye a versenyrendezéshez a térképkészítés is hozzátartozik. Annak idején Kolozsváron sokat térképeztem, és itthon is készítettem térképet, tavalyelőtt tartottak egy megyeközi versenyt, akkor Fitód erdő térképét készítettem el, persze kaptam segítséget hozzá. Ez a térképezési tevékenység is nagyon vonz, és közel áll hozzám.

– *Mindemellett a családra is elegendő idő kell jusson. Ideális eset, hogy feleségével együtt szerveznek több rendezvényt, és gyermekeiket is bevonják a legtöbb eseménybe.*

– Többször voltunk a Borsika táncsoporttal kirándulni, turnézni. Úgy alakult, hogy a táncsoport és a család nyári programjai egybeesnének. Európát is körbejártuk már együtt, az idén is egy délnyugat-európai turnéra készülünk. Rózsika volt az, aki szorgalmazta ezeket a közös programokat, elsősorban a gyermekeink fejlődése és a népi hagyományok irányába való terelgetése céljából. Hál'istennek ez sikerült is. Lilla lányunk jól táncolja az erdélyi táncokat, Kund pedig egyre jobban hegedül. Népi zenekart is alakítottak több fiatal zenész közreműködésével. S persze ő is remekül táncol. Terka lányunk pedig rengeteg magyar népdalt és gyermekdalt megtanult, és csengő hangon, tisztán éneкли ezeket, habár még óvodás. Boldog vagyok, hogy azonos érdeklődési területünkől kifolyólag végig együtt dolgozhattunk feleségemmel, és a közös céljaink megvalósításában mindig volt hasznos és építő megjegyzése, javaslata. Sok minden, amiről ebben a beszélgetésben szó esett, neki is köszönhető. Meggyőződésem, hogy egyrészt mindkettőnk családközpontúságának, másrészt a hagyományaink szeretetének és az e köré alakított családi életünknek köszönhetjük, hogy megmaradtunk annak, ami tulajdonképpen minden család küldetése lenne: a nagyobb közösséget tápláló láncszemnek.

Szalay Zoltán

MAGYAR LÉLEK

A NYELV ÉS NÉPZENE TÜKRÉBEN¹

„A magyar népdal... az egész magyar lélek tükre...
a magyar dal a magyar nyelvvel egyidős.”²

Kodály Zoltán

A mottóul választott idézet mellé kívánczik Kodálynak az a megállapítása is, miszerint az ötfokú (pentaton) dallamok képezik a magyar nemzet legősibb zenéjét.³ Tanulmányom első részében a magyar népzene, pontosabban ennek pentaton jellege felől közelítem meg a témát.

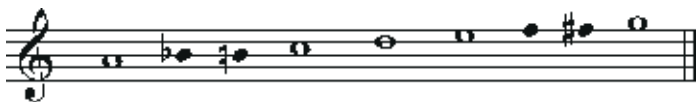
Eléggé elterjedt az a téves elképzelés, hogy a pentatónia hiányos hétfokú hangsor. Ezért sokan úgy jellemzik a pentatóniát, mint egy olyan hangrendszert, amelyből hiányzik a *fá* és a *ti* hang. A félhang nélküli pentatónia tehát *do*, *re*, *mi*, *szó* és *lá* hangokból áll. (Létezik félhangos pentatónia is, például a japánoknál, sőt, még magyar nyelvterületen is megtalálható, a Dunántúlon, de a kettő nem egyforma.) A magyar népzeneben a pentaton dallamok általában *lá* végűek (*lá* hangon zárnak), ami ezt a hangsort teljesen szimmetrikussá teszi: *lá*, *dó*, *ré*, *mi*, *szó* (szándékosan hagytam ki a *ti* és a *fá* helyét, mert így szemléletesebb a szimmetria: a rendszer első két hangja között kis terc távolság van, aztán következik két egészhang lépés, végül pedig még egy kis terc), l. az 1. ábrát.



1. ábra

-
- 1 A tanulmány szövegét egy élő előadásom alapján írtam, mely 2010. január 8-án hangzott el Csíkszeredában, *Magyar lélek a nyelv és népzene tükrében* címmel. Az előadás a nagyközönségnek szólt, ezért a zenei megközelítés sokkal általánosabb, mintha szakembereknek tartottam volna.
 - 2 Kodály Zoltán: A magyar népdal művészi jelentősége. In *Visszatekintés I. Összegyűjtött írások, beszédek, nyilatkozatok*. Szerk. Bónis Ferenc, Budapest, 1964, 33–35. o.
 - 3 Kodály Zoltán: *333 olvasógyakorlat. Bevezető a magyar népzenebe*. Budapest, 1943, Editio Musica, 63. o.

Ez persze csupán a hangsor, amiben egyezményesen csak egyszer szerepel minden hangmagasság. Ez nem jelenti azt, hogy a pentaton dallamok összesen csak öt hangon mozognak. Ezek a hangok ismétlődhetnek oktávval fennebb vagy lennebb, így a tiszta pentaton magyar dallamokban általában a következő sor lelhető fel: *szó, lá, dó, re, mi, szó, lá*. A pentaton hangsornak a dallamban kirajzolódó vázán, a pillérhangokon kívül, melyet tiszta ötfokúságnak (tiszta pentatóniának) nevezünk, gyakran megjelennek a hézagokat kitöltő ún. *pien* hangok (kínai szó). A *pien* hangok által az ötfokú hangrendszer kiegészülhet hat-, hét-, nyolc- vagy kilencfokúvá. Ilyenkor a *mi* és a *szó* között megjelenhet a *fá* vagy a *fi*, esetleg mindkettő (utóbbi esetben a régi stílusú dallamoknál többnyire előbb a *fi*, aztán a *fá* jelenik meg). A *lá* és a *dó* között pedig a *ti* és/vagy a *tá* (itt is, ha mindkettő jelen van, akkor előbb a *ti*, aztán a *tá* szokott megjelenni), 1. a 2. ábrát.



2. ábra

A probléma azzal az elképzeléssel, hogy a pentatónia a hétfokú (diatonikus) hangrendszernek a része, vagy egy korábbi fejlődési fázisa, ott van, hogy a magyar népzeneben nem vezet egyenes út a pentatóniától a hétfokúság felé (és másutt sem). Ez azt jelenti, hogy a hétfokú magyar népdalok nem a pentaton dallamokból alakultak ki. Utóbbiakban szinte mindig felfedezhető a dallam ötfokú váza, ahol a pentaton sor hangjainak meghatározó szerepük van. A *pien* hangok pedig legtöbbször másodrangú szerepet töltenek be, úgymond csak töltelékek (rövid hangok, a dallam kevésbé fontos helyein, a dallam folyamán kevészer, többnyire hangsúlytalan helyeken jelennek meg). Amikor pedig egy hézagot kétféle *pien* hang tölt ki, azt mutatja, hogy az ötfokú szerkezet még igen erős, a hézagokat kitöltő hangok még nem önállósultak. Ezért nyugodtan elmondhatjuk, hogy a hétfokú hangsorok és dallamok önálló fejlődési utat jártak be, függetlenül a pentatóniától.

A pentatónia és a hétfokú hangrendszer közötti különbség könnyebben megérthető a zongora billentyűit szemlélve. A fehér billentyűk a hétfokú rendszert teszik ki, a fekete billentyűk pedig a pentaton hangsort (1. a 3. ábrát).



3. ábra

A zongora segítségével könnyebben megérthetjük azt is, hogy a két rendszer tulajdonképpen kiegészíti egymást: $7 + 5 = 12$. Valószínűleg sokan tudják, hogy a tizenkettő az egésznek, a teljességnek a száma. 12 a csillagjegyek, a hónapok, az órák száma, $12 = \text{egy tucat}$, tehát maga az egységes egész. A zenében tulajdonképpen arról van szó, hogy a hétfokú rendszer alkotja az egyik felét, az ötfokú pedig a másik felét a teljes egésznek.

A pentatónia és a hétfokú hangsorok között tehát nincs közvetlen rokonság. Ugyanúgy, mint ahogy a kétféle hangrendszert használó népek között sincs. Nézzük meg továbbá, hogy kik is használják a pentatóniát a világban.

A *Zenei Lexikon*ban a következőket olvashatjuk a pentatóniáról: „A ~ egyik ősi forrásvidéke vlsz. a történelem előtti Közép- és Kelet-Ázsia (Tibet és az ősi Kína); onnan sugárzott szét egyrészt Hátsó- és Elő-India, Indonézia, Melanézia és Mikronézia, valamint Nyugat-Polinézia felé, másrészt Kelet- és Közép-Európába, őrzője t.k. a magyar népzene régi rétege. Másik kisugárzási területe a Földközi-tenger vidéke: maradványai megtalálhatók a berber zenében, a dél-olasz és szardíniai népzeneben, a kelta népcsoportok dalaiban. Elterjedt a ~ az afrikai ültetvényesek (t. k. a bantuk) és a földműves indiánok között is. Az, hogy a ~ eljutott különböző fokon álló vadász- és pásztornépekhez is (pl. a lappokhoz, türk törzsekhez és mongolokhoz, közép-kaliforniai gyűjtőgejtőkhöz és közép-ausztráliai kezdetleges vadásznépekhez), bizonyára a kulturális érintkezés közvetítésével létrejött másodlagos elterjedésre vezethető vissza.”⁴ A fentiekén kívül még sok más nép is használja a pentatóniát, azonban náluk sokkal kisebb ennek a jelentősége.

Különösnek tűnhet dr. Árkay László felismerése, aki bizonyos népek és népcsoportok közötti kapcsolatra mutat rá. Egyik írásában beszámol a montreáli McGill Egyetem kiváló professzorának, Wilder Penfieldnek

4 Brockhaus Riemann: *Zenei Lexikon III.* Zeneműkiadó, Budapest, 1985, 97. o.

és munkacsoportjának a kutatásairól. A génkutatások érdekes módon bizonyos földrajzi területeket emelnek ki, mint a génállomány szempontjából rokon népek lakóhelyeit. Ezek a foltok „egészen misztikusan” azonosak azokkal a területekkel, ahol a pentatónia megtalálható Földünkön. Árkay továbbá Baráth Tibor professzorral való telefonbeszélgetését idézi: „Ekkor ezeket mondta nekem Tibor: ...ő nem ismeri a népdalokat, nem zenész. Van neki egy világtérképe, amelyen feltűntette, hol találtak az őskortól kezdve, akármilyen ősmagyar vagy bármilyen más nyelven olvasható, megfejthető feliratokat. De bevallja, nem érti, mert a Föld öt helyén vannak teljesen szétszóródva. Erre elkezdtem hegyezni a fületem. »Melyik öt helyen?«, kérdeztem. »Hát – mondta Tibor,

1. Magyarországon és Közép-Ázsia Ural környékén, de nem a szláv területeken,

2. a Távol-Keleten Kínában és Japánban,

3. Közép-Afrikában,

4. az amerikai indián vidékeken és

5. Skóciában.«

Hát majdnem leültem! Ezek a foltok ugyanis hajszálra azonosak a pentatonikus zene 5 nagy foltjával és a Penfield Bizottság-féle vércsoport foltokkal! Ez három egymástól teljesen külön irányból, a népzene-kutatás, a népcsoport-kutatás és az ősrégészet teréről származó bizonyítékok adatait hozza egy nevezőre!”⁵

Valójában inkább hat „foltról” kellene beszélni: a Kárpát-medencéről, Közép-Ázsiáról (tulajdonképpen az itt élő rokon népek lakta vidékekről), a Távol-Keletről, Közép-Afrikáról, az amerikai indián vidékekről és Európa kelta származású népeinek területeiről.⁶ Habár a pentatónia elsődleges elterjedési területei között a *Zenei Lexikon* más népeket is megemlít, Árkay beszámolójában – a génkutatás és az ősrégészet szemszögéből – ezekről nem esik szó.

5 [http://www.velmokata.eoldal.hu/cikkek/e-mailen-erkezett/magyargen\(megtekintve 2010. augusztus 27-én\).](http://www.velmokata.eoldal.hu/cikkek/e-mailen-erkezett/magyargen(megtekintve 2010. augusztus 27-én).)

6 Az előadásomban ezekről a vidékekről származó dallamokat hangzó példaként mutattam be. Így jól érzékelhető volt a különböző pentaton dalok és zenék hangulata, az ezek közötti hasonlóság és különbség (sajnos közép-afrikai pentaton zenére egyelőre még nem leltem seholt).

Figyeljük meg továbbá, hogy milyen titkokat rejteget anyanyelvünk. Varga Csaba a nyelv alapján jellemzi a magyarság lelki tulajdonságait,⁷ és arra a következtetésre jut, hogy a magyar ember számára az egységes egész a legfontosabb. Mindig az egésztől közelít a részletek felé. Ezzel szemben az indoeurópai népek számára, ugyancsak a nyelv vizsgálata alapján, a részletek fontosabbak. Ezekből indulnak ki, és próbálják összerakni az egységes egészet. A nyelvben ez a következőképpen nyilvánul meg: mi, amikor megnevezzük magunkat, előbb a családnévünket mondjuk el, s csak aztán a keresztnévünket. Hogyha a helység is része a nevünknek, akkor legelőször a legnagyobb környezetet nevezzük meg, és ezután közelítünk fokozatosan a legkisebb egység felé, akik mi magunk vagyunk. Például: Kőrösi Csoma Sándor. Az indoeurópai nyelvekben ez pont fordítva van, tehát saját magukból indulnak ki, és úgy tágítják a kört egészen a legnagyobb környezetig, amely ugyanúgy lehet a helységnév is. Ekkor az kerül legtávolabb tőlük, mint egyedtől. Például: Barbu Ștefănescu Delavrancea. Ugyanakkor a dátumot is hasonlóképpen közelíti meg a magyar. Előbb a legnagyobb keretet nevezi meg: az évet, aztán a hónapot, és lassanként közelít a mai nap felé. Az indoeurópai népek pont fordítva teszik ezt: a mai naptól indulnak ki, ami legközelebb van hozzánk, és utána tágítják a kört a teljesség felé. Nyelvünkben az összetett szavak esetén is előre kerül a nagyobb, fontosabb egység, utána pedig a rész(egység). Például: asztalláb, futballpálya stb.⁸ Az indoeurópai nyelvekben ez fordítva történik (románul: piciorul mesei, teren de fotbal, Miercurea Ciuc stb.) A 4. ábrán megpróbálom a két ellentétes szemléletet bemutatni: a magyar ember belehelyezi magát az egységes egészbe. A teljesség részeként éli meg saját életét (jobb oldalt). Ezzel szemben az indoeurópai népek (a nyelv elemzése alapján) kiemelik magukat az egységes egészből. Önálló, kisebb egységként élik meg létüket, függetlenül a teljességtől (bal oldalt).



4. ábra

7 Varga Csaba: *A körök élő nyelve*. Pilisszentiván. 2003, Frig Kiadó.

8 Az asztalláb az asztalnak, mint nagyobb, fontosabb egységnek a része.

Erre a szemléletre egy nagyon érdekes idézetet találtam Kodály Zoltántól, aki a szolmizálásról, ennek gyakorlatáról a következőket írja: „Globálisan kell olvasni. Egész szót, majd többet, egész mondatot átfogni egy pillantással. Az egészből indulni a részletek felé. Szokjunk rá, nem hangonként szedjük össze, hanem elejétől végéig gyorsan áttekintve, mint egy térképet. Egészében, egy darabban érezzük meg, mielőtt hozzákezdünk hangos elénekléséhez.”⁹ Alapjában véve ő is ugyanazt sugallja, mint Varga Csaba. Úgy gondolom, hogy Kodály teljesen tisztában volt azzal, mit is jelent a magyar lélek.

Hogy hogyan is nyilvánul meg mindez a gyakorlatban, azt, többek között, egy apró személyes élménnyel szeretném szemléltetni. Egy közeli jó barátom mesélte, aki építészmérnök és üzletember, hogy egy bukaresti kiállításon vett részt, ahol a standja egy budapesti, ugyancsak építő cég igazgatójának a standja mellett volt. Beszélgettek, összeismerkedtek, s miután a barátom megtudta, hogy a budapesti üzletember nem járt még Erdélyben és nem ismeri ezt a vidéket, szívélyesen meghívta magához. Azt mondta neki, hogy bármikor, amikor ideje engedi és össze tudják egyeztetni az időpontot, szívesen látja náluk otthon, és ellátja őt a családjával együtt. Erre az illető a fiához fordult, és csodálkozva mondta: „Te, ez még nem is ismer minket, mégis meghívott magához!” Ez az ember valószínűleg már kezdte elveszíteni a magyar lelket, nem érti már, hogyan is működik a magyar lélek.

Az 5. ábrán két végletet mutatok be, Agócs József természet- és rendszerelméletének összefoglalását,¹⁰ mely hasonló módon közelíti meg a két ellentétes világnézetet, lelki beállítottságot, mint Varga Csaba a nyelv alapján.

A szekularizált és a szakrális világszemlélet közötti fő különbségek		
Agócs József természet- és rendszerszemléletének rövid összefoglalása		
Világszemlélet	Szekularizált	Szakrális
Domináns tényező	az anyag	a szellem
A szemlélet	analitikus	sztigmatizáló
A fogalomrendszer	formális, elvont	funkcionális, konkrét
Az elsajátítható tudás	az Egész töredékei	az EGYÉSES egész

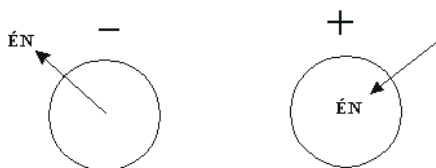
9 Kodály Zoltán: 333 olvasógyakorlat. Bevezető a magyar népzenebe. Budapest, 1943, Editio Musica, 61. o.

10 Záhony András: Ősi titkok nyomában. Miskolc, 2005, Miskolci Bölcsész Egyesület, 66. o.

A szekularizált és a szakrális világszemlélet közötti fő különbségek		
Agócs József természet- és rendszerszemléletének rövid összefoglalása		
Világszemlélet	Szekularizált	Szakrális
A módszer	válaszkereső szétszed + átalakít törvénykereső legyőző – meggyőző	kérdésfelvető megfigyel + összerak létfeltételeket kereső veszélyelharító meggyőződő
Az egyén	korruptálható	megvesztegethetetlen
A közösség képviselője	ellenőrizhetetlen vissza nem hívható	ellenőrizhető visszahívható
A vezetés	politikai alapra épül önjelölt, kijelölt specialista	tudásra épülő képzett, karizmatikus sokoldalú („polihisztor”)
A valódi cél	egyéni érdek pillanatnyi jólét siker	közösségi érdek tartós létezés a rászorultak segítése mások szolgálata
A stratégia	ellenségkereső	munkatárskereső
Az értékrend alapja	egyenlő jogok	különböző kötelességek
A értékmérés eszköze	pénz	közösségi hasznosság
A tervezés időtartama	5–10 év (max. 100)	néhány millió év
A létforrásokat	föléli (megsemmisíti)	újratermeli (megőrzi)

5. ábra

Vessük össze ezt a táblázatot a 4. ábrával. A szekularizált világnézet az indoeurópai népek lelki sajátosságait, a szakrális világnézet pedig a magyar lélek jellemzőit sorakoztatja fel. Jelöljük egyelőre a két végletet konvencionálisan egy „-”, illetve egy „+” jellel (l. a 6. ábrát). Ne mondjuk egyikre sem, hogy jó vagy rossz. Csupán annyit jegyezzünk meg, hogy két pólust képviselnek. Ezeknek jelentőségére később visszatérek.



6. ábra

Hogyha egy párhuzamot vonunk a pentaton hangrendszer és az előbb említett nyelvi sajátosságok között, akkor azt mondanám, hogy a pentatónia az, amelyik befogad, elfogad. Nyitott az idegen elemek

befogadására (l. *pien* hangok). Azt a lelket mintázza, mely a teljesség részeként éli életét. A teljesség pedig sok apró kis részből áll. Ezért befogadja az idegen elemeket anélkül, hogy a pentaton jellege megváltozna. A hétfokú, diatonikus hangrendszerek viszont zártak. Ezekben a népdalokban nagyon ritkán fordul elő, hogy a rendszertől idegen hangok jelenjenek meg. Azt a lelket képviselik, mely kiemeli magát az egységes egészből, legtöbbször képtelen elfogadni, befogadni a másságot, a tőle idegen mentalitást, világnézetet. A hétfokú dallamok többnyire az indoeurópai népek zenéjére jellemzők, továbbá a sémi és az arab népekére.

A különböző népcsoportok pentaton dalait hallgatva feltűnik, hogy jellegükben egészen más hangulatot tükröznek (l. a 6. jegyzetet). A magyarhoz legközelebb a közép-ázsiai rokon népek dalai állnak. Talán az ujjgur dallamok is közelítenek. A többi azonban mintha más-más zenei világot képviselne. A rendszer, a pentatónia, tehát a rend maga azonban azonos. Ennek fontosságát nem elég csupán megemlíteni. Tanulmányomban kiemelt fontosságot tulajdonítok ennek a jelenségnek.

Hasonló nyelvi példát mutatok be egyik régebbi személyes élményemen keresztül. Öt évvel ezelőtt Spanyolországban voltunk a feleségemmel együtt, baszk földön, három hetet tanítottunk magyar néptáncot egy ottani baszk közösségnek. Beszélgetéseink során kiderült, hogy a baszk nyelv sokkal közelebb áll a magyarhoz, mint a spanyolhoz. Ez is ugyanúgy ragozó, mint a magyar, ugyanúgy használják a birtokos ragot, mint a magyarban. Ragok, toldalékok, jelek kapcsolódnak a szótövekhez. A baszk nyelv mondat szerkesztésében is a legfontosabb szavak kerülnek a mondat elejére, és ugyanúgy a *k* a többes szám jele, mint a magyarban (*lagun* = barát, *lagunek* = barátok). Igaz, hogy a szavak másak, igaz, hogy a két nép nem nagyon értené meg egymás nyelvét, a nyelv szerkezete, a rendszer maga viszont azonos.¹¹

11 A Borsika ifjúsági táncsoport cserekapcsolata révén az idén franciaországi baszkokkal volt alkalmunk találkozni. Kiderült, hogy a fent említetteknél jóval több kapcsolódási pont van a két nép között. Van olyan elmélet, hogy ők is Ázsiából jöttek Európába. Kereszténységre térésük előtt ők is egy Anyaistennőben hittek, akit később Jézus anyjával, Máriával azonosítottak (l. a Boldogasszony hitet a magyaroknál). Ők is megmaradtak hívő katolikusoknak, mint a hagyományőrzőbb magyar vidékek lakói (pl. Csík, Gyergyó, Gyimes lakói és a moldvai csángók). A francia területen lévő fővárosuk, Bayonne baszk múzeumában megtekinttünk egy régi dokumentumfilmet a baszkokról, mely az 1930-as években készült. Hasonló szokásokat, dallamokat, pásztor-kurjantásokat fedeztünk fel, mint a mi keleti vidékeinken. Végül pedig, különös módon, a zászlajuk színei ugyancsak a piros, fehér és zöld.

A rendszert a rend szóval is helyettesítettem, nem véletlenül. Édesapám¹² annak idején beszámolt nekem a pentaton hangsor tanulmányozása során elért eredményeiről. Arra a következtetésre jutott, hogy ez közelebb áll a természethez, mint a hétfokú sorok. Az ötfokú dallamokra jellemző hangközök frekvenciakülönbségeinek számarányai nagyon közeleiek az aranymetszés arányaihoz.¹³ Ez alapján édesapám bizonyítani vélte, hogy az emberi fül felépítésében lévő belső csiga tulajdonképpen aranymetszéscsiga. Elbeszélése alapján ugyanezért a felfedezésért később egy tudós Nobel-díjat kapott.¹⁴ Édesapám szerint ő aranymetszés arányokkal megépített egy mesterséges fület, mely „hallott”.

Mikor annak jelentőségét próbáltam felmérni, hogy végül is a rendszer az, ami azonos, akkor hirtelen eszembe ötlött, hogy nézzem meg: a nyelvi rendszerek milyen térképet mutatnak a földgolyón. Beütöttem a Google keresőbe, hogy *aglutináló nyelvek* (ragozó nyelvek). A 7. ábra egy részletét tartalmazza az interneten talált oldalnak.¹⁵

Példák

- A *finn* taloissani (házaimban) így bontható fel: talo (ház) + i (többszám jele) + ssa (-ban) + ni (birtokos személyrag – ami jel).
- A *szuahéli* mimi ninakupenda wewe (szeretlek) így bontható fel: mimi ni (én) na (jelen idő) ku (te) penda (szeret) wewe (te).
- Míg a legtöbb ragozó nyelv utóragokat használ, addig a mon-khmer nyelvcsaládhoz tartozó khaszi nyelv kizárólag előragokat és előljárószavakat használ. Példa: nga leit (megyek), nga la leit (mentem) nga la lah leit (mentem (régmúlt)).
- A hatti, a *sumer*, a burusaszki és a *maja* nyelvek a szó elején, végén és belsejében egyaránt toldalékolnak.
- A magyar nyelvből:
 - Igeragozás: úszom, úszol, úszik, úszunk, úsztok, úsznak.
 - Főnévragozás: élet, életet, életben, életen, életről, életnek, étellel, élethez, életért stb.
 - Melléknévragozás: kedves, kedvesen, kedvesek, kedvesebb

12 Szalay Miklós (1930–2003), zeneszerző, a kolozsvári G. Dima Zeneakadémia összhangzattan tanára volt.

13 Sokan tisztában vannak azzal, hogy az aranymetszéssel lépten-nyomon találkozunk a természetben. Például az emberi test felépítése is ezeken az arányokon nyugszik.

14 Békésy György, magyar származású Nobel-díjas biofizikusról van szó. (szerk. megj.)

15 <http://hu.metapedia.org/wiki/Agglutin%C3%A1l%C3%B3nyelvek#Agglutin.C3.A1.C3.B3nyelvek> (megtekintve 2010. augusztus 27-én)

Agglutináló nyelvek

Agglutináló nyelvnek számít a magyar nyelven kívül:

- például az úgynevezett *finnugor nyelvcsalád* többi nyelve;
- az *altáji nyelvcsalád* nyelvei;
- a szuahéli és rokonai, a *bantu nyelvek*;
- a japán nyelv.

Kifejezőerejük nagy része a ragozásban rejlik, a szórend a finomabb árnyalatokhoz való. A ragozó nyelvek nyelvtana jóval többet foglalkozik az alaktannal, mint a mondattannal.

Az *indoeurópai nyelvek* eredetileg a *flektáló nyelvek* közé tartoznak, például ilyen a *szanszkrit*, az *ógörög* és a *latin nyelv*. Manapság azonban az indoeurópai nyelvek között agglutináló nyelvek is akadnak, mint a *perzsa*, illetve például az *újlatin nyelvek* a ragozás leegyszerűsödése folytán egyaránt mutatnak agglutináló és flektáló tulajdonságokat.

Az amerikai földrészen agglutináló nyelv például a *kecsua*, az egykori *Inka Birodalom* nyelve.

7. ábra

Már nem is csodálkoztam, amikor a megjelenő oldalt olvastam. Úgy látszik, a lelkemben már összeállt a kép. Hiszen a ragozó nyelveket beszélő népcsoportok egy jó része – Árkay László szavaival élve – „egészen misztikusan azonos” egyrészt a pentatóniát használó népekkel, másrészt a génkutatások és az ősrégészet eredményeiből kirajzolódó kapcsolatban álló etnikumokkal. Az említett hat folt közül öt megtalálható a ragozó nyelvek térképén is: a Kárpát-medence a magyar nyelvvel, Közép-Ázsia az altáji nyelvek egy részével, a Távol-Kelet a japánnal, Közép-Afrika a bantu nyelvekkel, valamint az amerikai indiánok a majával és a kecsua nyelvvel. Habár a kelta nyelvek közül egyik sem agglutináló, vannak olyan elképzelések, hogy a baszkok is kelta származású nép. Mindezeket túl megemlítem még dr. Simon Péter előadását, melyben elmondja, hogy a kanadai dakota és oglala indiánok nyelve is ragozó, sőt, ennél sokkal több kapcsolódási pontra mutat rá az indiánok és a magyar nép között.¹⁶ Ugyanakkor a Duna Tv által pár éve sugárzott dokumentumfilmet is kiemelném, melyet egy, az ujugorok földjén (Kína észak-nyugati részén) szervezett magyar expedíció alkalmával forgattak, és ugyanilyen rokonságra hívta fel a

16 Dr. Simon Péter: *Ősi magyar nyomok észak-amerikai indián földön*, <http://www.tttweb.hu/gyujtemenyek/cikkek/regi/Magyarsag/Osi%20magyar%20nyomok%20eszak-amerikai%20indian%20foldon.pdf> (megtekintve 2010 augusztus 28-án).

figyelmet a magyarság és az ujjur nép között.¹⁷ A felsorolt nyelvi hasonlóságokon kívül még figyelemre méltó adalékokat találtam az interneten. A japán nyelvben „a magyarral azonos a nevek használata (vezetéknév, keresztnév), a dátum és cím használata, a birtokos eset használata (először jön a birtokos, utána a birtok, például a ház ajtaja). A címekeket is hasonló módon írják (nagyobb egységtől a kisebb felé haladva): város, városrész, háztömb stb.”¹⁸ „A maja a magyarhoz hasonlóan agglutináló nyelv. Nyelvtani nem nincs, a természetes nemeket – akárcsak a magyarban – szóösszetétellel jelölik: *ah* = férfi, *ix* (ejtsd: *(i)s*) = nő; pl. *ah tzambesah* 'tanár', *ix tzambesah* 'tanárnő'. A jelzős szerkezetekben a melléknév a főnév előtt áll, mint a magyarban: pl. *nojoch* 'nagy': *nojoch kax* 'nagy falu', *nojoch polob* 'nagy fejek’.”¹⁹ A kecsua is, „a magyarhoz hasonlóan, agglutináló nyelv. Nyelvtani nemek nincsenek, így a természetes nemeket (a magyarral analóg módon) a *gari* (-férfi) és a *warmi* (-nő) szócskákkal jelzik. A többes szám jele a *-kuna*, amelyhez a további toldalékok járulnak, ahogy a magyarban is. A jelzős szerkezetben a melléknév megelőzi a főnevet, és változatlan alakban marad, mint a magyarban: *hatun wasi* 'nagy ház' / *hatun wasikuna* 'nagy házak' / *hatun wasikunapi* 'nagy házakban’.”²⁰

Íme, négy különböző kutatási terület eredményei hozzák közös nevezőre ezeket a népcsoportokat. Annak a valószínűsége, hogy ez véletlen legyen, szinte egyenlő a nullával. Igaz, hogy a pentatónia megtalálható más népcsoportoknál is, valamint a ragozó nyelveket beszélő népek jóval nagyobb arányban vannak jelen a világban, mint a pentatóniát használók, azonban itt most nem ez a fontos, hanem az, hogy kiknél van jelen a kettő együtt. Meg szeretném még jegyezni, hogy a pentatónia elsődleges elterjedési területei közül Indiában is találunk ragozó nyelveket (pl. a dravidát, a tamilt), valamint Indonéziában és Polinéziában is (a malájt). Ez utóbbi földrajzi területek viszont nem jelennek meg Árkay László beszámolójában. Lehet, hogy a génkutatások és az ősrégészet szempontjából ezek a „foltok” nem mutatnak rokonságot a többivel. Bár ez nem biztos.

17 Mely rokonság a beszélt nyelv szerkezetén és azonos értelmű, azonosan hangzó szavakon kívül többek között az öltözködésben, a népszokásokban, a díszítőmotívumokban, a konyhaművészetben és a népzeneben is megnyilvánul.

18 http://hu.wikipedia.org/wiki/Jap%C3%A1n_nyelv (megtekintve 2010. szeptember 8-án).

19 http://hu.wikipedia.org/wiki/Jukat%C3%A9k-maja_nyelv (megtekintve 2010. szeptember 8-án).

20 http://hu.wikipedia.org/wiki/kecsua_nyelv (megtekintve 2010. szeptember 8-án).

Egészen frissen jelent meg ugyanis egy tanulmány az interneten (ez év augusztus 9-én), mely a legújabb DNS-kutatásokról számol be. „Az emberi DNS csupán 10%-át használja fehérje előállítására. Csupán a kis része képezi a nyugaton ismert és népszerűsített kutatások tárgyát. A fennmaradt 90% ballasztanyag van nyilvánítva, melynek semmilyen jelentősége nincsen. Ennek ellenére, az orosz kutatók meg vannak győződve arról, hogy a természet egyáltalán nem pazarló, ezért nyelvészekkel és genetikusokkal karöltve elhatározták, hogy felfedezik az emberi DNS fennmaradt részének valódi szerepét. E kutatások eredményeinek következtetései forradalmiak! Ennek megfelelően az emberi DNS nemcsak testünk felépítéséért felelős, hanem információ-raktárként és kommunikációs csatornaként is szolgál. Vagyis egyféle internet. Az orosz nyelvészek felfedezték, hogy az egész genetikai kód, főképp a nyugaton fölöslegesnek ítélt 90%, az emberi nyelvek szabályai szerint működik. Ily módon összehasonlították a nyelvtani szabályokat (a szavak és mondatok képzési módját), ezek sémáit (egy bizonyos nyelvben használt értelmezés tanulmányozása) és az alapvető nyelvtani szabályokat. ...felfedezték, hogy a DNS alkaloid/alkáli molekuláira az emberi nyelvekben használt nyelvtani szabályok érvényesek. Más szóval, az emberi nyelvek nem véletlenszerűen, hanem a DNS eredményeként jelentek meg.”²¹ Ezeknek a kutatásoknak a tükrében már könnyebben érthető, hogy miért és hogyan egyeznek az Árkay által bemutatott génkutatások földrajzi foltjai bizonyos ragozó nyelveket beszélő népcsoportok által lakott területekkel.

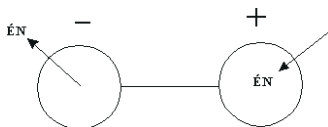
A továbbiakban Juhász Zoltánnak és csoportjának a kutatásait mutatom be, melyek, többek között, ugyancsak a magyar népzenevel kapcsolatosak. Számítógépes programot készítettek, amellyel különböző népcsoportoktól gyűjtött dallamokat vizsgálták meg. Az eredmények alapján különböző típusokat állítottak fel. Mára már kb. huszonöt nép dallamait vizsgálták meg, több mint harmincezer dalt, és a kutatás tovább folyik, más népekre is kiterjesztve. Az egész anyagot kivetítették egy kétdimenziós koordináta-rendszerre, ahol a vizsgált népek sajátos dallamtípusai (pontokkal jelölve) különböző helyeken sűrűsödtek össze. Így megmutatkozott, hogy mely népcsoportok népzenejében van átfedés. A kutatások alapján Juhász két nagy rendszert különít el egymástól: a „keletinek”, illetve a „nyugatinak” nevezett csoportot, melyeket zenei

21 [http://kataklizma.info/2010/08/09/a-dns-t-a-szavak-befolyasoljak\(megtekintve 2010. szeptember 15-én\)](http://kataklizma.info/2010/08/09/a-dns-t-a-szavak-befolyasoljak(megtekintve%2010.%20szeptember%2015-en))

ősnyelveknek nevez. A keleti és a nyugati népdaltípusok térképe nemigen fedi egymást, nem nagyon van kapcsolat közöttük. Könyvének összegzéséből a témánk szempontjából legfontosabb következtetéseket emelem ki: „a magyar népzene központi helyzetben van Eurázsia zenei térképén.” A megvizsgált zenekultúrák közül „csak a magyarról mondható el, hogy egyszerre leghívebb őrzője mind a »keleti«, mind a »nyugati« zenei ősnyelv, valaha feltehetően közös típusainak.”²² „Más-más típus-családok... kapcsolják népzenénket a keleti és a nyugati rendszerekhez.”²³

Mit jelent ez? A magyar lélek annyira nyitott, hogy valamikor a népzene fejlődése során befogadta azokat az elemeket, melyek az ún. nyugati rendszerhez tartoznak. És nem csak befogadta, hanem magáévá is tette. Olyannyira, hogy azok a népdaltípusok, melyek a nyugati rendszer sajátosságait tükrözik, beágyazódtak a magyar népzene egészébe, és komoly változatcsoportokat alakítottak ki.²⁴

A 8. ábra azt szemlélteti, hogy a két pólus, a két mentalitás valahol kapcsolatban áll egymással. Ezeket – mondhatnánk – pontosan a magyar lélek kapcsolja össze. Hiszen, az ősi pentaton népdalaink tanúsága szerint is, a magyar lélek az, mely elfogad, befogad, mert a teljes egész részeként szemléli saját magát. Elfogadja, sőt, befogadja azokat az idegen elemeket is, amelyek ellentétesek a saját lelki beállítottságával.



8. ábra

Nézzük meg a továbbiakban, hogy mit rejteget még a magyar lélek. Bizonyos nyelv kutatók szerint a valamikori egységtudat emléke is

22 Juhász Zoltán: *A zene ősnyelve*. Pilisszentiván, 2006, Fríg Kiadó, 181. o.

23 I. m. 179. o.

24 Van olyan elképzelés is, mely szerint nem biztos, hogy nyugatról vettük át ezeket az elemeket, sajátosságokat. Idézek Juhász Zoltán leveléből, melyet magánlevelezésünk során írt nekem: „A nyugati zenével kapcsolatban álló dallamaink sem tekinthetők mind átvételnek. A somogyi *Rákóczi kis úrfi* balladának pl. Vargyas kimutatta a francia kapcsolatait, de nem árt tudni, hogy a Kaukázusban még jobb párhuzamok vannak. Általában is igaz, hogy a nyugati zenének vannak olyan rétegei, melyekhez megdöbbenően jó keleti párhuzamokat lehet találni: pl. kirgizeket, bolgárokat – és magyarokat. Tehát lehet, hogy ezek jelentős részét sem befogadtuk, hanem ezek is egy régi közös ősnyelv lenyomatai. Esetleg tőlünk, a mi ősnyelvünkől sugároztak át a nyugatiba.”

megtalálható nyelvünkben. Például a páros testrészeink, vagy öltözködési darabjaink egyikét mindig félként nevezzük meg: féllábú, félszemű, félcipő, fél zokni stb. Ha mindkettő forog szóban, akkor egyes számot használunk: hol a cipőm?, fáj a lábam stb. Érdekes párhuzam, hogy az indoeurópai nyelvek némelyikében ezek a testrészek, szervek, ruhadarabok többes számban használatosak. Vannak olyanok is közöttük, melyeknek nincs is egyes száma (például a román pantaloni, ochelari stb.). Talán a nyelvtani nemek hiánya is a valamikori egységtudat emléke nyelvünkben. Nincsen hímnem és nincs nőnem. A magyar nyelv „emlékszik” még arra, hogy kettő együtt képez egy teljes egészet, hogy egyetlen lélek vált ketté a duálissá alakuló teremtés során (l. lennebb az Ádám és Éva szimbólumról mondottakat). A *feleségem* is csupán csak egyik felem (én magam vagyok a másik fél), ketten együtt vagyunk teljesekek, egységes egészek.

Láttam régebb egy érdekes filmet, melyben az öreg indián buzdította az unokáját, hogy el kell menni egy bizonyos indián össztalálkozóra. Az unoka nem akart menni, és mind azt próbálta a nagyapjának magyarázni, hogy mit szeretnék „ÉN”. A párbeszéd angolul folyt. A nagyapa egyszer csak megszólal, és azt mondja az unokájának: „a mi nyelvünkben nem is létezik az a szó, hogy ÉN. Csak az a szó létezik, hogy MI.” Ez is azt a mentalitást tükrözi, melyben az egyén az egész része. Az egész sokkal fontosabb, mint a rész. A közösség sokkal fontosabb, mint az egyén. Ha visszagondolunk az indiánregényekre, melyeket fiatalkorunkban olvastunk, akkor bizonyosan visszaemlékszünk arra, hogy első személy helyett az indián harmadik személyben beszél magáról. Nem létezik az egyes szám első személy.

Népdalainkban is megpróbáltam utánakeresni a valamikori egységtudat maradványának. Úgy vélem (de ez csak egy sejtés), hogy esetleg abban a sajátosságban találunk rá, mely szerint a magyar népdalok szövege nem kötődik szorosan a dallamhoz. Sok olyan népdalunk van, melyet egyaránt énekelnek szomorú vagy tragikus szöveggel, illetve akár semleges, akár, éppen ellentétes lelki töltetű, vidám szöveggel is. Egy széki népdal szövege egyértelműen egy tragédiát, egy tragikus sorsot jelenít meg:

Nékem is volt édesanyám, de már nincs,
Mer' elvitte a szegedi nagy árvíz.
Három hete, hogy a vizet halászom,
Könnyeimtől még a vizet se látom.

25 <http://www.tabulas.hu/triszm.html> (megtekintve 2010. szeptember 13-án)

Nem véletlen, hogy relatívan a következőképpen szolmizáljuk: r r d l, r r d r r d l, r r d r l, sz, l, l, l, / r r d l, r r d r r d l, r r d r l, sz, l, l, l. Így még jobban kitűnik, hogy a két dallamrész teljesen azonos. Csak magasságbeli különbség van közöttük. A hermészi gondolat, tanítás, teljesen egyértelműen benne van: „Ami fenn van, ugyanaz, mint ami lenn van, és ami lenn van, ugyanaz, mint ami fenn van.” Ezt a jelenséget kvintváltásnak vagy kvintismétlésnek nevezzük a magyar népzene kutatásban használatos szakkifejezéssel. Ilyen kvintváltó dallamok százával vannak a magyar népzeneben (és a belső-ázsiai rokon népek zenéjében is).

Következzék egy újabb tanúságtétel, mely ugyancsak a magyarság ősi lelkiségét és földi küldetését emeli ki. Egy nagyon jó budapesti barátom²⁶ írta volt nekem: „Mikolának mondta egy magánkihallgatáson János Pál. »Csak ti, magyarok tudjátok megvédeni a kereszténységet Európában.« ...Mikola Istvánról van szó, a politikusról, aki személyesen mesélte el nekem is, de megjelent más forrásokban is.” II. János Pál pápa bizonyosan tisztában volt azzal, hogy mit is jelent a magyar lélek. Valószínűleg azért mondta ezeket, mert Európa közepén főleg a magyar nép az, amely még valamennyire megtartotta ezt a mentalitást.

Fontos kérdés azonban, hogy a magyarság milyen mértékben képviseli ma ezt a lelkiséget? Hogyha körülnézünk saját életünkben, saját közelebbi vagy tágabb környezetünkben, akkor bizony igen gyakran találkozunk a másik pólust megjelenítő mentalitással. Azzal, amelyik magának való, magának kapar, én-központú, önző, leuraló és másokkal nem törődik. Be kell ismernünk, hogy a magyar lélek változóban van.

Ezzel kapcsolatosan egyik táncos tanítványomnak az esetét írom le, aki Hargita-füldőre ment fel kocsival a barátai után. Azért, hogy megforduljon az autójával, behajtott egy magánudvarra, ahol nyitva volt a kapu. A tulajdonos felbőszülve kijött, és úgy megverte, hogy leszakadt a lépje. Vajon ez a székel ember melyik mentalitást képviseli? Ha ez előfordulhatott, és sajnos hasonló esetek elég gyakran elő is fordulnak, akkor el kell fogadjuk, hogy valóban változóban van a magyar lélek.

Ezt egyébként nemcsak a mindennapi események igazolják, hanem a magyar népi kultúra, és ezen belül maga a magyar népzene is. Azok közül a régi stílusú dallamok közül, melyeket Bartók Béla, Kodály Zoltán, Lajtha László és munkatársaik gyűjtöttek ezelőtt száz évvel itt a Csiki- és Gyergyói-medencében (és máshol is), egy évszázad elteltével

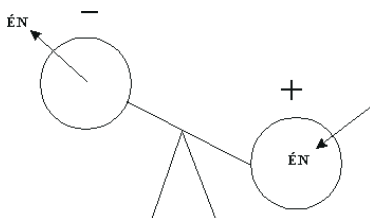
26 Bódey Sándorról van szó.

Felcsíkon nem sokkal többet találtam, mint 10-15-öt. Pedig annak idején százával gyűjtöttek ilyen ősi pentaton dalokat. Nagyon megnőtt azonban a mindennapi repertoárban a félnépi dallamok, a népies műdalok, a nóták, a hallgatók száma. Ezeket nagy előszeretettel éneklük manapság. Mindennek ellenére a csíkmadarasi gyűjtéséből, melyben 412 különálló dallam található (változatokkal együtt több mint 550), az derül ki, hogy a népzene talán lassabban változik, mint a mentalitás, mint az emberek egymáshoz való viszonyulása. De ha ez olyan iramban folytatódik, mint amilyenben változik a magyar lélek az utóbbi tíz-húsz esztendőben, akkor lehet, hogy a következő öt-tíz évben már csak bottal üthetjük nyomát az ősi magyar népdaloknak, vagy akár más népi értékeknek.

Visszatérek a 3. ábrán bemutatott különböző mentalitások két végletére, ezen belül a „-” és a „+” jelekre, melyekkel kapcsolatban fennebb azt sugalltam, hogy nem föltétlenül a *jót* és a *rosszat*, illetve az *elítélendőt* és az *elfogadni valót* kell érteni alattuk.

Nem szükséges különösebben magyarázni, hogy az anyagi világ duális. Jó és rossz, szép és rút, jobb és bal, fent és lent, kint és bent, fehér és fekete, férfi és nő, menny és pokol – megannyi duális pár, mely anyagi világunkban megnyilvánul. Sőt, a teremtés folyamatában már jóval hamarabb megjelenik a dualitás, hiszen még a Paradicsomban Ádám és Éva két külön lélekke válik: egy lélekből lesz kettő. Az Ádám és Éva szimbólum föltétlenül megjegyzendő, mert abban látszik igazán bizonyosság szintjén, hogy a kettévált lélek valamikor egy volt. Valamikor az egységből indult, és az anyagi valóság felé közeledve, valahol félúton kettévált. Így született meg a dualitás. Nem hiszem, hogy az életünk túlságosan érdekes lenne, ha csak az egyik pólus lenne jelen. Nem igazán lenne sem változás, sem fejlődés.

A dualitásban tehát nem föltétlenül a jót vagy a rosszat kell keresni. Az elektromos áramnak is, a mágneses jelenségeknek is van egy pozitív és egy negatív pólusa. Egyik hiányában azonban a másik nem működik. A dualitáson alapuló földi élet sem működne valamelyik pólus hiányában. Úgy gondolom, hogy minden népnek megvan a saját feladata, küldetése a földi életben, függetlenül attól, hogy a már bemutatott két ellentétes lelki beállítottság melyikét képviseli. Fontos azonban, hogy a két mentalitás, a két lelki beállítottság számarányában kiegyenlítődjék. A kettő között maradjon meg az egyensúly. Viszont úgy tűnik, hogy manapság az egyensúly megbomlott. Ezt szemlélteti a következő ábra (10. ábra):



10. ábra

Hogyha körülnézünk az üzleti és a reklámok világában, a politikában, vagy akár a szűkebb környezetünkben, akkor azt tapasztaljuk, hogy tele van hazugsággal, csalással, törtetéssel mások rovására, kirekesztéssel, el nem fogadással, önzéssel stb. Ez egyértelműen a „-” jellel jelölt pólust erősíti. A kérdés csak az, hogy ha mindkét pólusnak megvan a maga szerepe és fontossága a rendszerben, és ha mindkettő elengedhetetlenül szükséges ahhoz, hogy ez a rendszer jól működjön, akkor kinek köszönhető, ha az egyensúly felbomlik? Annak a pólusnak, aki jól végzi a felvállalt feladatát, vagy éppen ellenkezőleg, annak, aki nem végzi jól? Ezen érdemes elgondolkodni! Mert nem az a probléma, hogy valaki jól teljesíti a küldetését. Ő tulajdonképpen az ellensúly, az ellenzék, ha úgy tetszik. És ugye elfogadjuk, hogy Évára is szükség van ahhoz, hogy a fejlődés folyamatos legyen? Nem zárhatjuk ki az Éva szimbólumot a földi életből, mert akkor igazából nem is földi élet lenne, és nem dualitás, hanem paradicsomi élet, egységben, dualitás nélkül. Azonban mi ide születtünk az anyagi valóságba, és az anyagi valóság közepette duális világban élünk, mely föltételezi mindkét pólus jelenlétét. Hogyha felborult az egyensúly, akkor valamelyik pólus nem végzi jól a dolgát. A 10. ábra jól szemlélteti ezt.

A Nyírkai jóslat igen árnyaltan és meggyőzően írja le ezt a fonák, egyensúlyából kifordult világot. A 2000-es évek második felétől számítva még tíz-tizenkét esztendőöt megjelenítő részletet idézek. A mai napról szólnak a következő sorok:

„Már mindent elkótyavetyéltek.

Csak alantas szolgálatok maradnak,
égbekiáltó árulások.

Lesznek, kik alattomos ellenséggel
fújnak egy követ.

...

Nemes lovag-ösök fehér liliomán
tipródik a nemzet.
A csósz tolvaj, a bakter rabló, a bíró cinkos.
A *különb* nem viszi sokra, mert irigylük.
Ki-ki rántja lefelé a másikat – az országot együtt.
Lenézett népek mögött kullog a magyar!”²⁷

Mint említettem, az egyensúly úgy borulhatott fel, hogy egy ideje (véleményem szerint kb. 4-5 évszázada) a „+” jellel szimbolizált pólus nem végzi rendesen a feladatát. Nem tud érvényt szerezni magának a magyar lelkiség. De nem csak a másságot nem tudjuk ma már elfogadni. A lelkünk mélyéről jövő belső hangot is elnyomjuk. Teljes mértékben egyetértek Pap Gáborral, aki a következőket mondta Székelykeresztúron egy zárándoklat, egy szimbolikus keresztútjárás alkalmával:

„Félünk a belső hangot megszólaltatni, félünk attól, hogy megszólal és mi meg fogjuk hallani. Ezért pótoljuk különböző, kívülről jövő zajokkal. Tehát bekapcsoljuk a rádiót, bekapcsoljuk a televíziót, valami mindig bög körülöttük, hol magnetofon, hol egyéb, s ezért nem tud ez a hang belülről megszólalni. Pedig csak ez tudja hitelesen megmondani, hogy mi a mi utunk, és hogyha a legsötétebb is a világ körülöttünk, akkor is fényt tud jelezni; és ha nem figyelünk oda, akkor bizony el tudunk keseredni, és ez a keserűség, ez bizony nagyon rossz tanácsadó. ...Tehát nem siránkozni kell, hanem azon töprengeni, hogy tudunk a legtöbb jót adni ilyen helyzetben is a világnak.”

Végezetül szeretnék egyfajta megoldást javasolni ennek a felbomlott egyensúlynak az orvoslására. Érdekes módon, itt újból a nyelv jön segítségünkre: a magyar nyelvben olyan szépen hangzik az, hogy *lelkiismeret*. A mi feladatunk az lenne, hogy hagyjuk az ellentétes pólust, végezze csak a maga felvállalt küldetését annak rendje és módja szerint. Mi pedig, a lelkiismeret útján, találjunk vissza saját lelkünkhöz. Minél többen visszatalálunk, annál hamarabb helyreáll az egyensúly.

A megoldás talán egy moldvai énekes imádságban rejlik, melynek a harmadik szakaszára különösképpen fel szeretném hívni a figyelmet. Ha meggondoljuk, hogy egy esténként elénekelt imáról van szó, s hogy

27 Máthé Imre: *Yotengrit. A rábaközi tudók (sámánok) szellemi hagyatéka. II.*, Budapest, 2006, Püski, 199–200. o.

az a személy vagy csoport, aki ezt használja, minden este visszatekint az eltelt napjára, és kéri a Jóistent, hogy áldja meg őt az önmagával való szembenézés erejével, én úgy gondolom, hogy ez egyfajta megoldás lehetne.

A fényes Nap immá lenyugodatt,
A Föld szintén sötétbe maradatt,
Nappali fény éjjelre változott,
Fáradtaknak nyugodalmat hozott.

Minden állat megy nyugalomra,
Az Istentől kirendelt alomra,
De én, Uram, úgy megyek ágyamba,
Mintha mennék gyászos koporsómba.

Vessünk számot hát, édes Istenem,
Hogy lelkemet ne kelljen féltennem,
Hogy lehessen bátrabban szólanom,
Mikor meg kell előtted állanom.

Napkelettől egész napnyugatig,
Szent nevedbe' bíztam én fáradtig,
De megbocsáss, mert szívemből szánom,
Könnyek miatt szemembe' nincs álom.

Ne szólíts meg, Uram, készületlen,
Ne szólíts meg, Uram, készületlen,
Vezess ingem az enyhítő kútra,
S úgy bocsáss el ingem e nagy útra.

Ha esténként csak negyedórát, húsz percet szánunk arra, hogy visszatekintsünk az eltelt napunkra és vonjunk mérleget, hogy aznap melyik pólust szolgáltuk, már elindultunk az egyensúly helyreállításának útján. Ha az elvárás, el nem fogadás, elutasítás, visszautasítás, kizárás, ítélkezés, leuralás, vagy esetleg a hazugság és a csalás volt a jellemző a napi tevékenységünkre, akkor nem vitás, hogy melyik pólust szolgáltuk. Azonban ha az elfogadás, befogadás, figyelmesség, jóindulat, emberség, odafigyelés, törődés, együttérzés, vagy esetleg a megbocsátás is megjelenik aznap az életünkben, akkor elmondhatjuk, hogy kezd ébredezni bennünk a magyar lélek.

Sántha Attila

A VALAMIVEL VALÓ ELLÁTOTTSÁGOT
KIFEJEZŐ, MAGYAR -GY, -D VAGY -SD KÉPZŐS
HELYNEVEK MOLDVÁBAN

– Corod (Kóród), Corogea (Kórógy), Cuejdiu (Kövesd), Helegiu
(Halogy) –

Moldva magyar eredetű helyneveinek vizsgálata még csak az elején jár, az eddigi kutatások¹ szinte kizárólag azon vidékek, települések névanyagára korlátozódtak, amelyeken a moldvai magyarság történelmileg adatosolható. Egy kissé olyan eljárásnak érzem ezt, mintha az erdélyi szláv helyneveket kizárólag Máramarosban keresnénk (ahol ma rutén vagy ukrán lakosság él), és megfigyelkeznénk például a háromszéki szláv helynevekről (csak a példa kedvéért: Esztelnek, Peselnek, Torja, Kovászna, Gelence, Dálnok, Kálnok, Csernáton stb.²), csupán azért, mert az ottani szlávokról nem szólnak okleveles adatok.

Ezt a tévedést kivédendő, jelen tanulmányomban a történelmi Moldva egész területén (azaz a mai romániai tartományban, Moldova Köztársaságban és a ma Ukrajnához tartozó bukovinai és Duna-delta melléki részeken) próbáltam e tanulmány tárgyához kapcsolható helyneveket feltérképezni.

A valamivel való ellátottságot kifejező, korai használatú -gy (vagy -d, -sd) helynévképzővel létrehozott toponímák vizsgálatát azért tartom fontosnak, mert fogódzót nyújthatnak a magyarok Moldvában való megtelepedése időpontjára vonatkozóan. Ugyanis ezek a helynevek egy jól behatárolt történelmi korszakban jöhettek létre, méghozzá legkésőbb a 14. században, legkorábban meg akár a honfoglalás előtti időkben.

Azok a mai román helynevek, amelyekben feltételezésem szerint a magyar -gy (vagy -d, -sd) helynévképző bújik meg, a román -d, -gea, -giu, -dia, -diu, -jd, -jdea, -jdiu végződésű helynevek lehetnek, pl. Helegiu, Cuejdiu, Corogea, Corod.

1 Benkő Loránd: A csángók eredete és települése a nyelvtudomány szemszögéből. In *Magyar Nyelv*. 1989. LXXXV. 271–287, 385–405, valamint Kiss Lajos: Magyar helységnevek a Keleti-Kárpátokon túl. In *Magyar Nyelvőr*. 111. (1987).

2 Vö. Kiss Lajos: *Földrajzi nevek etimológiai szótára*. I–II. Budapest, 1997.

1. ELMÉLETI KÉRDÉSEK

1.1. A valamivel való ellátottságot jelölő helynévképzők

A valamivel való ellátottságot jelző korai helynévképzőink közé tartoznak a -gy, a -d és az -sd. Ezek mai modern megfelelője az -s képző, így azt a területet, amit ma Nyárasnak, Nyárfásnak mondanánk, régen nevezhették Nyárágynak, Nyárádnak, Nyárasdnak.

Reménytelen vállalkozás az ezekről a helynévképzőkről szóló szakirodalmat akár ismertetni is. Egyesek szerint talán legkorábbi ilyen képzőnk, a -gy a rég kihalt ügy, így, üd, id (patak, folyó) szavunkból képződött elvonás. Az ügy szavunk maradt fenn a háromszéki Fekete-ügy nevében, de olyan elhomályosult formákban is, mint pl. Kegyek³ és Nemegeye.⁴

Mások szerint túlzás a -gy helynévképző kialakulását az ügy szavunkkal hozni összefüggésbe, habár kétségtelen, hogy sok esetben abban, amit ma -gy képzőnek tartunk, az ügy szavunk vagy annak valamelyik hangalakváltozata (így, egy, id, üd) bújik meg.

A -gy képzőnek egyáltalán a léte is problematikus: *„Vitatt kérdés a szakirodalomban a -gy toldalék státusza: némelyek szerint nem önálló morféma, hanem a -d képző hangtani variánsa (ti. palatális), ezt a véleményt képviseli a TNyt. is (TNyt. I, 253–4). A másik álláspont az, hogy a -gy önálló képzőként működött az ómagyar korban, a két képzőnek ugyanabban a településnévben történő váltakozása így képzőcserének fogható fel.”*⁵

A -gy helynévképző egymásba játszik a -d-vel, sőt az -sd-vel is.

A -d helynévképző esetében eléggé világos a helyzet: *„eredetileg kicsinyítő, becéző képző volt, s belőle fejlődött, vagy már vele párhuzamosan kialakult a valamivel való ellátottság jelentése is. Viszonylag korán jelleg-*

3 Rác Anita (A régi Bihar vármegye településneveinek történeti-etimológiai szótára. A Magyar Névarchívum Kiadványai 12. Debrecen, 2007.) a következő szócikket szenteli neki: „Kegyek ’település Bihar vm.-ben Váradtól DK-re’ 1471: Kydek (Cs. 1: 613, J. 278), 1598: Kigyk (D. 128). Metonimikus úton nyerte nevét arról az Erdőhátról lefutó patakról, amely mellett feküdt (lásd 1236: Kuegeg, torr. (HA. 1: 77, KMHsz. 1: 147, KNEZSA 1942: 19). A víznév Kiss Lajos szerint valószínűleg a kő főnév és a m. R. ügy ’folyó, patak’ (TESz. Úgy2) földrajzi köznévkicsinyítő képzős származékának elhomályosult összetétele lehet (FNESz.). A mai rom. Chigic (Lelkes 297).”

4 Nicolae Drăganu (Toponimie și istorie. Cluj, 1928, 48.) szerint a Beszterce megyei Nemegeye annak a Némának a patakát (Néma ügyét) jelenti, aki a közeli Néma nevű település névadója is.

5 Póczos Rita: Az Árpád-kori Borsod és Bodrog vármegye településneveinek nyelvészeti elemzése. [Történeti-etimológiai szótárral.] Debrecen, 2001.

zetes helynévképzővé vált, s a kapcsolódásával alakult helynevek a X. századtól adatolhatók (vö. TNYt. I, 253). Túlnyomó többségében lexikailag növény- vagy állatnévi alapszóhoz kapcsolódva jelent meg, jelentéstanilag a vidék adott növényben vagy állatban való gazdagságát fejezte ki”.⁶

Jelen tanulmányban nem foglalkozom a -d képző kicsinyítő, személynévekhez kapcsoló és a hely tulajdonosára utaló (pl. Sámsond: Sámson faluja), hanem csupán a valamivel való ellátottságot jelző szerepével (pl. Nyárád: nyárfában bővelkedő patak vagy terület).

Az -sd végződésű helynevek szintén a valamivel való ellátottságot fejezik ki. Benkő Loránd szerint „a -gy képzőt (...) gyakran szokta helyneveinkben »későbbi« -s, -sd képző váltani”, példának erre a változásra Nyárágy folyó nevének változását hozza fel: „1385: Narag que nunc Narasd nominaretur”⁷

A -gy helynévképző használatának időbeli behatárolásáról Tóth Valéria így ír: „A 10–13. század, az úgynevezett korai ómagyar kor helynévalkotásában még kifejezetten aktív szerepet játszó -gy helynévképző néhány évszázad alatt elveszítette produktivitását, aminek folytán nemcsak hogy új nevek létrehozásában nem vállalt a továbbiakban jelentős részt, de számos esetben adta át a helyét meglévő helynevekben is – rövidebb vagy hosszabb ingadozást követően – a -d képzőnek: Nyárágy (1299: Naragh: Gy. 1: 793) > Nyárád (1317: Narad: Gy. 1: 793), Gyíogy (1264: Gyog) > Diód (1332–5/Pp. Reg.: Gyod), Libágy (1287: Lybag: Gy. 2: 299) > Libád (1325: Libad: Gy. 2: 299).”⁸

„A szakirodalomban általános vélemény, hogy a -d képző a XIII–XIV. században volt a legtermékenyebb, s a helynevek képzésében a korai ómagyar kor végéig vett részt, azután már csak analogikusan születtek ilyen típusú nevek.”⁹

Az -sd képzős helynevek a 13. században tűnnek fel, csak a Kövesd helynév például öt megyében: Bihar (+1283: Kuesd: Gy. 1: 638), Borsod (1275: Kuesd: Gy. 1: 783), Esztergom (1320: Kuesd: Gy. 2: 297), Gömör (1323: Kuesd: Gy. 2: 518), Győr (1324/1392: Kuesd: Gy. 2: 606).¹⁰

6 Rác Anita: Helynévképzők az ómagyar kori népnévi eredetű helynevekben. In *Magyar Nyelvjárások*. 2008 (46), 106.

7 Benkő Loránd: Barangolások egy ómagyar tulajdonnév körül. In *Magyar Nyelv*. 1999/1, 29.

8 Tóth Valéria: A magyar településnevek változásai. In *Onomastica Uralica* 3. (2005), 146.

9 Rác Anita: Helynévképzők az ómagyar kori népnévi eredetű helynevekben. In *Magyar Nyelvjárások*. 2008 (46), 106.

10 Bényei Ágnes: Az ómagyar kori helynévképzők és változataik. In *Helynévtörténeti tanulmányok* 1. Szerk. Hoffmann István – Tóth Valéria. Debrecen, 2004. 91–104.

Táblázatban összefoglalva:

-gy	kezdetek homályosak, a 13. századig produktív, utána csak nagyon ritkán alkotnak vele helyneveket
-d	kezdetek homályosak, kb 1500-ig produktív, legtermékenyebb a 13–14. században
-sd	kezdetek homályosak, gyakori előfordulás a 13. századtól

1.2. Hangtani problémák

A gy hang kialakulása

A gy hang a magyar nyelvben a korai ómagyar korban alakul ki a dzs hangból, amely eltűnik nyelvünkől, illetve csupán egyes moldvai és őrségi nyelvjárásokban marad meg (lásd dzsermek /gyermek/). „*Ha a változás idejét nem is tudjuk pontosan meghatározni, azt mondhatjuk, hogy az ómagyar kor folyamán (talán már a 13. századtól kezdve) a dzs fokozatosan, a korszak végére pedig teljesen eltűnik a nyelvtérület túlnyomó többségének fonémarendszeréből.*”¹¹ Így, amikor a -gy helynévképzőről beszélünk, tisztában kell lennünk azzal, hogy ez az ómagyar kor elején dzs-nek hangzott.

A tövégi magánhangzó lekopása

Az, hogy a korai ómagyar korban szavaink végén sok esetben még magánhangzó állt, a tihanyi apátság alapítóleveléből ismeretes a nagyközönségnek: „Feheruuaru rea meneh hodu utu rea”. Ennek értelmében a -gy képzővel (amely akkor dzs-nek hangzott) alkotott helyneveink is -dzsi, -dzse alakokra végződhettek. Mindennek abban van jelentősége, hogy megérthessük a román nyelvben a magyar helynevek átvételekor fennálló szabályokat.

A magyar -gy képzővel (az ómagyar kor elején ejtsd: -dzsi, -dzse) alakult helynevek románba való átvételekor fellépő szabályt Nicolae Drăganu fogalmazza meg:¹² a magyar -gy(i)-ből román -giu (dzsiu), -gea (dzsea) lesz. Szintén tőle veszem a példákat is: Szilágy > Sălăgiu, Gyógy, Gyiód > Geoagiu, Nyirágy > Miragiu, Bükkögy > Bichigiu stb.

11 E. Abaffy Erzsébet: Az Ómagyar kor. Hangtörténet. In Kiss Jenő, Pusztai Ferenc (szerk.): *Magyar nyelvtörténet*. Budapest, 2003, 304.

12 Nicolae Drăganu: *Toponimie și istorie*. Cluj, 1928, 43–48.

Kniezsa István a -d helynévképző románba való átvételekor hasonló szabályt ír le: „Ismeretes, hogy a -d képző alakja körülbelül a XII. század végéig -di (illetőleg nyelujárásokban -du ~ -dü) volt. (...) a tővégi magánhangzók a XII. század végén, a keleti széleken esetleg valamivel később, a XIII. század első felében kophattak le (...). Szerinte a román -dia, -dea végződéses „világosan mutatják, hogy az átvétel (...) még akkor történt, amikor e szóvég a magyarban még -di-nek hangzott, azaz mielőtt a tővégi magánhangzók a magyarban le nem koptak”.¹³ Itt jegyezzük meg, hogy Drăganu nagyjából ugyanarra az időre teszi a tővégi magánhangzó lekopását, mint Kniezsa.

Mindez azt jelenti, hogy a román helynévben konzerválódott tővégi magánhangzó a székelyek közt legkésőbb 13. század eleji, máshol legkésőbb 12. század végi magyar névadásra utal. Ezt érdemes megjegyeznünk, merthogy alább hasonló esetekkel is fogunk foglalkozni.

2. A HELYNEVEK

2.1. Corod (Kóród) és a belőle képzett Corozel, Corozelul Sec, Corodești

A bemutatást egy olyan helynévvel kezdem, amelyben a román átvétel kései magyar hangalakot tükröz, s amelynek eredeztetése nem okozott gondot a román kutatóknak sem.

A Galac megyei, a Bârlad folyóba ömlő Corod patak nevét 1438. július 6-án, majd 1448. július 15-én kiadott oklevelekben említik.¹⁴ Corod falu jóval később alakul ki, a patakról kapja a nevét. A patakot manapság Corozel (Kóródka) néven ismerjük.

Corod magyar nevének megfejtése, a kóró fn. + -d helynévképző teljesen világos a román kutatók előtt is. Iorgu Iordan a következő szócikket szenteli a helynévnek:

„Corod(ul) (Szatmár, Somlyó, Tecuci, Kisküküllő, Tutova megyék), a kicsinyítőképzős Corozelul-lal (Tecuci, Tutova megyék) a „személyi” képzős Corodești-el (Bârlad megye) együtt < a magyar kóró „az egy- és két éves növények száraz szára”. Egyes, ha nem az összes erdélyi helyet a magyarok nevezték el így, amint nemcsak a -d helynévképző mutatja, hanem az is, hogy a Szatmár megyei Corod magyar neve Szamoskóród”.¹⁵ A régebbi

13 Kniezsa István: *Kelet-Magyarország helynevei*. Budapest, Lucidus Kiadó, 2001, 44.

14 *Documente privind istoria României*, seria A. Moldova, 1384–1625, (DIR Moldova), sec. XIV–XV, vol. I, p. 155, 229, 362.

15 Iorgu Iordan: *Toponimia românească*. București, 1963, 507.

Tecuci és Tutova megyék ma Galac megyéhez tartoznak, Bârlad pedig Vaslui-hoz.

A Corod hangalak azt mutatja, hogy a románok egy olyan magyar Kóród formát vettek át, amelyről már lekopott a szóvégi mormolt i hang, s amelyben a valamivel való ellátottságot a -d hangalakú képző fejezi ki. Ez a 13. század utáni standard magyar hangalakra utal, ami azt jelenti, hogy a helynév ezután keletkezett, vagy vették át a románok a magyaroktól.

Érdekességként megjegyezhető, hogy 1930-ban Corod községben 9 magyar lakost találunk, a falu lakossága pedig részes (răzeș), ami kisbirtokosi, adómentésseget élvező, csupán katonai szolgálatra kötelezhető réteget jelent. *„Tutova-megyében érdekes maga a Corod (Kóród) nevű járás 1887 részest számláló 9 nagy falujával. Ezek úgyszólván láncszerűen fűződnek a Tutova-megyei részes-falvakhoz, melyek közül a ma is nagyszámú csángóval bíró Gaiceana-járásban 2778 részes lakik 44 faluban.”*¹⁶

A Corozel patak neve szabályos román -el (magyar -ka) kicsinyítőképzős alakja a Kóródnak.

A *Corozelul Sec* a Corozel patakba ömlik, Száraz Kóródkát jelent.

A Vaslui megyei *Corodești* a Galac megyei Corodtól és a Corozel folyótól alig pár tíz kilométerre található, első említése 1488. január 14-én történik, amikor is Giurgea Corod bojár eladja a falut.¹⁷ Giurgea Corod a neve alapján magyar lehetett, ugyanis a Giurgea a György románosan leírt formája. Ezen az sem változtat erősen, hogy Giurgea Corod felmenőit Corod Vladnak és Corod Stannak hívják, amely nevek ugyan romános-szláv hangzásúak, de a László és az Están (István) keresztnéveket is takarhatják. A Corod család neve alighanem a szomszédos Kóród patakra utal, Corodești nevében pedig ehhez a román -ești személynévi helynévképző járult.

2.2. Corogea patak: Kórógy

Most pedig nézzük a 32 km hosszú Corogea patak nevét, amely ugyanazon Kóród név korábbi magyar alakját, a Kórógy(i)t örzi. A patak a moldvai magyar kapcsolatairól egyáltalán nem ismert Botoșani megyében folyik, és a mai román-moldáv Prut határfolyóba ömlik.

16 Veress Endre: A moldvai csángók származása és neve. In *Erdélyi Múzeum XXXIX.* évf. (1934) 1. sz, 40.

17 DIR Moldova, veacurile XIV–XVII (1384–1625), sec. XV, vol. II, 84.

A folyó első írásos említései a 16. századból és a 17. század legelejéről valók, Corovia¹⁸ és Corobia¹⁹ néven. Mindkét lejegyzett névalakot szlávossnak tartom (a szláv eredet vagy szláv hatás problémáját és ezek implikációit lásd alább, a *Szláv hatás?* című fejezetben). A mai román hangalak mégsem jöhet a lejegyzett szláv formából, és hangtani okokból (lásd szintén a *Szláv hatás?* című fejezetben) kizárólag a Drăganu-féle szabállyal (magyar -gy > román -gea) magyarázható, ez pedig legkésőbb 12. századi magyar névadásra utal.

2.3. Helegiu folyó és falu: Halogy

A Bákó megyei Tâzló folyó bal oldali mellékfolyóját, a Helegiut 1546. május 21-én említik Helevin,²⁰ illetve 1613. december 20-án Heleva²¹ alakban. Mindkét, itt megjelenő névalakot szlávossnak tartom, erről lásd szintén alább. Helegiu falu neve jóval később jelenik meg (olyan későn, hogy a korai oklevelekben nem is sikerült említésére bukkanom), így szinte biztosra vehető, hogy a falu nevét a patakról kapta.

Első pillantásra is eléggé nyilvánvaló, hogy a helynév valahogyan kapcsolatban van a magyarból románba átkerült heleşteu (halastó) szóval, illetve a falutól délre fekvő halastavakkal.²²

Ha magyar nyelven próbáljuk a folyó eredeti nevét rekonstruálni, akkor először is a „halastó”-ból alakult román heleşteu a-ját kell visszaállítanunk: Halagiu. Ez után a Drăganu által leírt szabály (magyar -gy(i) képző > román -gea, -giu) alapján megkapjuk a hal + kötőhang + -gy formát.

Az így nyert forma meglepően hasonlít a Vas megyei Halogy falu nevére. Ez utóbbi nevének eredetéről két elmélet is létezik, az egyik a hal főnévből, a másik személynévből eredeztet:

1.) „első okleveles említése egy 1274-ben leírt, a Nádasdy família birtokleírásával foglalkozó határjárás iratában található „Hulug” alakban. A „hal” főnévből származik, amelyet az ősmagyar nyelvben „hul”-nak ejtettek. (A finnugor nyelvcsaládba tartozó vogul és osztják nyelvekben is a hal „khul”.) Halogy község neve évszázadok során így alakult: Hulug,

18 Alexandru I. Gontă: *Documente privind istoria României. A. Moldova. Veacurile XIV–XVII (1384–1625)*. Indicele numelor de locuri (Indice DIR), sec. XVI, vol. III, 336.

19 Indice DIR, sec. XVII, vol. IV, 254.

20 DIR Moldova, veacurile XIV–XVII (1384–1625), sec. XVI, vol. I, 516.

21 DIR Moldova, veacurile XIV–XVII (1384–1625), sec. XVII, vol. III, 150.

22 Lásd a falu honlapján levő információkat: <http://helegiu.ro/>

*Holugh, Hologh, Halogh, Halogy. (Ismerünk 1138-ból és 1329-ből „Holudi” személynevet is.)*²³

2.) „*helység Vas megyében Körmentől dél-délnyugatra. [1274/1498: Hulug: Urk Burg. 2: 73]. Pusztá személynévből keletkezett magyar névadással; vö. 1138/1329: Holudi személynév (Mny. 32: 131). Az alapjául szolgáló szn. a m. hal fn-ből képződött.*”²⁴

Véleményem szerint Kiss Lajos feleslegesen iktatja be a „*hal fn-ből képződött*” Holudi személynevet, amely aligha lehet alapja a Halogy formának. A Holudi > Halogy egy olyan szóvégi -d > -gy hangváltozást feltételez, amely ritka, mint a fehér holló,²⁵ mi több, eddigi tudásunk arról szól, hogy a -d telepszik rá a -gy-re. Kiss Lajost talán az zavarhatta meg, hogy a mai Halogy területén nem találhatunk sem Halogy nevű patakot, sem különösebb állóvizet – ám megfelelkezik arról, hogy itt fekszik a Mura árterülete, és régebben mocsarak voltak mindenfelé, amit például a szomszédos falvak neve (Nádasd, Horvátnádalja) is bizonyít.

A Bákó megyei Helegiu esetében sokkal világosabb a kapcsolat a vízzel, a hallal: a patak nevének elsőbbsége kétségtelen, és a falu határában halastavak találhatóak (azaz mind a patak, mind a hely „halban bővelkedő”).

Helegiu esetében a hal + ügy (= halaspatak) eredeztetés sem zárható ki, ugyanis a már említett háromszéki Feketeügy forrása mindössze 70-80 kilométerre esik a Helegiu paktól (mint ahogy a Vas megyei Halogy első említéseinek hangalakja [Hul-ug] is megengedi ezt – ebben az esetben a patak a lecsapolások, erdőirtások folytán egyszerűen kiszáradhatott).

Talán a Helegiu helynévre is áll az, amit Kiss Lajos a háromszéki Feketeügy folyó nevééről mond. Kiss szerint Háromszéken a 13. században megtelepedő székelyek már nem adhatták a Feketeügy nevet (ugyanis már nem élt az ügy = folyó szavunk), ehelyett a névadókban a Zabolán a 10–11. században eltemetett titokzatos magyar népességet sejtethetjük, vagy a honfoglalás előtt már itt legeltető etelközi magyarokat.²⁶

23 Takács László: 110 éves a halogyi templom. In *Hétdombi Hírek*. 2008. február.

24 Kiss Lajos: *Földrajzi nevek etimológiai szótára I–II*. Budapest, 1997.

25 A szóvégi -d > -gy változásra igazából egyetlen egy példát találtam, és ott sem állapítható meg, a változás mikor történt. Pais Dezső mutat rá, hogy a 11. században Magyarországon megjelenő Swerad ölengyel-zsidó névből Szórád lesz, de a Szórágy névváltozat is előfordul, l. Pais Dezső: A szóvégi -d > -gy változáshoz és gy ~ d váltakozáshoz. In *Magyar Nyelv*. 1943 (39). 64.

26 Kiss Lajos: Erdély vízneveinek rétegződése. In *Honfoglalás és nyelvészet*. Szerk. Kovács László – Veszprémy László. Budapest, 199–210.

2.4. Szláv hatás?

A Corogea és a Helegiu nevek első írásos említései közt olyan formák találhatók, amelyeket elsőre nem tudtam hová tenni. Ilyenek a -v-s, -vi-s alakok: Corovia (Corobia), Heleva, Helevin.

Moldvai dokumentumok esetében először mindig a kétely fogalmazódik meg a hangalak helyességét illetően. Ugyanis a hibás hangalakok egyáltalán nem ritkák az egyházi szláv nyelven íródott moldvai kancelláriai dokumentumokban, mi több, a román helynevek megfejtése a cirill betűs szláv szövegekből gondot okoz a román kutatóknak is – ebben a jelenségben elsősorban azt kell látnunk, hogy az íródeákok önkéntelenül is szlavizálták a neveket, ugyanúgy, mint magyar társaik tették azt a latin nyelvű oklevelekben.

Ugyanakkor ma az is nyilvánvaló, hogy az íródeákok bizonyos tipológiák, szabályszerűségek alapján írták át a helyneveket. Hogy milyen jelenségről is van szó pontosan, azt a következő magyar példából tudhatjuk meg: *„Az oklevélírói norma követése nyilvánul meg abban, hogy az oklevélírók bizonyos magyar helyneveket latin fordításban adnak meg. Ezek megjelenését a szakemberek korábban inkább a kétnyelvű szöveg alkotása során fellépő pszicholingvisztikai körülményekkel magyarázták, ám a jelenséget nemigen lehet véletlenszerűnek tartani, mivel jól kitapintható szabályszerűségek mutatkoznak meg benne.”*²⁷

Ezek után nyilvánvaló, hogy – visszatérve a kérdéses hangalakokhoz –, érdemes szláv magyarázattal is próbálkozni, ha nem egyébrt, hát azért, hogy megértsük az íródeák gondolkodását.

A Helevin formában a szláv -in helynévképzőt ismerhetjük fel, ugyanazt, amely a havasalföldi Teleajen folyó nevében is szerepel. (A Teleajen etimológiája: szláv telega /szekér/²⁸ + -in szláv helynévképző).

A sorból kicsit kilóg a Heleva hangalak, aminek a megmagyarázásához legalábbis az kellene, hogy belelássunk az illető íródeák agyába – a -va egyébként a legközönségesebb szláv helynévképző, azaz a legközönségesebb szlavizálás.

Helevin vagy Heleva nevű helynév sehol a világon nincsen (már amennyire ezt sikerült megállapítanom), ezért a szlávós hangzású két

27 Hoffmann István: *A régi helynevek kutatásának lehetőségei, múltja és távlatai*. Kézirat, X. Nemzetközi Finnugor Kongresszus, névtani kerekasztal (Joskar-Ola, 2005. 08. 15–21.), <http://mnytud.arts.unideb.hu/nevtan/informaciok/finnkong/hi-m.pdf>

28 Binder Pál: Megjegyzések a középkori erdélyi helynevek százsz megfelelőiről. In *Erdélyi Múzeum folyóirat*. 54. kötet, 1992. 1–4. füzet, 106. Binder szerint kapcsolat van a folyó magyar neve, az Utas, és a szláv Teleajen név között, mi több, a magyar a szláv fordítása.

hangalakra az íródeák szlavizálási kényszere lehet az egyetlen magyarázat.

A Corogea név Corovia, Corobia lejegyzéseire csak akkor találtam valamiféle magyarázatot, amikor kiterjesztettem a vizsgálódásaimat a -via, -vin (-viu) végződésű mai román helynevekre is. Mindössze két ilyen moldvai helynevet találtam: Zagavia²⁹ és, meglepetésemre, Corovia.

Corovia községközpont a történelmi Moldvában, Bukovinában, a Cernăuți régióban fekvő Adâncata rajonban, 1944 óta Ukrajnához tartozik. A falun folyik át a Corovia folyó, melynek első említése 1488. április 4-éről való.³⁰ Coroviát Emil Petrovici mint szláv helynevet említi.³¹ A Korovia név egyébként máshol sehol nem fordul elő a világon (Ciprust kivéve, de annak nemigen van köze a mi kelet-európai helyneveinkhez), a Korovina, Korovino, Korovinka helynevek viszont egész Oroszországot ellepik. Emellett Boszniában található két Korovi nevű település.³²

Ezek után felvetődik az a kérdés, hogy a lejegyzett szláv Corovia, Corobia alakokból jöhetett-e a mai román Corogea folyó neve, magyarul, lehetséges-e, hogy egész eddigi gondolatmenetünk hibás, és a Corogea egy szláv helynév románosítása. Ennek a Corovia > Corogea szláv > román útvonalnak leküzdhetetlen hangtani akadályai vannak, ugyanis a szláv vi > román gi (ejstd: dzsi) hangváltozásra egyszerűen nincs példa, a Coroviából nem lesz Corogea, a Helevinből nem lesz Helegiu. Corogea és Helegiu neve kizárólag a magyar Kóródzsiból, illetve Halodzsiból magyarázható, a Nicolae Drăganu által leírt (korábban ismertetett) magyar gy(i) > román -gea, -giu szabály alapján.

Ugyanakkor lehetséges, hogy a vi-s hangalakok mégsem csak tudós szlavizálások, hanem valóságban is létező szláv hangalakok, méghozzá olyanok, amelyekben a Corovia, Helevin forma vi-je szabályosan alakult ki a magyar -gy(i) helynévképzőből. A szláv nyelvek némelyikében, ugyanúgy, mint a románban, az -i végű főnevek nem ismeretesek, ezért kölcsönzések esetén szóvéghelyettesítés történik. „(...) a szerbben és a bolgárban (...) a török -i (...) végű szavaknak -ija végűek felelnek meg. Ez abból magyarázandó, hogy e nyelvekben -i ragozás nincs, miért is az átvett -i végű szavak a -ja ragozásba mentek át.”³³

29 Zagavia falu a magyar kapcsolatairól ismert Hârlău (Horló) mellett fekszik, nevének eredetére nézve nem találtam semmilyen fogódzót.

30 DIR, sec. XV, vol. II, 92.

31 Emil Petrovici: *Studii de dialectologie și toponimie*, București, 1970.

32 <http://www.fallingrain.com/world/a/K/o/r/o/v/i/>

33 Knieszsa István: Keletmagyarország helynevei. In *Magyarok és románok I-II*. Szerk. Deér József & Gáldi László. Budapest, 1943, 151.

Szlavisztikai tudásom hiányosságai miatt nem is merek tovább menni e terület boncolgatásában, azt az elgondolást pedig, hogy bizonyos esetekben a szláv vi-s alak (Corovia, Helevin) szabályosan alakult ki a magyar -gy(i) helynévképzőből, le sem merem írni.

2.5. Cuejdiu folyó és falu: Kövesd

A Cuejdiu folyó Neamț megye területén található, és a Beszterce bal oldali mellékfolyója. Iorgu Iordan szerint a helynév a magyar Kövesd-ből jön.³⁴ Első írásos említése Chivejd alakban történik 1415. július 12-én,³⁵ további alakok: Chiajdu, Chiejdi, Chiiajdu, Chiojdu, Chivejdi, Coiajdu, Coiajdu, Seajdu. Ugyancsak a 15. századtól kezdik emlegetni Cuejdiu falut is.

A fennmaradt hangalakok közt van jó pár olyan (Chiejdi, Chivejdi), amelyben a tövégi magánhangzó még nem kopott le, mi több, a helynév a román nyelvben (és az egyházi szlávban) különös módon -i-re végződik és nem -iu-ra. Ez azt mutatja, hogy a név még nem épült be a román nyelvbe, és a kancelláriában is az ejtésbeli ingadozást mutató két magyar formát, a Kövesdet és Kövesdit használták. Végül a Kövesdiből alakul ki a mai román Cuejdiu – ám az, hogy magyar formákat adnak vissza a dokumentumok, mindenképp a románok késői megjelenését mutatja³⁶ a magyar helynevektől amúgy bővelkedő Beszterce folyó mentén és Karácsonykő (Piatra Neamț) környékén.³⁷

34 Iorgu Iordan: *Toponimia românească*. București, 1963, 91.

35 DIR, sec. XIV–V, vol. I, 421.

36 Tánczos Vilmos (Hányan vannak a moldvai csángók? In *Magyar Kisebbség*. Új f. III, 1997. 1–2., 370.) így foglalja össze a kérdést: „A történelmi oklevelek (l. Domokos 1987, Benda 1989, Horvath 1994), a helynév- és személynévanyag (Rosetti 1905, Veress 1934, Lükő 1936, Mikecs 1943, Benkő 1990), a néprajzi tények (Kós–Nagy–Szentimrei 1981) azt bizonyítják, hogy Moldva bizonyos területein – főleg a Kárpátok szorosainak előterében álló folyó völgyekben, azaz a katonai-stratégiai szempontból kulcsfontossággal bíró helyeken – a magyar etnikum jelenléte megelőzte a románság betelepődését.”

37 Mikecs László összefoglalásában (A Kárpátokon túli magyarság. In *Magyarok és románok I–II*. Szerk. Deér József & Gáldi László. Budapest, 1943, 459) Lükő Gábor alapján (A moldvai csángók, Budapest 1936, 33–36): „Cuejdiu patak, dombok, falu < magy. Kövesd, vö. Mezőkövesd > Cuijdiu (Maros-Torda m.); Almaşu és Almajelu patakok és falu < magy. Almás; Ceuca domb < Csóka; Gabur patak, Gabureşti falu < magy. Gábor szn.; Ilişesti falu < magy. Illés szn.; Maghera patak < Magyar népnév; Tarcău havas, patak, falu < magy. Tarkó; Şomuzu havas < magy. Somos; Bicazu patak és falu < magy. Békás; Farcaşa falu, patak < magy. Farkas szn.; Grinţieşu havas, patak, falu < magy. Gerinces; Crişioru hegy < magy. Keresztes; Rareu havas < magy. Ráró; şarul, patakok < magy. Sár.” A felsoroláshoz mi még hozzátehetjük a Pângăraţi < magy. Pongrác szn. Oşlobeni < magy. Vasláb, Hangu < magy. Hangony, Săcăluşesti < magy. Szakálás(falva), Ceahlău < magy. Csaholó helyneveket is.

A 15. századi magyar Kövesdi forma azt mutatja, hogy még ekkor is élhetett Moldvában (mint a „helynévadási divatnak” ki nem tett területen) a szóvégi mormolt *i* hang (azaz a tihanyi apátság alapítólevelének nyelvén beszéltek még ebben az időszakban is). Ez eléggé meglepő, annál is inkább, hogy eddig úgy tudtuk, a szóvégi mormolt *-i* a 13. század elején eltűnt a magyar nyelvből. Erre a különös jelenségre jómagam nem tudok semmilyen más magyarázatot találni, mint azt, hogy a névadó magyar csoport még jóval a 13. század eleje előtt került Moldvába, a magyar nyelvtől elzárt helyzetbe, hisz csupán így őrizhette meg a szóvégi mormolt *-i* használatát. A 15–16. századi mormolt *-i* hang nélküli magyar formára (Kövesd) utaló adatok (Chiajdu, Chiiajdu, Chiojdul, Coiajdu, Coiajdu, Seajdu) megjelenése azt mutatja, hogy a környéken a magyar nyelv használói közt ekkor kezdődik a szóvégi mormolt *-i* lekopása, alighanem az újonnan jött Kárpát-medencei magyar telepesek hatására.

A Vrancea megyei (azaz dél-moldvai) *Chiojdeni* falu neve szintén egy Chiojd = Kövesd alakra megy vissza,³⁸ amelyhez az *-eni*, a lakók helyi eredetére mutató helynévképző járult (azaz Chiojdeni = Kövesdiek). Érdekességgént jegyzem meg, hogy Chiojdeni lakói valószínűleg nem a Neamți megyei Cuejdiuból származnak, hanem a jóval közelebbi Chiojdu (Buzău megye) vagy Starchiojd („Öreg” Chiojd)³⁹ (Prahova megye) havasalföldi falvakból. A falu késői, feltehetőleg 17. századi alapítású.⁴⁰

A Vaslui megyei *Chiujdeni*, mára eltűnt település neve szintén hasonló módon alakult a Chiojd = Kövesd alakból. A falut a 16. század elején említik,⁴¹ a Vaslui folyó mentén feküdt, közel Bârladhoz, Rușani, Poiana Cârnelui és Chiriecești falvakhoz. Nem tudni, kezdeti lakosai melyik Chiojd (Chiujd) településről származtak.

Egy Kövesdi nevű személy a névadója a mára szintén eltűnt *Chiujdești* falunak (Chiujd/i/ + *-ești* személynévi helynévképző), amelyik a Iași

38 Iorgu Iordan: *Toponimia românească*. București, 1963, 91.

39 Chiojdu és Starchiojd annak a Săcueni (Székely) megyének a területén fekszik, amely mintegy a székely Orbaiszék meghosszabbítása volt a Kárpátokon túl a kora középkorban (lásd Mikecs László: A Kárpátokon túli magyarság. In *Magyarok és románok I–II.* Szerk. Deér József & Gáldi László. Budapest, 1943, 454.)

40 Lásd Vrancea megye történetének rövid leírásában <http://www.referatele.com/referate/geografie/online12/Vrancea-DEZVOLTA-REA-ECONOMICA-RELIEF-SI-CONSTRUCTIE-GEOLOGICA-MUNTI-VRANCEI-SI-DEPRESIUNILE-LOR-.php>

41 Indice DIR, sec. XVI, vol. I. 613, sec. XVII, vol. II. 160.

megyei Ipatele falu mellett feküdt, valahol Iași és Vaslui megyék határán. Első említése a 16. századból való.⁴²

A Kövesd forma átvételének tűnik két Căuești helynév is. Az egyik Căuești falu Iași megyében, Șcheia községben található, első említése a 15. századból való.⁴³ A másik Căuești falu ma Zizinca falu része (Deleni község, Vaslui megye), elsőként a 17. században említve.⁴⁴ Ugyan elképzelhető, hogy e helynevekben egy Căui személynév és az -ești személynévi helynévképző bújik meg, én mégis a magyar Kövesd román formájára tippelek, egyszerűen azért, mert a Kövesd szót románul legtermészetesebben Căuești-nek lehet ejteni. Más kérdés, hogy a mai román nyelvérzék a magyar -(e)sd valamivel való ellátottságot kifejező helynévképzőt a román -ești személynévi helynévképzőnek fogja fel. Căui nevű moldvai személynévvel ugyan találkozunk a középkori dokumentumokban, de a név annyira ritka, hogy nehezen képzelhető el, hogy két falu nevének alapjául is szolgáljon. Emellett a Căui személynév is eléggé idegennek tűnik a román nyelven belül, és a mindközönséges magyar Kővi nevet takarhatja.

3. KÖVETKEZTETÉSEK, ÖSSZEGZÉS

Benkő Loránd a moldvai magyar helynevek vizsgálatából azt a következtetést vonja le, hogy a „csángóknak (...) a megtelepedése Moldvában aligha lehet korábbi a XIII. századnál, s tömegeikben legfőlegb e század vége vagy a XIV. század eleje óta számolhatunk itt velük.”⁴⁵

A szóvégi mormolt -i hang megléte az általam tárgyalt moldvai magyar eredetű helynevekben (Cuejdiu, Helegiu, Corogea) viszont egyébre enged következtetni: mégpedig arra, hogy legkésőbb a 13. század legelején születhettek ezek a helynevek, tekintve, hogy a szóvégi mormolt -i használatának ez a legkésőbbi időpontja a Kárpát-medencében.

Ugyanakkor az a tény, hogy Cuejdiu nevének vizsgálatakor kiderült, a magyar szóvégi mormolt -i hang még a 15–16. században is megvan Moldvában, azt bizonyítja elsősorban, hogy Moldvában létezett egy magyar csoport már a 13. század eleje előtt, amelyekre nem hatott a szóvégi mormolt -i hang lekopásának folyamata. Ez a csoport elég nagyszámú lehetett, hisz a 13. század előtti időktől meg kellett érné

42 Indice DIR, sec. XVI, vol. III. 125.

43 Indice DIR, sec. XV, vol. II. 269.

44 Indice DIR, sec. XVII, vol. IV. 146.

45 Benkő Loránd: A csángók eredete és települése a nyelvtudomány szemszögéből. In *Magyar Nyelv*. 1989. LXXXV., 286.

a 15–16. századot is, amikor Cuejdiut még a bármilyen román hatás nélküli magyar Kövesdinek nevezik (illetve a kancelláriai dokumentumok ezt a hangalakot próbálják lejegyezni).

Nem szabad megfeledkeznünk egy másik lehetőségről sem: születettek a szóvégi mormolt -i hangot megőrző magyar helynevek a 13. század után is – viszont ez sem bizonyítana egyebet, mint a moldvai magyarság életerejét, erős, 13. század eleje előtti jelenlétét Moldvában. Ez a magyarság nem tűnt el nyomtalanul, hanem beolvasztotta a később érkező magyar telepeseket (erre utal az, hogy a szóvégi mormolt -i hang lekopására vannak jelek a Kövesdiből a 15–16. században, ám a térségben az ebben az időszakban megjelenő románok végül mégis az -i hangot tartalmazó magyar változathoz alakítják ki a román Cuejdiu helynevet.

Összegezve: a kezdetekről ugyan most sem tudtunk meg semmit, viszont a magyarság moldvai megjelenésének legkésőbbi időpontját pár évtizeddel korábbra kell tennünk, azaz legalább a 12. századra. Ez az időpont pedig már annyira korai, hogy egyre nehezebben képzelhető el a magyarság nyugatról keletre való terjeszkedése Moldvába.



Molnár Attila

Pieldner Judit
SEBKÖLTÉSZET¹
– *Iancu Laura*: névtelen nap² –

Iancu Laura (1978, Magyarfalu) költő, szerkesztő, néprajzkutató Moldvában született, Budapesten él. A hovatartozás kérdése kihívja, próbára teszi, majd félretételi velünk ezzel kapcsolatos előítéleteinket. A szerző maga állítja föl ezt az értelmezési keretet első verseskötetének³ szerényen kínált címében, amelyben kimondja és felvállalja etnikai hovatartozását, egyben költészetét is ebbe a keretbe, hagyományba illeszti, viszonyul azon régióhoz, amelyből voltaképpen „elcsángált” abban a pillanatban, amikor saját visszaemlékezése szerint a család tételes beleegyezése nélkül, mégis, édesanyja hallgatólagos jóváhagyásával, az általa előkészített tarisznyát a vállára kapva a Csíkszeredába tartó autóbuszhoz szaladt kislány korában, de visszaemlékezéseiben, nyilatkozataiban, leveleiben, költészetté formált szavaiban folyton hazatér, mondhatni: tulajdonképpen folyamatosan otthon van. Iancu Laura második kötete⁴ igazolja, hogy nem tévedett felfedezője, Ferenczes István, amikor ezt írja az utószóban: „A magyar irodalomba költő érkezett”. És tanúsítja azt is, hogy Iancu Laura első kötetének gondolatvilága és nyelvezete továbbvihető, ez nem választás kérdése, hanem az elhivatott kényszerűsége, jónási feladata.

A *névtelen nap* című harmadik kötetben összegyűjtött több mint száz versben kozmikus távlatokat nyit, egyben szédítő mélységekre tárul Iancu Laura lírája. A költői pálya kezdetén népi ihletettségűnek mutakozó költészet – a népi ihletettség nem valami kívülről jövő intellektuális hatás, hanem az eredet, a származás kitörölhetetlen, belülről fakadó, gondolkodást meghatározó nyelvi stigmája – az egyetemes emberi lét végső kérdéseit feszegető egzisztenciállírává táglul. A cím alliteráló, kisbetűs, fosztóképzős szószerkezetét értelmez-

1 Jelen írás egy hosszabb tanulmány része, amelynek elkészítése alatt a szerző a magyar Oktatási és Kulturális Minisztérium Schöpfung Aladár ösztöndíjában részesült.

2 Iancu Laura: *névtelen nap*. Budapest, 2009, Kortárs Könyvkiadó.

3 Iancu Laura: *Pár csángó szó*. Csíkszereda, 2004, Hargita Kiadóhivatal.

4 Iancu Laura: *Karmaiból kihullajt*. Versek. Budapest, 2007, Magyar Napló.

hetjük egy átlagos, a többi fölé nem emelkedő napként, amelyet a maga automatizmusában megélünk, avagy amelynek álbiztonságában felszadnak a nagy kérdések vágta sebek. Ugyanakkor érthetjük a nyelvre vonatkoztatva, a névadás, a megnevezés, a nyelvhasználat kudarcaként. A szavak nélküliség a kiüresedés, az elidegenedés tapasztalatának legvégső stációja (lenne): „*fanyar már a / dalnak / az íze számban idegen a szó*” (*Körös-körül*). Érezhetően ennek ellenében születnek e költészet szavai és képei; az ettől való félelem képezi a vívódások és töprengések egyik dimenzióját. „*Nem hisznek bennem a szavak*”, fogalmazódik meg ugyanebben a szövegben. A szó fölöttes hatalom, amely befogadhatja vagy kiközösítheti a beszélőt.

Már az első vers olvastán érzékelhető az egzisztenciális borzongás, egyben paradoxonokra való kiélezettség, amely meghökkentő megfordításokban ölt testet. Például a születés dátumát tartalmazó verscím (1978. december 30.) az *Agónia* című részben található. Az önkeresés a születésig nyomoz vissza; önkeresés és önelvesztés ugyanazon érem két oldala, egymás tükörképei. A csecsemőléti kiszolgáltatottsága a világ szédítő ürességében olyan alapélmény, amely kiterjed a kötet több versére is; a bálványimádás történetére utaló képelemek pedig („*akár az aranyborjúra hányt ima / a trónust füst takarta*”) a hitre leselkedő veszélyek elkerülhetetlen voltát jelzik, amelyre az embert már születése predesztinálja.

A magyar költésztörténet vezető gyakorisággal előforduló nagy szavai átlagon jóval felüli gyakorisággal szerepelnek, elég, ha csak a kötet második, *Keleten* című verséhez lapozunk, amelyben a *lét*, a *sorsszagú fák*, az *ég* egyetemesen értelmezhető szimbolikája mellett a *kígyó*, az *alma*, a *tövis* és az *Éden* bibliai toposzai is ott sorakoznak gyors egymásutánban a körülbelül egy lélegzetvételnyi versben, terheltté téve a rövid sorokat, lassú, a képek erejéhez vissza-visszatérő olvasásmódot igényelve. Iancu Laura szükségét érzi, hogy kifejezze személyes viszonyulását olyan fogalmakhoz, mint a *haza* (*Nem mondtam ki soha*). Egy másik versben – akár Csenger Levente székeljudvarhelyi prózairó kötetecímében – a *szünőföld* fogalma jelenik meg, érzékletesen tömve a szóba a kortárs viszonyulást a szülőföld fogalmához. Mégis, az erős szóhasználat hitelességét és jogosultságát tapasztalhatjuk a kötet egynemű, koherens, vershatárokon átívelő képszerkesztésében, szikár és kíméletlenül hasító képalkotási technikájában.

Ugyanakkor az egyszerűség jellemzi ezt a képalkotási technikát: „*félek mégis – / gödröm kiásva / ágyam bevetve*” (ablakból); „*köröznek szavaid / árnyékok jégverem // vérző csillagok között / omlik az ég velem*” (éjjel); „*Temetőt rak bennem a lét*” (A feladó).

Iancu Laura költészete a hagyománnyal folytatott eleven és folyamatos párbeszéd révén alakítja ki a maga belső terét és akusztikáját. Többféle irodalmi hagyományra kapcsolódik rá szimultán módon. Különböző költészettörténeti vonulatok összhangzatának, összecsendülésének lehetünk tanúi: fellelhető e lírában Balassi Bálint Istennel perlekedő vallásos retorikája, emellett egyfajta posztromantikus szubjektívizmus hatja át a verseket, amelyben táj és én egymás negatívjaivá, lenyomataivá válnak; ne feledjük megemlíteni a népköltészet képvilágának jelenlétét sem ebben a kötetben, bár az előző kötetekhez képest áttételesebben, visszafogottabban van jelen. A népköltészetben kifejeződő ember–természet kommunió ebben a kötetben is fellelhető: „*egyedül a Fák értenek meg*” (Fától fáig); alapvetően azonban a természet is megvonja magát, a táj a *tájtalanság* negatív alakzatává íródik át (*In illo tempore*). A természetbe vetett bizodalomnál erősebb az egyedülmaradottság tapasztalata. A tavasz is negatív asszociációkat kelt, a *Tavasz* című vers képei nem a megújulás, hanem az agónia idejét jelzik.

Az identitáskeresés etnikai vonatkozása ebben a kötetben is megőrződik. Különösen a kötet utolsó – mesei hetedik –, *A táj belénk költözik* című verscsoportjában, viszont ennél tágabb vonatkozásban is jelentőssé, jelentéssé válik: az identitáskeresés kozmikus távlatokban történik. A feltárló dimenzió a kényelmesen tág tér illúzióját nyújtja, azonban a fogódzók, referenciapontok hiánya az egzisztenciális bizonytalanságot eleve belekódolja ezen tapasztalatba, így a világba vetett én önkeresése ilyen léptékben sem előbb, sem utóbb nem számíthat megnyugvásra, feloldásra. „*Hatalmas hordalék a világ*” – olvashatjuk a *Fától fáig* című versben –, nem adatik benne vacok, ahol a lét biztonságosan meghúzódhatna.

Iancu Laura lírájának erőteljesen vallásos karakterét elsősorban a csángó katolicizmushoz való kötődésében kell keresnünk, ezt azonban átírja, személyessé formálja, illetve a Pilinszky lírájához hasonlóan – abból ihletődve – egzisztenciális alapélményként fogalmazza meg. Az *Apokrif* rezignált hangneme érződik a *Iudicium* soraiban: „*elhagyat-*

nak akkor mindenek". Pilinszky felől is értelmezhetőek Iancu Laura apokaliptikus víziói, értékvesztettség-tudata, a fájdalom kifejeződései.

A kötet alapélménye a transzcendenciával való kommunió és kommunikáció elementáris igényéből és örök kétségeiből, a büntudat, a hiány okozta szenvedésből fakad. A krisztusi szenvedéstörténet profanizált, individuális változata fogalmazódik meg Istent kereső verseiben, a megfordításokkal azonban továbbra is él a költő, hiszen nemcsak az én keresi az Istent, hanem az Isten is keresni kényszerül az énben az eltűnt egykori ént (*lenyomat*). A kétség mozzanata fejeződik ki a következő képben: „*hiába nyitott / ha üres / a sír*” (*Rekviem*). A *Húsvét* című vers kérdőjellel zárul: „*Elvittek Uram. Hova?*”; a *Feltámadás* című vers utolsó szava: „*hulla*”. A transzcendencia megvonja magát, a hozzáférés nem eleve adott, ki kell küzdeni az utat, ennek a küzdelemnek a nyomát viselik a versek. A viszony problematikuságát enigmatikus sorok jelzik: „*nincs egyedül akit magára hagy az ég*”. A kötet kontextusában hogyan értsük ezt a bizakodó sort? Csöndes önirónia-ként? Halk önbiztatásként? A kételkedés feladásaként? Ha nem így olvassuk, ellentmond annak a létbizonytalanságnak, amely más versek képeiben és reflexióiban kifejeződik: „*csillagtalan az ég*”, „*Omlatag öröklét*” (*A 48. nap*); „*látogatás nélküli jelenés / korbácsolt ígézet / szavak helyett fekete üstök / az Atya nem becézget*” (*látomás*). Az istenkeresés versei olvashatóak perszonalizált imaformaként, amelyek az Én és a megszólított közötti szakadékba, hasadásba, résbe írják bele magukat.

De ki a megszólított? Egyes versek egyértelműen Istent helyezik a megszólított szerepébe, azonban a vallásos értelmezhetőség akár ki is tágítható, és az aposztrofé alakzatában kirajzolódó *Másik* egy többféle képpen kitölthető szimbolikus üres helyként értelmezhető, amelybe behelyezhető akár az anya figurája is (lásd a *Fonj gyermekkoszorút* címet viselő verscsoportban). A versekben ez a viszony is ambivalensnek bizonyul: az anya az eredet helye, oldás és kötés, elengedés és leláncolás kettőse. A versek többszólamúságának tudható be, hogy a hit fogalma és élménye is többféle képpen értelmeződik, a szakrális és a profán szférájában egyaránt.

A költőnő megszólalásmódját felvállalt, legtöbbször név szerint, egy-egy vers címében szerepeltetett, verscímeik révén beidézt, parafrázelt költőelődök alakítják. Így olvashatunk olyan verscímet, mint például *Kányádi Sándor*, *Hervay Gizella*, *Mécs László*; a *Parafrázis*

című vers József Attila *Mama* című versét írja át a versírásról szóló metaverssé. Iancu Laura szabadon és merészen bánik vendégszövegeivel, van bátorsága ugyanazon címet adni verseinek, mint a nagy költőelődök, az általuk megfogalmazott élménnyel azonosulni és megtoldani még egy ianculaurás képsorral (*Fától fáig, nagycsütörtök*); Kányádi sorait például a következőképpen fogalmazza át: „*nem lehet árva az kinek / feltámadnak a halottai*”. Ez a bizalmas viszony is jelzi, hogy a költészet birodalmát nem a távolságtartó tisztelet, hanem a szövegek meleg testközelségének helyeként éli meg, a magyar nyelv és kultúra otthonaként. Mindez nem jelenti azt, hogy Iancu Laura lírája kizárólag az elődök, a vendégszövegek révén töltkezik. Ellenkezőleg, ezek szervesen beépülnek a kötet egészének koncepciójába, és a magyar irodalom személyes olvasatairól, a mindenkori költészet szöveg közötti létmódjáról – kevésbé az intertextualitás divatáramáról – beszélnek.

Iancu Laura versbeszéde – „*Sebköltészet*”, mondja a költő a *Te.Én.* című versben – hiteles, mert az egyetemes emberi lét kérdéseit szokatlan alakzatokban rendezi újra, elemi felismeréseket képes közvetíteni; mély gyökerekből táplálkozik, és a kortárs irodalom trendjeit megkerülve egy modern poétika elkötelezettjét mutatja fel.

Ha vers és próza tükrözheti egymást, akkor mondhatjuk, hogy Iancu Laura két 2009-es kötete, a *névtelen nap*, valamint az *Élet(fogytiglan)*⁵ című levélgyűjtemény egymást tükrözik. Csupán az nem eldönthető, hogy melyik irányba néz a tükröző felület, a vers fordítja a prózát, avagy a próza a verset. Egy adott ponton mindkét kötetben a vers, illetve próza átsap önmaga *másikába*: a próza versben gördül tovább (lásd a levélgyűjtemény *Lángoló betűk* című írását, illetve a verseskötet *Ami minden versből kimaradt* című, prózai[bb], hosszú sorokból álló, a kötet többi alkotásától – ebben is – elütő darabját). Ami a versekben egy-egy képbe tömörül, azt a levelekben kifejtve olvashatjuk, ez viszont nem jelenti azt, hogy a levelekben nem találkozunk a gondolatok képszerű alaköltésével, hiszen éppen a misszilis levelek líraisága, a próza poézise készítette a levelek címzettjét, a moldvai magyar gyerekek oktatását felkaroló Borbáth Erzsébetet, hogy a levelek kötetben való megjelentetését szorgalmazza. A személyes levelek a kötet kontextusában, címmel ellátva esztétikai értéket képviselő irodalmi alkotásokká,

5 Iancu Laura: *Élet(fogytiglan)* – Vallomások (levelek Borbáth Erzsébethez). Szeged, 2009, Universitas Szeged Kiadó.

művészi vallomássá minősülnek át. A levelekben művelt képszerű prózatechnika illusztrálásaképpen idézem: „Péter bácsi! Mint foltozott zsák Isten hátán, amelyből ki-bepotyog minden, olyan ma a moldvai magyarság.”⁶ A levélíró így vall a moldvai magyarsághoz való viszonyáról: „Amitől megválni nem szabad, és nem is lehetséges (...)”.⁷

Iancu Laura irodalmi munkássága jó példája annak, hogyan lehet a hovatartozás dilemmáit fölállalva egy határokon átívelő, legalább olyan mértékben anyaországi, mint határon túli irodalmat művelni – a kettő összetartozik, mint a *Csángó karácsony* és a *Magyar karácsony* párversei a *névtelen nap* című kötetben –, és a szavakban teremthető világon az olvasókkal osztozni.



Vitos Hajnal

6 I. m. 29.

7 I. m. 18.

Szántai János

AFÓK ÉS KÖDÖK

– *Bréda Ferenc: Apolló apológiái*¹ –

Nézem az aforizma meghatározását. Nem is akárhol. A Wikin. Pedig lenne más, tudósabb forrás. Mégis, legyen most ez, annál is inkább, mert akiről írok, éppen ebben (is) hisz. A Wikiben. Szóval, az aforizma wikis meghatározása: „Az aforizma tömör, szellemes, általában egyetlen mondatból álló erkölcsi vagy bölcséleti tételt kifejtő mondás. Általában titkolt igazságra mutat rá frappáns, szellemes módon úgy, hogy a mögöttes tartalom néhány szóból is világossá váljon. Általános érvényű igazságokat mond el találóan, ezért könnyen megjegyezhetően.” Ez így, sommás lényegében, rendben is van. Mehetünk tovább, nyájas olvasó.

És akkor most, akiről írok. Bréda Ferenc. Itt hosszasan lehetne jelzőzni, határozni, időzni parton-margón, hogy kicsoda, micsoda is Bréda Ferenc voltaképp. Megtették már elegen, reálban, szürreálban egyaránt, most mellőzöm hát mindezt. Csupán annyit, hogy Bréda Ferenc író, költő. Legújabb könyvének címe pedig *Apolló apológiái*. És aforizmákat, brédai elnevezéssel: afókat tartalmaz. Megjegyzem, kiváló írónak, költőnek tartom a szerzőt. Akkor is, amikor, amolyan beavatott, „szamothrakéi golán” szakszóval élve, megemeli a gépet, versben, esszében, bármi-más-bugyru elmefuttatásban. És akkor is, amikor mito-filozófiai kommerszet ír, egyre-kisebb-prózában. Ezzel a könyvvel viszont van néhány problémám. Nem is annyira a wikis aforizma-definícióval való összehasonlítás kapcsán. Pedig ezen a síkon is vannak apró döccenések. Nézzük. A meghatározás első részével minden oké. A brédai aforizma-verziók is tömörek, és többnyire egy mondatból álló erkölcsi vagy bölcséleti gondolatra világítanak rá. Ja, többnyire szellemesek is. A második mondat is oké. Bréda aforizmatikus aranyköpéseinek nagy része úgy mutogat az éppen tárgyalt titkolt igazságokra (ezt a „titkolt igazság”-ot egyébként, Wikikém, még az általad kinyilatkoztatott definícióban sem értem egészen pontosan, de ne menjünk bele, mert lefagy a rendszer), hogy a mögöttes tartalom évezredekén átnyúló combjain szépen felcsússzon a szoknya, s kivillanjon szépen az a

1 Pozsony, 2009, AB-ART.

bizonyos lóláb. A harmadik mondat is oké, csakhogy a brédai aforizmának csupán egy részére húzható rá. És akkor most nézzük, hogy is van ez. A könyv (amely ezúttal találóan vékony – minek is kéne háromszáz oldalt telearanyköpni –, bár vékonyabb is lehetne – lásd alább –, és az alakjával is van némi baj, ugyanis az olvasó elvárhatná, hogy könnyen „bezsebelhető” legyen, ha már afók vannak benne) nyolcvanegy aforizmát tartalmaz. Pontosabban a könyv első, címadó fejezete. Kilenc alfejezetben kilencszer kilenc afó, a szerzőtől megszőkott számmisztikai praktikákkal tagolva. Aki ért hozzá, csemegézhet, aki nem, közeledjen amatőr jóindulattal. Az alfejezetcímek (*Onto, Gyneco, Paleo, Mito, Moralo, Psycho, Thanato, Apocalypticó, Futuro*) egyébként afféle útjelzőkként is szolgálnak a holt nyelvekben jártas olvasó számára. A nyolcvanegy aforizmát elolvasva, három kategóriát véltem felfedezni, alfejezetektől függetlenül. Az elsőbe tartozó afók idomulnak a Wikihez. Ha tetszik, klasszikusak, brédai nézőpontból. Egy pontot ugyanis igen sok más pontból lehet nézni, kódolni, dekódolni. És egy példa: „Örök az, ami nem létezik”. Minden ízében megfelel ez a mondat a wikis definíciónak. Többnyire ilyen afók tartoznak ebbe a kategóriába. Igaz, van köztük néhány közhely is. Úgy értem, afós közhely. Ami túl világos, túl frappáns, hirtelen-váratlan eleganciahiánnyal tövig emeli ama szoknyát. Tessék: „A titok és a babona a nyomorból születik”. Naná, majd a jólétből. Hála isten, kevés van belőlük a könyvben.

A második kategóriába a megemelt gépű, a wikis meghatározással szöges ellentétben álló afók tartoznak. Ha az első kategóriásokat bárki hoch művelt, két egyetemes, hat élő nyelvet beszélő és két holtat törő emberfia megérti, ezekhez ezerkötetes overground, továbbá kétezer kötetes underground könyvtár szükségeltetik. És ez nem gúny. Ha többen járnánk be a felvázolt utat, kevesebben írnánk középszerű, kongó, sörpocaktól nehezült vagy éppen tudálékos elménckedéstől habkönnyűvé váló szövegeket. És egy példa: „A számunkra való elsőfokú, fizikai létnek az a rendeltetése, hogy önmagát mint nyersanyagot »másodfokú« metafizikai létezőkké – azaz közösségi entitásokká, információkká, avagy pontosabban: gyűjtőlényekké – tárgyasítsa.” Tessék, lehet körül- s belüljárni. Igazi labirintus. És a szoknyaemelés ezúttal is remekbe szabott gesztussor eredménye.

A harmadik kategóriát recycle-nak nevezem. Bréda esszenciálisan revelatív beállítottságú szerző, véleményem szerint. Revelációit hosszabb-

rövidebb szövegekben, időnként versben, újabban akár hérakleitoszi töredékeknek is nevezhető mondatsorokban veti papírra. (Lásd például a *Díva Déva, Boldogok és bolondok* című Bréda-műveket.) Akár azt is mondhatnám, nem csoda, hogy ezek a rálátomásos gondolatok más művekbe is belopják magukat. Például: „A »Lé«-tezés halai... a »halandók«.” Van még ebből a típusból jó pár a kötetben. Ezek a gondolatok máshol, bővebben már megjelentek a brédai életműben. Az afós kötetben mintegy kivonatoltan, esszenciális formában vannak jelen. A brédai meta-nyelvjáték egy-egy bábujaként. Az ember viszont olvasó legyen a talpán, ha ezeket a recycle-gondolákat így, kontextuális segédigék nélkül meg akarja emésztetni. Ehhez a korábbi Bréda-kötetek ismerete szükséges. És egyáltalán, a meta-nyelv-sakkban való jártasság.

A probléma tulajdonképpen itt kezdődik. Más könyvei esetében felróttam a szerzőnek, hogy túl rövidek, egyes esetekben pedig nincsenek befejezve. Ez a könyv – rövidsége ellenére – éppen ellenkezőleg, nem akar véget érni. Gondolom, a számmisztikai praktikák is hozzájárulnak a vég késleltetéséhez. A nyolcvanegy aforizma teljes egészet képez. És akkor bumm, következik még három fejezet. A második címe: *Aphrodite Apocryph' Aphorismái avagy Afro Afók*. Néztem én így is, úgy is, amúgy is. De nézhettem akárhogy, az afro afók szépen besorolhatók az első fejezet kilenc alfejezetének valamelyikébe. Csak hát akkor nem lett volna kilencszer kilenc. Muszáj volt tehát külön istállóba terelni őket. Ráadásul az afro afókat újabb öt alfejezetbe sorolja a szerző. Ami nem feltétlenül rossz, csak hát nem értem a rendszerező elvet. És hogy még jobban ne értem, következik a következő fejezet, a *Nyelvező nyilvánessző* című. Itt az a legnagyobb baj, hogy nem aforizmákat tartalmaz. Egy összefüggő tézis. Szép, magasan ível, nem tagadom, csak éppen fogalmam sincs, mit keres ebben a könyvben. Akkor már inkább az utolsó fejezet, *A döntés* című. Ahol a szerző leszáll a revelatív oszlopról, hogy megossa velünk az Elmélettel és a Művel kapcsolatos kételyeit. Hirtelen-váratlan emberivé válik. Szerethetővé. Ez a gesztus ugyanakkor oszlatja bizonyos fokig a könyvben terjengő ködöt. Mert, korábbi opuszaival ellentétben az *Apolló apológiái* elég ködös vidéknek bizonyul. Minden erénye ellenére. Ezúttal a kevesebb tényleg több lett volna. Egészebb. Na de micsináljunk mi is, hogy a szerző szavajárásával éljek. Ez van, dixit, ha tetszik, ha nem. Az olvasó meg, micsináljon ő is, kihagyja a ködöket. Mert ez meg az ő előjoga.



Mincsor Szabolcs

Farkas Wellmann Endre

TANÁR ÚR, KÉREM!

– *Gondolatok Makkai Ádám Kutyapest¹ című kötetéről* –

Olyan könyv bemutatására vállalkozom, amelyet egy lélegzetvétellel olvastam végig, s ennél fogva elfogultsággal vagyok vádolható. Azzal mentem magam, hogy a költészetnek van egy olyan regisztere, amely aligha tűri meg maga körül az elmélészi bölcselmeket, metaszöveget, hiszen ezek mind avatatlan, dilettáns hörgésnek hatnak az adott szövegkorpusz árnyékában.

Makkai mester kötete is ilyen: teljes, lezárt, nagyívű fúga a létről, a maga minden komponensével, vetületével: így történelem, szerelem, metafizika, antropológia, egyszerűen minden úgy van együtt benne, hogy önálló univerzummá szerveződik, amely megismerni kínálja fel magát. Olyan könyv, ami az esztétikai élvezeten túl megköveteli olvasójától a gondolkodást is. Szerteágazó textuális hálója emberi kultúránk igen nagy területét szövi át, mégis átível az irodalom, a történelem, a filozófia és más tudományok rögzített tapasztalatain. És egyáltalán nem kíméletes olvasójához.

E kegyetlen és alapvetően szomorú (élet)filozófia mögött mégis ott van a játék, és ott van a derűlátásnak az imperatívusza, a humánus magasabb rendű megszólalása, azzal az üzenettel, hogy élni jó, s ha időnként épp nem is szép, de a játék kedvéért megéri.

Bővebben: Makkai Ádám verseiben a költészet és az élet egylényegűsége érhető tetten, a földi lét és a nem földi lét keresztmetszetében a teremtés értelmének kérdései, az alkotás értelmére való rákérdés. De rákérdés ez a kultúrára is, hiszen szerepjátszásaiban Makkai Ádám majdnem a teljes magyar irodalmi arcképcsarnokot felvonultatja, és ugyanolyan otthon van Berzsenyi tónusában, formaművészetében, mint László Noémi hangjának megidézésében. Formai virtuozítása hidat teremt az olvasóban a hagyomány és a feltétlenül mai tartalmak között, hiszen ez a költészet annyira friss és mai, hogy hiába is próbálnánk egy sokat megért, idősödő filosz munkájának tekinteni: számomra a legizgalmasabb Makkai-féle játékok egyike, amikor a Cseh Tamásos hangvételű üzenet szapphói vagy alkaioszi strófákban jelenik

1 Kolozsvár, 2010, Erdélyi Híradó.

meg, az időbeli távolság ellenére annyira egymásba csiszolódva, hogy külön gyönyört nyújt olvasójának.

Ez a magyarázata annak, hogy a mi generációnk is sajátjának érzi Makkai Ádámot, hiszen költői tartásában ugyanaz a lendület, ifjú lázadás és játékoság köszön vissza, mint ami – mondjuk – egy mai huszon- vagy harmincéves költőre lehet jellemző. De lázadása mögött ott van a bölcsesség, az élettapasztalat, az élővé tett és az emlékezetből valóságossá idézett történelem, ötvenhat és nyolcvankilenc, de negyvennyolc is, és valami sokkal távolibb, nem konkrét dátum, amelynek környékén magyarokká lettünk.

Nyilván, nem szeretném hasonlítani Makkai költészetét, nem keresek párhuzamokat, hivatkozásokat és megfeleléseket, de verseiről beszélve szólnom kell arról az érzésemről, amely számomra Faludy verseivel rokonítja a *Kutyapest* szövegeit. Hiszen legutóbb épp Faludynál hallhattuk ezt a magabiztos, mély líraiságú hangot, az érzelmeknek ezt a öntudatos, szinte orvosi precizitással való kezelését, amely mintha nemcsak hogy hitelessé tenné a leírtakat, hanem egyben visszaemelné a szót a kezdeti, isteni magasságba, amelyben képes volt egykor testet öltetni.

Ha már Faludynál tartunk, ki kell emelnem a *Párizs dicsérete* című szöveget, amely – épp Faludynak ajánlva – picit felidézi bennünk a nemrég elhunyt mester 1939-es nagy költeményét, az *Óda a magyar nyelvhez* címűt. A két vers közös nevezője Párizs, a keletkezésük közti idő harmincegy év.

„Hát itt van végre, itt ez a város is,
mit annyi éven át mítoszokba font
az útleveĺnyomorba hervadt
vén, Ady-féle legenda, Párizs!”

De Makkai Párizsban mást lát: azt a kultúrát és azt a kulturális közeget, amely a magyar nemzeti referenciát átírja valami más, világi és nagyvilági jellegű virtualitásba, ami ugyan – értékét tekintve – akár ugyanannyit is nyomhat a latban, mint Faludy egykori magasan hasító gondolatai a nyelvről és nemzetről. De hát azóta mi lett nyelvvel? a nemzettel? és Faludyval?

Makkai Ádám költészetének újabb izgalmas vonulata a szonettekkel való zsonglörködés. Úgy kezeli a szonettet, mintha ő maga találta volna

ki e versformát, és ennél is érdekesebb, ahogyan építkezik a szonettekben: sajátos, egyéni építményeket és struktúrákat hoz létre, bonyolultabbá téve így a befogadói feladatot, hiszen minden ilyen építménye egy-egy rejtély, amely megfejtésre vár.

Ha nem is közvetlenül, de ide tartozik a nagy József Attila játéka is (*Felgőzölgő képek „az öles kondérból”*) vagy a sumér-magyar rokonságot boncolgató *Sántha Ödön: Kincses proto-Uralaltáj* című vendégszövegkonstruktum beemelése a kötetbe, amelyekben újabb kanonizált értékek kerülnek szétírásra, ami nemcsak az egyes szövegek szintjén értendő, hanem ama metafizikai rákérdezés tekintetében is, amelyről a fentiekben már szó esett.

„Harminchétig éltem. Náci Németország
rég nyakig fegyverben, kész hogy elorozzák
mások „életterét”, orosz, ukrán, lengyel,
Anglia még szunnyadt, mint kit mákony nyelt el.
Előtte Thomas Mann Budapesten járt még
(versben köszöntöttem – letargikus játék –),
említettem: most temettük Kosztolányit
(mikor lesz *Nérója* EU-hozomány itt?).”

A metafizikáról még csak annyit, hogy Makkai Ádámot olykor attól félhetjük, hogy kiátkozza a kereszténység, mert aki olyanokat ír le, mint *Ő Az emberi test megvénüléséről...* szóló III. szonettjében, és arra tanít, hogy nézz szembe önmagaddal és fogadd el életed végességét, meg életprogram gyanánt, hogy *fejre álllok, beszarak, meghalok*, az biztos, hogy jó keresztény nem lehet, csak ennél sokkal több, Isten ismerőse, a tagadva hívó ember, aki keresztüllát az emberi létezésen, de teremője hangján tud megszólalni.

Tanár Úr, kérem – mondtam, elfogult leszek. Olyan költészetből volt szerencsém szemelgetni, amelyet mind a magyarországi, mind a romániai tankönyvszerkesztők örömmel irtottak ki az aktuális tananyagból, ahogyan Faludyt, Márait, Dsidát, Székely Jánost és másokat is. Magyartanárként annyit ígérhetek meg, és azzal köszörülhetek valamelyest e csorbán, hogy idén ősztől, abban az iskolában, ahol tanítok, a diákjaim ismerni és tanulmányozni fogják Makkai Ádám költészetét.



Hadnagy László

Borsodi L. László

AZ ÜLDÖZTETÉSEK BOLDOGSÁGA¹

– Sarány István: *Erdélyi Fioretti. Ferencesek kényszerlakhelyen*² –

P. Pöhacker Balázs emlékének

A Ferences Világi Rend³ honlapján⁴ azt olvashatjuk, hogy a *Fioretti* az *I Fioretti di san Francesco* című könyv rövid elnevezése. Jelentése: *Szent Ferenc Virágoskertje* vagy *Szent Ferenc kis virágai*. A *fioretti* a latin *floretum* fordítása, és a középkori irodalom egyik közkedvelt műfajának a megnevezése. *Florétum*oknak vagy *florilégium*oknak azokat a szájhagyományban élő, majd lejegyzett legendakompozíciókat nevezték a középkorban, amelyek gyakran a mai kritikai érzéktől merőben eltérően, innen-onnan összeszedve egy-egy szent életének csodáit, példáit, tanításait tartalmazták.⁵

Sarány István *Erdélyi Fioretti* című könyve tehát számos vonatkozásban egy több száz éves hagyományt folytat, amelyet mind a téma, mind a kötetben megszólaltatott szerzetesek beszédmódja erdélyivé tesz. Ha a címet metaforikusan a bőség, a gazdagság helyeként is értelmezzük, akkor az alcím – *Ferencesek kényszerlakhelyen* – rögtön kérdéseket tesz fel: milyen történeteket fogunk olvasni, milyen lehet az a virágoskert, amelynek a szereplőit, a Szent István királyról nevezett Erdélyi Ferences Rendtartomány szerzeteseit éppen azért internálták 1951. augusztus 20-áról 21-ére virradó (egyetlen!) éjszaka a kommunista

1 Elhangzott a kötet bemutatóján, 2010. május 12-én, a csíksomlyói ferences kolostorban.

2 Csíkszereda, 2010, Pallas-Akadémia.

3 Assisi Szent Ferencnek a szerzetesi életmódot élő férfiak, valamint a Szent Klára nyomdokain élő nők, vagyis a klarisszák rendje mellett a harmadik, a Ferences Világi Rendje azokat tömöríti, akik nem élnek ugyan szerzetesi életet, de Assisi Szent Ferenc reguláját a világban, a családi élet hétköznapijaiban igyekeznek megélni.

4 www.fvr.hu

5 A ferences legendairodalomnak aránylag késői szakaszában jelentek meg a Szent Ferenc életéről szóló florilégiumok, vagyis azok az Assisi szentjéről a szájhagyományban élő történetek, amelyeket először Hieronimus de Ascoli miniser generális 1276-ban közzétett felhívására kezdenek összegyűjteni és leírni. A *Fioretti* című alkotás is ennek, a legendák korához képest kései Szent Ferenc-történetgyűjtő mozgalomnak az eredménye, a latin *Actus* 1331–1337 között keletkezett olasz fordítása.

hatalom emberei, hogy magát a magyar nemzetiségű szellemi-vallási virágoskertet felszámolják?

A könyv fr. dr. Orbán Szabolcs OFM tartományfőnök előszaván és a szerző *Elöljáró sorok* című bevezetőjén kívül hét fejezetből áll. Ezekben ferences szerénységre valló módon nincs szerzői elbeszélés, azaz van, csak másként: hallgatva létezik, úgy, hogy átadja a szót a ferences szerzeteseknek, ő pedig figyel és meghallgat, az olvasót is hasonló magatartásra készítve. Ha valaki a könyv címe és alcíme alapján rendtörténetet várna, téved: nem objektív történetet fog olvasni, hanem szubjektív, a florétumok orális eredetére jellemző, ennek a könyvnek a megjelenéséig csak a szájhagyományban létezett erdélyi ferences történeteket, amelyeket Sarány István lejegyzett, kötetté szerkesztett. Emberi sorsok elbeszélését olvashatjuk, miközben a beszélők személyes érintettsége és tapasztalata alapján több nézőpontból megmutatkozik az erdélyi ferences rendtartomány tragikus történeti időszaka: a kommunista hatalom által halálra ítélt és ennek következtében túlélésre berendezkedett erdélyi ferencesek életének 40 éve.

Az adatközlők, P. Benedek Domokos, jelenleg Déván élő volt tartományfőnök, az udvarhelyi zárdában szolgáló P. Pap Károly Leonárd, néhai P. Szalontai Barnabás és P. Bartók Albert, a 41 éve, 1969-től Csíksomlyón élő P. Márk József, illetve Lászlóffy Árpád nyugalmazott dési kántor a *Hívó szó* című első fejezetben személyes benyomásaik alapján az 1947-ig terjedő időszak történéseit mesélik el – a szerzetesek a háború rémségei közepette bontakozó hivatásukról, illetve a tartomány életéről szólnak.

A *Szent Atanáz nyomdokain* című második rész az 1947-től 1951. augusztus 20-ig tartó időszakot mutatja be: titokban történt papszentelésről, a Szekuritáténak a Vajdahunyadon működő ferences teológiát megszüntető intézkedéséről, a belügyesek megfélemlítő akcióiról ad hírt. P. Szalontai Barnabás a szamosújvári kolostor lakójaként így emlékezik vissza a teológia ügyére: „Munkásruhát öltöttek magukra a szekusok vagy a rendőrök, és azzal jöttek, hogy bennünket elzavarjanak, hogy, kérem, mi menjünk el, mi munkások nem nézhetjük, hogy egy ilyen nagy munkásvárosban ferences teológia legyen.”⁶ P. Márk József erről ezt mondja: „’49 októberében, szeptember közepén és akkor november 30-án hatóságilag, erőszakkal, fegyveresen jöttek, és

ijesztgettek, és kidobtak a teológiáról.”⁷ A hatóságok által a teológiáról több társával együtt hazaküldött és munkaszolgálatra behívott P. Bartók Albert pedig a következőket mondja a nehéz időszakról: „Az első három hónapot a Negoiu alatt, patakban töltöttem, s ki kellett minden nap négy köbméter követ termelni (...). Aztán voltam útépítési Slatina, Craiova, azon a vidéken, hadgyakorlatnak készíteni elő az utat, és ősszel aztán átvittek Lugosra, s ott kezdődött meg a tulajdonképpeni munkaszolgálat.”⁸ A felidézett emlékek mind olyan mozzanatok, amelyek a kommunista hatalomnak a ferences rendet érintő legsúlyosabb retorzióját jelzik előre: 1951. augusztus 20-a éjszakáját, a barátok nagycsütörtök éjjelét.

A harmadik fejezetben, a *Szent István éjszakájában* a beszélők azokat a körülményeket mesélik el, hogy a rendtartomány védőszentjének ünnepén hogyan gyűjtötték össze a bűnözőkként kezelt mintegy 150 ferences szerzetest egyetlen éjszaka egész Erdélyből, és miként internálták őket kijelölt kényszerlakhelyükre, a máriaradnai kolostorba. Franz Kafka *A per* című művének abszurditását idézi P. Benedek Domokosnak az el nem követett bűnöket büntető hatalom pribékjeinek viselkedéséről szóló története: „Két napon keresztül tartott az utazás. Mintha az ismeretlenbe mentünk volna. Amikor megérkeztünk Máriaradnára, átadtak a lippai hatóságoknak, és azok fegyveresen kísérték be a zárdába. (...) P. Pöchaker Balázs volt ott a házfőnök. (...) Amikor, ugye, megérkeztünk, a fegyveres kísérő átadott minket a házfőnöknek, és azt mondta: Ezekre nagyon jól vigyázzon (...), mert rettenetesen sokat kerestük őket, s kint a Hargitán fogtuk el, paktáltak a partizánokkal.”⁹

A *Máriaradna* című fejezet az 1952–1953 közötti időszakot meséli el: a radnai kolostorban eltöltött nyomorúságos egy évet. A kommunisták azzal a céllal zsúfolták össze a 150 embert, kitevé mindenféle lelki terrornak, zaklatásnak, hogy ha nem is tudják a tanító szerzetesrendekhez hasonlóan direkt módon felszámolni a provinciát, akkor olyan körülményekbe hajszolják őket, amelyeknek a hatására maguk a barátok¹⁰ fogják kérni azt, amit a berendezkedő hatalom 1948-ban kifejejtett a szerzetesrendeket sújtó rendeletből: a feloszlatast.

7 I. m. 35.

8 I. m. 37.

9 I. m. 40.

10 Erdélyben a ferences szerzeteseket „barátok”-nak nevezik, ami a kolduló rend tagjai és az Erdély népe közötti több évszázados jó viszony kifejezője.

A várt eredmény elmaradt, ehelyett Erdély minden részéről megindultak a hívek, élelmet vittek nekik, így fejezve ki a ferencesekkel való együttérzésüket az őket ért igazságtalanság miatt: „(...) a hívek mindenhol – Háromszéktől elkezdve Fogarasig, Csíkból, Szatmárról, Nagykárolyból, Dés környékéről (...) hozták nap mint nap az élelmet. (...) Sokszor zaklatták őket a hatóságok, hogy mit keresnek, miért mennek oda, de kerülő utakon, sokszor egészen csodálatos módon sikerült bejutniuk a zárdába, és át tudták adni nekünk”¹¹ – emlékezik vissza P. Benedek Domokos. A rend tovább élt, mert tagjai – egyébként az egész könyvből áradó – optimizmussal élni akartak. A kényszerlakhely falai között pezsgő szellemi élet zajlott – *Erdélyi Ferences Futár* címmel lapot szerkesztettek, illetve szabadegyetemet szerveztek: „Sokat, nagyon sokat tanultunk ezekből a szabadegyetemi előadásokból. A növendékek is kivették belőle a részüket. Mi, mint növendékek, ugye, dolgozatokat írtunk a tanárok által kiadott témákra, akár zenei, akár történeti, akár más, vallásos dolgokról. Ez azért is volt, hogy abban a zártságban el ne poshadjon a szellem”¹² – mondja P. Pap Károly Leonárd.

Sarány István *Erdélyi Fioretti*jében ugyanazt a magatartást és értékrendet véljük felfedezni, mint a véleményünk szerint több tekintetben rokonságot mutató Kuncz Aladár-regény világában, a *Fekete kolostor*-ban. A dokumentumregény alaphelyzete az, hogy az I. világháború kitörésekor, 1914-ben Franciaországban internáló táborba gyűjtenek, és különböző várbörtönökben öt éven át tartanak fogva külföldi állampolgárokat. Kuncz Aladárnak, az írónak és társainak az a „bűne”, hogy nem a Franciaországgal szövetséges államok valamelyikének az állampolgárai. Az 1919-ig tartó abszurditásra úgy válaszolnak, hogy igent mondanak az életre, élni akarnak: szellemi műhelyt hoznak létre: színházat szerveznek, olvasnak, zenélnek. Ami Kuncz művében részben fikció, az Máriaradnán, később Désen tapasztalati értelemben vett valóság, ugyanis valami hasonló történik az összegyűjtött erdélyi ferencesek életében is: az abszurditásra – hiszen a szerzetesek „bűne” is csak az volt, hogy szerzetesek és magyarok, ezért internálják kényszerlakhelyre őket – értékteremtéssel, kultúrával válaszolnak, és főként az Istenbe vetett hitüknek köszönhetően a maguk számára élhetővé, elviselhetővé teszik a létezést. P. Domokos a Szent Ferenci ígéret beteljesedését látja a Máriaradnán eltöltött időben: „Szent

11 I. m. 48.

12 I. m. 45.

Ferenc megígérte – hogy ha a világnak csak egyetlen kenyere lesz – mondván: Ne búsuljatok, mert ha az isteni gondviselésben bízni fogtok, akkor annak az egy kenyérnek a fele a tiétek lesz, ferenceseké. És Máriaradnán ezt kézzelfoghatóan tapasztalhattuk.”¹³

A Gondviselőbe vetett hit hatja át a tizenkét éves dési internálás idejét, és az ezt az időszakot bemutató, a kötet legterjedelmesebb részét kitevő fejezetet, amelynek címe: *Dés, az erdélyi Fioretti* (1953–1964). Désen is a Noirmoutier-i körülmények vagy Markovits Rodion riport-regényének, a *Szibériai garnizonnak* a világa fogadja a Máriaradnáról ide deportált szerzeteseket,¹⁴ akik Lászlófy Árpád nyugalmazott dési kántor szerint: „A folyosón aludtak, négyen-öten egy szobában, egymás hegyén-hátán. Aztán, ugye, se bútor, se... Később szereztek ágyakat valahonnét. Szóval eléggé nyomorúságos körülmények között zajlott az élet.”¹⁵

A kötet beszélői a dési 12 év kényszerlakhelyes időszakot DO-s világnak nevezik, amely a személyazonossági igazolványukba bepecsételt „domiciliu obligatoriu” kifejezésből származik. Ez a két betű jelölte a kényszerlakhelyet és az ezzel együtt járó mozgáskorlátozásból származó állandó lelki terrort, amelyben kénytelenek voltak élni. A Szekuritáté emberei ugyanis állandóan figyelték őket, és fenyegették, ha észrevették a lakhelyelhagyási tilalom megszegését: „Minden hónapban kétszer jöttek a hatóságok, és ellenőriztek bennünket. Vagy elsején, vagy tizenötödikén s a hónap végén lejöttek. (...) aztán (...) kiadták a parancsot, hogy mostantól kezdve mi menjünk fel az akkori milíciára, mi jelentkezzünk”¹⁶ – mondja P. Domokos. A ferencesek semmilyen körülmények között nem veszítették el humorérzéküket, fiatalos lendületüket. Ezt jól példázza az, ahogyan a hatalom kontra szerzetesrend huzavonájában a páterek feltalálták magukat: „Hát erre (...) összebeszéltünk szépen – folytatja a volt tartományfőnök –, hogy felöltözünk szépen a rendi ruhába, habitusba (...) sorba állunk, fegyelmezetten, és

13 I. m. 48.

14 Mint ismeretes, és ahogyan Sarány István könyvének egyik lábjegyzetében is olvasható: „Dése 47 szerzetes került P. Écsy János házfőnöksége alatt, Körösbányára 32-en P. Pöhacker Balázs házfőnöksége alatt, Esztelekre pedig 30-an P. Keresztes Albin házfőnökségével. Három szerzetes más helyre került: P. Venánc Kóhalomra, P. Anasztáz Gyergyóremetére, P. Flórián pedig Petrozsényben vállalt tanári állást.” I. m. 50.

15 I. m. 51.

16 I. m. 54.

úgy fogunk fölmenni, az egész társaság. Voltunk vagy 38-an, ez elég nagy létszám még katonákból is. Felálltunk hármass sorba, és a városon végigmeneteltünk. (...) Amikor fölértünk a rendőrségre, és megláttak így bennünket, hát ordítottak ránk rettenetesen. (...) hazakergettek bennünket, s azt mondták: na, többet ne jöjjenek ide, inkább elmegyünk mi.”¹⁷

Ennek az időszaknak az adta a jelentőségét, hogy Désen egy helyre kerültek a rend előjárói: a vajdahunyadi teológia tanárai és a tanulni vágyó fiatalok, akik szerzetesi papságra készültek, de korábban kénytelenek voltak abbahagyni tanulmányaikat, mert munkatáborba kellett menniük, arra kényszerülve, hogy időszakosan elhagyják a rendet. Így a háromévi munkaszolgálatból a rendbe visszatérő P. József, P. Albert és P. Stelli Benedek atyáknak például lehetőségük adódott titokban, azaz klandesztin¹⁸ módon folytatni a teológiát olyan körülmények között, amelyek – a klasszikus *florétum* műfaji sajátosságainak megfelelően – a ma embere számára távoli, szinte elképzelhetetlen világ. P. Leonárd erről így mesél: „(...) rendszeresen, minden nap megvoltak az órák. Egy olyan szobában, egy kicsi cellában tanultunk, ahol négy ágy volt, és a cella közepén volt egy ilyen kicsi folyosó, ahol két ember el tudott menni, ha szembefordultak egymással. De ott csináltunk egy kis helyet az asztalnak, oda ültettük a tanárt. A teológiai tanárok ott ültek, mi körülvevők az asztalt, és úgy tanultunk, az órákat rendszeresen tudtuk végezni.”¹⁹ A ferences rend élni akarásának, az isteni kegyelem jelének tekinthető, hogy a 12 év alatt három évfolyam ferences papot szentelhetett fel ugyancsak titokban Pacha Ágoston²⁰, majd a boldog emléké püspök, Márton Áron.

A fejezet 1964-ig vezet: miután a hatóságok úgy látták, hogy az ő szempontjukból nem eredményes a szerzetesek zaklatása, és nem tudják megtörni őket, 1961. június 28-án a rend előjáróságát letartóztatták. 1961-től kezdve különböző időkben számos szerzetest koncepciók perekben elítéltek és bebörtönöztek, köztük: P. Gurzó Anaklétot,

17 I. m. 54–55.

18 A *klandesztin teológia* a minisztérium, a hatóság tiltása ellenére, titokban működtetett teológia volt (vö. i. m. 62.).

19 I. m. 60–61.

20 Pacha Ágoston temesvári püspökről van szó, aki egy ízben titokban szentelt fel ferences papokat Máriaradnán. A kommunista hatalom Pacha püspök urat – akárcsak Márton Áront 1949. június 21-én – 1950. július 19-én tartóztatta le (vö. i. m. 123.)

P. Benedek Fidélt, P. Écsy Jánost, P. Pöhacker Balázst, P. Bálint Szalvátort, P. Hajdu Leándert, P. Angi Csabát, P. Fodor Pelbártot és másokat. Háromtól tizenöt évig terjedő börtönbüntetésre ítélték őket, a kolostorokban maradt testvéreket pedig arra kényszerítették, hogy vádlókként valljanak előjáróik ellen, de a Szekuritáté ebben sem járt sikerrel. 1964-ben a rendi előjárókat szabadon bocsátották, de nem engedték őket vissza a kolostorokba, hanem különböző plébániákra szórták szét.

Az 1966–1989 közötti időszak, *A szétszóratus éve*i következtek – erről beszél a következő fejezet. Személyes hangszerelésben, egy-egy életúton keresztül mutatja be, milyen élet zajlik a provincia különböző kolostoraiban, hogyan küzdenek a többnyire magányosan vagy nagyon kicsi közösségekben élő, szétszórt ferencesek azért, hogy népüket szolgálhassák, hogy reményt adhassanak a reménytelenségben; hogyan folytatnak kiszorított helyzetben emberfeletti küzdelmet államosított kolostoraikért, amelyeket vagy teljesen elvettek (Vajdahunyad), vagy amelyekben évtizedekig csak megtűrtekként élhettek, egy-két szobát hagyva meg számukra (Csíksomlyó, Kolozsvár). Vajdahunyadi éveire P. Albert így emlékezik: „Hunyadon nem a rendházban laktam, hanem a kápolnában. A kápolnának az első részét elfalazták, ahol az oltár volt, s ott jó kicsi szoba jött létre, de ott volt az oltár is, s volt két ágy, és én ott laktam. S a főnököm, Valérián atya a sekrestyében. 23 évig a sekrestyében lakott.”²¹

A kommunizmus éveinek heroikus, de a beszélők által nem heroizált küzdelme – úgy tűnik – 1989-ben véget ért, és győzött Szent Ferenc, valamint az erdélyi ferencesek szelleme a gubbiói farkasra emlékeztető szekusok ember-, vallás- és kultúraellenes világán. Hatalmukat azonban más erők vették át. *A Magára talál a rend* című fejezet olvasatunkban arról ad hírt, hogy miként tud az erdélyi rendtartomány megküzdeni a kommunizmus bukása utáni időszak új kihívásaival. Túlélte az őt kihalásra szánt kommunizmust, ám a 40 év hatásait mind a mai napig nem tudta kiheverni. P. Barnabás, P. Albert, P. Domokos és P. József visszapillantásai a rendszerváltás utáni időszak legégetőbb feladatairól beszélnek: a kolostorok, a volt ferences épületek visszaszerzésének nehézségeiről, a visszacapott kolostorok restaurálásának, újraépítésének embert próbáló munkálatairól, a károk helyreállításáról. A károk

helyreállításáról szellemi értelemben is: az utánpótlás megszervezéséről – a '90-es években hogyan és miért jöttek a fiatalok, vannak-e hivatások. Úgy tűnik, a kommunizmusnak vége, de az erőfeszítések a rendszerváltást követően is folytatódnak: az erdélyi ferenceseknek tovább kell küzdeniük, most már ismét fiatalosan, fiatalokkal. Jöttek ugyanis fiatalok a rendbe²², akik hallgatva az isteni szóra, a ferences életmódot választották, igent mondva arra az erdélyi ferencességre is, amely hagyomány és mentalitás: amelynek a neve küzdeni akarás, elhivatottság, és amely ennek a könyvnek a lapjairól is sugárzik.

A lelki-fizikai nehézségeket, a nyomorúságos körülményeket megszólaltató kistörténetek könyve, Sarány István *Erdélyi Fioretije* ugyanis nemcsak azért megrendítő a ma olvasója számára, mert megmutatja egy embertelen kor agyamosott rendszerének és rendszerembereinek gátlástalanságát, hanem azért, mert azt is megmutatja – és főként ezt mutatja meg –, hogy a mérhetetlen testi szenvedést, lelki terrort hogyan hatja át a Szent Ferenc-i derű, a hit, a köteleesség- és a hivatástudat. P. Barnabás emlékeiben például a teológia elvételének híre így él: „Csak a testünkön keresztül! Ha végigtaposnak bennünket, ha meglőnek, ha megölnek, akkor elmegyünk, de csak az erőszaknak engedve hagyjuk itt a teológiát.”²³ P. Albert lelki frissességét, üde szellemét, a rend iránti elkötelezettségét és szilárd hivatástudatát idézik az alábbi részletek: „Bementem Désre, s ott Benedek Fidél atya volt, hosszasan, az egész elnyomás alatt szinte ő volt a tartományfőnök, s kérdezte: mit akarsz? Mondom: Főatya, szeretnék tanulni. De hát nem látod, hogy kényszerlakhelyen vagyunk, vállalod velünk? Mondom, nem bánom, akármit, ha szíjat vágnak a hátamból, csak tanulhassak. De nem volt hol lakni, mert a kolostornak csak az egyik részébe volt ez a csoport ferences berakva...”; „A hivatásomat nagyon szerettem, és soha nem bántam, akármilyen nehéz volt, akármilyen szegénység volt, akárhova osztottak be, soha nem bántam meg, s most is, ha újra kellene, ezt kezdeném.”²⁴

A ferences rend egykori és néhány, még ma is élő tagjának magatartásán keresztül arra kapunk példát, hogy határhelyzetben, hitet próbára tevő időkben hogyan lehet nemet mondani az igazságtal-

22 Ha nem is sokan, és ha van is lemorzsolódás, de 1990-től a mai napig (2010) folyamatosan érkeznek fiatalok a ferences rendbe, akik a kontinuitást biztosítják.

23 I. m. 26.

24 I. m. 50., 115.

lanságra, hogyan lehet jó, érvényes válaszokat adni, hátrányból, kiszorítottságból értéket teremteni – Erdélyi Fiorettit. P. József megadja, hogy mi ennek a magatartásnak a magyarázata, ennek az értékteremtésnek a kulcsa, egyben emberi hitvallását és a jövő nemzedéknek szóló útmutatását is megfogalmazva: „Csakis a hivatástudat adott erőt a sok nehézség átvészeléséhez. Mert olyan erős volt a hivatástudat, hogy mi a Szent Ferenc-rendben akarunk Istennek szolgálni, hogy attól még a vértanúság árán se tágítunk.”²⁵ Ez a tudat, az isteni gondviselésbe vetett hit értethette meg velük, és értetheti meg velünk, olvasókkal, hogy – Köves Gyurihoz, Kertész Imre *Sorstalanság* című regényének főszereplőjéhez hasonlóan, aki a lágerek boldogságáról beszél²⁶ – a kötet ferences szerzeteseinek mindegyike számára mit jelentett megélni az elnyomás nehéz éveiben a boldogságot, és mit jelent utólag is fontosnak érezni a boldog pillanatokot. P. Barnabás írja, hogy élete legboldogabb éve az volt, amikor 1945-ben, hazatérve a háború borzalmaiból, Miházán elkezdhetette a noviciátust: „(...) életem legboldogabb időszaka volt a noviciátus (...), mert tele voltam idealizmussal, és mert az a ferences szellem annyira élt bennem (...)”²⁷ Ugyancsak az elnyomás éveinek boldogságáról beszél P. József is. Titokban történt pappá szentelésével kapcsolatban írja: „(...) azt mondtuk, immár vihetnek Szibériába is, már fel vagyunk szentelve, nem számít semmi. Ez volt magunk közt a vélemény. Talán ez volt addigi életem legboldogabb karácsonya, mert akkor felszenteltek.”²⁸

Sarány István kiváló munkájának és szerkesztői megoldásának köszönhetően a könyv a fentiekben körvonalazódó értékeket, emberi magatartást hitelesen láttatja. Azoknak, akik ismerték vagy ismerik a kötet szereplőit²⁹, könnyű dolguk van, ami a hitelesség kérdését illeti, hiszen a személyes érintettség okán olvasatuk szubjektívebb, és így a könyvben olvasható szövegek a megszólalókról már korábban kialakított képet mintegy megerősítik, alátámasztják. Annak alapján, ahogyan fogalmaznak a szerzetesek, valósággal hallható a hangjuk. Ez a könyv azonban a mindenkori olvasónak szól, vagyis azoknak is, akik nem

25 I. m. 115.

26 Köves Gyuri a következőket mondja: „Hisz még ott, a kémények mellett is volt a kínok szünetében valami, ami a boldogsághoz hasonlított. Mindenki csak a viszontagságokról, a »borzalmakról« kérdez: holott az én számomra tán ez az élmény marad a legemlékezetesebb.”

27 I. m. 18.

28 I. m. 63–64.

29 Alulírott is ezek közé tartozik.

ismerik, vagy nem ismerték a pátereket, és meggyőződésünk, hogy azoknak is hiteles a kötetben érvényesülő értékrend. Ennek markáns felmutatása pedig az interjúkészítő és szerkesztő, Sarány István érdeme. A visszaemlékezők szövegét ugyanis meghagyta élőbeszédszerűségükben, és a szövegmozaikokat úgy rendezte el, hogy ugyanarról a témáról, kérdésről szólva a szerzetesek véleménye, saját történeteik kiegészítik egymást, párbeszédet folytatnak egymással, kiemelve egy-egy esemény vagy szellemi érték fontosságát. A legtöbb, amit egy szerzetesi, testvéri közösség elérhet: hogy úgy szólnak a maguk egyéni belső (lelki) és külső útjáról, hogy – mint egy családban – mindig tudnak egymásról, ismerik egymást és egymás igényeit, gondjait, népük hétköznapijait és problémáit. Ebből az önismeretből, az egymás és mások iránti empátiából, illetve az egész könyvben átütő erejű bizalomból, valamint az isteni gondviselésbe vetett hitből eredeztethető a humor, amely hozzátartozik a ferencesek létszemléletéhez. Nem lehet megrendültség nélkül olvasni az alábbi sorokat. P. Albert írja Somlyóra kerülésével kapcsolatban: „Hogy mit jelentett házfőnök lenni Somlyón? Megmondom, mi volt a titka: József atya irányított, én gyengébb voltam. Azt is írta, mikor szó volt róla, hogy kell menni melléje, mert Balázs atya már beteg volt, s kérezett el onnan, és én azt írtam, hogy nem merek oda bemenni, mert az a nagy templom, s én ilyen kicsi csükpük ember. (...) S azt írta József: gyere csak nyugodtan, mert irányítlak. Később mondtam neki: ugye, milyen nehéz irányítani? De tényleg, ő ott volt sokáig, tudott mindent, úgyhogy nem volt nehéz nekem. Nem volt nehéz. Mindent tudott, hogy mi hogy megy. S akkor nem volt gond, csináltuk mi ketten. Úgy összenőttünk mi, hogy egymás tudta nélkül semmit nem csináltunk.”³⁰

Csiksomlyó többször előfordul a kötet szereplőinek beszédében. Bátran állíthatjuk, hogy a mindenkori idők erdélyi ferences szerzete-seinek abszolút érték, tájékozódási pont, a rendtartomány súlypontja. A Csiksomlyóról szóló vallomások legfrappánsabbját talán P. Albert fogalmazza meg mind a saját, mind a rendtartomány szempontjából: „(...) aki Somlyón nem érzi jól magát, annak a fejével baj kell legyen”, majd hozzáteszi: „(...) mi, a ferencesek Somlyó nélkül nem tudnánk élni itt, Erdélyben”.³¹ Tegyük hozzá: Csiksomlyó sem lett volna, és nem lenne az, ami a ferencesek nélkül – sem a jelenben, sem a jövőben. Erdély, Erdély kultúrája, oktatása, könyvkiadása és ezek története nem

30 I. m. 108.

31 I. m. 100., 111.

lenne teljes; katolikus népének vallási lelkülete még ilyen sem lenne nélkülük. Jelenlétük lelki-szellemi igény, amelynek mindig meg akartak és meg is feleltek az erdélyi ferencesek. Ez a törekvés fogalmazódik meg P. Domokosnál is: „Hát ezek lennének, Isten segítségével, a vágyaink, az elgondolásaink, hogy annak a népnek, a mi népünknek, amelyből jöttünk, és amelyhez hasonlóan küldetésünk van, el tudjuk vinni az evangéliumot, azt az isteni üzenetet, azt az örömhírt, ami lelkileg fölemeli őket, ami értelmet, célt ad az életüknek. Ami megfogalmazza, hogy miért vagyunk a földön.”³² Ennek a szellemiségnek, mentalitásnak, világlátásnak, hitnek a fel- és megismeréséért érdemes elolvasni Sarány István könyvét, amely – meggyőződésünk – szakmai vonatkozásban is nagy mértékben hozzájárul majd annak a hiánynak a pótlásához, amelyet a kötet anyagát tudományos összefüggésbe helyező záró tanulmányában Vincze Gábor megfogalmaz.³³ egy még hiányzó, de szükségszerű átfogó munkának a megírásához, amely az erdélyi magyar egyházak második világháború utáni történetét fogja tartalmazni.



Márton Ildikó

32 I. m. 109.

33 Vincze Gábor: *A magyar egyházakkal szembeni retorziók a második világháború utáni Romániában.* 119–131.

Czégényi Dóra

A MAGYAR NÉPI KULTÚRÁRA VONATKOZÓ TUDÁS MINT OKTATÁSI SEGÉDANYAG¹

Közel tíz éve, a bukaresti *Romániai Magyar Szó* 1999. november 24-i számában, *Néprajz szakra felvételizők figyelmébe* címmel, a következő hír látott napvilágot: „Az Erdélyi Tankönyvtanács kiadásában 300 példányban megjelent a Magyar népi kultúra című tankönyv /Kolozsvár, 1999/, mely mindenekelőtt a középiskolai oktatás számára készült. A tankönyv szerzői a Babeş-Bolyai Tudományegyetem Magyar Nyelv és Kultúra Tanszékének tanárai. Mivel a jövő egyetemi tanévtől kezdődően a néprajz szakra felvételizők számára ez a tankönyv előreláthatóan kötelező vizsgaanyag lesz, kíváncsian volna, ha a magyar nyelvű iskolák könyvtárai beszereznék a kézikönyvet.” Az, hogy 2000-ben az Erdélyi Tankönyvtanács sokszorosító műhelyéből újabb 600 példány került forgalomba, a szűk szakmai közösség számára bírt hírértékkel. Magát a tankönyv megjelenését, illetve azt, hogy 2001-ben egy, a tankönyvet szervesen kiegészítő *Szöveggyűjtemény* is kikerült a nyomdából, Szabó Árpád Tőhötöm, fiatal erdélyi néprajzkutató vélte említésre méltónak.²

Az Erdélyi Tankönyvtanács egyik kezdeményezőjeként is számontartott Péntek János véleménye szerint: „A tankönyv az a műfaj, amelyet nem elég megírni, meg is kell csinálni: meg kell szerkeszteni, ki is kell adni. Alapvető az igényes szaklektorálás, amelynek föltétlenül szaknyelvi lektorálásnak is kell lennie, továbbá a szakszerkesztés, az igényes technikai kivitelezés.”³ E két összetartozó néprajzi kiadványt Péntek János lektorálta.

A középiskolai tankönyvformátumról lemondó, és a szélesebb olvasóközönséget megcélzó újabb kiadás bemutatásának nem célja az

1 KESZEG Vilmos (szerk.): *Magyar népi kultúra. Alapfogalmak. Folklór. Anyagi kultúra*. Tankönyv. Második, javított kiadás. Kolozsvár, 2008, Ábel Kiadó. 352 o. *Szöveggyűjtemény a Magyar népi kultúra című tankönyvhöz*. Összeállította GAZDA Klára – KESZEG Vilmos – POZSONY Ferenc – TÁNCZOS Vilmos. Kolozsvár, 2008, Ábel Kiadó. 410 o.

[Mindkét könyv készítését a Szülőföld Alap Iroda, megjelenésüket a Magyar Köztársaság Oktatási és Kulturális Minisztériuma támogatta.]

2 SZABÓ Á. Tőhötöm: A magyar nyelvű néprajzi felsőoktatás, kutatás és muzeológia Romániában. In KEMENYFI Róbert (szerk.): *Néprajzi Látóhatár*, XII. évf. 1–2. Debrecen, 2003, Györffy István Néprajzi Egyesület. 83–115.

3 PÉNTEK János: A tankönyvírás csapdái és dilemmái. In *Korunk*, III. évfolyam, IX/9. 1998. szeptember.

elmúlt esztendő „recenzióhiányát” pótolni, ahogyan a tankönyvvértékelés kötött kérdéscsoportjait sem mereven követni. A tudományos-szakmai, a pedagógiai és pszichológiai, a tankönyvet használó tanulókra vonatkozó, a nyelvi-kommunikációs, valamint a könyvkötészeti-kivitelezési szempontsor és kérdéscsoport mindegyikének megválaszolása megbontaná a recenzió műfaji kereteit. Az, hogy a tudományos-szakmai szempontsor érvényesítése jelen esetben meghatározó(bb), nem jelenti azt, hogy egy tankönyvismertetés a többit nélkülözheti, de Pléh Csabát idézve: „...a tudni mit és a tudni hogyan viszonya a könyvhöz (...) igazán feszítő intellektuális kérdés”.

A két kötet anyagát összeállító munkacsoport tagjai az erdélyi tudományosság és a kolozsvári egyetemi oktatás szervezésében egyaránt fontos munkát vállaló néprajzkutatók. Demény István Pál, a Román Tudományos Akadémia kolozsvári Folklór Intézetének főállású kutatójaként, a Babeş-Bolyai Tudományegyetem akkori Magyar Nyelv és Kultúra Tanszékének óraadó tanáráként, 1990-től a finnugor népek folklórjáról tartott összehasonlító jellegű népköltészeti előadássorozatot. A *Tankönyv* társszerzőjeként széles körű tájékozottsággal, a középkori krónikákkal és népballadákkal való szövegegyezéseket is tárgyalva, szigorú módszerességgel összpontosított a szóbeli hősi epikára, valamint a népdalokra, amelyeknek rendszerezésére, értelmezésére, példázására is sort kerített. Gazda Klára, a tárgyi néprajz, a díszítőművészet, a népi ornamentika, a népviselet és a gazdálkodás erdélyi kutatójaként a *Tankönyv* anyagi kultúra fejezetének, s a gyermekkor legszakavatottabb kutatójaként – esztelneki monográfiája (*Gyermekvilág Esztelneken*. Bukarest, 1980, Kriterion) magyar nyelvterületen mind a mai napig egyedül áll a kisgyermeket s a felnövekvő fiatalokat összes tevékenységeikkel tárgyaló választó néprajzi kutatásban – a gyermekfolklór alfejezet szerzője. Keszeg Vilmos, akinek kutatási területe a narratológia, a vilásképek, valamint az írás- és olvasásszokások, a *Tankönyv* szerkesztőjeként az erdélyi magyar folklorisztika elméleti, fogalmi, módszertani megújítását is tükröző bevezető fejezet, valamint a műfajiság kérdéskörét, az egyes folklórműfajokat és a hiedelmeket tárgyaló részek szerzője. Pozsony Ferenc több tíz éves tereptapasztalattal, kutatómunkája nyomán árnyalt szintézissel járult hozzá a *Tankönyv* megírásához és a *Szöveggyűjtemény* összeállításához. Kutatási területeként van számontartva a moldvai csángók népköltészete, társadalma

és identitása, az erdélyi szászok társadalomszerkezete és népszokásai, az erdélyi magyar szórványközösségek családszerkezete, az interetnikus kapcsolatok és a cigány közösségek. Annak ellenére, hogy a tudományág szakértőjeként a *Tankönyv*ben nem tér ki a társadalomnéprajz kérdéseire, az utóbbi években végbemenő kulturális és társadalmi átalakulások jellemzőit is bemutató és értelmező *Népszokások* fejezet szerzőjeként, érinti az identitásbeli sajátosságokat, valamint a társadalomszerveződésben bekövetkezett változásokat. Tánczos Vilmost, a *Tankönyv* népi vallásosságot tárgyaló fejezetének szerzőjét, kutatóként a hagyományos népi kultúra szimbólumvilága és ennek elméleti megközelítési lehetőségei foglalkoztatják. Fő kutatási területe a népi vallásosság, mindenekelőtt a moldvai csángók szakrális kultúrájának vizsgálata. Legbehatóbban a moldvai csángó folklór szakrális műfajaival, azon belül pedig az archaikus apokrif népi imádságok gyűjtésével és értelmezésével foglalkozik.

„A szerzők mindenike kutatója is a népi kultúrának”, olvasható az *Ajánlás* soraiban. A *Tankönyv*nek a fentebb felsoroltakból (is) származtatható két szembetűnő sajátosságát, hogy kutató és oktató szakemberek állították össze, ahogy a szerkesztő Keszeg Vilmos is hangsúlyozza: „...olykor egyéni reflexiók, tapasztalatok is beépültek a szövegbe, illetve az egyes fejezetek terjedelme olykor aránytalanul eltérő.” Lévéen a társszerzők mindegyike saját kutatási területeinek, témáinak szakavatott ismerője, az egyéni reflexiók és tapasztalatok beépítése a kötet vitathatatlan érdeme. Ez a ténszerűség, illetve az, hogy a *Tankönyv*be szerkesztett mondanivaló egy része előadásokból, a hallgatókkal való interakciókból szűrődött le az oktatási munka során, a terjedelmi eltérések magyarázatát is felkínálja. Így konfrontálódik folyamatosan a tudományos szempont, még a legelméletibb alfejezetekben is, a hétköznapi, gyakorlatiasabb ember- és kultúraismerettel. Ugyanakkor, a Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék munkatársainak az elmúlt két évben megjelent egyetemi jegyzetei⁴ mind a közvetlenül érintettek, mind az érdeklődők számára lehetővé teszik a további szakirányú tájékozódást.

4 A sorozatban – *Néprajzi egyetemi jegyzetek* – a Kriza János Néprajzi Társaság és a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem Magyar Néprajz és Antropológia Tanszékének közös kiadásaként a néprajz szakos egyetemi hallgatóknak készült tankönyvek közül ezidáig három jelent meg: POZSONY Ferenc: *Erdélyi népszokások*. /Néprajzi egyetemi jegyzetek 1./Kolozsvár, 2006 KJNT–BBTE. Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék; TÁNCZOS Vilmos: *Folklórszimbólumok*. /Néprajzi

Az *Ajánlásban* megválaszolásra kerülnek a legfontosabb kérdések, amelyek egy néprajzi tankönyv kapcsán felvethetők: *mi a tárgy, kihez szól, illetve melyek a hiányosságai*. A népi kultúrával kapcsolatos tudás első hazai magyar nyelvű összefoglalásaként, az általános érdeklődésen túl, a néprajz szakra készülő középiskolás tanulókhoz és a bölcsészkar elsőéves hallgatóihoz szól, de „*segédeszköz azok számára is, akik valamilyen szinten és céllal oktatják a népi kultúrát*”. A szerkesztő kihangsúlyozza, hogy: „*Kötetünk jelenlegi formájában az anyagi műveltségnek csak egyes aspektusait tárgyalja, és nem tér ki a társadalomnéprajz kérdéseire*”, de a négy fejezetből álló *Tankönyv*, az alcímében megjelöltek – *Alapfogalmak. Folklor. Anyagi kultúra* – tiszteletbentartásával úgy fedi le a folklór és az anyagi kultúra területét, hogy az alapfogalmakat taglaló első fejezet és a kötetzáró *Könyvészet* hozzásegíti az olvasót egy teljesebb, általános tájékozódáshoz.

Az első fejezet – *Alapfogalmak. A kutatás története és tárgya* (5–21. o.) – a kultúra, a nép és a népi kultúra árnyalt, jól követhető szempontokat érvényesítő, gazdagon példázott fogalomértelmezésére vállalkozik, majd ok-okozatiság beágyazottságban ismerteti a népi kultúra felfedezéseként számontartott folyamatot. További alfejezet keretében a magyar folklórkutatás – terjedelmi okoknál fogva – vázlatos története olvasható, majd áttekinthetőséget célzóan, a bevallottan hagyományos tagolódást követve, a néprajztudomány ágai, kutatási tárgya és céljai kerülnek tárgyalásra. A fejezetzáró *Gondolatok a folklórgyűjtésről* című olvasmány a múltba forduló, partikuláris kutatási témákat kedvelő, hagyományos néprajztudomány kritikájaként is olvasható, amelyben Keszeg Vilmos a „*szemléleti fordulat következett be*”-aspektust hangsúlyozza. Konkrét példaanyaggal szemlélteti mindazt, amiről így vall: „...a folklórt nem kell megmenteni az őt létrehozó, éltető, használó társadalomtól. Miközben használják, az élő folklór nincs veszélyben. A változás, az alakulás természetes életformája a folklóralkotásoknak. (...) A használoktól »megmentett«, »megtisztított« *kultúra egy tudós kreációja.*” (19. o.) A köztudatban, a médiában élő, forgalmazódó előítéletek és tévedések dekonstrukciójára törekedve, a terep, a kutatás

egyetemi jegyzetek 2./ Kolozsvár, 2006, KJNT-BBTE. Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék; KESZEG Vilmos: *Alfabetizáció, írásszokások, populáris írásbeliség.* /Néprajzi egyetemi jegyzetek 3./ Kolozsvár, 2008, KJNT-BBTE. Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék.

és a téma kérdéskörét járja körül, mintegy előkészítve a második fejezet mondanivalóját is.

A *folklór* című második fejezet (37–185. o.) három általános, tájékoztató jellegű alfejezetét (*A folklór jellemzői*, *A folklór tagolódása*, *A folklór változása*) és két olvasmányát (*Írásszokások*, *az írás motivációi és funkciói*, *A változatképződés egy esete*) öt jól elkülönített témakör követi: *Műfajiság a folklórban*, *Gyermekfolklór*, *Népi vallásosság*, *A hiedelmek és A népszokások*.

A műfajiságot „nyelvi viselkedési szokásként” meghatározó és tárgyaló alfejezet a folklór általános pragmatikai, tartalmi, formai, stilisztikai lehetőségeinek áttekintését követően, a rendszerezhetőség és a változás alternatív lehetőségeit is vázolja. Külön alfejezet tárgyalja a szóbeli hősi epikát, a népballadát, a népmesét, az élettörténetet és önéletírást, az igaztörténetet, a népdalokat, az archaikus népi imát, a ráolvasást, az emlékverset és a feliratokat, következetesen szemléltetve azt, hogy: „A műfajok nem állnak ellen az élő kultúra átalakító törekvéseinek” (43. o.). A műfajok közötti, illetve a műfajon belüli koronkénti eltérések szemléltetésére kiválóan alkalmas táblázatok a műfajelemzés során érvényesíthető elemzési szempontokat is jól láttatják.

A *Gyermekfolklór* alfejezet (87–102. o.) hármas tagoltsága – *A csecsemő- és kisgyermekkor folklórja*, *A kiépülőben lévő gyermekközösség folklórja*, *A kiépült (gyermek)közösségek folklórja* – a gyermeki életkorhoz, nemekhez és játszócsoportokhoz igazodó játékféleségek sokszínűségét mutatja be, azok szinkretikusságát hangsúlyozva. A könnyen áttekinthető, jól strukturált, kiváló elméleti megalapozottságú mondanivalót gazdag és szemléletes példaanyag egészíti ki.

A *Népi vallásosság* alfejezetben (103–137. o.), a vallás fogalom-meghatározását követően, a funkcióik árnyalt értelmezésére és példázására, a nemzetközi szakirodalom beépítésével pedig az öt világvallás ismertetésére és értelmezésére kerül sor. A néprajz részterületeként értelmezett vallási néprajzot, és annak kutatási tárgyát, a népi vallásosságot ismertető alfejezet a hivatalos és a népi vallásosság viszonyát taglalja, majd *A szakrális világkép* alfejezetben az idő- és térszerkezet egységeiről, azok sajátosságos használatáról, jellegzetességeiről olvasható részletes ismertetés. *A népi vallásosság folklórműfajai* alfejezetben az ima, a ráolvasás, az átok, a kimondott szó megvalósulásába vetett hit megnyilvánulásaként definiálódik, és ismételten kihangsúlyozódik az,

hogy a vallásos népénekekkel, ponyvanyomtatványokkal és legendákkal együtt „*A népi vallásos tudat (...) számára a népi vallásosság cselekményei a hozzájuk társuló vallásos folklóralkotásokkal együtt egy funkcionális egységet alkotnak és egy rendszerben működnek*” (137. o.).

Analóg jelenséget, illetve nézetet hangsúlyoz a következő alfejezet is, *A hiedelmek* (138–158. o.), amely a tudomány és a hiedelem közötti merev határt kérdőjelezi meg: „*A gyakorlatban azonban ez az elhatárolás nem érvényesül. A vélekedés, a tudás és a hiedelem együttesen teszik lehetővé a világértelmezést*” (138. o.). A világkép és a hiedelem fogalomértelmezését követően a hiedelmek létrejöttének, valamint alkalmazásuk lélektani és gondolkodástörténeti okai sorolódnak fel, s mivel termelődésüket és fennmaradásukat funkciójuk motiválja, tárgyalásra kerülnek a hiedelmek funkciói is. A hiedelmek összefüggő rendszerét meghatározó mitikus és mágikus szemlélet értelmezése és példázása során Franz Boas, Bronislaw Malinowski, Mircea Eliade, Claude Lévi-Strauss mitikus gondolkodásról vallott álláspontja, majd a mágia alkalmazásának két módja, illetve két nagy ága is bemutatásra kerül. Mintegy ezt egészíti ki a mágiára vonatkozó olvasmány, amelyben egy Mezőség-szerte elterjedt szokáskör, a cseberbenezés releváns elemei és párhuzamai is értelmeződnek, valamint a jóslás alfejezet *A hiedelemlények hiedelmei* című olvasmánya, amely az egész alfejezethez hasonlóan, több szemléletes népi szövegrészlet idézésére is sort kerít, a hiedelemrendszer szerkezetén, a hiedelemkörök taglalásán és a hiedelemlények rövid ismertetésén túl, a magyar hiedelemrendszer, valamint a közel két évszázad óta folyó hiedelemkutatás történetiségét is hozzáférhetővé teszi az olvasó számára.

A népszokások (159–185. o.) című folklór alfejezet keretében a népszokások meghatározását és rövid kutatástörténetét a mítosz, rítus és ünnep fogalomtisztázása, majd a szokások osztályozása követi. Az emberi élet fordulópontjain élő szokások, a hétköznapi szokásai, a naptári év ünnepei, illetve a krízishelyzetekben élő szokások rendszer-szerűen, funkcionálisan és gazdagon példázva kerülnek bemutatásra. A szokások rendszerszerűségét hangsúlyozó alfejezet a szokásban részt vevő szubjektumokra, a szokásszövegekre, a kódokra, a tér- és időhasználati szabályokra, valamint a szokások pragmatikai megközelítésére reflektál, majd fejezetzáró olvasmányként egy erdélyi népszokás, az oltszakadáti kakaslövés elemzése olvasható, mintegy azt bizonyítva,

hogy „Egy néprajzi elemzés voltaképpen nem állhat csak az elemek pusztá felsorolásából, hanem azokat a struktúrákat is fel kell tárnia, amelyekben működnek, funkcionálnak” (173. o.).

Anyagi kultúra cím alatt a *Tankönyv* harmadik fejezete az anyagi műveltségről, az anyagi kultúra alakulásáról, majd a javak megszerzésére irányuló tevékenységről, a gazdálkodásról, a fogyasztási javak kultúrájáról, a táplálkozás- és öltözködéskultúráról, majd legvégül a népművészetről kínál átfogó képet. A három alfejezet a tárgyi néprajz központi kérdései közül a felsoroltakkal foglalkozik részletesen. A *Tankönyv* legszemléltetettebb, azaz leggazdagabb képanyagot tartalmazó fejezetében Gazda Klára ismételten kihangsúlyozza, hogy: „Az ember komplex lény: anyagi, szellemi és társadalmi kultúrája szerves egészet alkot”. Példaértékűen szemlélteti e nézet alkalmazhatóságát, amikor az anyagi kultúra történeti vázlatát követően a gazdálkodás formáit, az étkezési kultúra társadalmi beágyazottságát és a viseletet a maga komplex funkciórendszerével együtt mutatja be. A szerző külön kitér arra is, hogy milyen többletjelentéssel, szimbolikus tartalommal látja el a kultúra a tárgyelemeket.

A *Tankönyv* fejezetenkénti, alfejezetenkénti tagolását követi a negyedik szerkezeti egységként szerepeltetett *Könyvészet*. A témaorientáltan tömbösített hazai és nemzetközi szakirodalmi tételek, a korábbi fejezetek elméleti háttéréül is szolgálva, az azokban megfogalmazott tudástartalmakat egészítik ki. „...kötetünk kérdésfelvetésével és bibliográfiái vonatkozásaival a bölcsészkar elsőéves hallgatóihoz is szól”, írja Keszeg Vilmos még az *Ajánlásban*. A *Tankönyvben* mindvégig következetesen szerepeltetett kérdések és feladatok kettős célt szolgálnak: „a fogalmakkal való operálásra ösztönöznek, valamint az olvasó környezetének kultúrájára irányítják a figyelmet”. Valóban, általuk az új értelmezésű tankönyv a diák mindennapos, az ő gondolatvilágát, megélt társadalmi tapasztalatát figyelembe vevő, hasznos, a társadalomba való beilleszkedését, az abban való sikeres közlekedését szolgáló információhordozóként is tételeződik.

Mint ilyen, a kolozsvári BBTE Bölcsészkarán az 1990–1991-es tanévtől újrainduló néprajz szakos képzés oktatási segédkönyveként tételeződik. Ugyanakkor, arra tett kísérlet, hogy az ön- és a honismereti mozgalom mellett a néprajzot szaktudományként építse be a köztudatba. Amellett, hogy a magyar néprajz első kézikönyv formátumú

összefoglalásának, a négykötetes *Magyarság néprajzának*, a *Magyar Néprajzi Lexikonnak*, majd az arra alapozó későbbi, nyolckötetes *Magyar néprajznak* az eredményeivel is szinkronban áll, a *Tankönyv* használhatóságát az is növeli, hogy minden jelenséget erdélyi szöveg-, szokás-, illusztráció-példával szemléltet. A kötet rendszerszerűségével, a következetes fogalmi nyelv alkalmazásával az első olyan erdélyi eredmény, amely az eddig tankönyvként használt kiadványok (pl. az *Apáról fiúra*, *Ágas-bogas fa*, *A magyar folklór*) sorát eredetien gyarapítja, illetve egészíti ki, hiszen a népi kultúrára vonatkozó tudás ilyesfajta típusú leírására viszonylag ritkán kerül sor.

Nyilvánvaló, nemcsak a diákok forgathatják haszonnal, hanem bárki, aki érdeklődik a téma iránt. Ehhez nem is szükséges az egész könyvet elolvasni, csak a kívánt fejezeteket, mivel a könyv felépítése moduláris, azaz az egyes témakörök önmagukban is megállják a helyüket, kerek egészet alkotnak. Kötetzáró, többnyire a székelyföldi, illetve gyimesi tájat és embert illusztráló képmellékletként Aladics Zoltán és Josef Fischer által az 1930–40-es években készített tíz fekete-fehér fénykép került közlésre.

A *Tankönyvet* a két részre tagolódó *Szöveggyűjtemény* egészíti ki. Az első rész *Népköltészet* cím alatt műfajok szerint csoportosított folklór-szövegeket tesz hozzáférhetővé. A tizenkét népballada és a kilenc népmese teljes szövege mellett Győri Klára és Kocsis Rózsi népi önéletírásából szerepelnek szemelvények, de olvashatók archaikus imádságok, ráolvasások, emlékversek, sírfeliratok, valamint a szokásköltészet gazdag repertoárjából újévi énekek, mondókák, aratóénekek és aprószentek napi vers is. A szövegközlések, illetve azok pontos adatolása mellett külön figyelmet érdemel, hogy – a *Szöveggyűjtemény* összeállításában közreműködő négy szakember koncepcióját is tükrözve – a román, szász, cigány népköltészet egy-egy darabja együtt szerepel a magyar folklórszövegekkel.

Írások a népi kultúráról cím alatt, a népi alkotások tömbjét követő második részben, harminc szakirodalmi szemelvény szerepel, amelyek elé Kriza János 19. századi népköltési gyűjteményének, a *Vadrózsáknak* az 1862. december 27-én, Kolozsváron keltezett „Előszó”-ja szerkesztődött be. A népi kultúra különböző aspektusait taglaló írásokból felkínált ízelítő, az együvé válogatás révén, egyrészt azok „viszonylag nehezen

hozzáférhető” aspektusát számolja fel, másrészt a magyar és nemzetközi szerzők (Balassa Iván, Balogh Jolán, Pjotr Grigorevics Bogatirjov, Csupor István, Edward Shils, Elman R. Service, Fél Edit, Földes László, Gunda Béla, Györffy György, Hajdú Péter, Hofer Tamás, Hoppál Mihály, K. Csilléry Klára, Kisbán Eszter, Kós Károly, Kósa László, Lükő Gábor, Mohay Tamás, Németh Imre, Niedermüller Péter, Ortutay Gyula, Salamon Anikó, Szemerkenyi Ágnes) tanulmányai, kötetsszerkezetileg is a *Tankönyvben* megfogalmazottakhoz társítva, tájékozódást, illetve továbbgondolási lehetőséget kínálnak.

A *Szöveggyűjtemény* képmelléklete a képi hagyományörzés „tudni mit” és „tudni hogyan”-ját szemlélteti. A kötetzáró tizenhat néprajzi tárgyú fénykép a kolozsvári származású Korniss Péter fotóriporter munkái. A hagyományos népi életforma és kultúra megörökítéseként, és az átalakulás folyamatának dokumentumaként egyaránt értelmezhető képek a sztereotípiáktól mentes tényrögzítés szemléletes példái.

Mivel a szerzők úgy tudnak világos elemzők, új értékek felmutatói lenni, hogy a két szakkiadvány konkrét anyagon mutatja be, mit is jelent az értelmesen alkalmazott tudás a népi kultúra természetének, és az ebből fakadó működésének megértésében, reméljük, a *Magyar népi kultúra* című tankönyv és szöveggyűjtemény megtalálja a népi kultúra iránt érdeklődő népesebb olvasóközönségét is.



Ádám Gyula

OLVASÓLÁMPA

*A KINT IS, BENT IS MUNKÁLÓ HÓHÉR*¹

Na végre, sóhajt fel megkönnyebbülten az ember, amikor becsukja és leteszi a kezéből Tompa Andrea nemrégiben megjelent regényét. Mert rossz tapasztalatai vannak (voltak) az elmúlt jó néhány évből; mert egy-két, a valamikori sötét évtizedekről szóló – hiteltelen –, hatásvadász, titokban kifele, az olvasóra sandító, mutáló hangú, „kitörött nyelvű”, „erdélyi” tematikájú „művel” találkozott az utóbbi időben. Persze, egyrészt hálás dolog a közelmúlttal, az úgynevezett „aranykorral” foglalkozni, azt az abszurd, embertelen korszakot megidézni; másrészt meg veszélyes „terep” is, hiszen még annyira elevenen ott él az emberekben, bennünk, akiknek „volt szerencsénk” azokban az évtizedekben élni, és éppen a nyolcvanas években kamaszodni és felcseperedni.

Tompa Andrea, hála istennek, sikeresen elkerülte ezeket a veszélyeket, és egy olyan könyvet tett le az asztalra, amelyet aligha kerülhetünk meg ezentúl, amikor az illető korszakkal foglalkozó munkákról szólunk.

Kolozsvár-regény, egy kamaszodó lány és a lány családjának a története egyes szám harmadik személyben elbeszélve – azokból a sötét nyolcvanas évekből. Valóságos élveboncolás, kíméletlen szembenézés, számbavétel a regény harmincnyolc, novellisztikusan tagolt története. Tulajdonképpen harmincnyolc (drámai) monológ, dokumentáló alapos-sággal megteremtett sokszólamú óriásmondat, hosszúmondat a diktatúráról, és a „félfülű hóhér”, a „Kárpátok géniusza” diktatúrájában való lehetetlen, abszurd létezésről – és magáról a túlélésről. Fejlődés- és családregegy, korrajz, és már-már hátborzongató, kegyetlenségig elmenő, sokszálú, gazdagon szőtt történet egy családról, át meg átvázlatva, átítatva a különböző történelmi megpróbáltatásokkal, eseményekkel. Arról, hogy abban a sivárságban, szabadsághiányban, teljes kiszolgáltatottságban hogyan élte túl, vagy „nem élte túl” ez a család azokat az évtizedeket. Nos, erről szólnak ezek a történetek, ezek a sajátosan Tompa Andreás hosszúmondatok, amelyekben szinte egy szuszra mond el egy-egy eseményt, amely elbeszélésből aztán újabb rövid történetek ágazódnak jobbra-balra el, és ezekből is újabb kicsi sztorik kerekednek. Leüt egy alaphangot, s a főtéma mentén, mintegy búvópatakszerűen

1 Tompa Andrea: *A hóhér háza*. Kalligram, Pozsony, 2010.

elkalandozik, elejt egy-egy mellékszálát, hogy később újra felvegye azokat, majd újra és újra visszatérjen a fősodorhoz, és a végén ügyesen lekerekítse, berekessze az egészet. Kitűnően megkomponált, nagyszerűen végigvezetett dallam, lüktető, pulzáló ritmus, magával sodró cselekmény és esemény sor.

A szürke vászonborítású személyazonossági, a bulletin ideje, a kékhasúnak nevezett papír, százezeres kora ez, amiből olyan kevés volt akkoriban, de minek is lett volna, hiszen alig lehetett kapni valamit is az üzletekben. A család a szellőztetőbe kötött, fával fűtött öntöttvas kályhák körül szorong a blokkoknak nevezett betonlakásokban, és zajlik az élet körülötte. Kitelepedők és tovább kínlódó ott maradók, alkoholba menekülő apák és a terhet vivő, vállaló autoriter nők, akik a férfiak helyett is férfiak kell legyenek. Barátságok és perpatvarok, családi drámák és tönkremenő emberi kapcsolatok.

Tompa Andrea regénybeli kellékei, tárgyai, eseményei, a mű egész szüzséje, díszletei – tudjuk – valóságosak (voltak), ám művének legnagyobb erénye nem ebben rejlik, hanem abban, hogy elhiszem neki, hogy el tudja velem, az olvasóval fogadtatni, hitetni a „fiktív” regénybeli valóságot. Nem is az az érdekes, hogy ezek az események megtörténtek, vagy nem történtek meg, vagy megtörténhetek volna, hanem az, ahogy mindezeket fikciós anyaggá, regénnyé gyúrja, alakítja.

A Petőfi utcában levő egykori kolozsvári hóhér háza pedig csak a múltból itt maradt, félelmet keltő rekvizitum a könyvben, mert az igazi hóhér itt egyszerre kintről és bentről is végzi áldatlan tevékenységét: kívülről, C. főtitkár elvtárs legsötétebb diktatúrájában; és belülről, a bennünk, az emberi testben lakó, emberi viszonyainkat és mi magunkat is kikezdő, felszámoló hóhér képében. (*Fekete Vince*)

MARCUS AURELIUS: ELMÉLKEDÉSEK²

Van az úgy, hogy az embernek egyéb sem jár a fejében, csak a napi nyavalyák, a közköltség, a kis és nagy kudarcok, a család, a munkahely, s úgy általában, amiről azt hisszük, ez maga az élet. Hogy milyen élet, abba ne menjünk bele.

Illetve dehogynem. Mert ilyenkor jó elővenni Marcus Aureliust. Vagy Senecát. Vagy Epiktétoszt. A sztoikusok bármelyikét. De mi most maradjunk Marcus Aureliusnál, és fő munkájánál, az *Elmélkedéseknél*.

Már ez önmagában, hogy „fő munkája”... De egy sztoikusnál ez megengedett. Mellékesen a Római Birodalom legnagyobb, leghumánusabb császára. Kiterjedésében az ő idején volt legnagyobb a birodalom. És béke volt a birodalomban: mert folyamatosan nyitva volt ugyan Janus temploma (a háborús hadviselés korabeli jelzése), de ezeket a harcokat nem a belországban vívták. Ott béke volt és bőség, és vallásszabadság, először és utoljára.

Az *Elmélkedések* egy emberfölötti hatalommal rendelkező, emberfölöttien bölcs ember halk szavú elmélkedései a világról. (Ennyit arról, hogy a hatalom korrumpál.)

Rövid, emészthető, emberi szóval szólott elmélkedések a világról. Nem szentenciák, bár annak is nevezhetnénk őket – de akkor éppen annak a sztoikus császárnak mondanánk ellent, aki elfogadta a római Pantheon mellett a Mithrász-kultuszt, sőt, a bimbózó kereszténységet is. Lenézte ugyan kicsit: de hát egy jó sztoikus olyan, mint manapság az unitáriusok: „Egy az Isten, s az se’ biztos”. Vagy több, de az se biztos. A kételkedés nem kétségbeesés.

Ha valaki éppen nem erkölcsnemesítési szándékkal olvassa ezt a könyvet, akkor is nagy élmény. Iszonyúan közeli és emberi lenyomata annak a világnak, ami nem is volt annyira távol. Mert tele van a hétköznappal, a hétköznapiak nyavalyáival, a sorok mögött ott a füst, a vér, a könny, a pompa, az emberi hiúság.

„Atyámnál megfigyeltem szelídségét és érett megfontolással formált ítéletehez való állhatatos ragaszkodását. (...) Lemondott a fiúkkal való szerelmeskedésről, egyenlőnek tartotta magát embertársaival, nem vette rossz néven, ha barátai nem jelentek meg asztalánál, vagy útjain esetleg nem kísérték el.”

Hát erre varrjon gombot a mai olvasó. Pedig nincs olyan távol ez a meghökkentő részlet a mai élettől... Csak másak voltak a társadalmi szokások.

„Senkivel sem történik olyasmi, aminek az elviselésére nem termett” – írja ugyanez a császár. És igen, ez visszaköszön mai napig minden vallás tanításából. Hogy beletörődés? Igen, az. Miért, a lázadásnak több értelme lenne?

A könyv – jó lenne tekercsben olvasni, szálkás, szép latin betűkkel, ahogyan azt Arrabonában írta a császár – rövid, didaktikus, autoritárius. Nem szépirodalom. De szép irodalom. Megvigasztal,

gondolkodásra késztet. Arra tanít, hogy egy szabályok nélküli világban az egyetlen méltó élet saját szabályaid szerint élni: de ahhoz következetesen. Ne légy igazságtalan, ne légy mohó, ne légy hűtlen. És ebben nagyjából minden benne van.

Jut eszembe: Arrabona, ahol Marcus Aurelius e könyvet írta, mai nevén Győr. Ha hiszünk a hely géniuszában, akkor ezt is jegyezzük meg.

Végezetül a könyv egyik legfontosabb mondata a sok közül:

„Egy dolog nyugtalanít: nehogy olyasmit tegyek, amit emberi alkatom nem akar, vagy ahogyan nem akarja, vagy amit most nem akar.”

Na ezen aztán lehet, és érdemes elmélkedni. (György Attila)

„KÖNNYES EGYSZERŰSÉG”

Vajon miért van az, hogy verseket olvasó emberként egyre kevésbé érdekelnek a versek, a verseskötetek viszont annál inkább? Vajon miért vagyok annyira büszke arra, hogy birtokomban van Dsida Jenő *Angyalok citeráján* című kötetének (ami szerintem a legjobb erdélyi magyar verseskötet!) egyik eredeti példánya? Ezek a kérdések azért fontosak számomra, mert a minap újraolvastam József Attila *Nagyon fáj*³ című kötetét. A kötet „paraméterei” valószínűleg mindenki számára ismerősek: 1936 karácsonyára adta ki Cserépfalvi Imre, hatalmas nekikészülődés után: „Igyekeztem a kötetet minél méltóbb köntösben nyilvánosságra hozni. Az adott helyzetben jelentős sikert nem reméltem, de azt joggal hittem, hogy néhány száz példányt eladunk, és ezáltal talán József Attila megoldja önmagában azt a belső válságot, amelybe sikertelensége és tragikus életkörülményei sodorták” – mondja Cserépfalvi. A kötet amúgy 36 verset (968 verssort) tartalmaz, és ez volt JA első „rendes” verseskötete (a többire ő gyűjtötte az előfizetőket, ő fizette ki a nyomdát stb.), de most nem ez a lényeg, hanem az, ami a könyv elolvasása után megmaradt bennem. Például:

– én bizony le fogom cserélni a *Levegőt!*, mondjuk, a *Temetés utánra*, nem mintha bajom lenne az „Emberek, nem vadak – / elmék vagyunk!”-kal, hanem egyszerűen azért, mert magánhasználatra sokkal aktuálisabb „szállóigéket” is találni JA-nál: „s hogy gyónjak, kávézni hívom / meg ismerőseim”; „megérdemled, hogy atyád a halál!”;

3 Budapest, é. n., Cserépfalvi.

„Elejtem képzelt fegyverem, / mit kovácsoltam harminc évig”; „Dolgaim is úgy hallgatják személyem, / mint bolond tanárt az üres padok” stb.;

– újfent megállapítom, hogy nincs az az isten, aki megszerettesse velem a „Kiben zokogva bolyong heves hűség”- vagy „Makacs elmúlás tolja a világot”-szerű sorokat, miközben „a főzelék fagyott szagá”-n (egyetlen hátradobott jelző miatt) órákig tudnék tűnődni;

– megállapítom továbbá, hogy milyen jól lehet dúdolni a *Ha a hold süt...* gyönyörű anapesztusait: „Kioson, kenyeret szel a konyha kövén / s majszolja riadtan a gyermek”;

– elborzadok a „látni ismét / lágy kedvesség” rímen (?), de elismeréssel adózok a „körbe forog / aligátorok”-nak, sőt, csámcsogok a „bajom / majom / nagyon / vakon / fajom” rímhalmazon;

– somolygok azon, hogy micsoda megerősítést kaphattak József Attilától az *én* szétjátszására felesküdt (irodalom)teoretikusok („nincs senkim, semmim. S mit úgy hivatam: én, / az sincsen. Utolsó morzsáit rágom, // amíg elkészül ez a költemény”), holott az irodalom élvezetében is a „könnyes egyszerűség” (JA: *Azt mondják*) volna a lényeg...

Mondom, egyre kevésbé érdekelnek a versek, és... fenntartanám most is ezt az állításomat, ha időközben rá nem jönnek, hogy a fentiekben mindvégig versekről/verssorokról beszéltem. Nem baj. Egyszer talán a verseskötetek is sorra kerülnek... (*Lövétei Lázár László*)

LÉLEKFÖLD⁴

Tibet, a rejtelmes és tiltott ország, mindig is izgatta az európaiak fantáziáját. A *tumo* (a titokzatosan gerjesztett belső tűz), a *rolang* (vagyis a tánc a halottal), a száguldó remeték és a csodatevő lámák jutnak többnyire a külföldiek eszébe róla. Nekünk, magyaroknak, még azt a földet is jelenti, ahova Kőrösi Csoma Sándor szeretett volna eljutni. Halála ebben megakadályozta, de az első tudományos igénnyel összeállított tibeti nyelvű szótár így is az ő nevéhez fűződik.

2006-ban négy tagú magyar csoport indult oda, útba ejtve Kínát és Belső-Mongóliát is, hogy jobban megismerje, tanulmányozza az ott élők kultúráját, nem utolsósorban a hagyományos népi gyógy módokat. Ennek a csoportnak tagja volt egy erdélyi is, a Maros megyei Bernád Ilona biogyógyász, aki úgy magyar vidékeken, mint számos idegen

4 Bernád Ilona: *Lélekföld (Tibet, Belső-Mongólia)*. Kovászna, 2008, Kőrösi Csoma Sándor Közművelődési Egyesület.

országban már addig is rendszeresen kutatta a növényeknek a népi emlékezet által megőrzött gyógyító erejét és a lassan feledésbe merülő ősi egészségmegőrző eljárásokat.

Ennek megfelelően könyve olyan útinapló, amely nemcsak a távolkeleti tájak, emberek, műemlékek iránt érdeklődők figyelmére tarthat számot, hanem azokéra is, akiket a magyar és közép-ázsiai népi gyógyászat párhuzamai érdekelnek. De számos hasonlóságra figyel fel Bernád Ilona a mongol és tibeti meg a magyar népművészet motívumkincse, vagy az ottani és itteni hagyományos gasztronómiák között is.

Viszont a keleti emberrel való találkozás vegyes érzelmekkel végződhet. Néhol jó volt látni, ahogy csoportosan végzik reggelente a *tajchi*-t, ezt a tornaszerű, testi-lelki felkészülést az új napra, és kellemes ismerkedés esett a nyílt utcán jelképes összegért gyögymasszázszt végző mesterrel is. De az ellenkezőjére is akadt példa. Megtörtént, hogy egy pekingi vendéglőben az elfogyasztott ebéd után az európai vendégnek jóval többet kellett fizetnie az étlapon szereplő árnál (körülvéve a fenyegető és gúnyos kiszolgálóktól), vagy a tibeti idegenvezető, miután bezsebelte a kialakudott gázsit, füttyült betartani az előre megbeszélt útitervet.

Repülő ide, internet oda, egy távoli utazás még ez esetben is kalandosnak bizonyult, amikor a váratlan események folyton beleszóltak az előre eltervezett útiprogramba, és az utazók az út végén a számos látni- és ízlelnivaló élménye mellett még bő emberismerettel is gyarapodtak. (*Molnár Vilmos*)



Bálint Zsigmond

A Székelyföld előfizetőinek és állandó támogatóinak névsora

Románia

MAGÁNSZEMÉLYEK

Dr. Ábrahám Áron – Csernáton
Abrán Tünde – Székelyudvarhely
Albert András – Székelyudvarhely
Albert Ernő – Sepsiszentgyörgy
András Enikő – Csíkszögöd
András György Dezső – Marosvásárhely
András Magdolna – Szentegyháza
Antal Árpád – Kolozsvár
Antal Attila – Csíkszereda
Antal Attila – Csíkszereda
Antal Dénes – Csíkmadaras
Antal Előd – Csíkszereda
Antal Irénke Kinga – Gyimesbükk
Antal István – Székelyudvarhely
Antal Orsolya – Csíkszereda
Dr. Aross Imre-Levente – Székely-
udvarhely
Bagoly Botond – Csíkszereda
Bágyi Gyula – Kissolymos
Bajkó István – Csíkszentmárton
Bajna György – Gyergyószentmiklós
Bakacsi Gyula – Csíkszereda
Bak Áron – Kecset
Bakk-Dávid Enikő – Kézdivásárhely
Bakk Pál – Szentkatolna
Bakó Ildikó – Csíkpálfalu
Balázs Dénes plébános – Csíkmadaras
Balázs Edit – Gyergyóditró
Balázs Emőke – Csíkszépvíz
Balázs József – Csíkszereda
Dr. Balázs Lajos – Csíkszereda
Dr. Balázs Vilmos – Gyergyóalfalu
Balázs Zsófia – Csíkszereda
Bálint Gyöngyi – Sepsiszentgyörgy
Bálint Ferenc – Brassó

Balló Barabás – Csíkszereda
Bálint Jolán – Csíkszereda
Balogh Klára – Kézdivásárhely
Balog László – Csíkszereda
Balogh Mátyás – Székelyudvarhely
Balogh Zoltán – Egerpatak
Balogh Zoltán – Szatmárnémeti
Bancea Gábor – Bita
Bara Béla – Csíkszereda
Barabás Imre – Gyergyóremete
Barabás Etelka – Marosvásárhely
Barabás Zsófia – Gyergyóremete
Baracsi Levente – Arad
Baricz Lajos – Marosszentgyörgy
Bardócz Sándor – Kolozsvár
Bartos Jenő – Jászvásár
Becze Annamária – Csíkszereda
Bede Gábor – Kolozsvár
Bedő Zoltán – Sepsiszentgyörgy
Bekő Főri Zenkő – Székelyudvarhely
Bencze Gabriella – Csíkszereda
Benedek Botond – Csíkszereda
Benedek Huszár János – Illyefalva
Dr. Benkő Gyula – Kovászna
Benkő Levente – Kolozsvár
Bereczki Attila – Csíkszereda
Bernád Ilona – Marosvásárhely
Berszán Lajos – Gyimesfelsőlok
Bertoti Péter – Nagybánya
Bíró Béla – Csíkszereda
Bíró Gábor – Csíkmadaras
Bíró Géza – Gyergyószentmiklós
Dr. Bíró Gábor – Kézdivásárhely
Bíró Levente-Tibor – Kézdivásárhely
Bíró Zsófia – Csíkjenőfalva
Bocskay Vince – Szováta
Boda Szabolcs – Csíkszereda
Bodor Attila – Sepsiszentgyörgy

- Bodó Imre – Kézdivásárhely
Bodrogi Attila – Székelyudvarhely
Bogács Nóra – Csíkszereda
Dr. Bogdán Rajcs Zsolt – Sepsiszent-
györgy
Bogos Róbert – Csíkszereda
Bojtor Attila – Gyulafehérvár
Borbáth Erzsébet – Csíkszereda
Borbély László – Csíkszereda
Borbély Zsolt Attila – Arad
Dr. Borboly István – Gyergyó-
csomafalva
Dr. Borcsa János – Kézdivásárhely
Borcsa Julianna – Csíkszereda
Bors Lajos – Menaság
Borsodi László – Csíkszereda
Bortos Enikő – Marosvásárhely
Botár István – Csíkszereda
Bögözi Mihály – Csíkszereda
Böjte Árpád – Csíkszereda
Buksa Jenő – Barót
Burus János Botond – Csíkszereda
Buzás László – Csíkszereda
Czellecz Jenő – Marosvásárhely
Czirmai Zoltán – Sepsiszentgyörgy
Czoppelt Julianna – Kovászna
Csáki Rozália – Csíkszereda
Császár Alpár – Csíkszereda
Császár Vilmos – Csíkrákos
Csatlós Mihály-Levente – Kézdivásárhely
Csegedi György – Marosvásárhely
Cseh Csaba – Csíkszentsimon
Cseke Péter – Kolozsvár
Csergő László – Gyergyószentmiklós
Csibi József – Madéfalva
Csiki Attila – Csíkszereda
Csiki Zoltán – Parajd
Csiszár Anna – Marosvásárhely
Csiszér Andor – Csíkszereda
Csíszér Boróka – Nagytusnád
Csiszér Imre Csaba – Csíkszereda
Csortán Márton – Kolozsvár
Csúcs Mária – Csíkszereda
Daczó Katalin – Csíkszereda
Damó Csaba – Kézdivásárhely
Damó Gyula – Kisborosnyó
Daróczi Béla – Marosvásárhely
Darvas Mária – Gyergyóalfalu
Deák Ferenc – Kézdivásárhely
Deáky András – Gyimesbükk
Deme László – Kézdivásárhely
Demeter Edit – Kézdiszentlélek
Demeter László – Barót
Demény Lajos – Bukarest
Dénes László – Nagyvárád
Diénes Gábor – Nagybánya
Dima Éva – Csíkszereda
Dimény Attila – Kézdivásárhely
Dimény Haszmann Orsolya – Csernáton
Dobos Sándor – Nagyvárád
Domokos István – Szatmárnémeti
Duma András – Klézse
Egyed József – Lövéte
Eigel Tibor – Csíkszereda
Dr. Elek Sándor – Csíkszereda
Erdély Imre – Csíkmenaság
Erdélyi Tünde – Keresztvár
Farkas Emőd Dénes – Kolozsvár
Farkas István – Csíkszereda
Farkas László – Gyergyócsomafalva
Farkas Miklós – Segesvár
Fazakas Zsolt – Gyergyószentmiklós
Dr. Fehér István – Székelyudvarhely
Fekete Mária Viola – Kézdivásárhely
Ferencz Éva – Kézdivásárhely
Ferencz Irén – Csíkpálfalva
Ferencz József – Székelyudvarhely
Ferencz Judit – Székelyudvarhely
Dr. Ferencz László – Marosvásárhely
Fischer István Alfréd – Székelyudvar-
hely
Fodor András – Nagyvárád
Fodor György – Kolozsvár
Fodor Hunor – Csíkszereda
Fodor Imre – Marosvásárhely
Dr. Fodor István – Csíkszereda

-
- Fodor Pál – Sepsiszentgyörgy
 Fodor Sándor – Kolozsvár
 Fodor S. Sándor – Székelykeresztúr
 Fogarassy Géza – Csíkszereda
 Főrika József – Gyergyószentmiklós
 Forró Fazakas Csilla – Kézdivásárhely
 Özv. Fosztó Áronné Fancsali Erzsébet Róza – Székelyudvarhely
 Fosztó Zoltán – Székelyudvarhely
 Fuják Gyula – Csíkszereda
 Funariu Éva – Szeben
 Fülöp Géza – Marosvásárhely
 Fülöp Lajos – Székelykeresztúr
 Fülöp Lidia – Lugos
 Fülöp Loránd – Csíkpálfalva
 Fülöp Sándor – Gyergyóalfalu
 Fülöp Tamás – Vinga
 Fülöp-Török Réka – Kézdivásárhely
 Gábor Emese – Brassó
 Gábor Gyöngyvér – Szécseny
 Gál Ágnes – Csíkszereda
 Gál Levente – Csíkmadaras
 Gálfalvi Artúr – Marosvásárhely
 Garda Dezső – Gyergyószentmiklós
 Garzó Ferenc – Bukarest
 Gáspár Mária – Nyujtód
 Gazda József – Kovászna
 Geczó Enikő – Csíksomlyó
 Geréd Gábor – Székelyudvarhely
 Geréd Orsolya – Csíkszereda
 Gergely Borbála – Csíkszereda
 Gergely István – Csíkszereda
 Gergely Orsolya – Csíkszereda
 Dr. Germán Salló Márta – Marosvásárhely
 Gotthárd Lajos – Marosvásárhely
 Gödri Miklós Szabolcs – Kálnok
 Grosu Márton Lóránt – Csíkjenőfalva
 Györfi Jenő – Nyárádmogyorós
 György Ágnes – Kézdivásárhely
 György Ágnes – Pankota
 György Béla – Csíkszereda
 György Mátyás – Szentegyháza
 Györpál Enikő – Csíkcscsó
 Hadnagy Géza – Farkaslaka
 Hantz András – Kolozsvár
 Haáz Sándor – Székelyudvarhely
 Hegyi István – Székelytamásfalva
 Hegyi Sándor – Székelyudvarhely
 Hertza Mikola – Csíkszereda
 Hints Miklós – Kolozsvár
 Dr. Holló Attila – Csíkszereda
 Horber Pál – Nagyvárad
 Imecs Irma – Gyergyószárhegy
 Imecs Márton – Kolozsvár
 Imre Jolán – Csíkszereda
 Izsák Balázs Árpád – Marosvásárhely
 Jakab Árpád – Székelyudvarhely
 Jakab Erzsébet – Csernáton
 Jancsó Csaba Levente – Sepsiszentgyörgy
 Jancsó Miklós – Kolozsvár
 Jánó Mihály – Sepsiszentgyörgy
 János Ágnes – Csíkszereda
 János Julianna – Csíkszereda
 Jánosi Csaba – Csíkszereda
 Joikits Attila – Szilágysomlyó
 Jósza Piroska – Nagyvárad
 Juhász-András Réka – Csíkszereda
 Kacsó Péter – Székelyudvarhely
 Kakas Zoltán – Sepsiszentgyörgy
 Kákonyi Csilla – Marosvásárhely
 Kányádi Sándor – Nagyalambfalva
 Kászoni-Szavuly Mihály Zsolt – Marosvásárhely
 Katona Gábor – Csíkszereda
 Katona Lajos – Kolozsvár
 Kedei Mózes – Székelyudvarhely
 Kedves Béla – Gyimesközéplek
 Keller Vilmos – Csíkszereda
 Kerekes Ágnes – Nagyvárad
 Keresztes Olivér – Brassó
 Kibédi Gyöngyvér – Székelyudvarhely
 Király László – Székelyudvarhely
 Király László és Edit – Nagynyed

- Király Zoltán – Kolozsvár
Király Zoltán – Lugos
Dr. Kiss András – Nagyvárad
Kiss Dezső – Barót
Kiss Lázárné – Kézdivásárhely
Kiss Zsigmond Csaba – Székelyudvarhely
Kolbert Tünde – Borszék
Kolumbán-Antal József – Zetelaka
Kolumbán Gábor – Csíkszereda
Kolumbán László – Székelyudvarhely
Koncsag László – Csíkszentlélek
Korodi Kincső – Újtsunád
Kós Tímea Evelin – Újszentes
Kosztá-Nagy István – Csíkszereda
Kovács Barna – Marosvásárhely
Kovács Emil Lajos – Szatmárnémeti
Kovács Géza – Gyergyószentmiklós
Dr. Kovács József – Petrosény
Kovács Katalin – Csíkszereda
Kovács Margit – Brassó
Dr. Kozma Dezső – Kolozsvár
Kózer Ida – Székelyudvarhely
Köllő Erika – Csíkszereda
Köllő Nóra – Gyergyóditró
Kőszegi Enikő – Csíkszereda
Kőszegi Piroska – Csíkszereda
Kristó Boróka – Csíkszereda
Kristó Réka – Csíkszereda
Dr. Kuna Tibor – Csíkszereda
Laczkó György – Székelyudvarhely
Laczkó-Szentmiklósi Endre –
Gyergyóremete
Lajos Gabriella – Csíkszereda
Lakatos Ildikó – Csíkszereda
László Attila – Iași
Dr. László Ilona – Marosvásárhely
Lázár Lilla – Csíkszereda
Lázár Zoltán – Csíkszereda
Lehoczky Ferenc – Arad
Léstyán Dénes – Csíkszereda
Léstyán Sándor – Kézdivásárhely
Dr. Line György Gábor – Sepsiszentgyörgy
Lorent Celestin – Rekecsin
Lőrincz Hunor – Kápolnásfalu
Lőrincz Ilona – Székelyudvarhely
Lőrincz József – Székelyudvarhely
Lőrincz Katalin – Csíkszereda
Lőrincz Lehel – Csíkszereda
Lukáts Éva – Székelyudvarhely
Dr. Lunczer János – Érmihályfalva
Mag István – Lövéte
Magyar Ibolya – Csíkszereda
Magyarósi Dénes – Székelyudvarhely
Maior Imola – Batiz
Makfalvi Zoltán – Csíkszereda
Mánya Béla – Csíkszereda
Marosi Barna – Marosvásárhely
Dr. Marton József – Gyulafehérvár
Márton Ferenc – Temesvár
Márton Gyárfás – Csíkszereda
Márton István – Csíkdánfalva
Matekovics János – Sepsiszentgyörgy
Dr. Máté Béla – Medgyes
Dr. Máthé Dénes – Kolozsvár
Máthé Éva – Marosvásárhely
Máthé Ferenc – Bereck
Mátyás Demeter – Kézdivásárhely
Mátyás Endre – Szováta
Dr. Mátyus Gyula – Székelyudvarhely
Mayer Elga – Bukarest
Dr. Mészáros Gergely – Csíkszereda
Mészáros István – Marosvásárhely
Mihály András – Csíkszereda
Míjea Aranka – Csíkszereda
Miklós Tamás – Marosvásárhely
Dr. Mild Edit – Sepsiszentgyörgy
Mirk László – Csíkszereda
Mocsári G. Irén – Kézdivásárhely
Molnár Endre – Marosvásárhely
Molnár Eszter – Csíkrákos
Molnár Ferenc – Székelyudvarhely
Molnár Mária – Kézdivásárhely
Murányi János – Székelyudvarhely
Müller Dezső – Vámfalu
Dr. Nagy Attila – Marosvásárhely

-
- Nagy Benedek – Csíkszereda
 Okl. mérn. Nagy István & Katalin –
 Marosvásárhely
 Nagy József – Gyergyóremete
 Nagy Klára – Kolozsvár
 Nagy Melinda – Nagyvárad
 Nagy Sándor – Székelyudvarhely
 Nagy Szabolcs – Csíkszépvíz
 Nagy Szende Elisabeta – Marosvásárhely
 Nagy Tamás – Kézdivásárhely
 Németh Irén – Vulkán
 Nete Mariana – Csíkszereda
 Nyulas Terézia – Csíkszereda
 Oláh Sándor – Csíkszereda
 Olti Erzsébet – Madéfalva
 Olti Kálmán – Csíkszereda
 Orbók Ilona – Csíkszereda
 Dr. Orosz-Pál József – Szováta
 Osváth Attila – Marosvásárhely
 Osváth Imola – Székelyudvarhely
 Ördög Gyárfás Lajos – Sepsiszent-
 györgy
 Paál Károly – Gyergyószentmiklós
 Pakó Benedek – Szászrégen
 Pál Gizella – Gyergyóremete
 Páll Lajos – Korond
 Pál Zoltán – Csíkdánfalva
 Pap Etelka Ibolya – Csíkszereda
 Papp Mihály – Gyergyóremete
 Péntek János – Kolozsvár
 Péter Emőke – Kolozsvár
 Péter Enikő – Csíkszentmárton
 Péter Éva – Csíkszereda
 Dr. Péter Mária – Marosvásárhely
 Pethő Ilona – Csíkszereda
 Petres Ildikó – Csíkmadaras
 Petres Kálmán – Csíkszereda
 Pinti Zsuzsanna – Kászonfelfőz
 Dr. Piros György – Csíkszereda
 Pokker László – Lugos
 Poráczi Judit – Gyergyószentmiklós
 Portik Szabó Izolda – Gyergyószent-
 miklós
 Puskás Attila – Sepsiszentgyörgy
 Ráduly János – Kibéd
 Rákossy Károly – Maksa
 Rancz Árpád – Csíkszereda
 Rancz Gyárfás Zsuzsanna – Kézdi-
 vásárhely
 Ravasz Arnold – Nagytusnád
 Russu Tibor – Csíkszentkirály
 Salamon István – Csíkszereda
 Sánta János – Kászonfelfőz
 Sántha Etelka – Csíkszereda
 Sarány István – Csíkszereda
 Sárközi Sándor – Csíkszereda
 Sárpáti Gábor – Csíkszereda
 Sata Klára – Csíkszereda
 Dr. Schmidt Alfréd – Vajdahunyad
 Sebestyén Péter – Marosvásárhely
 Simó Gáspár – Csíkszereda
 Simon József – Csíkszereda
 Smazenska Ferenc – Sepsiszentgyörgy
 Sóbester Klára – Marosvásárhely
 Sógor Csaba – Csíkszereda
 Dr. Soós Szabó Klára – Csíkszereda
 Sylvester Lajos – Sepsiszentgyörgy
 Szabó Erzsébet – Gyergyószárhegy
 Szabó Éva – Madéfalva
 Szabó Judit – Kézdivásárhely
 Szabó Károly – Arad
 Szabó László – Marosvásárhely
 Szabó Levente – Gyergyószentmiklós
 Szabó Lilla – Zabola
 Szabó M. Barna – Székelyudvarhely
 Szabó Mónika – Madéfalva
 Szabó Nándor – Marosvásárhely
 Szabó Noémi – Csíkszereda
 Szabó Piroška – Nagyvárad
 Szabó Rozália – Kisgalambfalva
 Dr. Szabó Sándor – Székelyudvarhely
 Szakács Lajos – Csíkszereda
 Szalay László – Csíkszereda
 Szamosközi Bernadette – Csatószege
 Szász-Fejér János – Sepsiszentgyörgy
 Szász Hortenzia – Lugos

- Szász Katalin – Kézdivásárhely
 Szász László – Marosvásárhely
 Dr. Szatmári Sebestyén – Csíkszereda
 Dr. Szatmári Szabolcs – Marosvásárhely
 Szávai Géza – Etéd
 Szávai Márton – Énlaka
 Szebeni Norbert – Sepsiszentgyörgy
 Szekeres Adorján – Csíkszereda
 Szekeres Attila – Sepsiszentgyörgy
 Székely Benczédi Endre – Nyárad-szentmárton
 Székely Levente – Csíkszereda
 Széll (Horváth) Anna – Kolozsvár
 Dr. Szentés Ádám – Sepsiszentgyörgy
 Szentés Gáspár – Csikmadéfalva
 Szilveszter Szabolcs – Csíkszereda
 Szócs Adél – Csíktaploca
 Dr. Szóts Dániel – Sepsiszentgyörgy
 Szócs István – Szentegyháza
 Szócs János – Csíkszereda
 Szócs Lóránt – Csíkszereda
 Sztojka Tamás – Kászonaltíz
 Tamás Klára – Csíkszereda
 Tamás József – Csíkszereda
 Tánczos Vilmos – Kolozsvár
 Tankó Gyula – Gyimesközéppok
 Tankó-Molnár Mária – Csikmadaras
 Tankó Mónika – Csikbánkfalva
 Tapodi Zsuzsa – Csíkszereda
 Téglás Sándor és Ágnes – Sepsiszentgyörgy
 Telegdy Eszter Gyöngyvér – Temesvár
 Tiboldi István – Csíkszereda
 Todorán Csaba – Salamás
 Tódor Béla – Albis
 Tódor Gábor – Homoródalmás
 Tófalvi Zoltán – Marosvásárhely
 Tollvaj Katalin – Kézdivásárhely
 Tomanicska Ingrid – Csíkszereda
 Toró Piroska – Brassó
 Prof. Toró Tibor – Temesvár
 Toró T. Tibor – Temesvár
 Tóth István – Bukarest
 Tóth Mária – Bukarest
 Tőke Mária Magdolna – Csíkszereda
 Török József – Lővéte
 Török Zsolt – Sepsiszentgyörgy
 Törös Gábor – Nagybánya
 Tóvissi Zsolt – Csíkszereda
 Trunchi Péter – Külsőrekecsin
 Tulit Ferenc – Csíkszereda
 Dr. Turóczi Ildikó – Kézdivásárhely
 Vajda József – Csíkszereda
 Vántsa Emese – Csíkszereda
 Vántsa László – Marosvásárhely
 Ványolós A. István – Székelyudvarhely
 Varga Edit – Gyergyóremete
 Varga László – Csíkszereda
 Vécsei András – Parajd
 Vass Ágnes – Kézdivásárhely
 Vass Mária – Csíktaploca
 Veres Alpár – Borszék
 Veres András – Csíkszentsimon
 Veres Enikő Mária – Kézdivásárhely
 Veress István – Szilágysomlyó
 Veress János – Kovászna
 Vetró András – Kézdivásárhely
 Vitályos Orsolya – Marosvásárhely
 Vitályos Réka – Marosvásárhely
 Vitos László – Csíkszereda
 Vorzsák János – Csíkszereda
 Vorzsák Margit – Csíkszereda
 Vrencsán Szilárd – Csíkszereda
 Xántus Attila – Csíkszereda
 Xántus B. Margit – Csíkszereda
 Zágoni Elemér – Karcfalva
 Zonda Csaba – Csíkszereda
 Zöld János – Salamás
 Zsigmond Ambrus Ágnes – Kézdivásárhely
 Zsigmond Enikő – Csíkszereda
 Zsók László – Sepsiszentgyörgy

INTÉZMÉNYEK

- A Magyar Köztársaság Kulturális Központja – Bukarest
 Általános Iskola – Bélafalva

- Általános Iskola – Csomortán
 Általános Iskola – Csikmenaság
 Általános Iskola – Csikrákos
 Általános Iskola – Dálnok
 Általános Iskola – Esztelnek
 Általános Iskola – Felsőrákos
 Általános Iskola – Futásfalva
 Általános Iskola – Gyergyószárhegy
 Általános Iskola – Gyergyóremete
 Általános Iskola – Imecsfalva
 Általános Iskola – Kézdialbis
 Általános Iskola – Kézdialmás
 Általános Iskola – Kézdikővár
 Általános Iskola – Közéapajta
 Általános Iskola – Málnás
 Általános Iskola – Nagyalambfalva
 Általános Iskola – Nyárádmagyarós
 Általános Iskola – Nyujtód
 Általános Iskola – Ozsdola
 Általános Iskola – Sepsibükszád
 Általános Iskola – Szentkatolna
 Általános Iskola – Torja
 Általános Iskola – Uzon
 Általános Iskola – Vargyas
 Általános Iskola – Zabola
 Általános Iskola – Zágón
 Apáczai Csere János Pedagógusok Háza – Csíkszereda
 Dr. Balás Gábor Községi Könyvtár – Gyergyóremete
 Baróti Szabó Dávid Líceum – Barót
 Bernády Közművelődési Egylet – Szováta
 Bethlen Gábor Általános Iskola – Székelyudvarhely
 Csíki Székely Múzeum – Csíkszereda
 Dokumentációs Könyvtár – Székelyudvarhely
 Exa-Trade – Székelyudvarhely
 Federalcoop Harghita – Csíkszereda (2 db. egyéves előfizetés)
 Gyulafehérvári Római Katolikus Érsekség Csíkszeredai Segédpüspöksége
 Hargita Megyei Könyvtár – Csíkszereda (2 db. egyéves előfizetés)
 Iskolai Könyvtár – Szárazajta
 Iskolai Könyvtár – Székelyszáldobos
 Kabdebo Kft. – Székelyudvarhely
 Katolikus Főesperesség – Székelyudvarhely
 Katonai Egység 0638 – Csíkszereda
 Keramika Kft. – Csíkszereda (3 db. egyéves előfizetés)
 Kézdivásárhelyi Múzeum – Kézdivásárhely
 Kontur Kft. – Csíkszereda (5 db. egyéves előfizetés)
 Korona Könyvesház – Szatmárnémeti
 Kovászna Megyei Alkotóközpont – Sepsiszentgyörgy
 Kovászna Megyei Könyvtár – Sepsiszentgyörgy (2 db. egyéves előfizetés)
 Kovászna Megyei Tanács – Sepsiszentgyörgy
 Kőrösi Csoma Sándor Líceum – Kovászna
 Községi Könyvtár – Barátos
 Községi Könyvtár – Bardóc
 Községi Könyvtár – Bereck
 Községi Könyvtár – Bögöz
 Községi Könyvtár – Bölön
 Községi Könyvtár – Csernáton
 Községi Könyvtár – Csíkdánfalva
 Községi Könyvtár – Csikmadéfalva
 Községi Könyvtár – Csikpálfalva
 Községi Könyvtár – Csíkszentdomokos
 Községi Könyvtár – Csíkszentgyörgy
 Községi Könyvtár – Csíkszentmárton
 Községi Könyvtár – Csíkszentmihály
 Községi Könyvtár – Csíkszentsimon
 Községi Könyvtár – Csíkszépvíz
 Községi Könyvtár – Etéd
 Községi Könyvtár – Farkaslaka
 Községi Könyvtár – Felsőboldogfalva
 Községi Könyvtár – Fenyéd
 Községi Könyvtár – Galócás
 Községi Könyvtár – Gelence
 Községi Könyvtár – Gidófalva

- Községi Könyvtár – Gyergyóalfalu
 Községi Könyvtár – Gyergyócsomafalva
 Községi Könyvtár – Gyergyóditró
 Községi Könyvtár – Gyergyószárhegy
 Községi Könyvtár – Gyergyóújfalu
 Községi Könyvtár – Gyimesfelsőlok
 Községi Könyvtár – Gyimesközéplek
 Községi Könyvtár – Hídvég
 Községi Könyvtár – Homoródalmás
 Községi Könyvtár – Homoródszent-
 márton
 Községi Könyvtár – Kányád
 Községi Könyvtár – Kápolnásfalu
 Községi Könyvtár – Karcfalva
 Községi Könyvtár – Kászon
 Községi Könyvtár – Kézdivásárhely
 Községi Könyvtár – Kézdiszentlélek
 Községi Könyvtár – Kommandó
 Községi Könyvtár – Korond
 Községi Könyvtár – Kökös
 Községi Könyvtár – Lemhény
 Községi Könyvtár – Lövéte
 Községi Könyvtár – Maksa
 Községi Könyvtár – Mikóújfalu
 Községi Könyvtár – Nagyajta
 Községi Könyvtár – Nagybacon
 Községi Könyvtár – Nyárádmagyarós
 Községi Könyvtár – Oklánd
 Községi Könyvtár – Oroszhegy
 Községi Könyvtár – Ozsdola
 Községi Könyvtár – Parajd
 Községi Könyvtár – Réty
 Községi Könyvtár – Románandrásfalva
 Községi Könyvtár – Sepsibodok
 Községi Könyvtár – Sepsikőröspatak
 Községi Könyvtár – Siménfalva
 Községi Könyvtár – Székelyderzs
 Községi Könyvtár – Székelyvárság
 Községi Könyvtár – Szentábrahám
 Községi Könyvtár – Szenterzsébet
 Községi Könyvtár – Torja
 Községi Könyvtár – Újszékely
 Községi Könyvtár – Uzon
- Községi Könyvtár – Váralja
 Községi Könyvtár – Vargyas
 Községi Könyvtár – Zabola
 Községi Könyvtár – Zágón
 Községi Könyvtár – Zetelaka
 Kritérion Könyvkiadó – Kolozsvár
 Kulturális Központ – Gyergyószent-
 miklós
 Libán Magán Erdőgazdálkodás –
 Zetelaka
 Márton Áron Gimnázium – Csíkszere-
 da (28 db. negyedéves előfizetés)
 Nagy Mózes Kulturális Egyesület –
 Kézdivásárhely
 Orbán Balázs Általános Iskola – Szé-
 kelyudvarhely
 Orbán Balázs Gimnázium –
 Székelykeresztúr
 Országos Dávid Ferenc Ifj. Egylet –
 Kolozsvár
 Petőfi Sándor Általános Iskola –
 Székelykeresztúr
 Polgármesteri Hivatal – Csikdánfalva
 Polgármesteri Hivatal – Csíkszereda
 (10 db. egyéves előfizetés)
 Polgármesteri Hivatal – Gyergyó-
 szárhegy
 Polgármesteri Hivatal – Illyefalva
 Polgármesteri Hivatal – Ozsdola
 Pro Imagine Kft. – Kézdivásárhely
 Református Parókia – Aldoboly
 Református Parókia – Angyalos
 Református Parókia – Árkos
 Református Parókia – Bikfalva
 Református Parókia – Erdőfüle
 Református Parókia – Felsőcernáton
 Református Parókia – Fotosmartonos
 Református Parókia – Ikafalva
 Református Parókia – Karatna
 Református Parókia – Kiskászon
 Református Parókia – Kézdimartonfalva
 Református Parókia – Kézdimarkosfalva
 Református Parókia – Kisbacon

Református Parókia – Komolló
 Református Parókia – Lisznyó
 Református Parókia – Magyarhermány
 Református Parókia – Nagybacon
 Református Parókia – Olasztelek
 Református Parókia – Oltszem
 Református Parókia – Orbaitelek
 Református Parókia – Páké
 Református Parókia – Papolc
 Református Parókia – Sepsimagyaros
 Református Parókia – Székelyszáldobos
 Református Parókia – Szotyor
 Református Parókia – Szörcse
 Református Parókia – Zabola
 Református Parókia – Zalán
 Ro Comp 2000 – Csíkszereda (1 db.
 egyéves előfizetés)
 Római Katolikus Plébánia – Alsótorja
 Római Katolikus Plébánia – Csíkdelne
 Római Katolikus Plébánia – Kézdikővár
 Római Katolikus Plébánia – Ozsdola
 Római Katolikus Plébánia – Szentiván-
 laborfalva
 Római Katolikus Plébánia – Szent-
 katolna
 Romániai Magyar Pedagógusok Szö-
 vetsége – Csíkszereda
 Salamon Ernő Líceum – Gyergyó-
 szentmiklós
 Sapientia Egyetem Könyvtára – Csík-
 szereda
 Segítő Mária Római Katolikus Gimná-
 zium – Csíkszereda
 Székely Károly Iskolaközpont – Csík-
 szereda
 Székely Nemzeti Múzeum – Sepsí-
 szentgyörgy
 Szent Erzsébet Róm. Kat. Líceum –
 Gyimesfelsőlok
 Tivai Nagy Imre Középiskola – Csík-
 szentmárton
 Unitárius Parókia – Árkos
 Unitárius Parókia – Kálnok

Unitárius Parókia – Marosvásárhely
 Unitárius Parókia – Sepsiszentkirály
 Unitárius Parókia – Vargyas
 Városi Könyvtár – Barót
 Városi Könyvtár – Borszék
 Városi Könyvtár – Gyergyószentmiklós
 Városi Könyvtár – Kézdivásárhely
 Városi Könyvtár – Kovászna
 Városi Könyvtár – Maroshévíz
 Városi Könyvtár – Székelyudvarhely
 Városi Könyvtár – Szentegyháza
 Városi Könyvtár – Tusnádfürdő
 Városi Művelődési Ház – Barót
 Venczel József Iskolaközpont – Csík-
 szereda
 Br. Wesselényi Miklós Városi Könyv-
 tár – Kézdivásárhely

Magyarország

MAGÁNSZEMÉLYEK

Ayhan Gökhan – Budapest
 András Sándor – Nemesvita
 Antal Balázs – Budapest
 Árkossy István – Budapest
 Dr. Bakay Kornél – Budapest
 Bakó László – Kiskunhalas
 Bakos József – Budapest
 Bakos Zoltán – Budapest
 Dr. Balássy Péter – Szombathely
 Balla Gábor Tamás – Budapest
 Bajzik Vilmos – Zsámbék
 Bálint Dénes – Győr
 Bánhidya András – Esztergom
 Barkó György – Nagykozár
 Bereczky Gábor – Budapest
 Bertha Zoltán – Debrecen
 Birtalan Ferenc – Budapest
 B. Kiss Tamás – Budapest
 Bóna Istvánné – Dunaújváros
 Dr. ifj. Borboly István – Páty
 Bőjthe Réka – Győr
 Böszörményi Ádám – Budapest
 Burján Pál – Pécs

- Czakó Gábor – Budapest
Csáky Zoltán – Budapest
Csapáné dr. Gombos Piroška – Berettyóújfalu
Csapó Zsolt Péter – Mecsér
Császár Zoltán – Budapest
Cselényi Béla – Budapest
Csere Gábor – Budapest
Dávid Mihály László – Budapest
Dr. Demeter Béla – Kemece
Dobai Bálint – Tinnye
Dr. Dobos László – Budapest
Dömötör Zoltán – Csömör
Elekes Krisztina – Nagykanizsa
Enyedi Zsigmond – Budapest
Erdész József & Maja – Budapest
Farkasné Dr. Tompa Ildikó – Pomáz
Dr. Ferenczi Tibor – Budapest
Dr. Ferencz Csaba – Budapest
Ferenczi Zsolt – Budapest
Fischer Lajos Emil – Maglód
Fügedy Olga – Pilisjászfalu
Dr. Fülek György – Budapest
Gaál József – Budapest
Dr. Gál József – Budapest
Dr. Gáll György – Gyöngyös
Dr. Gál Mihály – Dunaújváros
Gátay István – Devecser
V. Gilbert Edit – Pécs
Dr. Gottwald Péter – Győr
Granol Karsay Marcella – Budapest
Gyarmathy Miklós – Szolnok
Györbíró László – Budapest
György Ágnes – Debrecen
György Tünde – Budapest
Hajdó Anna – Budapest
Hankó Zoltán – Kistarcsa
Hideg János – Tamási
Homolya Lajosné – Üröm
Horváth Zoltán és Imecs Emese – Budapest
Ilia Mihály – Szeged
Illésfalvi Péter – Budapest
Dr. Iszlai Sándor – Berettyóújfalu
Dr. Jánosi Sándor – Érd
Juhász Károly – Budapest
Kemsei István – Budapest
Keppel Gyula – Budapest
Király István – Mezőkovácsháza
Koncz Pál – Veszprém
Kósa Csaba – Budapest
Kostenszky Péter – Budapest
Dr. Kovács János – Székesfehérvár
Dr. Kovács Klára – Császár
Kovács Zoltán – Bácsalmás
Dr. Kovácsné Székely Ilona – Budapest
Kovácsné Vida Katalin – Debrecen
Dr. Kozma László – Budapest
Kőfalvi Magdolna – Budapest
Dr. Kőrös Erzsébet – Győr
Kőszegi Barta Kálmán – Békéscsaba
Láng Gusztáv – Táplánszentkereszt
László Zsolt – Székesfehérvár
Lehoczky Csabáné – Budapest
Lezsák Tibor – Budapest
Dr. Lukácsy József – Székesfehérvár
Magyarné Dr. Pintér Gabriella – Pilisvörösvár
Márkos Katalin – Budapest
Márkus Béla – Debrecen
Máriás József – Nyíregyháza
Márton Lajos – Érd
Máthé András Ellák – Zákányszék
Mekkey Ákos – Csomád
Mester Györgyi – Budakeszi
Mészáros János – Gödöllő
Dr. Mészáros Sándor – Nyékládháza
Mezey László Miklós – Budapest
Molnár Aladár – Sopron
Molnár H. Lajos – Szolnok
Molnár Ildikó – Gödöllő
Dr. Molnár Jenő – Budapest
Molnár Sándor – Balatonfüred
Móczán János – Budapest
Nagy András – Pilisjászfalu
Dr. Nagy Bertalan – Berettyóújfalu

Nagy Gabriella – Budapest
 Nagy László – Berettyóújfalu
 Dr. Nemes Tamásné – Esztergom
 Németh János – Mór
 Nyilas Attila – Budapest
 Dr. Oszoly Tamás – Budapest
 Óry Annamária – Budapest
 Pálfi Sándorné – Berettyóújfalu
 Pál Edith – Budapest
 Panágl Tamás – Csömödér
 Papp János – Dunabogdány
 Papp János – Nagykanizsa
 Papp Péter – Budapest
 Pataki Gábor Zsolt – Budapest
 Péterfy Lajos – Bakonyzücs
 Plutzer Ferenc – Cegléd
 Dr. Pocsay Gábor – Gyula
 Pomogáts Béla – Budapest
 Dr. Porcza Antal – Mosonmagyaróvár
 Rácz Gábor – Budapest
 Rozgonyi Lajos & Éva – Budapest
 Sándor Pál – Simontornya
 Dr. Schneider Izabella – Budapest
 Silay Ferenc – Szeged
 Simai László – Veszprém
 Skaliczky Péter – Győrújbarát
 Sokoray László – Pápa
 Somodi Júlia – Pilisjászfalu
 Dr. Szabó Béla – Göd
 Dr. Szabó László – Pécs
 Szakolczay Lajos – Budapest
 Szálinger Balázs – Budapest
 Szántó József – Kecel
 Szarvas László – Tura
 Szász László – Gödöllő
 Szávai Márton – Piliscsév
 Székely László – Gyermely
 Szekeres Lukács Sándor – Monor
 Dr. Szendrei Kálmán – Szeged
 Szilágyi Jánosné Kovács Györgyi –
 Kazincbarcika
 Szívós István – Berettyóújfalu
 Szokolai László – Balassagyarmat
 Dr. Szőnyi László – Budapest

Térey János – Budapest
 Tóth Wessely László – Budapest
 Tők János – Kecskemét
 Trembeczki István – Debrecen
 Turcsányi Zsuzsa – Budapest
 Turcsány Péter – Pomáz
 Dr. Varga István – Orosháza
 Dr. Várszegi László – Pécs
 Vásárhelyi Péter – Budapest
 Vasbányai Ferenc – Budapest
 Vass Szabolcs – Parád
 Verő László – Budapest
 Vincze Gábor – Deszk
 Vörös István – Budapest
 Dr. Zöld Sándor – Budapest

INTÉZMÉNYEK

Batthyány Kultur-Press Kft. – Budapest
 Bouchal Kft. – Budapest
 Dunatáj Alapítvány – Budapest
 Erdély Barátainak Köre Kulturális
 Egyesület – Szolnok
 Evangélikus Hittudományi Egyetem
 Könyvtára – Budapest
 Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár
 – Budapest
 Jóbarát '92 Bt. – Budapest (4 db. egy-
 éves előfizetés)
 József Attila Városi Könyvtár – Zala-
 egerszeg
 Könyvtárellátó Kht. – Budapest
 MTA Könyvtára, Folyóirattár – Budapest
 Nemzeti Kulturális Örökség Miniszté-
 riuma – Budapest
 Révai Miklós Gimnázium – Győr
 Szegedi Tudományegyetem Egyetemi
 Könyvtára – Szeged
 SZTE Központi Könyvtár – Szeged
 SZTE Társadalmi, Elméleti és Kortör-
 téneti Gyűjtemény – Szeged
 Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár
 – Székesfehérvár
 Wesley János Főiskola Könyvtára –
 Budapest
 Zalahaláp Települési Önkormányzat –
 Zalahaláp

Anglia

Antal Emőke – Staines
Gömöri György – London
Pásztor Csilla – London

Ausztrália

Leontine von Rheinberg – Melbourne

Ausztria

Antalné Sebestyén Ágnes – Streifing
Dipl. Ing. Antal Imre – Streifing
Baloghy János – Linz-Ebelsberg
Bede Sándor – Bécs
Csipkó László – Bécs
Dr. Fabinyi Balázs – Grasenwörth
Ferencz István – Bécs
Dr. Forbath Klára – Bécs
Gellérd Andor – Bécs
Dr. Kertész Imre – Bécs
Kolozsi Kovács Zsuzsa – Bruck
Püspök Elena – Bécs
Székely Szabó Zoltán – Bécs
Tompai Antal Loránd – Baden
Toró Emil – Bécs
Vass Ibolya – Traun
Udvari Ferenc – Sollenau

Dél-Afrika

Peter Schneider – Durban

Franciaország

Fekete Miklós – Thouars
Nagy Pál – Montrouge

Hollandia

Fam. Laseur-Paál – Enschede

Kanada

Szántó Ágoston Emese – Quebec
Gábor Zsófia – Ottawa
Miss Irén Ibolya Juhász – Edmonton
Alberta

Németország

Behrens Olga – Neumünster
Csizsik Johann – Nürnberg

Dr. Dobó Attila – Rheine
Dr. Dobó Tibor – Demnin
Dr. Gál József – Bad Schönbörn
Hoffmann Gábor – Bad Endorf
Müller Enikő – Karsfeld
Stefan Bortnyik – Würzburg
Nagy Marianne – Augsburg
Tóth Éva – Neufahrn bei Freising
TUL/Zweighbibliothek Slawistik – Jena
Dr. Wieser Györgyi – Starnberg
Zinner Ágnes – Reisbach
Dr. Zsigmond Elemér – Schillingsfürst

Spanyolország

Benkő Éva – Baszkföld

Svájc

Molnár Attila – Frick
Szolnay Ádám – Lugano

Svédország

Antal Imre – Ljungby
Bereczky Sándor & B. Veress
Bíborka – Alvsjö
Bihari Szabolcs – Mullsjö
Feldtő Sándor & Emese – Stockholm
Fekete Zoltán – Boras
Ferencz Imre – Finspång
Fülöp Géza & Éva – Mölndal
Jakabffy Róza – Bromma
Kalocsi Miklós & Gitta – Stockholm
Dr. Keresztesi György – Stockholm
Mihály Ferenc & Éva – Stockholm
Molnár-Veress Pál & Szilágyi Enikő
– Granövägen
Rúzsai Ernő és Pirocska – Ljungby
Révay Ábel – Stockholm
Sántha Ferenc & Jutka – Stockholm
Sebestyén Gábor & Mária – Stockholm
Szentkirályi Csaba – Vällingby
Török Ernő – Vällingby
Ujvári Csaba – Gölvesborg
Ujvári Tünde – Stockholm
Udvardy Klára – Stockholm

Vass Zoltán - Ljungby
Veress Zoltán & Magda - Stockholm
Vilhelm Emese - Helsingborg
Vitályos Ágnes - Malmö

Szerbia

Cini Zoltán - Bácsföldvár
Fekete J. József - Zombor
Tari István - Óbecse
Wilhelm Josef - Doroslovo

Ukrajna

Füzesi Magda - Beregszász
Vári Fábián László - Mezővári

USA

Borbély Melinda - Laguna Beach
Farkas Szabolcs - Milwaukee
Fodor Albert - New York
Fülöp László Zsolt - New Orleans
Kirják Attila - New York
Kiss István - Hawley
Dr. Kovalszki Péter - Shelby
Dr. Makkai Ádám - Hawaii
Péter Szabolcs - New York
Zsigmond Aranka - New York

A Hargita Kiadóhivatal megvásárolható kötetei

Papp Kincses Emese: <i>Virraszsz velem</i>	10,00 lej
*** <i>Csiki Székely Krónika</i>	7,00 lej
Ion Nete: <i>Răstignirea în crucea lui Năstavnic</i>	4,00 lej
Simó István: <i>Visszasütő napsugár</i>	10,00 lej
Ferencz Béla: <i>Nem vagyok egyedül</i> (<i>Egy erdélyi fafaragó emlékiratai</i>)	12,00 lej
Bajor Andor: <i>Mi a manó</i>	10,00 lej
Vitos Mózes: <i>Csikmegyei füzetek – Adatok</i> <i>Csikmegye leírásához és történetéhez I.</i>	15,00 lej
Vitos Mózes: <i>Csikmegyei füzetek – Adatok</i> <i>Csikmegye leírásához és történetéhez II.</i>	30,00 lej
Iancu Laura: <i>Pár csángó szó</i> (versek)	7,00 lej
Bajor Andor: <i>Az ezermester. A Valdemár-kódex</i> (regénytöredékek)	10,00 lej
Fodor Sándor: <i>Mária lábától a sündisznóállásig</i>	10,00 lej
*** <i>Erdélyi szép szó – 2004 (antológia)</i>	15,00 lej
*** <i>Szívszakadásig. In memoriam Szabó Gyula</i>	3,00 lej
Gábor Felicia: <i>Csángó vagyok</i>	10,00 lej
Garay János: <i>Az obsitos. Hány János kalandjai</i>	10,00 lej
Bajor Andor: <i>Egy bátor egér viszontagságai</i>	15,00 lej
Kuruczné György Zsuzsanna: <i>Amikor Csíkba' megszülettem</i>	10,00 lej
Borsodi László: <i>Félelemtel</i>	4,00 lej
*** <i>Székelyföld Évkönyv 2008</i>	25,00 lej
*** <i>Academica Transsylvanica</i>	50,00 lej
Ferenczes István: <i>A pepita hangya</i>	10,00 lej
Tivai Nagy Imre: <i>Közgazdasági írások</i>	11,00 lej
*** <i>Tündérkert – Erdélyi magyar költők gyermekversei</i>	18,00 lej
Lővétei Lázár László: <i>Arany versek (Szélgjegyzetek Arany Jánoshoz)</i>	5,00 lej
Petőfi Sándor: <i>A helység kalapácsa</i>	25,00 lej
*** <i>Székelyföld Évkönyv 2010</i>	30,00 lej

Bibliotheca Moldaviensis – kétnyelvű kiadvány

*** <i>Domokos Pál Péter</i>	8,00 lej
*** <i>Gazda László: Codex</i>	10,00 lej
*** <i>Năstase</i>	6,00 lej
*** <i>Rosetti</i>	10,00 lej
*** <i>Ferent</i>	7,00 lej
*** <i>Pater Zöld</i>	6,00 lej
*** <i>Lükő</i>	7,00 lej

A könyvek megvásárolhatók a *Székelyföld* szerkesztőségében,
vagy megrendelhetők postai utalványon a következő címen:

530170 Csíkszereda, Tudor Vladimirescu u. 5.

Telefon: 0266-311026, Mobil: 0746-195413

A postai utalványt kérjük *Antal Margit* nevére postázni.

Külföldi megrendelőinknek a könyv árához hozzászámítjuk a postaköltséget is.

Folyóiratunk a következő könyvesüzletekben, illetve újságosstandokon vásárolható meg:

Romániában:

Corvina Könyvesház (Csíkszereda, Sepsiszentgyörgy, Székelyudvarhely);
Pallas Akadémia (Csíkszereda, Sepsiszentgyörgy, Székelyudvarhely,
Marosvásárhely, Kézdivásárhely, Brassó, Gyergyószentmiklós);
Háromszék Press (Sepsiszentgyörgy); *Kubi Kft.* (Székelykeresztúr);
Árnika Libri (Székelyudvarhely).

Magyarországon:

A Lapker Zrt. következő áruhelyein: *Ajka* (Szabadság tér 14.); *Békéscsaba* (Szent István tér 1.);
Budaörs (Nefelejcs u. 1–3.); *Budapest* (Campona, Auchan Soroksár, Déli pu. 1.,
Keleti pu., Népliget Volán pince, Budapest Sport Aréna, Petőfi S. u. 2., XIII. Hegedűs Gy. u. 24.,
V. Szabad Sajtó u., XIV. Rákospalva park); *Cegléd* (Szabadság tér 1.); *Csongrád* (Fő u. 2–4.);
Debrecen (Cora, Kishatár u. 7, Plaza, Péterfia út 18., Füredi út 78., MÁV Állomás Indulási
oldal, MÁV Állomás Érkezési oldal); *Dombóvár* (Inmedió); *Dunakeszi* (Auchan);
Eger (Széchenyi u. 20., Kossuth út 5.); *Esztergom* (Simor J. u. 24.); *Fehérgyarmat* (Kossuth tér 3.);
Gyöngyös (Páter Kiss Szaléz út 1.); *Győr* (Hermann O. u., Vásárcsarnok); *Hajdúböszörmény*
(Kálvin tér 3.); *Hatvan* (Horváth M. út 5.); *Hódmezővásárhely* (Andrássy út 10–12.);
Jászberény (Lehel Vezér tér 31.); *Kaposvár* (Plaza, Ady E. u. 5.); *Kapuvár* (Fő tér 26.);
Kazincbarcika (Egressy u. 54.); *Kecskemét* (Petőfi S. u. 2., Nagykörösi u.);
Kiskunhalas (Hősök tere); *Mezőkövesd* (Mátyás király u. 101.); *Miskolc* (Bajcsy-Zs. út 2–4.,
Szemere u. 2., Cora); *Mór* (Szent I. u. 7.); *Nagykanizsa* (Plaza, Fő u. 1.);
Nagykörös (Szabadság tér 8.); *Nyírbátor* (Szabadság tér); *Nyíregyháza* (Dózsa Gy. út 5.,
Nyír-Plaza, Szegfű út 75.); *Pápa* (Fő tér); *Pécs* (Király u., Kossuth tér 1., Búza tér 1., Rákóczi út);
Salgótarján (Erzsébet tér, Centrum Áruház); *Sárospatak* (Rákóczi u. 29.); *Sopron* (Busz pu.,
Várkerület 8., Magyar u.); *Szarvas* (Szabadság út 35.); *Szeged* (Cora, Dugonits tér,
Kossuth sgt. 10–12., Ortutay u.); *Székesfehérvár* (Berényi u. 88., Auchan, Sarló u. 25/a.);
Székszárd (Mártírok tere, Széchenyi út 11–13.); *Szentes* (Kossuth tér); *Szolnok* (Kossuth út 18.,
MÁV pu.); *Tata* (Volán pu., Május 1. u., Piac tér); *Tatabánya* (Ságvári E. u. 4, Győri u.,
MÁV pu.); *Tiszafüred* (Fő út 35.); *Törökbálint* (Cora); *Törökszentmiklós* (Kossuth út 18.);
Vác (Széchenyi u.); *Veszprém* (Kossuth L. u.); *Zalaegerszeg* (Plaza, Kossuth u. 32.).

Magyarországon a *Székelyföld* folyóirat a *Magyar Napló* szerkesztőségében rendelhető meg:

1092 Budapest, Ferenc krt. 14 sz., postán: 1450 Budapest, Pf. 77.

Lapunk Budapesten megvásárolható az *Írók Boltjában* és a *Líra és Lant* boltjaiban is.

HÍREINK

2010. október 20-án Krasznahorkai László regényíró, október 21-én pedig Láng Gusztáv irodalomtörténész volt a Székelyföld Galéria vendége.

*

2010. november 24-én Bodor Ádám lesz
a *Székelyföld* vendége.

Beszélgetőtársai: Ferenczes István
és Molnár Vilmos